

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การถักทออนาคตสู่โลกข้ามพรมแดน:

แนวทางการส่งเสริมการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพในอำเภอแม่สอดจังหวัดตาก

โดย ดร.นฤมล อรุโณทัย และคณะ

กันยายน 2556

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการ การถักทออนาคตสู่โลกข้ามพรมแดน:
แนวทางการส่งเสริมการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ
ในอำเภอแม่สอดจังหวัดตาก

โดยคณะผู้วิจัย

1. ดร.นฤมล อรุโณทัย	สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. Miss Sachiko Yasuda	United National University Institute of Advanced Studies
3. นางสาววิภาวดี พันธุ์ยางน้อย	หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สหสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
4. นางสาวกิงแก้ว บัวเพชร	สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. นายพลาเดช ณ ป้อมเพชร	สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6. นางสาวอุษา โคตรศรีเพชร	สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. นางสาวนฤมล อินทสร	สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
8. นางสาวนุชรี วงศ์สมุท	สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชุดโครงการ “สายธารความรู้ชายแดนไทย-พม่า หลากชีวิตผู้คน หลายมิติทุน-วัฒนธรรม

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร

การอพยพย้ายถิ่นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติบริเวณพื้นที่ชายแดน และอันที่จริงแล้ว ผู้คนในแถบที่กลายเป็นอาณาบริเวณชายแดนตะวันตกของไทยก็เดินทางไปมาติดต่อสื่อสารค้าขาย แลกเปลี่ยน และแม้แต่สู้รบกันมานานก่อนที่จะเกิดเส้นจินตนาการของพรมแดนรัฐชาติขึ้น แต่ในช่วงเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา มีการอพยพเข้ามาสู่พื้นที่อำเภอแม่สอดมากยิ่งขึ้นเนื่องจากปัจจัยด้านกายภาพของพรมแดนที่ข้ามไปมาง่าย ความรุนแรงด้านการเมืองและการสู้รบ การเติบโตทางเศรษฐกิจของบริเวณแม่สอด ความขาดแคลนระบบสาธารณูปโภคและบริการสังคมในพม่า และเครือข่ายข้อมูลและคนรู้จักที่ชักนำมาทำงาน ผู้อพยพเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นเด็กและเยาวชน การขาดสถานะทางกฎหมายทำให้ไม่ได้รับการปกป้องคุ้มครองและเป็นเป้าของการเอารัดเอาเปรียบ ความรุนแรง และการค้ามนุษย์

แม้รัฐบาลไทยจะมีนโยบายเปิดกว้างขึ้นในการรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 แต่ศูนย์การเรียนเป็นที่นิยมในกลุ่มเด็กและเยาวชนผู้อพยพ เพราะส่วนใหญ่ไม่เก็บค่าใช้จ่ายและยังมักจะมีรถรับ-ส่ง รวมทั้งอาหาร ศูนย์การเรียนสามารถตอบสนองเนื้อหาการศึกษาเฉพาะด้านได้มากกว่าโรงเรียนไทย การสมัครเข้าเรียนในศูนย์การเรียนสามารถทำได้ง่าย และมีความยืดหยุ่นเหมาะกับบุคคลหรือครัวเรือนที่มีลักษณะย้ายถิ่นหรือเคลื่อนย้ายบ่อยครั้ง นอกจากนี้ การติดต่อสื่อสารทำความเข้าใจกับบุคลากรศูนย์การเรียนก็ทำได้ง่าย

ในช่วงปี พ.ศ. 2541-2555 นั้น มีจำนวนศูนย์การเรียนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องบริเวณแม่สอดและอำเภอชายแดนในจังหวัดตากเพื่อตอบสนองจำนวนเด็กผู้อพยพชายแดนที่เพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงดังกล่าว ปัจจุบันนี้มีศูนย์การเรียนจำนวน 73 ศูนย์ในอำเภอชายแดน การจัดการศึกษาในศูนย์การเรียนเป็นการจัดการศึกษานอกระบบ มีลักษณะที่ยืดหยุ่น เป็นไปตามศักยภาพของแต่ละศูนย์การเรียน และอาจจะกำหนดโดยองค์กรผู้ให้ทุน ครูของศูนย์การเรียนส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิปริญญาตรีหรือจบการศึกษาด้านการสอน และไม่มีประสบการณ์ด้านการจัดการศึกษา

ศูนย์การเรียนมีบทบาทปกป้องไม่ให้เด็กบางกลุ่มต้องอยู่ในสภาพไร้บ้านโดยให้ที่พักพิงแก่เด็ก เวิร์น เด็กกำพร้า และเด็กที่มีปัญหาต่าง ๆ ศูนย์การเรียนเป็นสถาบันที่ทำให้เด็กรู้สึกถึงการมีตัวตนและการเชื่อมโยงกับบุคคลอื่น ๆ เป็น “สังคม” เล็ก ๆ ที่เด็กรู้สึกว่าเขเป็นส่วนหนึ่งโน้น ศูนย์การเรียนมีบทบาทเชื่อมประสานระหว่างเด็กและเยาวชน ครู ผู้ปกครอง และชุมชนผู้อพยพ มีบทบาทในฐานะพื้นที่สร้างความหมายและการต่อรองเชิงอำนาจเพราะต้องติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ช่วยรับประกันความปลอดภัยของครูและนักเรียน เจรจาต่อรองกับนายจ้างหากนักเรียนเป็นแรงงานเด็ก และที่สำคัญคือบทบาทหาแหล่งทุนสนับสนุนศูนย์การเรียนรวมทั้งบริหารจัดการบุคลากรด้วย

บทบาทที่สำคัญเหล่านี้ทำให้เราต้องทำความเข้าใจศูนย์การเรียนรู้ในบริบทของกระบวนการสร้างความหมายและต่อรองเชิงอำนาจที่เป็นพลวัตในอาณาบริเวณชายแดนไทย-พม่า ในปัจจุบัน ศูนย์การเรียนรู้หลายแห่งดำเนินการโดยองค์กรชุมชน (Community-Based Organization) หรือองค์กรพัฒนาเอกชน และส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิ องค์กร บุคคล ฯลฯ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการหางบประมาณ การสร้างหลักสูตรพื้นฐานและการพัฒนาสื่อ/อุปกรณ์การเรียนรู้ การเป็นตัวแทนของศูนย์การเรียนรู้ในการประสานกับหน่วยงานอื่น ๆ

การจัดการศึกษาเรียนรู้สำหรับเด็กบริเวณชายแดนนั้นยากเป็นพิเศษด้วยเหตุที่เด็กมีความหลากหลายทั้งในแง่เพศสภาพ วัช ภาษา ชาติพันธุ์ ศาสนา สถานะบุคคล และภูมิหลังส่วนบุคคลที่อาจจะทำให้เด็กมีความต้องการพิเศษ ในขณะที่เดียวกัน ศูนย์การเรียนรู้ก็มีทรัพยากรที่จำกัด ทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร สถานที่ ความชำนาญเฉพาะทาง สถานภาพด้านกฎหมาย ฯลฯ

ก่อนปี พ.ศ. 2552 ศูนย์การเรียนรู้ไม่ได้รับการยอมรับและยิ่งไปกว่านั้นยังถูกมองว่าอาจจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ การริเริ่มขึ้นทะเบียนศูนย์การเรียนรู้นั้นไม่ได้เป็นเรื่องที่รับรองโดยกฎหมายไทย แต่เป็นการผ่อนผันและอะลุ่มอล่วยระหว่างสำนักงานการศึกษาท้องถิ่นในจังหวัดตากกับศูนย์การเรียนรู้เด็กผู้อพยพ

อย่างไรก็ดี ความซับซ้อนหลากหลายในเขตพื้นที่ชายแดนที่ทำให้อาณาบริเวณนี้เป็น “พื้นที่ก้ำกึ่ง” การลดเงื่อนไขการควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จของรัฐชาตินั้นมีข้อบวคตรงที่เปิดโอกาสให้ผู้เล่นที่หลากหลายได้มีส่วนร่วมในการลงมือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เช่น The Curriculum Project ที่พัฒนาเนื้อหาวิชาที่ทันสมัยและตอบสนองการเรียนรู้ในโลกยุคปัจจุบันโดยการนำของภาคประชาสังคม แนวทางการพัฒนาหลักสูตรก็เป็นกระบวนการที่สร้างการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน เช่น วิชาประวัติศาสตร์พม่าจากมุมมองพหุชาติพันธุ์ ที่ให้ความรู้เรื่องอดีตของพม่าตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันและใช้วิธีมองแบบคิดย้อนสะท้อนอดีต (reflective approach) จากหลากหลายมุมมองและชี้แนะให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์และประเมินแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เปรียบเทียบประสบการณ์ และหาข้อสรุปด้วยตนเอง

สำหรับความคาดหวังในชีวิตและมุมมองของเด็กและเยาวชนต่ออนาคตนั้น พบว่าเด็กที่มีอายุน้อยมักจะไม่ได้ตั้งความหวังไว้สูงหรือมีความหวังที่ทอดไกลไปในระยะยาว แต่เยาวชนที่มีอายุ 15-18 ปีและยังอยู่ในระบบการศึกษา มักจะมีความคิดฝันและมีเป้าหมายชีวิตในอนาคตที่ชัดเจนขึ้นโดยเฉพาะการเรียนต่อระดับสูง เยาวชนที่ได้เรียนต่อในระดับสูงขึ้นจะมีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ ตามชั้น ความหวังและความฝันของเด็กและเยาวชนผู้อพยพเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และเป็นแรงผลักดันให้เด็กเหล่านี้มีความตั้งใจและความมุ่งมั่นท่ามกลางสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนและสถานภาพที่แขวนลอย-ค้างเต้ง (abeyance)

ปัญหาสำคัญของศูนย์การเรียนรู้คือไม่สามารถออกวุฒิการศึกษาที่ได้รับการรับรองจากรัฐบาลไทย หรือรัฐบาลพม่าให้กับผู้เรียนได้ อย่างไรก็ตาม มีความพยายามที่จะจัดรูปแบบการศึกษาที่ทำให้เกิดมาตรฐานของวุฒิการศึกษาได้ คือรูปแบบโรงเรียนสาขา (การจัดห้องเรียนสาขาที่กำหนดให้ศูนย์การเรียนรู้เป็นผู้จัดสถานที่และจัดการเรียนการสอนโดยยึดตามหลักสูตร 8 กลุ่มสาระวิชาตามระบบไทย) รูปแบบ School within School ที่กำหนดให้โรงเรียนรัฐและศูนย์การเรียนรู้จัดทำข้อตกลงความร่วมมือด้านการศึกษาาร่วมกัน และสามารถให้หลักสูตรการศึกษาที่ยืดหยุ่นระหว่างหลักสูตรรัฐบาลไทยกับหลักสูตรศูนย์การเรียนรู้ และรูปแบบการให้ศูนย์การเรียนรู้จดทะเบียนเป็นเอกชน

จากการศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์การศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพของศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่แม่สอดและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง คณะวิจัยได้ทำความเข้าใจผลกระทบอันเนื่องมาจากการเป็นอาณาบริเวณชายแดนและลักษณะการข้ามชาติบริเวณแม่สอด ซึ่งทำให้ได้ข้อสรุปว่าอาณาบริเวณชายแดนแม่สอดก็เป็นพื้นที่ที่รัฐพยายามจะขยายอำนาจควบคุม ตรวจสอบ และจัดระบบโดยการจัดจำแนก และกีดกันสิ่งที่ยู่นอกเหนือจากระบบหรือนอกเกณฑ์ ส่วนสถาบันทางสังคมเช่นระบบการศึกษาไทยเป็นกลไกการผลิตซ้ำและย้ำเตือนอำนาจอธิปไตยของรัฐ แต่ในขณะเดียวกัน ความเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีพลวัตสูง มีการหลั่งไหลไปมาของผู้คน สินค้า ข้อมูลข่าวสาร อุดมการณ์ วัฒนธรรม มีความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองที่ซับซ้อน มีอำนาจที่มีการช่วงชิงและต่อรองกัน ทำให้เกิดความคลั่งและการลอบรัฐ เกิดพื้นที่แห่งการยกเว้นที่เปิดโอกาสให้ “ผู้เล่น” ที่หลากหลายได้มีโอกาสแสวงหาพื้นที่ ช่วงเวลา และสถานการณ์ในการต่อรองเชิงอำนาจแม้แต่ภายในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ ศูนย์การเรียนรู้ เด็ก เยาวชน และผู้ปกครองจึงเป็น “ผู้เล่น” ในสถานการณ์บริเวณชายแดน จะเห็นได้ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2541-2555 นั้น มีจำนวนศูนย์การเรียนรู้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองความพยายามที่จะคุ้มครองและให้โอกาสการศึกษาแก่เด็กผู้อพยพชายแดนที่เพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงดังกล่าว

ศูนย์การเรียนรู้มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 เป็นต้นไป คาดว่าศูนย์การเรียนรู้จะมีแนวโน้มลดจำนวนลง การเปลี่ยนแปลงในพม่าได้ส่งผลให้แหล่งทุนระหว่างประเทศที่เคยสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้เปลี่ยนนโยบายและเคลื่อนย้ายการสนับสนุนเข้าไปยังกิจกรรมด้านการพัฒนาในประเทศพม่า

การสร้างความมั่นคงทางการศึกษาให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพยังเป็นเรื่องสำคัญในช่วงเปลี่ยนผ่านนี้เมื่อการสนับสนุนต่าง ๆ ลดลง ในขณะเดียวกัน ยังไม่มีหลักประกันใด ๆ ว่าการพัฒนาในพม่าจะเป็นปัจจัยที่ยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนที่ยากไร้หรือเป็ดขัดบให้ต้องอพยพโยกย้ายหรือพลัดถิ่น หากเป็นเช่นนั้น ชายแดนไทย-พม่ายังคงเป็นพื้นที่รองรับผู้อพยพเหล่านี้ รวมทั้งเด็กและเยาวชนที่มีความต้องการด้านการศึกษาเรียนรู้และต้องอาศัยศูนย์การเรียนรู้เป็นที่พักและเป็นโรงเรียนต่อไป

เด็กและเยาวชนผู้อพยพบางส่วนเผชิญความยากลำบากและความท้าทายอื่น ๆ ทั้งความรุนแรงในครอบครัว ความขัดแย้งและสู้รบบริเวณชายแดนทำให้กลายเป็นผู้บอบช้ำและเปราะบางยิ่งขึ้น การศึกษาจึงต้องคำนึงถึงการบำบัดเยียวยาเด็กและเยาวชนชายแดนในแง่ของจิตใจและสังคม นอกจากนี้จะต้องเน้นการศึกษาเพื่อสังคมพหุวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภายใต้หลักการเคารพความหลากหลาย เพราะพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ปะทะสังสรรค์กันทางวัฒนธรรม มีการเคลื่อนย้ายไหลเวียนของผู้คน วัฒนธรรม ข้อมูลข่าวสาร ลักษณะพิเศษของอาณาบริเวณชายแดนจึงเป็นทั้งเหตุและผลของการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม

Executive Summary

Migration is a very common phenomenon in the borderland areas. In fact, people(s) around western Thailand borders have travelled, exchanged, traded, and fought even before the setting up of “imaginary” borderline. The past decades saw mass and frequent migration into Mae Sot District due to several reasons - the physical feature of Moei River that is easy to cross, political violence and fights in Burma, lack of infrastructure and social services in Burma, rapid economic growth in Mae Sot, and acquaintances and information network that led people to become migrant laborers. Many migrants are children and youth whose illegal status deprives them of legal protection. Thus, they become the easy target of exploitation, abuse, violence, and trafficking.

Although the Thai government has been more open in accepting migrant children into Thai public schools since 2005, migrant learning centers remain popular among migrant children and youth. This is because most are free of charge and provide bus shuttle and meals, they can better accommodate to the needs of the migrant children and parents who may have to move frequently; learning contents are quite suitable to the needs of the children; application and enrollment is convenient; and communication between children, parents and migrant learning center staff is easy to do.

From 1998-2012, the number of migrant learning centers was continuously on the rise to accommodate the flow of migrant children into the Thai border areas. At present, there are 73 centers in borderland areas. The administration of education in the learning centers is non-formal and flexible according to the capacity of the centers and may be guided by funding agencies. Many teachers do not have teaching degree or certificate nor experiences in school administration.

These learning centers have a major role in protecting migrant children. Some centers provide dormitory for children so they are saved from being homeless, abused

or exploited. Centers become social institution to provide self-identity and connection with other people, and the children feel that they become a significant unit in this small community. Learning centers serve as a communication link between children, youth, teachers, parents or guardians, and migrant community. They serve as a platform for negotiating meanings and power as they have to be in contact with local government offices, to ensure safety for teachers and children, to negotiate with employers should the children are child labor, and most importantly, to identify funding sources and to administer educational and personnel affairs.

These roles require us to understand the learning centers in the context of dynamic negotiation of meanings and power within the Thai-Burma border areas. Many learning centers are administered by Community-Based Organizations (CBOs) or Non-Governmental Organizations (NGOs), and most receive supports from foundations, organizations and/or individuals in terms of funding, developing curriculum, acquiring educational equipment or media, and becoming intermediaries to communicate with government offices or other agencies.

Educational management for borderlands migrant children is especially difficult due to diversity in gender, age, language, ethnicity, religion, legal status, and personal background that may require particular attention or assistance. At the same time, learning centers have great limitation – budget, personnel, place and space, specialized skills, legal status, etc.

Before 2009, learning centers are not accepted; moreover, they were often considered a threat to state security. The initiative to register learning centers was not endorsed by any Thai laws, but it is seen as a compromise between the local state educational office in Tak Province and these learning centers.

The complexity and diversity in the borderlands make the area “in-between” and “ambiguous”. They are spaces that state tries to extend full control, but at the same time, they are also the space of exception because of this complexity and diversity.

Being so, there are several “actors” or “players”, especially civic groups, with new initiatives like The Curriculum Project that develop learning content that is not state-based but requires multi-perspective and reflective approaches.

Regarding the children’s worldviews and aspirations for their future, it is found that younger children do not have high hope for their future, but the youth of about 15-18 of age who still remain in the educational system have relatively clear goals for their future especially for higher (undergraduate) education. Such aspirations serve as a driving force which gives the children power and determination amidst their abeyance status.

These learning centers cannot issue official school certificate that is accepted by the Thai (or Burmese) government. However, there is an effort for arrangements which may help standardize educational quality like Branch School (learning centers taking up 8 major contents like in the Thai school system), School within School (learning centers making an agreement with Thai public schools for cooperation), and Private School (developing learning centers to fulfill requirements for registration as private schools).

This present research reveals the complexity of borderlands where the state exerts their power while the complexity and dynamism in the areas creates some space of exception. Not only are there several “actors” or “players” in educational arena, learning centers and even children and their parents or guardians can also be seen as active players.

Learning centers will have uncertain future from 2012 on when the change occurring in Burma resulted in the termination or shift of funding sources. Ensuring educational opportunity and protection for migrant children and youth remain a top priority during this transitional period when funding subsides. At the same time, there has been no guarantee whether the current development schemes in Burma will bring betterment to the quality of life of the poor or the marginalized or not. Large-scale

development projects may uproot local communities and bring them to further marginalization. If it is so, then the borderlands will remain the refuge place for these migrants, including children and youth who need learning centers as their source of education and protection.

Children and youth living in borderlands may also face other difficulties and challenges with their family, community, and with conflicts and violence occurred in border areas. This makes them especially vulnerable. Therefore, future educational policy has to consider the roles of centers and schools in rehabilitating and healing these inner wounds. In addition, multicultural education is a must especially in the Mae Sot borderlands where ethnoscape, financescape, mediascape, and ideoscape will become even more dynamic and intense with the state designation of Special Economic Zone in 2013.

บทคัดย่อ

รายงานนี้นำเสนอผลจากการศึกษาเรื่องบทบาทของศูนย์การเรียนรู้ ระบบการศึกษาและการปรับตัวของศูนย์การเรียนรู้ และแนวทางในการส่งเสริมการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพบริเวณชายแดนแม่สอด วิธีการวิจัยเน้นงานเชิงคุณภาพ คือการวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนามซึ่งคณะวิจัยได้ใช้วิธีสังเกตพื้นที่บริเวณชายแดนแม่สอด การเยี่ยมศูนย์การเรียนรู้ 22 แห่ง การทดลองสอนและจัดกิจกรรมในชั้นเรียนในศูนย์การเรียนรู้ 5 แห่ง การสัมภาษณ์บุคคลทั้งเด็ก/เยาวชน ผู้ปกครอง ครู เจ้าหน้าที่และผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้ เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน และเจ้าหน้าที่รัฐ รวมทั้งหมด 172 คน

จากการวิเคราะห์สถานการณ์การศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพของศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่แม่สอดและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง คณะวิจัยได้ทำความเข้าใจผลกระทบอันเนื่องมาจากการเป็นอาณาบริเวณชายแดนและลักษณะการข้ามชาติบริเวณแม่สอด ซึ่งทำให้ได้ข้อสรุปว่าอาณาบริเวณชายแดนแม่สอดก็เป็นพื้นที่ที่รัฐพยายามจะขยายอำนาจควบคุม ตรวจสอบ และจัดระบบโดยการจัดจำแนกและกีดกันสิ่งอยู่นอกเหนือจากระบบหรือนอกเกณฑ์ ส่วนสถาบันทางสังคมเช่นระบบการศึกษาไทยเป็นกลไกการผลิตซ้ำและย้ำเตือนอำนาจอธิปไตยของรัฐ แต่ในขณะเดียวกัน ความเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีพลวัตสูง มีการไหลไปมาของผู้คน สินค้า ข้อมูลข่าวสาร อุดมการณ์ วัฒนธรรม มีความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองที่ซับซ้อน มีอำนาจที่มีการช่วงชิงและต่อรองกัน ทำให้เกิดความลึกลับและการลอบรัฐ เกิดพื้นที่แห่งการยกเว้นที่เปิดโอกาสให้ “ผู้เล่น” ที่หลากหลายได้มีโอกาสแสวงหาพื้นที่ ช่วงเวลา และสถานการณ์ในการต่อรองเชิงอำนาจแม้แต่ภายในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ ศูนย์การเรียนรู้ เด็ก เยาวชน และผู้ปกครองจึงเป็น “ผู้เล่น” ในสถานการณ์บริเวณชายแดน จะเห็นได้ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2541-2555 นั้น มีจำนวนศูนย์การเรียนรู้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองความพยายามที่จะคุ้มครองและให้โอกาสการศึกษาแก่เด็กผู้อพยพชายแดนที่เพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงดังกล่าว

ศูนย์การเรียนรู้มีบทบาทปกป้องไม่ให้เกิดบางกลุ่มต้องอยู่ในสภาพไร้บ้านโดยให้ที่พักพิงแก่เด็กเร่ร่อน เด็กกำพร้า และเด็กที่มีปัญหาต่าง ๆ ศูนย์การเรียนรู้เป็นสถาบันที่ทำให้เด็กรู้สึกถึงการมีตัวตนและการเชื่อมโยงกับบุคคลอื่น ๆ เป็น “สังคม” เล็ก ๆ ที่เด็กรู้สึกว่าเขเป็นส่วนหนึ่งในนั้น ศูนย์การเรียนรู้มีบทบาทเชื่อมประสานระหว่างเด็กและเยาวชน ครู ผู้ปกครอง และชุมชนผู้อพยพ มีบทบาทในฐานะพื้นที่สร้างความหมายและการต่อรองเชิงอำนาจเพราะต้องติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ช่วยรับประกันความปลอดภัยของครูและนักเรียน เจรจาต่อรองกับนายจ้างหากนักเรียนเป็นแรงงานเด็ก และที่สำคัญคือบทบาทหาแหล่งทุนสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้รวมทั้งบริหารจัดการบุคลากรด้วย

ศูนย์การเรียนรู้มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 เป็นต้นไป คาดว่าศูนย์การเรียนรู้จะมีแนวโน้มจะลดจำนวนลง การเปลี่ยนแปลงในพม่าได้ส่งผลให้แหล่งทุนระหว่าง

ประเทศที่เคยสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้เปลี่ยนนโยบายและเคลื่อนย้ายการสนับสนุนเข้าไปยังกิจกรรมด้านการพัฒนาในประเทศพม่า อย่างไรก็ตาม การสร้างความมั่นคงทางการศึกษาให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพยังเป็นเรื่องสำคัญในช่วงเปลี่ยนผ่านนี้เมื่อการสนับสนุนต่าง ๆ ลดลง ในขณะที่เดียวกัน ยังไม่มีหลักประกันใด ๆ ว่าการพัฒนาในพม่าจะเป็นปัจจัยที่ยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนที่ยากไร้หรือเบียดขับให้ต้องอพยพโยกย้ายหรือพลัดถิ่น หากเป็นเช่นนั้น ชายแดนไทย-พม่ายังคงเป็นพื้นที่รองรับผู้อพยพเหล่านี้ รวมทั้งเด็กและเยาวชนที่มีความต้องการด้านการศึกษาริเริ่มและต้องอาศัยศูนย์การเรียนรู้เป็นที่พักและเป็นโรงเรียนต่อไป

เด็กและเยาวชนผู้อพยพบางส่วนเผชิญความยากลำบากและความท้าทายอื่น ๆ การศึกษาในอนาคตจึงต้องคำนึงถึงการบำบัดเยียวยาเด็กและเยาวชนชายแดนในแง่ของจิตใจและสังคม นอกจากนี้จะต้องเน้นการศึกษาเพื่อสังคมพหุวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภายใต้หลักการเคารพความหลากหลาย โดยเฉพาะเมื่อแม่สอดกลายเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษนโยบายของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2556

Abstract

This report presents results from the study of learning centers, their roles and adaptation, and educational promotion of migrant children and youth around Mae Sot areas. Qualitative research methods are used – documentary research and field research focusing on observing border areas activities, visiting 22 learning centers, teaching and organizing activities in 5 learning centers, and interviewing children, youth, parents, government officers, community-based organization and non-governmental organization staff in the total of 172 persons.

Migration is a very common phenomenon in the border areas. The past decades saw mass and frequent migration into Mae Sot District. Many migrants are children and youth whose illegal status deprives them of legal protection. Thus, they become the easy target of exploitation, abuse, violence, and trafficking. From 1998-2012, the number of migrant learning centers was continuously on the rise to accommodate the flow of migrant children into Mae Sot area. At present, there are 73 centers in Mae Sot District. These learning centers have a major role in protecting migrant children. Centers become social institution to provide self-identity and connection with other people, and the children feel that they become a significant unit in this small community. Learning centers serve as a communication link between children, youth, teachers, parents or guardians, and migrant community. They serve as a platform for negotiating meanings and power as they have to be in contact with local government offices, to ensure safety for teachers and children, to negotiate with employers should the children are child labor, and most importantly, to identify funding sources and to administer educational and personnel affairs.

These roles require us to understand the learning centers in the context of dynamic negotiation of meanings and power within the Thai-Burma border areas. Before 2009, learning centers are not accepted; moreover, they were often considered a threat to state security. The initiative to register learning centers was not endorsed by

any Thai laws, but it is seen as a compromise between the local state educational office in Tak Province and these learning centers.

Learning centers will have uncertain future from 2012 on when the change occurring in Burma resulted in the termination or shift of funding sources. Ensuring educational opportunity and protection for migrant children and youth remain a top priority during this transitional period when funding subsides. At the same time, there has been no guarantee whether the current development schemes in Burma will bring betterment to the quality of life of the poor or the marginalized or not.

Children and youth living in borderlands may also face other difficulties and challenges with their family, community, and with conflicts and violence occurred in border areas. This makes them especially vulnerable. Therefore, future educational policy has to consider the roles of centers and schools in rehabilitating and healing these inner wounds. In addition, multicultural education is a must especially in the Mae Sot borderlands where ethnoscape, financescape, mediascape, and ideoscape will become even more dynamic and intense with the state designation of Special Economic Zone in 2013.

คำนำ

พื้นที่ชายแดนแม่สอดเป็นพื้นที่เต็มไปด้วยพลวัตของผู้คน กิจกรรม วัฒนธรรม และอำนาจ ปราชญ์การณณ์ที่เกิดขึ้นในอาณาบริเวณชายแดนนั้นเปรียบเสมือนยอดของภูเขาน้ำแข็ง หากจะทำความเข้าใจความเป็นองค์รวมของภูเขาทั้งลูกรวมทั้งบริบทน้ำในมหาสมุทร ก็จำเป็นต้องดำดิ่งลงไปเพื่อค้นคว้าหาข้อมูลเชิงลึกที่ไม่อาจจะสังเกตได้ง่าย ๆ และส่วนใหญ่ก็ไม่ปรากฏอยู่ในเอกสารบันทึกใด ๆ คณะวิจัยต้องขอขอบคุณ ดร.เดชา ตั้งสีฟ้า ที่ชักชวนให้มาทำความเข้าใจกับพื้นที่แห่งพลวัตนี้ และขอบคุณคุณชชาติ โกะ ยาสึตะที่ได้เตรียมโครงร่างงานวิจัยไว้ให้สานต่อ

งานวิจัยนี้มุ่งทำความเข้าใจสถานการณ์การศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพของศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่แม่สอดที่รัฐพยายามจะขยายอำนาจควบคุม ตรวจสอบ และจัดระบบ แต่ความเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีพลวัตสูง มีการหลั่งไหลไปมาของผู้คน สินค้า ข้อมูลข่าวสาร อุดมการณ์ วัฒนธรรม มีความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองที่ซับซ้อน มีอำนาจที่มีการช่วงชิงและต่อรองกัน ทำให้เกิดความลักลั่นและการลอดรัฐ เกิดพื้นที่แห่งการยกเว้นที่เปิดโอกาสให้ “ผู้เล่น” ที่หลากหลายได้มีโอกาสแสวงหาพื้นที่ ช่วงเวลา และสถานการณ์ในการต่อรองชิงอำนาจแม้แต่ภายในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ศูนย์การเรียนรู้ เด็ก เยาวชน และผู้ประกอบการจึงเป็น “ผู้เล่น” ในสถานการณ์บริเวณชายแดนเช่นกัน

คณะวิจัยขอขอบพระคุณศูนย์การเรียนรู้ โรงเรียน ครู เด็ก เยาวชน ผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่รัฐ เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่องค์กรชุมชน เจ้าหน้าที่องค์กรภาคประชาสังคม และท่านทั้งหลายที่ไม่สามารถจะเอ่ยนามได้หมดในขณะนี้ ที่กรุณาเอื้อเฟื้อให้ข้อมูล บ้างก็ให้ที่พัก ที่นั่งทำงาน ให้ความเป็นมิตร ฯลฯ กระบวนการศึกษาวิจัยทำให้คณะวิจัยรู้สึกว่ามีสิ่งต่างๆ ให้เรียนรู้ มีรหัสต่าง ๆ ที่ต้องถอดความหมายอีกมากในอาณาบริเวณชายแดนแม่สอด การเปลี่ยนแปลงที่เข้มข้นและมีพลวัตก็กำลังดำเนินอยู่หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงในพม่า ทำยที่สุด ขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเป็นอย่างสูงที่สนับสนุนให้คณะวิจัยได้เข้ามาศึกษาในช่วงเปลี่ยนผ่านที่สำคัญนี้

คณะผู้วิจัย

กันยายน 2556

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	2
Executive Summary	6
บทคัดย่อ	10
Abstract	12
คำนำ	14
บทที่ 1 บทนำ	19
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	19
1.2 คำถามหลักในการวิจัย	22
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	23
1.4 ขอบเขตการศึกษาวิจัย	23
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	24
1.6 การเก็บข้อมูลภาคสนาม	25
1.6.1 การเยี่ยมและสังเกตศูนย์การเรียนรู้และชุมชน	25
1.6.2 การสังเกตและจัดกิจกรรมทดลองสอนในศูนย์การเรียนรู้	27
1.7 ข้อจำกัด ปัญหา และอุปสรรคในการศึกษาวิจัย	32
บทที่ 2 วรรณกรรมปริทัศน์และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	35
2.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	35
2.1.1 แนวคิดรัฐชาติและลักษณะการข้ามชาติ (Nation-State and Transnationalism)	35
2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ (Education of Migrant Children)	40
2.1.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ (Education Rights of Migrant Children)	40
2.1.2.2 แนวคิดการศึกษาในฐานะกลไกในการผลิตซ้ำของสังคมและวัฒนธรรม (Education as Socio-cultural Reproduction Mechanism)	42
2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรม การศึกษา และอาณาบริเวณชายแดน	44
2.2 วรรณกรรมปริทัศน์ที่เกี่ยวกับการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพชายแดนไทย-พม่า	45

บทที่ 3 การอพยพของเด็ก เยาวชน และสถานการณ์ความเปราะบางที่พบ	48
3.1 ปัจจัยและแนวโน้มการอพยพของเด็กและเยาวชนจากประเทศพม่า	48
3.1.1 ปัจจัยทางด้านกายภาพ	49
3.1.2 ปัจจัยด้านความรุนแรงด้านการเมืองและการสู้รบ	49
3.1.3 ปัจจัยด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจของบริเวณแม่สอด	51
3.1.4 ปัจจัยด้านความขาดแคลนระบบสาธารณสุขและบริการสังคมในฝั่งพม่า	52
3.1.5 ปัจจัยด้านเครือข่ายข้อมูลและคนรู้จักที่ชักนำมาทำงาน	53
3.2 สถานการณ์ความเปราะบางและการศึกษาของเยาวชนผู้อพยพ	54
3.2.1 การคุ้มครองขั้นพื้นฐานสำหรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพ	60
3.2.1.1 สถาบันครอบครัวและผู้ปกครอง	60
3.2.1.2 หอพักศูนย์การเรียน	62
3.2.1.3 มุลินีและองค์กรทางศาสนา	64
3.3 พัฒนาการของกติกาและนโยบายปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชนผู้อพยพ โดยเฉพาะสิทธิทางการศึกษา	66
บทที่ 4 ทางเลือกและโอกาสทางการศึกษา: บทบาทของศูนย์การเรียนบริเวณชายแดน	71
4.1 พัฒนาการของศูนย์การเรียนบริเวณชายแดนแม่สอด	71
4.2 การตัดสินใจเลือกศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ	75
4.2.1 ศูนย์การเรียนส่วนใหญ่ไม่เก็บค่าใช้จ่า	75
4.2.2 ศูนย์การเรียนตอบสนองในแง่เนื้อหาการศึกษา	76
4.2.3 การสมัครเข้าเรียนในศูนย์การเรียนสามารถทำได้ง่าย	76
4.3 บทบาทของศูนย์การเรียนรัฐ	78
4.3.1 บทบาทด้านการศึกษาและเรียนรู้	78
4.3.2 บทบาทด้านการปกป้องคุ้มครองเด็ก	79
4.3.3 บทบาทเชื่อมประสานระหว่างเด็กและเยาวชน ครู ผู้ปกครอง และ ชุมชนผู้อพยพ	81
4.3.4 บทบาทในฐานะพื้นที่สร้างความหมายและการต่อรองเชิงอำนาจ	83
4.3.5 บทบาทในการหล่อหลอมอัตลักษณ์เด็กและเยาวชนผู้อพยพ	85
4.4 การจัดการศึกษาและหลักสูตร	91
4.5 สถานภาพและคุณภาพของศูนย์การเรียน	96

บทที่ 5 ความคาดหวังของเด็กและเยาวชน ระบบการจัดการการศึกษาและ	102
 การปรับตัวของศูนย์การเรียนรู้	
5.1 ความคาดหวังของเด็ก-เยาวชนและผู้ปกครองอพยพ	102
5.1.1 ความคาดหวังในชีวิตและมุมมองต่ออนาคตโดยรวม	102
5.1.2 ความคาดหวังเกี่ยวกับการศึกษา	105
5.2 ระบบการจัดการการศึกษาและการปรับตัวของศูนย์การเรียนรู้	111
5.2.1 ความยืดหยุ่นและการกำหนดมาตรฐานการเรียนการสอน	111
5.2.2 การรับรองวุฒิการศึกษา	113
5.2.2.1 การจัดรูปแบบโรงเรียนสาขา	114
5.2.2.2 การจัดรูปแบบ School Within School (SWS)	115
5.2.2.3 การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เป็นโรงเรียนเอกชน	117
5.2.3 คุณสมบัติของครูผู้สอนในศูนย์การเรียนรู้	119
5.2.4 การพึ่งพาการสนับสนุนจากแหล่งทุน	121
บทที่ 6 บทวิเคราะห์เรื่องศูนย์การเรียนรู้และแนวทางการส่งเสริมการศึกษา	125
 ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ	
6.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนแม่สอดและลักษณะการข้ามชาติ	125
6.1.1 อาณาบริเวณชายแดนแม่สอดเป็นทั้งพื้นที่บังคับของรัฐและพื้นที่ลอดรัฐ	125
6.1.2 สถาบันทางสังคมเช่นระบบการศึกษาไทยเป็นกลไกการผลิตซ้ำอำนาจรัฐ	126
และระบบตลาดเสรี	
6.1.3 อาณาบริเวณชายแดนแม่สอดเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นโอกาสสำหรับ “ผู้เล่น”	127
ที่หลากหลาย	
6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการสร้างความมั่นคงทางการศึกษาให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพ	127
6.2.1 การสร้างความมั่นคงทางการศึกษาให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพ	128
ในช่วงเปลี่ยนผ่าน	
6.2.2 การสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจและการบำบัดเยียวยาเด็กและ	129
เยาวชนชายแดน	
6.2.3 แนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน	131
ผู้อพยพ	

บรรณานุกรม	137
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์	147
ภาคผนวก ข ตารางผู้ให้ข้อมูล	149
ภาคผนวก ค ตารางแสดงจำนวนศูนย์การเรียนรู้ จำนวนนักเรียนและจำนวนครูผู้สอน ในศูนย์การเรียนรู้	160
ภาคผนวก ง การสังเกตและจัดกิจกรรมทดลองสอนในศูนย์การเรียนรู้	164
ภาคผนวก จ ชีวิตภายในหนึ่งวันของเด็กศูนย์การเรียนรู้ Thoo Mwe Khee	177
ภาคผนวก ฉ ข้อมูล GED-TEST	179
ภาคผนวก ช พัฒนาการกฎหมายและระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการศึกษา สำหรับผู้ไม่มีสถานะบุคคลในประเทศไทย	181
ภาคผนวก ซ ภาพจากการเก็บข้อมูล	190
ภาคผนวก ฌ บทความและการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์	199
ภาคผนวก ฎ ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรม ที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับตลอดโครงการ	203

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ที่ผ่านมา มีการศึกษาวิจัยผู้อพยพจากพม่า¹และผู้พลัดถิ่นบริเวณชายแดนไทย-พม่าอยู่จำนวนมาก จากหลายมุมมองและหลายสาขาวิชาการ มีการศึกษาโดยองค์กรสหประชาชาติ องค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในและต่างประเทศ และสถาบันวิชาการ แต่ยังมีการศึกษาจำนวนไม่มากนักที่เน้นถึงความห่วงกังวลและความต้องการของเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่ข้ามพรมแดนมากับพ่อแม่หรือผู้ปกครอง หรือมาเองโดยลำพัง หรือเกิดในเมืองไทยโดยพ่อแม่เป็นผู้อพยพ เด็กหลายคนไม่ได้รับสถานะด้านกฎหมาย ไม่ว่าจะอยู่ในประเทศไทยหรือในพม่า จึงเป็นบุคคลไร้รัฐ การขาดสถานะที่รับรองโดยกฎหมายทำให้เข้าไม่ถึงการสนับสนุนทางสังคม เช่น บริการด้านสาธารณสุขและการศึกษาอย่างเป็นทางการ และอาจกลายเป็นเป้าของความรุนแรง การเอาผิดเอาเปรียบ รวมทั้งการค้ามนุษย์² จึงกล่าวได้ว่าเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มเสี่ยงมากที่สุดกลุ่มหนึ่งในสังคมไทยต่อภัยอันตรายในรูปแบบต่าง ๆ

การทำงานในเรื่องการคุ้มครองเด็กและเยาวชนนั้น มีหลากหลายองค์กร ทั้งองค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงาน รวมทั้งสถาบันวิชาการ ที่เข้ามามีบทบาทในการติดตามสถานการณ์ เสนอแนะแนวทาง และให้ความช่วยเหลือคุ้มครองเด็กและเยาวชน อาทิ องค์กรชุมชนในชื่อของคณะกรรมการองค์กรป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน (เพื่อพลเมืองพม่า) หรือ Committee for Protection and Promotion of Child Rights (Burma) ที่มีชื่อย่อว่า CPPCR ที่ให้ความช่วยเหลือในการจดทะเบียนเด็กเพื่อการเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการต่าง ๆ รวมถึงการป้องกันความเสี่ยงของชีวิตในทุก ๆ ด้าน ที่เด็กควรจะได้รับ การคุ้มครองเพื่อการดำรงชีวิตอย่างปกติสุข

¹รัฐบาลเผด็จการทหารประกาศเปลี่ยนชื่อประเทศอย่างเป็นทางการ จาก “สหภาพพม่า” (Union of Burma) เป็น “สหภาพเมียนมาร์” (The Union of Myanmar) ในปี พ.ศ. 2532 (ค.ศ. 1989) และเปลี่ยนอีกครั้งเป็น “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์” (Socialist Republic of Burma) ในปี พ.ศ. 2554 (ค.ศ. 2011) อย่างไรก็ตาม ยังมีบุคคลและภาคส่วนที่ไม่ยอมรับชื่อนี้ หรือไม่นิยมใช้ชื่อนี้ แม้แต่นางอองซานซูจีเองก็ยังเรียกประเทศนี้ว่า “พม่า” งานวิจัยชิ้นนี้ใช้คำว่า “พม่า” ในการอ้างอิงถึง “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์” เพราะการเปลี่ยนแปลงชื่อประเทศเกิดขึ้นโดยรัฐบาลทหารเพียงหนึ่งปีหลังจากที่มีการปราบปรามประชาชนอย่างรุนแรง และการเปลี่ยนชื่อประเทศนั้นไม่ได้มีการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนเลย นอกจากนั้น ชื่อ “พม่า” ก็เป็นชื่อที่ไทยเรียกผู้คน ภาษา วัฒนธรรมส่วนใหญ่ในดินแดนนั้นมายาวนาน จึงเป็นชื่อที่คุ้นหูและคุ้นเคยมากกว่าชื่อ “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์”

²ความรุนแรงและการเอาผิดเอาเปรียบอาจจะมาในรูปของแรงงานเด็ก ทหารเด็ก การค้าเด็ก การแต่งงานตั้งแต่อายุน้อย และการถูกเอาเปรียบทางเพศ สภาวะแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองนั้นมีส่วนบีบบังคับให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้เลือกที่จะเดินเส้นทางที่มีความรุนแรงและการเอาผิดเอาเปรียบ โปรดดูรายละเอียดใน Boyden and de Berry (2004) ผู้ซึ่งเขียนงานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในสภาวะสงคราม

องค์กรระหว่างประเทศที่มีพันธกิจเรื่องการคุ้มครองเด็ก เช่น UNICEF แม้ว่าจะไม่สามารถมีบทบาทมากนักเนื่องมาจากอำนาจ อธิปไตย และกฎหมายเฉพาะภายในแต่ละรัฐชาติ แต่ก็ได้สร้างความร่วมมือกับรัฐไทยในการเพิ่มสิ่งแวดลอมที่ปลอดภัยและมั่นคงสำหรับเด็กได้บ้าง อาทิ มีความร่วมมือกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ในการพัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ “ระบบการจดทะเบียนเกิดออนไลน์” ในการติดตามให้มีการแจ้งการเกิดและมารับหนังสือรับรองการเกิด (หรือสูติบัตรในบางกรณี) ได้ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มเด็กยากจน เด็กชาติพันธุ์ และเด็กผู้อพยพ

ความพยายามในการให้ความช่วยเหลือปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนโดยองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ยังไม่สามารถปกป้องและคุ้มครองเด็กและเยาวชนผู้อพยพบริเวณชายแดนนี้ให้เข้าถึงสิทธิทางสังคมที่เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานที่มนุษย์พึงได้รับอย่างเต็มที่ การส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองเป็นสิ่งสำคัญ และการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันหรือสร้างรากฐานที่ยั่งยืนสำหรับการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เติบโตเป็นอนาคตที่ดีของสังคม ไม่ว่าพวกเขาจะต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่ใดก็ตาม คือ การศึกษา เพราะฉะนั้น การศึกษาจึงเป็นส่วนสำคัญเพื่อการสร้างสรรค์สิ่งแวดลอมที่ปลอดภัยและมั่นคง การศึกษายังเป็นการเพิ่มขีดความสามารถและศักยภาพ เพื่อให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นในการหาทางออกและตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาและการมองถึงอนาคตของตนเอง จากมุมมองของการคุ้มครองเด็กแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจและหาแนวทางเพื่อเพิ่มโอกาสการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ โดยกรณีศึกษาคือเด็กและเยาวชนในอำเภอแม่สอดและบริเวณใกล้เคียง

ประเทศไทยมีนโยบายการศึกษาซึ่งผ่านมติของคณะรัฐมนตรีในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2548 ให้โอกาสการศึกษาในโรงเรียนแก่เด็กทุกคน รวมทั้งเด็กและเยาวชนผู้อพยพ ซึ่งอาจจะเป็นผู้ไร้รัฐ แต่ข้อมูลเกี่ยวกับตัวเลขของเด็กและเยาวชนผู้อพยพนั้นมีแต่การคาดประมาณโดยองค์กรต่าง ๆ คณะกรรมการองค์กรป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน (เพื่อพลเมืองพม่า) อ้างถึงข้อมูลจาก Burma Human Rights Yearbook 2006 ว่ามีเด็กและเยาวชนผู้อพยพจากพม่าในประเทศไทยประมาณ 200,000 คน (2554:10) และ Volunteer Service Overseas (VSO) คาดประมาณจากประสบการณ์การทำงานกับเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ว่าน้อยกว่าร้อยละ 20 ที่ได้เข้าโรงเรียน (Salmon et al. 2013: 9) สำหรับสถานการณ์ในอำเภอแม่สอด การสำรวจโดยองค์กรชุมชนในแม่สอดในปี พ.ศ. 2551 พบว่ามีเด็กผู้อพยพเพียงร้อยละ 11.5 ที่เข้าโรงเรียนไทย ส่วนใหญ่หรือประมาณร้อยละ 58.6 ของเด็กที่ได้เข้าศึกษาทั้งหมด (ไม่ใช่ของเด็กทั้งหมด) ศึกษาใน “ศูนย์การเรียนรู้เด็กอพยพ” ที่จัดการโดยองค์กรชุมชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชนหรือบุคคล นอกจากนั้น ยังประมาณกันว่าร้อยละ 40 ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่อายุน้อยกว่า 18 ปีนั้นไม่มีโอกาสเข้าเรียนเลย³

³ คณะกรรมการองค์กรป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน (เพื่อพลเมืองพม่า) (2554:57 และโปรดดูใน Guinard 2006).

ในช่วงปี พ.ศ. 2541-2555 นั้น มีจำนวนศูนย์การเรียนรู้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองความพยายามที่จะคุ้มครองและให้โอกาสการศึกษาแก่เด็ก ๆ และตอบสนองจำนวนเด็กผู้อพยพชายแดนที่เพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงดังกล่าว ศูนย์การเรียนรู้ในจังหวัดตากเพิ่มจากจำนวน 3 ศูนย์ในปี พ.ศ. 2541 จนกระทั่งถึง 61 ศูนย์ในปี พ.ศ. 2552 เมื่อมีการขึ้นทะเบียนโดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตาก เขต 2 และเพิ่มขึ้นเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2555 ข้อมูลในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2556 ระบุว่าใน 5 อำเภอภายใต้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 2 กระทรวงศึกษาธิการนั้น มีศูนย์การเรียนรู้เด็กและเยาวชนผู้อพยพ 71 แห่ง นอกจากนี้ยังมีศูนย์เล็ก ๆ หรือบ้างก็มีสภาพเป็นบ้านหรือเรือนแถวที่ดูแลจัดการศึกษาหรือดูแลเด็กอพยพที่ไม่ได้จดทะเบียนอีกจำนวนหนึ่ง หลังจากสถานการณ์ภายในพม่าเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ก็เกิดเงื่อนไขใหม่ ๆ ที่ส่งผลให้ศูนย์การเรียนรู้ต้องปิดตัวลงหรือมีการยุบรวม (โปรดดูตารางแสดงจำนวนศูนย์การเรียนรู้ในบทที่ 4)

ก่อนปี พ.ศ. 2552 ศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้นับว่าเป็น “ศูนย์เถื่อน” ซึ่งไม่ได้รับการยอมรับและยิ่งไปกว่านั้นยังถูกมองว่าอาจจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ การริเริ่มขึ้นทะเบียนศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้ไม่ได้เป็นเรื่องที่รับรองโดยกฎหมายไทย แต่เป็นการผ่อนผันและอะลุ่มอล่วยระหว่างสำนักงานการศึกษาท้องถิ่นในจังหวัดตากกับศูนย์การเรียนรู้เด็กผู้อพยพ ดังนั้น ศูนย์เหล่านี้ไม่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการในระดับรัฐ แม้จะถือว่าศูนย์เหล่านี้ก้าวไกลมาถึงขั้นที่ได้รับการรับรองในระดับหนึ่ง และสามารถที่จะดำเนินงานต่อไป ไม่ต้องทำงานอย่างหลบ ๆ ซ่อน ๆ อีกต่อไป แต่ก็ยังมีปัญหาอุปสรรคอีกมากมาย เช่น ศูนย์การเรียนรู้ไม่สามารถจะออกประกาศนียบัตรหรือเอกสารที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการให้นักเรียนที่เรียนจบได้ เด็กและเยาวชนเหล่านี้จึงเผชิญกับอุปสรรคในการสมัครเรียนต่อชั้นอุดมศึกษา

นอกจากจะมีบทบาทหลักเป็นสถานศึกษาแล้ว ศูนย์การเรียนรู้กว่า 10 แห่งยังเป็นโรงเรียนประจำให้เด็กกำพร้าหรือเด็กอพยพผู้ไม่ได้รับการดูแลจากพ่อแม่หรือผู้ปกครอง โรงเรียนประจำเป็นทั้งสถานที่พักอาศัยและมีอาหารให้ด้วย ทำให้เด็กไม่ต้องเร่ร่อนไร้ถิ่นฐาน นอกจากนี้ศูนย์การเรียนรู้จะมีบทบาทส่งเสริมด้านการศึกษาเรียนรู้แล้ว ยังเป็นสถานที่กล่อมเกล่าให้เด็กและเยาวชนรู้สึกถึงอัตลักษณ์และควมมีตัวตน มีความหวังต่ออนาคต ไม่ต้องดิ้นรนเพียงเพื่อที่จะมีชีวิตรอดไปวัน ๆ เท่านั้น

รายงานสถานการณ์เด็กผู้อพยพที่มาจากกรณีศึกษาโดยองค์กรชุมชนในแม่สอด (คณะกรรมการองค์กรป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน 2554) ชี้ให้เห็นถึงความเปราะบางและความคาดหวังของเด็กผู้อพยพ ความยากลำบากและความท้าทายของเด็กผู้อพยพมีมากมาย ไม่เพียงแต่เรื่องความยากจนเท่านั้น แต่เป็นเรื่องการขาดความมั่นคงเพราะพ่อแม่โยกย้ายถิ่นฐาน การแยกจากพ่อแม่ ขาดแคลนการดูแลหรือถูกทอดทิ้ง บ้านและชุมชนไม่ปลอดภัย การสัมผัสกับยาเสพติดและเครื่องดื่มมึนเมา ความเสี่ยงต่อความรุนแรงในครอบครัว ความรุนแรงทางเพศ ปัญหาสุขภาพ เช่น การขาดสารอาหาร ปัญหาอนามัย

เจริญพันธุ์ ผลกระทบจากเชื้อเอชไอวี ไปจนกระทั่งเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ การขาย/การลักพา การเข้าร่วมแก๊งหรือถูกกล่อลวง สภาพการใช้แรงงานเด็กที่อาจจะเกี่ยวข้องกับสารพิษและทำให้เกิดอาการบาดเจ็บ ฯลฯ

สำหรับเด็กกำพร้าหรือเด็กที่ไม่สามารถอาศัยอยู่กับพ่อแม่หรือญาติพี่น้องแล้ว ศูนย์การเรียนยังมีบทบาทปกป้องไม่ให้เด็กบางกลุ่มต้องอยู่ในสภาพไร้บ้าน ถูกเอารัดเอาเปรียบแรงงาน หรือเผชิญกับสถานการณ์เลวร้ายอื่น ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วด้วย โอกาสในการศึกษาจึงมีความสำคัญและมีความหมายมากสำหรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพ ประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของเด็กเหล่านี้เป็นสิ่งที่ละเอียดไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นชีวิตของการโยกย้ายพลัดถิ่นฐาน การอยู่อาศัยใน “ต่าง” ประเทศท่ามกลางความยากจน การขาดความมั่นคงด้านต่าง ๆ

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งที่จะวิเคราะห์บทบาทที่หลากหลายของศูนย์การเรียนสำหรับเด็กอพยพในบริเวณแม่สอด และสำรวจความต้องการ/ความคาดหวังต่อชีวิตในอนาคตของเด็กและเยาวชน รวมทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กเหล่านี้ งานวิจัยจะค้นหาว่าสมาชิกของชุมชนผู้อพยพได้พยายามที่จะจัดการกับความไม่มั่นคงและเปราะบางของตนเองอย่างไร พยายามที่จะลดความตึงเครียดและความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐไทยอย่างไร โดยเฉพาะในบริบทของสังคม-การเมืองของประเทศไทย และที่สำคัญที่สุด งานวิจัยนี้พยายามทำความเข้าใจสถานการณ์และมุมมองอันซับซ้อนของเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่อาศัยอยู่ในแม่สอดและบริเวณชายแดนใกล้เคียง

1.2 คำถามหลักในการวิจัย

- 1) สถานการณ์เกี่ยวกับการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพบริเวณแม่สอดเป็นอย่างไร ความต้องการและความคาดหวังต่อชีวิตในอนาคตของเด็กและเยาวชน รวมทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กเหล่านี้เป็นอย่างไร เด็ก เยาวชน พ่อแม่ผู้ปกครองจัดการกับความไม่มั่นคงและเปราะบางของตนเองอย่างไร โดยเฉพาะผ่านการศึกษา-การเรียนรู้
- 2) ภูมิหลังด้านวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ภาษา และศาสนาที่หลากหลายมีผลต่อประสบการณ์เรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพอย่างไรและในทางตรงกันข้าม ประสบการณ์การศึกษาเรียนรู้มีผลต่ออัตลักษณ์และสำนึกด้านวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ และภาษาอย่างไร
- 3) ศูนย์การเรียนเด็กและเยาวชนผู้อพยพในบริเวณแม่สอดมีบทบาทด้านการศึกษารวมทั้งการขัดเกลาทางสังคม การบ่มเพาะอัตลักษณ์และค่านิยมทางสังคมของเด็กกลุ่มนี้อย่างไร แนวทางในการส่งเสริมการศึกษา สาระด้านการศึกษา และการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพในบริเวณแม่สอดควรเป็นอย่างไร
- 4) ผลของการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพเป็นอย่างไร เด็กส่วนใหญ่ใช้เวลาในศูนย์การเรียน

ประมาณกี่ปี่ หลังจากผ่านศูนย์การเรียนรู้แล้ว เด็กและเยาวชนผู้อพยพดำเนินชีวิตอย่างไร สอดคล้องกับความคาดหวังของศูนย์หรือไม่

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์เกี่ยวกับการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพบริเวณแม่สอด โดยการสำรวจความต้องการและความคาดหวังต่อชีวิตในอนาคตและการจัดการเกี่ยวกับความเปราะบางทางสังคมของเด็กและเยาวชน รวมทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กเหล่านี้
- 2) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของศูนย์การเรียนรู้เด็กและเยาวชนผู้อพยพต่อการศึกษาและสังคม ปัญหาอุปสรรค จุดแข็ง และจุดอ่อนของการดำเนินงานของศูนย์เหล่านี้ เพื่อที่จะเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการศึกษา การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพในบริเวณแม่สอด
- 3) เพื่อวิเคราะห์ภูมิหลังด้านวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ภาษา และศาสนาที่หลากหลายว่ามีผลต่อประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพอย่างไร และรวบรวมข้อเสนอในการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม
- 4) เพื่อวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่ผ่านการศึกษาอบรมในศูนย์

1.4 ขอบเขตการศึกษาวิจัย

ขอบเขตเชิงพื้นที่ งานวิจัยชิ้นนี้มีพื้นที่ดำเนินงานหลักในอำเภอแม่สอด รวมทั้งสำรวจศูนย์การเรียนรู้บางแห่งบริเวณใกล้เคียงพื้นที่ชายแดน เช่น พบพระ อำเภอเหล่านี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดตาก การศึกษาในพื้นที่นี้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตาก เขต 2 (สพท. 2 ตาก) แม้ว่างานวิจัยจะได้กำหนดพื้นที่ทางกายภาพไว้ แต่ก็คำนึงถึงปัจจัยการเคลื่อนที่โยกย้ายของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ รวมทั้งความรู้สึกเกาะเกี่ยวผูกพันกับพื้นที่ ซึ่งอาจจะข้ามพรมแดนของการเมืองเรื่องพื้นที่ระหว่างไทยและพม่า

ขอบเขตเชิงประเด็น ประเด็นสำคัญในการวิจัยคือสถานการณ์เกี่ยวกับการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนและความต้องการและความคาดหวังต่อชีวิตในอนาคตของเด็กและเยาวชน แม้ว่างานวิจัยจะเน้นหนักที่เรื่องการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ และบทบาทของศูนย์การเรียนรู้ แต่ก็พิจารณาถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลาย ซึ่งรวมถึงครู นายจ้าง องค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน โรงเรียนไทยในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา การปกครอง และการพัฒนาชุมชน

ขอบเขตในเชิงเวลา เน้นช่วงเวลาที่เริ่มมีศูนย์การเรียนรู้ในอำเภอแม่สอดเป็นจำนวนนับสิบศูนย์ และต่อมามีความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐและภาคประชาสังคมเพื่อให้เกิดการรองรับสถานะของศูนย์เหล่านี้มากขึ้น การเก็บข้อมูลครอบคลุมถึงช่วงเวลาปลายปี พ.ศ. 2555 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลง

ขนานใหญ่ในพม่าที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนและทำให้เกิดมีตัวแปรเพิ่มขึ้นที่จะส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ด้านการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพจากพม่า การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ถ่ายรูป และทำกิจกรรมกับโรงเรียนอยู่ในช่วงระหว่างเดือนมีนาคม-ตุลาคม พ.ศ. 2555 ดังนั้น ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ในพื้นที่จึงสะท้อนสถานการณ์ในช่วงนั้นเป็นหลัก

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

ประเด็นหลักในการศึกษาวิจัยมุ่งที่บทบาทของศูนย์การเรียน และประสบการณ์การศึกษาเรียนรู้ของเด็ก วิธีการวิจัยเน้นงานเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีงาน 2 ลักษณะ คือการวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม

การทบทวนเอกสาร จากรายงานวิจัย วารสาร สิ่งตีพิมพ์ เว็บไซต์ ฯลฯ ทำให้เข้าใจสถานการณ์ของผู้อพยพข้ามชาติและสภาพของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา ในบริเวณแม่สอดจากแหล่งข้อมูล ทุติยภูมิ นอกจากนั้นการวิจัยเอกสารยังเน้นการทบทวนทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวกับการข้ามชาติ ชาตินิยมเชิงวิวิธวิทยา โลกาภิวัตน์ เพื่อนำแนวคิดทฤษฎีเหล่านี้มาวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ในพื้นที่จริง

การเก็บข้อมูลภาคสนาม เริ่มที่การทำความรู้จักและสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลหลักใน “อาณาบริเวณชายแดน” การเก็บข้อมูลใช้วิธีสังเกต พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ สัมภาษณ์บุคคล สัมภาษณ์เจาะลึก สัมภาษณ์ประวัติชีวิตบุคคล และสัมภาษณ์กลุ่ม นอกจากนี้ นักวิจัยภาคสนามยังเข้าร่วมการประชุม ร่วมกิจกรรมและการฝึกอบรมที่จัดโดยชุมชน ศูนย์การเรียน องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยราชการที่ทำงานด้านการศึกษาของเด็กและเยาวชน

ในการสัมภาษณ์เจาะลึกในภาคสนามนั้น คณะวิจัยได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

- 1) เด็ก/เยาวชน ผู้ปกครอง ทั้งที่เรียนในศูนย์การเรียนและที่ไม่มีโอกาสในการศึกษา
- 2) ครู เจ้าหน้าที่ และผู้บริหารศูนย์การเรียน
- 3) เจ้าหน้าที่และผู้บริหารองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชน และด้านการศึกษา/เรียนรู้/การฝึกอาชีพ
- 4) เจ้าหน้าที่รัฐที่ทำงานด้านที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรียนรู้ และเกี่ยวข้องกับเด็ก/เยาวชนผู้อพยพ ทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ

เนื่องจากศูนย์การเรียนมีความหลากหลายมาก และข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่า ประสบการณ์ส่วนบุคคล สิ่งที่ได้เรียนรู้ ความคาดหวัง ฯลฯ ก็ยังมีความหลากหลายมากขึ้นอีก คณะวิจัยจึงเพิ่มจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชน ซึ่งนอกจากจะเก็บข้อมูลจากสิ่งต่าง ๆ ที่

เด็กได้แสดงหรือสื่อออกมาแล้วยังสัมภาษณ์เพิ่มเติมเพื่อพยายามทำความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดและประสบการณ์ที่ผ่านมามีด้วย

สำหรับเด็กและเยาวชนนั้น นอกเหนือจากการสังเกตและสัมภาษณ์แล้ว คณะวิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยเทคนิคอื่นๆ (Fargas-Malet et al. 2010) ได้แก่ การเยี่ยมชมศูนย์การเรียนรู้และร่วมกิจกรรมงานประจำปีต่าง ๆ การขอความร่วมมือจากครูในโรงเรียนให้เด็กและเยาวชนได้ “สื่อสาร” ผ่านการวาดรูป การเขียนเรียงความ และการทดลองสอนหรือปฏิบัติการในชั้นเรียน (โปรดดูเพิ่มเติมในหัวข้อ 1.6.2)

คณะวิจัยยังได้ใช้ข้อมูลภาคสนามในระหว่างที่สำรวจพื้นที่เพื่อเขียนโครงร่างวิจัยในปีพ.ศ. 2553 เพราะข้อมูลในช่วงนั้นถือเป็นจุดอ้างอิงหนึ่งท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างรวดเร็วในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา

ตารางที่ 1 จำนวนผู้ที่ให้สัมภาษณ์แบ่งตามกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย	จำนวนกลุ่มเป้าหมายที่เก็บจริง			จำนวนที่ตั้งไว้เดิม
	ปี 2553	ปี 2555	รวมทั้งหมด	
ครู/เจ้าหน้าที่ศูนย์การเรียนรู้/ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา	5	51	56	30
เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ/เอกชน/องค์กรที่เกี่ยวข้อง	6	17	23	15
เด็กและเยาวชนในศูนย์การเรียนรู้และเด็กที่ไม่มีโอกาสทางการศึกษา	-	75	75	20
ผู้ปกครองนักเรียนและชาวบ้านในชุมชนที่เกี่ยวข้อง	-	18	18	
รวม	11	161	172	65

1.6 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

1.6.1 การเยี่ยมชมและสังเกตศูนย์การเรียนรู้และชุมชน

คณะวิจัยได้เยี่ยมชมและสังเกตศูนย์การเรียนรู้ เก็บข้อมูลลักษณะทางกายภาพ พื้นที่ที่แบ่งส่วนเพื่อประโยชน์ใช้สอยในกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์การเรียนรู้จำนวน 22 แห่ง รวมทั้งชุมชนพักอาศัย และสังเกตสภาพแวดล้อมโดยรอบชุมชนจำนวน 10 แห่ง ตารางข้างล่างแสดงรายชื่อของศูนย์การเรียนรู้และชุมชนที่เข้าไปสังเกตและ/หรือสัมภาษณ์

ตารางที่ 2 รายชื่อของศูนย์การเรียนรู้ที่เข้าไปเยี่ยม สังเกต และ/หรือสัมภาษณ์

ศูนย์การเรียนรู้	การเก็บข้อมูล
1. Parami	สังเกตและเยี่ยมชมการเรียนการสอน
	เยี่ยมชมโครงการเกษตร ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ (เพิ่มเติมขึ้นมาจากที่คณะวิจัยเยี่ยมชมครั้งแรกในปี 2553)
2. One Dream One World	สัมภาษณ์ผู้ก่อตั้งโรงเรียน ครูผู้สอนและเยี่ยมชมศูนย์การเรียนรู้
3. โรงเรียนอนุกุลวิทยา (โรงเรียนการกุศลวัดดอนแก้ว)	สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอนและเยี่ยมชมโครงการอาหารกลางวันพึ่งตนเอง
4. โรงเรียนการกุศลวัดอรุณเขต	สัมภาษณ์พระครูผู้ดูแลโรงเรียนการกุศล พระครูผู้รับหน้าที่สอน เยี่ยมชมการเรียนการสอน
5. The Best Friend Library Center	เยี่ยมชมห้องสมุดและสัมภาษณ์พระผู้จัดการห้องสมุด
6. Agape	สัมภาษณ์ผู้อำนวยการและเยี่ยมชมการเรียนการสอน อาคารเรียน โรงอาหาร หอพัก และพื้นที่โครงการอาหารพึ่งตนเอง
7. Hsa Thoo Lei	สัมภาษณ์ผู้บริหารและร่วมในวันงานระดมทุน
8. Thoo Mweh Khee	สัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู นักเรียน เยี่ยมชมอาคาร หอพัก โครงการเกษตรพึ่งตนเอง ร่วมกิจกรรมทางคริสต์ศาสนา และพักอาศัยในศูนย์
9. CDC	สัมภาษณ์ครูและเยี่ยมชมงาน World Teacher's Day 2012 Celebration ของครูจากศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพ
10. New Day	สัมภาษณ์แหล่งทุนที่ให้การสนับสนุน ผู้บริหาร ครู นักเรียน สังเกตชั้นเรียนและการเรียนการสอน
11. Good Morning	สัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู นักเรียน สังเกตชั้นเรียนและการเรียนการสอน
12. United Christian	สัมภาษณ์ครู
13. ศูนย์การเรียนรู้จัดโดยวัดดอยหินแก้ว	สัมภาษณ์พระเจ้าอาวาสวัด ครู นักเรียน สังเกตชั้นเรียนและการเรียน
14. ศูนย์การเรียนรู้ห้วยกะโหลก	สัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู นักเรียน
15. Leadership and Management Training College	สัมภาษณ์ครู นักเรียน เยี่ยมชมกิจกรรมหอพักในวิทยาลัยในศูนย์พักพิงชั่วคราวแม่หละ
16. บวยกะลา	สัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู
17. Irrawaddy Flower Garden	สัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู นักเรียน สังเกตชั้นเรียนและการเรียนการสอน
18. ศูนย์การเรียนรู้อิสลามศึกษา	สัมภาษณ์ ครู นักเรียน สังเกตชั้นเรียนและการเรียนการสอน
19. Sky Blue	สัมภาษณ์ผู้บริหาร
20. Rocky Mountain 1	เข้าร่วมกิจกรรมงานวันมัดข้อมือกะเหรี่ยง
21. Minmahaw	สัมภาษณ์ครู สังเกตกิจกรรมวันหยุดของนักเรียน
22. STTC	สัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู นักเรียน สังเกตชั้นเรียนและการเรียนการสอน สังเกตกิจกรรมระดมทุน

นอกจากนั้น คณะวิจัยยังได้เยี่ยมชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มบ้านเช่าและเรือนแถวที่เช่าได้ในราคาถูก ซึ่งมักจะอยู่ห่างจากศูนย์การเรียนไม่มากนัก รายชื่อชุมชนที่คณะวิจัยเข้าไปสังเกตมีดังตารางด้านล่าง

ตารางที่ 3 รายชื่อของชุมชนที่เยี่ยมชม สังเกต และสัมภาษณ์

ชุมชน	การเก็บข้อมูล
1. ชุมชนใกล้ศูนย์ One Dream One World	เยี่ยมเด็กที่เรียนในศูนย์การเรียนและสำรวจสภาพชุมชน
2. ชุมชนห้องแถวไม้สองชั้น TK	สัมภาษณ์และเยี่ยมชุมชน
3. ชุมชนมุสลิม	สัมภาษณ์และเยี่ยมชุมชน
4. ชุมชนใกล้เคียงศูนย์การเรียน บวยกะลา	สัมภาษณ์และเยี่ยมชุมชน
5. ชุมชนบ้านแม่ตาว	สัมภาษณ์และเยี่ยมชุมชน ครอบครัวยุติธรรม
6. ชุมชนเจ้าแซ่ (ติดกับศูนย์การเรียน ROCKY MOUNTAIN 1)	สัมภาษณ์และเยี่ยมชุมชน ครอบครัวยุติธรรม
7. ชุมชนใกล้ศูนย์การเรียน Irrawaddy Flower Garden	สัมภาษณ์และเยี่ยมชุมชน ครอบครัวยุติธรรม
8. ชุมชนกองขยะ	สัมภาษณ์และเยี่ยมชุมชน ครอบครัวยุติธรรม
9. ชุมชนคอกวัว (ชุมชนมุสลิม)	เยี่ยมชุมชน สังเกตการณ์กิจกรรมวันหยุดของเด็กในชุมชน
10. ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำเมย เด็กและเยาวชนริมน้ำ	เยี่ยมชุมชน สังเกตวิถีชีวิตของ ครอบครัวยุติธรรมของ ศูนย์การเรียน กลุ่มเด็กเร่ร่อน เก็บขยะ และขอทาน

ภาพคณะวิจัยเยี่ยมชุมชน

1.6.2 การสังเกตและจัดกิจกรรมทดลองสอนในศูนย์การเรียน

ในการทำความเข้าใจสถานการณ์เกี่ยวกับการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพบริเวณแม่สอด ความคาดหวังต่อชีวิตในอนาคตและการจัดการเกี่ยวกับความเปราะบางทางสังคมของเด็กและ

เยาวชน พ่อแม่ผู้ปกครองรวมทั้งบทบาทของศูนย์การเรียนรู้ คณะวิจัยใช้วิธีเยี่ยมชมและสังเกต ศูนย์การเรียนรู้และชั้นเรียนต่าง ๆ รวมทั้งการสัมภาษณ์เด็ก เยาวชน ผู้ปกครอง ครูและเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษา การขอให้เด็กวาดภาพ เขียนเรียงความ แต่ต่อมาก็คพบว่าวิธีนี้ยังไม่เพียงพอเพราะว่าข้อมูลที่ได้มีลักษณะผิวเผิน เว้นระยะห่าง และเป็นการสังเกตได้เฉพาะปรากฏการณ์ “หน้าฉาก” เท่านั้น จึงได้มีการเพิ่มการทดลองสอนมาเป็นเครื่องมือในการมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการของทั้งคณะวิจัยและกลุ่มเป้าหมายในศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้ที่คณะวิจัยจัดกิจกรรมการสอนมีทั้งหมด 5 แห่ง รวมชั้นเรียนทั้งหมด 7 ชั้นเรียนในระดับต่างกัน คือเกรด 4, 5, 6, 9, 12 และการศึกษาผู้ใหญ่ แต่ละชั้นเรียนใช้เวลาจัดกิจกรรมประมาณ 2 ชั่วโมง ชั้นเรียนมีขนาดต่าง ๆ กัน ชั้นประถมศึกษา (เกรด 4-6) มักจะมีนักเรียนจำนวนประมาณ 20-50 คน และชั้นเรียนที่สูงขึ้นก็จะมีจำนวนนักเรียนน้อยลงตามลำดับ จนถึงเกรด 12 ซึ่งมีนักเรียนห้องละประมาณ 10 คน ในการเข้าไปจัดกิจกรรมนี้ นักวิจัยภาคสนามได้ประสานงานและนัดหมายกับศูนย์การเรียนล่วงหน้า

สำหรับวิชาและเนื้อหาที่คณะวิจัยเลือกสอนรวมทั้งกิจกรรมการสอนนั้นก็พัฒนาให้สอดคล้องกับวิชาที่สอนอยู่เดิมในคาบนั้น ๆ มีการดัดแปลงให้มีกิจกรรมเพื่อให้เด็กนักเรียนคุ้นเคยกับคณะวิจัย มีกิจกรรมการวาดรูป ตั้งโจทย์ถาม-เขียนตอบ กิจกรรมนำเสนอหน้าชั้นเรียน การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งการตั้งคำถามกับคณะวิจัย ที่ทำให้รู้จักและเข้าใจเด็กและเยาวชนและความคาดหวังของพวกเขามากขึ้น การใช้วิธีวิจัยที่ให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสสื่อด้วยภาพ (graphic research technique) และให้เด็กได้อธิบายภาพต่าง ๆ เหล่านั้น เป็นเทคนิคที่ทำให้เด็กกลายเป็นผู้ตีความและให้ความหมายภาพ ซึ่งส่งผลให้เด็กได้มีโอกาสคิดสะท้อนย้อนไปถึงความเข้าใจของตนเอง (reflexive interpreters) การสะท้อนย้อนคิดในการศึกษาวิจัยเด็ก นอกจากจะเกิดขึ้นกับนักวิจัยแล้ว เด็กเองก็จะเกิดกระบวนการสะท้อนย้อนคิดขึ้นด้วยเช่นกัน ซึ่งถือว่าเป็น “dual process of reflexivity” (Christensen and James 2008: 6)

คณะวิจัยพบว่าการศึกษาทดลองสอนมีประโยชน์มาก เพราะ

- การใช้กิจกรรมการสอนมาประกอบในการเก็บข้อมูล ทำให้เก็บข้อมูลได้ในเวลาที่จำกัด ได้เห็นเด็กและเยาวชนในโรงเรียน ในห้องพัก ระหว่างเรียน ระหว่างเล่น ได้สังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ลักษณะกายภาพของโรงเรียน พฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างครู เจ้าหน้าที่ และนักเรียน ซึ่งกิจกรรมนี้ทำให้คณะวิจัยแสวงหาและเข้าถึงข้อมูลโดยไม่ต้องใช้เวลานานเกินไปจนส่งผลกระทบต่อระบบการเรียนการสอนตามปกติของศูนย์การเรียนรู้ แม้ว่าวิธีนี้จะขดเขยข้ออ่อนที่นักวิจัยไม่ได้ลงไปฝังตัวในพื้นที่เป็นระยะเวลานานได้ แต่ก็ทำให้ได้คลุกคลีกับเด็กนักเรียนบ้างแม้ในระยะเวลานั้น ๆ

- คณะวิจัยได้เปิดโอกาสให้นักเรียนในสองศูนย์การเรียนรู้กำหนดโจทย์การเรียนรู้ และคำถามล่วงหน้า เพื่อให้คณะวิจัยตอบหรืออธิบาย ทำให้ได้เห็นวิธีคิด ข้อห่วงกังวล ความคาดหวัง และการแสดงออกของเด็กและเยาวชน นอกจากนั้นในช่วงเวลาสั้น ๆ ที่เด็กและเยาวชนผลิตเพลงหรือสนใจกับกิจกรรมใหม่ ๆ ผู้คนหน้าใหม่ ๆ นั้น ก็จะเป็นเวลาที่เด็กมักจะมีโอกาส “เปิด” ความรู้สึกออกมาได้มากคณะวิจัยได้รับรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์ไม่เฉพาะแค่พูดคุยและถามตอบเท่านั้น กิจกรรมการวาดรูป การเขียนและแปลภาษา การนำเสนอหน้าชั้นเรียน การร้องเพลง ฯลฯ ทำให้ได้เห็นปฏิภริยา ความสามารถ ได้สังเกตเห็นบุคลิกเด็กแต่ละคนและความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน ๆ และ/หรือครูอีกด้วย สำหรับคณะวิจัย เด็กและเยาวชนเหล่านี้จึงไม่ใช่เป็นเพียง “ใบหน้า” และ “ชื่อ” เท่านั้น แต่เป็นน้อง ๆ ที่มีสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมเรียนรู้ระหว่างกัน
- เมื่อคณะวิจัยทำกิจกรรมสอนเด็ก ก็เห็นความเป็น “ผู้กระทำ” เห็นการมีบทบาทที่กระตือรือร้น ในขณะที่เมื่อทำการสัมภาษณ์ เด็กและเยาวชนเหล่านี้เป็นเพียงผู้ตอบคำถามและผู้ให้ข้อมูล ทำให้คณะวิจัยมักจะมีมุมมองข้ามความเป็น “ผู้กระทำ” หรือ “ผู้เล่น” ของเด็ก การมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กและเยาวชนนั้นมีส่วนทำให้คณะวิจัยก้าวข้ามจากความรู้สึกว่าเด็กเป็น “ผู้ถูกศึกษาวิจัย” (subject of enquiry) และ “ผู้ให้ข้อมูล” (informants) กลายมาเป็น “ผู้เล่นสำคัญ” (agency หรือ social actors in their own right; Christensen and James 2008, Kostelny 2006: 26) ไม่เฉพาะในห้องเรียนหรือเฉพาะสถานการณ์ด้านการศึกษาเรียนรู้เท่านั้น แต่ในสถานการณ์ที่หลากหลายแถบอาณาบริเวณชายแดนด้วย

แรกทีเดียว คณะวิจัยเกรงว่าจะเกิด “ระยะห่าง” หรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมระหว่างผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่ และผู้ถูกวิจัย (ส่วนหนึ่ง) ในฐานะที่เป็นเด็ก ซึ่งเป็นระยะในเชิงความแตกต่างระหว่างวัยและทำให้เกิดความเป็นอื่น (Children as the Cultural Other – Christensen 1994) รวมทั้ง “ระยะห่าง” ระหว่างผู้วิจัยในฐานะที่เป็นคนไทยที่มีสถานะทางกฎหมาย เป็นคนที่มาจากเมืองหลวงที่เป็นศูนย์กลางประเทศ และเป็นคนที่มาจากมหาวิทยาลัยที่เชื่อกันว่าเป็นสถาบันการศึกษาระดับสูง กับผู้ถูกวิจัย ที่ส่วนใหญ่มองตัวเองว่าเป็นคนชายขอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่มุมมองของกฎหมาย แต่ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมอื่น ๆ ในห้องเรียนนั้น คณะวิจัยสังเกตว่า “ระยะห่าง” เหล่านี้มีน้อยมาก เนื่องจากเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีความตั้งใจกับบทเรียนและกิจกรรมในห้องเรียนด้วยสีหน้าและแววตาที่แสดงความกระตือรือร้น สนใจซักไซ้ด้วยคำถามต่าง ๆ หรือยินดีเป็นภาคีที่ภาคคณะวิจัยเยี่ยมชมพื้นที่หรือร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ศูนย์การเรียนรู้มีการจัดอยู่แล้ว ระยะห่างที่ลดลงนี้สังเกตได้จากการพูดคุยสนทนาที่เป็นการโต้ตอบสองทางอย่างกระตือรือร้นและการชักชวนให้ดูพื้นที่ต่าง ๆ หรือกิจกรรมที่จัดขึ้นภายในศูนย์ ไม่ใช่เป็นเพียงการถาม-ตอบ หรือการตั้งคำถามของคณะวิจัย และการตอบคำถามของ

เด็ก ๆ เท่านั้น ระยะเวลาที่เกิดขึ้นในการปฏิสัมพันธ์นั้นเกิดขึ้นเนื่องมาจากความจำกัดของภาษาในการสื่อสารมากกว่าเรื่องอื่น ๆ

คณะวิจัยเสียอีกที่รู้สึกกดดัน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันระดับอุดมศึกษาที่เป็นระดับชั้นที่เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่คาดหวังจะเรียนต่อเพราะเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตดีขึ้น เด็กและเยาวชนหลายคนตั้งคำถามถึง “โอกาส” ในการเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย รายละเอียดของขั้นตอนทางกฎหมายที่จะทำให้ได้สถานะที่เป็นที่ยอมรับ และช่องทางอื่น ๆ ในการเรียนต่อหรือการเพิ่มโอกาสในชีวิต ดังนั้น ในการเข้าไปจัดกิจกรรมและการพูดคุย คณะวิจัยจึงต้องพยายามหาข้อมูลให้มากที่สุดเพื่อที่จะตอบคำถามเหล่านี้ ช่วยให้ข้อมูลเท่าที่จะทำได้ แต่ก็ไม่ทำให้เกิดความหวังที่สูงกว่าความเป็นจริง

ภาพการสอนภาษาอังกฤษด้วยเพลงที่ The Best Friend Library Center

ตารางที่ 4 ศูนย์การเรียนรู้ที่คณะวิจัยจัดกิจกรรมสอนหรือปฏิบัติการใน อ.แม่สอด และ อ.พบพระ จ.ตาก

ศูนย์การเรียนรู้	กลุ่มเป้าหมาย	จำนวนนักเรียน		
		ชาย	หญิง	รวม
1. The Best Friend	ชั้นเรียนภาษาอังกฤษ	10	3	13
2. Thoo Mweh Khee	เกรด 5	25	19	44
	เกรด 12	4	6	10
3. C.D.C.	เกรด 9	17	14	31
	เกรด 12	7	6	13
4. New Day	เกรด 4	18	10	28
5. Parami	เกรด 6	8	15	23
	รวม	89	73	162

ตารางด้านล่างแสดงให้เห็นถึงกิจกรรมและเนื้อหาที่สอน-พูดคุยซักถาม(โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก ง)

ตารางที่ 5 ศูนย์การเรียนรู้ และรายละเอียดกิจกรรมสอนหรือปฏิบัติการโดยคณะวิจัย

ศูนย์การเรียนรู้	ชั้นเรียน	กิจกรรม/เนื้อหา
The Best Friend Library Class	ชั้นเรียน ภาษาอังกฤษ	<ul style="list-style-type: none"> • แนะนำตนเองเป็นภาษาอังกฤษ • ให้เลือกร้องเพลงโปรดที่เป็นภาษาอังกฤษหน้าชั้นเรียน • ร่วมกันวิเคราะห์และแก้ไขคำ-ไวยากรณ์ที่ผิดพลาดในการร้องเพลง
Thoo Mweh Khee	เกรด 5	<ul style="list-style-type: none"> • เขียนชื่อ ภาษากะเหรี่ยง-ไทย • เขียนชื่อผลไม้ที่ชอบและวาดรูปประกอบ • วาดรูป 1) บ้านในฝันในอนาคต 2) สิ่งที่คุณกลัวที่สุด 3) ครอบครัวที่คุณอยากจะได้ในอนาคต
	เกรด 12	<ul style="list-style-type: none"> • สอนร้องเพลงประสานเสียงภาษาอังกฤษ • เขียนภาษิตกะเหรี่ยงที่ชอบที่สุดเป็นภาษากะเหรี่ยงและแปลเป็นอังกฤษ • ช่วยกันวิเคราะห์ว่ามีภาษิตในภาษาอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกับภาษิตที่แต่ละคนเลือกหรือไม่ เพราะอะไร • เขียนสิ่งที่นักเรียนอยากเรียนรู้เพิ่มเติม 3 อย่าง
C.D.C.	เกรด 9	<ul style="list-style-type: none"> • สอนร้องเพลงภาษาอังกฤษที่เกี่ยวกับความสุข • เขียนชื่อ/ชาติพันธุ์/ศาสนาและช่วงชีวิตที่มีความสุขที่สุดและเศร้าที่สุดที่ CDC • เขียนสิ่งที่นักเรียนอยากเรียนรู้เพิ่มเติม 3 อย่าง
	เกรด 12	<ul style="list-style-type: none"> • ฉายสไลด์ชีวิตในเมืองและชีวิตในมหาวิทยาลัยในเมืองใหญ่ • เขียนสิ่งที่นักเรียนอยากเรียนรู้เพิ่มเติม 3 อย่าง • อะไร/อย่างไร/ใครที่ทำให้นักเรียนมาเรียนที่ CDC • เขียนถึงอาชีพที่อยากทำในอนาคต/สิ่งที่อยากเป็นในอนาคต • เขียนบรรยายสั้น ๆ ว่าจะไปสู่เป้าหมาย/ความสำเร็จที่คาดหวังได้อย่างไร
New Day	เกรด 4	<ul style="list-style-type: none"> • วาดรูปผลไม้ที่ชอบ และพูดเป็นภาษาไทย/ภาษาอังกฤษ/ภาษากะเหรี่ยง • เขียนชื่อ/ชาติพันธุ์/เชื้อสาย/ภาษา/ศาสนา/อายุ/อาศัยกับพ่อแม่หรือไม่/ถ้าไม่ใช่ อยู่กับใคร/พ่อแม่อยู่ที่ไหน/เรียนที่ New Day มานานเท่าใด/เวลาที่เศร้าที่สุดคือเมื่อใด • วาดรูปสิ่งที่คุณกลัวที่สุด

ศูนย์การเรียนรู้	ชั้นเรียน	กิจกรรม/เนื้อหา
Parami	เกรด 6	<ul style="list-style-type: none"> วาดรูปผลไม้ที่ชอบและเรียกชื่อเป็นภาษาไทย/ภาษาอังกฤษ/ภาษากะเหรี่ยง เขียนชื่อ/ชาติพันธุ์/เชื้อสาย/ภาษา/ศาสนา/อายุ/อาศัยกับพ่อแม่หรือไม่/ ถ้าไม่ใช่ อยู่กับใคร/พ่อแม่อยู่ที่ไหน/เรียนที่ Parami มานานเท่าใด/เวลาที่เศร้าที่สุดคือเมื่อใด สอนบวก ลบเลขและอ่านผลลัพธ์ที่ได้เป็นภาษาไทย วาดรูปครอบครัวที่ฉันอยากเห็นในอนาคต แบ่งกลุ่ม ให้ซักถามคณะวิจัยเกี่ยวกับสิ่งที่อยากรู้เพิ่มเติม

จากการสังเกต พบว่านักเรียนในชั้นเรียนส่วนใหญ่มีความกระตือรือร้นและสนใจกับกิจกรรมของคณะวิจัย เนื่องจากเป็นกลุ่มบุคคลภายนอกที่เดินทางมาจากต่างถิ่น ทำให้เด็กนักเรียนอยากเรียนรู้และร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างดี ส่วนนักเรียนในระดับมัธยมต้นและปลายนั้น ก็ซักถามเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการเรียนต่อและขอคำปรึกษาเรื่องอาชีพในอนาคต

การเก็บข้อมูลเพื่อนำประสบการณ์ชีวิตและเรื่องเล่าของเด็กและเยาวชนผู้อพยพมาสะท้อนเพื่อให้สาธารณชนได้รับรู้ยังมีน้อยมาก (Salmon et al. 2013: 9) งานชิ้นที่โดดเด่นที่สุดซึ่งถ่ายทอดความรู้สึกของเด็ก ๆ รวมทั้งวิเคราะห์ถึงความยากลำบากและความท้าทายที่เด็กและเยาวชนผู้อพยพต้องเผชิญคือ รายงานเรื่อง “เด็กผู้อพยพกับความรู้สึกต่ำต้อยในประเทศของคนอื่น” ที่ดำเนินงานโดยโครงการวิจัยเพื่อปกป้องคุ้มครองเด็ก ของคณะกรรมการองค์การป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน (เพื่อพลเมืองพม่า) ซึ่งดำเนินงานเก็บข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549-2550 และจัดพิมพ์ออกมาเป็นภาษาอังกฤษและภาษาไทย ในปี พ.ศ. 2554 การเก็บข้อมูลและการนำเสนอเสียงและภาพวาดของเด็กและเยาวชนในรายงานการถกทออนาคตสู่โลกข้ามพรมแดนนี้จึงจะเป็นอีกความพยายามหนึ่งที่จะทำให้สาธารณชนได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับอาณานิคมชายแดนมากขึ้น

1.7 ข้อจำกัด ปัญหาและอุปสรรคในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะวิจัยได้พบกับข้อจำกัดหลายประการ ทั้งในเรื่องพลวัตของสภาวะด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองในอาณานิคมชายแดนในช่วงที่ศึกษาวิจัย จนกระทั่งถึงข้อจำกัดเรื่องภาษา การสื่อสาร และความอ่อนไหวประาะบางของประเด็นในพื้นที่ชายแดน คณะวิจัยได้สรุปข้อจำกัดไว้ได้ดังนี้

- 1) **พลวัตของสภาวะด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองในอาณานิคมชายแดน** โดยปกติแล้วสถานการณ์ในบริเวณชายแดนนั้นไม่เคยหยุดนิ่งหรือมีเสถียรภาพมั่นคง แต่ในช่วงเวลาที่ศึกษาวิจัยนั้นเป็นช่วงที่มีพลวัตสูง ซึ่งปัจจัยหลักคือการเปลี่ยนแปลงในพม่าและการเปลี่ยนแปลง

นโยบายและการปฏิบัติต่าง ๆ ภายในประเทศไทยเอง การเปลี่ยนแปลงนี้ยังเชื่อมโยงกับการเมืองในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ แม้ว่าช่วงเวลานี้จะเป็นช่วงเวลาที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาวิจัย แต่ความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงมีความซับซ้อน ทำให้เป็นข้อจำกัดต่อการทำความเข้าใจและการวิเคราะห์หาข้อสรุปในเรื่องทิศทางนโยบาย แผน และแนวทางการพัฒนา

- 2) **ภาษาและการสื่อสาร** การศึกษาวิจัยพื้นที่ชายแดนนั้นต้องอาศัยความชำนาญในหลายภาษา คณะวิจัยมีความจำเป็นต้องใช้ล่ามเยาวชนที่เคยเป็นนักเรียนในศูนย์การเรียนซึ่งพูดและฟังภาษาพม่า กะเหรี่ยง ไทย และอังกฤษได้ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดบ้างในด้านความเข้าใจภาษาไทย อย่างไรก็ตามล่ามที่เป็นเยาวชนที่เคยอยู่ในศูนย์การเรียนสามารถช่วยซักถามและอธิบายในประเด็นที่เกี่ยวข้องวิถีชีวิตของเด็กผู้อพยพที่เข้ามาอยู่ที่ศูนย์การเรียนได้มาก เนื่องจากล่ามเองก็คุ้นเคยกับชีวิตในศูนย์การเรียนและผ่านประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกับนักเรียนในศูนย์การเรียน
- 3) **ความอ่อนไหวเปราะบางของประเด็นในพื้นที่ชายแดน** พื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มคนที่อยู่อาศัยในอาณาบริเวณชายแดนที่มีความเปราะบางทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ยังมีหลากหลายมุมมองจากองค์กรและเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่วนมุมมองของเจ้าหน้าที่รัฐก็มักจะเน้นในเรื่องความมั่นคงของประเทศ บ่อยครั้งที่หลากหลายมุมมองนั้นทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ผู้ที่ให้สัมภาษณ์หลายคนมีความระมัดระวังในประเด็นการพูดคุย คณะวิจัยเองก็มีความเข้าใจในประเด็นความเปราะบางเหล่านี้ และเข้าใจเรื่องความยากในการตั้งประเด็นคำถามเพื่อให้ได้คำตอบตามแนวทางการวิจัย นอกจากนี้ การเก็บและบันทึกข้อมูลโดยการถ่ายรูป การบันทึกเทปการสัมภาษณ์ ฯลฯ ก็เป็นไปได้ยากในพื้นที่และสถานการณ์เช่นนี้
- 4) **เด็กและเยาวชนชายแดนส่วนหนึ่งเป็นเด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบากและมีความเปราะบางเป็นพิเศษ** การเก็บข้อมูลจึงเป็นไปได้ยากเพราะคณะวิจัยไม่สามารถจะตั้งคำถามตรง ๆ ได้ ต้องระวังไม่ให้คำถามไปสร้างความกระทบกระเทือนทางจิตใจให้เด็ก ๆ เหล่านี้ และบางครั้งก็ยากที่จะทราบรายละเอียดเกี่ยวกับภูมิหลังของเด็กแต่ละคน การเก็บข้อมูลจึงต้องถามโดยอ้อม หรือต้องถามครูหรือผู้ที่คุ้นเคยกับเด็ก ๆ ผู้วิจัยคนหนึ่งจำได้ว่าแวะเข้าไปเยี่ยมห้องพักศูนย์การเรียนแห่งหนึ่งขณะที่เยาวชนกำลังพักผ่อน บ้างก็จับกลุ่มคุยกัน บ้างก็นอนเล่น ทุกคนยินดีที่จะให้ผู้วิจัยเข้าไปพูดคุยและซักถาม ยกเว้นเยาวชนหญิงสองคนที่นั่งนอนตะแคงข้างหน้าต่างซึม เมื่อกระซิบถามเพื่อนดูก็ได้ทราบว่าพ่อแม่ของเยาวชนทั้งคู่เสียชีวิตแล้วในสถานการณ์ความขัดแย้งที่โหดร้าย สถานการณ์บริเวณชายแดนและความขาดแคลนครู ผู้ดูแล และนักจิตวิทยา/นักสังคมสงเคราะห์ ทำให้การบำบัดเยียวยาจิตใจของเด็ก ๆ เป็นไปได้ยากยิ่ง ดังนั้น การตั้งคำถามและเก็บข้อมูลต้องระมัดระวังเป็นพิเศษไม่ให้ซ้ำเติมจิตใจอันบอบช้ำของเด็กผู้เปราะบาง

- 5) ความหลากหลายของศูนย์การเรียนรู้ รวมทั้งภูมิหลังของนักเรียนและผู้ปกครอง เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้มีจำนวนไม่ต่ำกว่า 74 แห่ง การเข้าถึงและเก็บข้อมูลจึงทำได้ในระดับที่จำกัด และคณะวิจัยไม่สามารถสำรวจหรือเก็บข้อมูลของศูนย์การเรียนรู้ทั้งหมดได้ อีกทั้งศูนย์การเรียนรู้บางแห่งกระจายตัวอยู่บริเวณพื้นที่ห่างไกลจึงจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลค่อนข้างมาก นอกจากนี้ กลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลคือเด็ก เยาวชนที่เป็นนักเรียนและผู้ปกครองก็มีความหลากหลาย ด้วยข้อจำกัดดังกล่าวคณะวิจัยจึงออกแบบวิธีวิจัยโดยส่งคณะวิจัยย่อยเข้าไปกับองค์กรท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศในพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูล สังเกตการณ์ และร่วมประชุมกับศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ และมีการนัดประชุมและสำรวจและเก็บข้อมูลร่วมกันระหว่างคณะวิจัยในพื้นที่กับคณะวิจัยส่วนกลางเป็นช่วง ๆ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลและทบทวนการดำเนินการวิจัยที่เป็นอยู่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ และกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ศึกษา

ในการทำความเข้าใจสถานการณ์เรื่องเด็กเยาวชนผู้อพยพและการศึกษา คณะวิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม และใช้แนวคิดหลัก ๆ 3 แนวคิดในการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว คือแนวคิดรัฐชาติและลักษณะการข้ามชาติ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งจะเน้นที่แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิด้านการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ แนวคิดการศึกษาในฐานะกลไกในการผลิตซ้ำของสังคมและวัฒนธรรมโรงเรียน และแนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรมในอาณาบริเวณชายแดนที่เน้นให้ความหมายและคุณค่ากับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มผู้อพยพอาศัยและผู้อพยพ ส่วนที่สองของบทนี้จะเป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาของเด็กและเยาวชนในอาณาบริเวณชายแดนแม่สอด

2.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวคิดรัฐชาติและลักษณะการข้ามชาติ (Nation-State and Transnationalism)

ในปัจจุบัน รัฐชาติ (Nation-State) กลายเป็นหน่วยสำคัญในการบริหารจัดการทางการเมืองการปกครองโดยมีขอบเขตพื้นที่ที่(ค่อนข้าง)ชัดเจน แต่อันที่จริงแล้ว ความเชื่อมโยงระหว่างความเป็นรัฐ (State) และความเป็นชาติ (Nation) นั้นยังเป็นปมปัญหาอยู่มากดังที่ Appadurai ได้วิเคราะห์ไว้ใน Modernity at Large (1996) ความเป็น “รัฐ-ชาติ” จึงมีทั้งความซ้อนเหลื่อมและความย้อนแย้งกันอยู่

ในอดีต พรมแดนของรัฐโบราณในภูมิภาคนี้ไม่ได้ชัดเจนตายตัวแบบเส้นเขตแดนในรัฐชาติสมัยใหม่ ในยุคนั้น “พื้นที่ชายแดน” เป็นอาณาบริเวณที่อิทธิพลทั้งของศูนย์อำนาจใหญ่และศูนย์อำนาจเล็กใน “เครือข่ายการปกครอง” (เสกสรรค์ 2551: 7) ค่อย ๆ เจือจางลง และยังคงมีความทับซ้อนกับเขตอิทธิพลของรัฐอื่น ทำให้การดำรงอยู่ของชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรมต่าง ๆ สามารถดำเนินไปได้ตามปกติโดยไม่มีเส้นแบ่งตายตัว นอกจากนี้ บริเวณชายแดนยังมีการปฏิสัมพันธ์ มีพลวัต มีความเคลื่อนไหวของพรมแดนชาติพันธุ์ สังคม วัฒนธรรม ที่ส่งผลต่อกระบวนการข้ามชาติของผู้คนที่หลากหลาย

ในสภาพสังคมปัจจุบันที่มีกรอบความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐชาติเป็นตัวกำหนด จึงมีการทับซ้อน (และทับถม) ของปัญหาต่าง ๆ บนพรมแดนอิทธิพลของรัฐ ที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองและสิทธิของเด็กและเยาวชน แรงงานผู้อพยพ และผู้อพยพหรือลี้ภัยสงคราม และยังส่งผลให้ผู้คนที่หลากหลายเหล่านี้ต้องเผชิญกับการมีชีวิตในพื้นที่พรมแดนแบบไร้ทางเลือก (เสกสรรค์ 2551: 7)

ทั้งนี้ อาณาบริเวณชายแดนไทย-พม่ามีความแตกต่างจากชายแดนประเทศเพื่อนบ้านอื่น ๆ เพราะนอกจากผู้คนจะเคลื่อนย้ายมาเพราะโอกาสทางเศรษฐกิจแล้ว ยังมีปัจจัยเรื่องสภาวะสงคราม ความรุนแรง

และการค้ามนุษย์ที่หนักหน่วงกว่าพื้นที่ชายแดนอื่น ๆ ทางเลือกหรือโอกาสในชีวิตของผู้อพยพจึงบีบรัดมากกว่า ในขณะที่เดียวกัน โอกาสของผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการข้ามแดนก็มีมากด้วย

แม่สอดเป็นเมืองชายแดนที่พัฒนาลักษณะอันโดดเด่นจากกิจกรรมที่เกิดจากการข้ามพรมแดนระหว่างไทย-พม่า อุตสาหกรรมหลักของเมืองคือโรงงานสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มนั้นเฟื่องฟูได้ด้วยแรงงานราคาถูกลงของผู้อพยพจากพม่า (Pitch 2007) และแรงงานบางส่วนก็รับจ้างทำสวนทำไร่ชานเมืองแม่สอด การข้ามชาติข้ามพรมแดนนั้นสังเกตได้อย่างง่ายดาย ตั้งแต่สินค้ามากมายจากพม่าในตลาด ป้ายต่าง ๆ ที่เป็นภาษาพม่า และผู้คนที่ต่อคิวยาวเพื่อที่จะรับใบผ่านเข้าเมืองผ่านมาทางสะพานที่เชื่อมระหว่างแม่สอดและเมียวดี

ผู้คนอพยพโยกย้ายเคลื่อนไหวข้ามแดนอย่างคึกคัก ไม่ว่าจะภายใต้ชื่อของ “แรงงานต่างด้าว” “ผู้ลี้ภัย” “ผู้หนีภัยการสู้รบ” “ผู้หนีภัยความตาย”⁴ ซึ่งเป็นชื่อที่กำหนดโดยกรอบของรัฐธรรมนูญและอนุรักษนิยม แต่สถานการณ์บริเวณชายแดนเป็นสิ่งที่ท้าทายแนวคิดแบบรัฐนิยมและพรมแดนที่กำหนดกรอบไว้ อย่างเข้มงวดตายตัว รวมทั้งท้าทายความเป็นอธิปไตยและอัตลักษณ์ที่มั่นคงของอำนาจแห่งรัฐชาติ

ความเข้มข้นของกิจกรรมข้ามพรมแดนทำให้รัฐชาติในยุคโลกาภิวัตน์และยุคแห่งการเชื่อมเศรษฐกิจระดับภูมิภาคมีเส้นแบ่งเขตแดนเลือนรางไปและทะลุทะลวงได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าอำนาจการควบคุมและอำนาจอธิปไตยของรัฐจะถูกล้มล้างไปหมดสิ้น จริง ๆ แล้ว อำนาจรัฐบริเวณพรมแดนก็ยังมีเพื่อการควบคุมผู้คนและการเคลื่อนย้ายในหลายรูปแบบ การตรวจตราโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ และการตรวจบัตรประจำตัวในพื้นที่สาธารณะเป็นภาพที่ชินตาสำหรับผู้อพยพในเมืองแม่สอด

ภายใต้กรอบของชาติสมัยใหม่ การมองเส้นเขตแดนเป็นพรมแดนของสังคม และการมองว่าคนในสังคมนั้น ๆ มีลักษณะและบรรทัดฐานทางสังคมร่วมกันอย่างเหนียวแน่นเป็นมุมมองชาตินิยมเชิงวิธีวิทยา (Methodological Nationalism) ซึ่งสร้างตรรกะที่ทำให้ผู้อพยพกลายเป็นภัยคุกคามต่อความเป็นปึกแผ่นของสังคม และทำให้เกิดการยอมรับนโยบายและปฏิบัติการที่กีดกันแบ่งแยก (Schiller 2009: 4-5) ผู้อพยพที่ไม่มีบัตรประจำตัวหรือเอกสารรับรองบุคคลมักจะถูกเรียกว่า “เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ” หรือ “เป็นผู้บุกรุกเขตแดนอธิปไตยของรัฐ” หรือ “เป็นผู้ก่ออาชญากรรม” หรือ “เป็นผู้นำพาโรคภัย” หรือ “เป็นผู้ก่อความไม่สงบทางการเมือง” (Soguk 1999, Grundy-Warr 2004) การมองแบบเหมารวมเช่นนี้

⁴คำว่า “ผู้ลี้ภัย” เป็นคำที่ค่อนข้างอ่อนไหวในบริบทของประเทศไทย เนื่องจากรัฐบาลไทยไม่ได้ลงนามเป็นภาคีในอนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพของผู้ลี้ภัย (ปี ค.ศ. 1951 หรือ พ.ศ. 2494) และพิธีสารว่าด้วยสถานภาพของผู้ลี้ภัย (ปี ค.ศ. 1967 หรือ พ.ศ. 2510) รัฐบาลไทยจึงไม่รับรองว่ามีผู้ลี้ภัยหรือค่ายผู้ลี้ภัยในประเทศไทย แต่ใช้คำว่า “ผู้หนีภัยการสู้รบ” “ผู้หนีภัยความตาย” และใช้คำว่า “ที่พักพิงชั่วคราว” แทนคำว่า “ค่ายผู้ลี้ภัย”

อาจจะเกิดจากความไม่เข้าใจ และอคติความลำเอียงในสังคม ซึ่งทำให้เกิดการเป็นปฏิปักษ์ต่อประชากรผู้อพยพเหล่านี้

ผลกระทบสำคัญสำหรับผู้ไร้รัฐและผู้อพยพที่ไม่มีสัญชาติไทยเหล่านี้คือการเข้าถึงบริการทางสังคม เช่น สาธารณสุขและการศึกษา และสิทธิในการเดินทางโยกย้าย สำหรับเด็กผู้อพยพนั้นมีประเด็นเรื่องเอกสารรับรองที่เป็นทางการ เช่น สูติบัตร บัตรประจำตัวบุคคล เพื่อเป็นเอกสารสำคัญในการสมัครเข้าโรงเรียน การไร้รัฐจึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับสถานการณ์ที่เปราะบางและปราศจากการปกป้องคุ้มครองของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาวิจัยประสบการณ์ของผู้คนเหล่านี้และบทบาทหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้ ประกอบกับการสนับสนุนของหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในการดำเนินงานเพื่อรับรองสิทธิและปกป้องคุ้มครองผู้เปราะบางกลุ่มนี้

สำหรับชีวิตของเด็กและเยาวชน แรงงานผู้อพยพ และผู้อพยพหรือลี้ภัยสงครามแล้ว กรอบนโยบายและกระบวนการสร้างรัฐชาติได้วิวัฒนาการสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ขณะที่สิทธิทางสังคมก็ถูกละเลย แม้ในสังคมปัจจุบันจะมีมาตรฐานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในการแสวงหามาตรการที่เป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพในการป้องกันมิให้ทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังปรากฏในกฎบัตรสหประชาชาติ (United Nations Charter)⁵ ซึ่งกฎบัตรนี้รับรองโดยชาติสมาชิกในการระบุดังความมุ่งมั่นของสหประชาชาติในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และมีความพยายามของกลุ่มองค์กรอื่น ๆ ที่จะพัฒนากรอบกฎหมายระหว่างประเทศที่มีหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชนที่มีความเป็นสากลบางประการ คือ หลักการแบ่งแยกมิได้ของสิทธิประเภทต่างๆ (Indivisibility) ภายใต้หลักการแห่งความสัมพันธ์ของสิทธิที่แนบแน่น และมีลักษณะหนุนเสริมซึ่งกันและกัน (Interdependence) รวมถึงอนุสัญญาฉบับอื่น ๆ ที่มุ่งให้ความคุ้มครอง ปกป้องและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนของกลุ่มผู้อพยพและผู้ลี้ภัยโดยเฉพาะเจาะจง อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงสิทธิทางสังคม สิทธิทางวัฒนธรรม รวมถึงสิทธิอื่น ๆ นั้นยังห่างไกลสำหรับเด็กและเยาวชน แรงงานผู้อพยพ หรือผู้อพยพหรือลี้ภัยสงครามเหล่านี้ (ธีรยุทธ 2546)

เราจึงต้องทำความเข้าใจว่ามาตรฐานสิทธิที่กำหนดและผลักดันโดยการทำงานขององค์กรระหว่างประเทศก็ถูกจำกัดการบังคับใช้ด้วยกฎหมายภายในและเจตจำนงทางการเมืองการปกครองของแต่ละประเทศ ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่าองค์กรในระดับนานาชาติที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนเช่น UNICEF ทำยที่สุดแล้วก็ทำงานโดยอาศัยกรอบคิดของรัฐชาติเช่นเดียวกัน และส่วนใหญ่แล้ว ข้อเสนอแนะในการยกระดับคุณภาพชีวิตรวมทั้งโอกาสในการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพก็มักจะมุ่งไปที่การจัดการในภาคส่วนของรัฐ⁶ ดังนั้น ไม่ว่าข้อเสนอที่ดีและมีเหตุผลเพียงใดก็มีข้อจำกัดในเรื่อง “ผู้กระทำ” หรือ

⁵ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2549) รายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศไทย ปี 2544-2546. หน้า 19-23.

⁶ โปรดดูตัวอย่างใน Recommendations Concerning Non Discrimination and Migrant Children's Right to Education ใน UNICEF (2010), Migration, Children, and Human Rights: Challenges, Opportunities, and Recommendations, New York, Winter 2010.

“ผู้เล่น” หลักแทบทั้งสิ้น นอกจากนี้ องค์กระหวางประเทศเหล่านี้มีข้อจำกัดในเรื่องนโยบายหรือการดำเนินการที่ต้องระวังไม่ให้ก้าวกายนโยบายและกิจการภายในของแต่ละประเทศ

ด้วยปัญหาที่ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น เข้มข้นยิ่งขึ้น และขยายวงใหญ่ขึ้น ประเด็นเกี่ยวกับลักษณะลักษณะการข้ามชาติและการยึดกรอบรัฐชาติจึงถูกตั้งคำถามอย่างมาก เพราะการยึดติดกับกรอบนี้ทำให้สภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นบริเวณชายแดนถูกแยกส่วน ตัดตอน และเกิดการบิดเบี้ยวและเบี่ยงเบนไปหรือทำให้เกิดการสถาปนาความเป็นจริงชุดที่ทรงพลังและปิดกั้นชุดอื่น ๆ ทำให้นโยบายที่เกี่ยวข้องเกิดการเบี่ยงเบนไปด้วย การปกป้องคุ้มครอง รวมไปถึงการควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ จึงจำกัดพื้นที่ มุมมอง และอำนาจของผู้กระทำที่เป็นทางการให้อยู่ที่ระดับรัฐชาติเท่านั้น มุมมองและกรอบที่แข็งตึงของรัฐชาติแบบอนุรักษนิยมนี้แทนที่จะเอื้อให้เกิดการปกป้องคุ้มครองสิทธิพื้นฐาน แต่กลับไปรับรองความถูกต้องชอบธรรมให้แก่การดำรงอยู่ของปัญหาการละเมิดสิทธิดังที่เห็นได้ชัดเจนในอาณาบริเวณชายแดน

คำถามนี้โยงกลับไปถึงข้อจำกัดของศาสตร์ที่เป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของสังคมที่เป็นอยู่ การยึดกรอบประเทศชาติของสังคมวิทยาวิชาชาติ (National Sociologies) ในขณะที่ “พรมแดนประเทศรั่วซึมได้ทะลุถึงกัน (Permeable)” นั้นเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดการย่นแย้งทั้งในด้านของแนวคิด แนวนโยบาย และแนวทางการปฏิบัติ ยิ่งไปกว่านั้น “ลักษณะการข้ามชาติ” นั้นยังมีความซับซ้อนเพราะการเคลื่อนย้ายของผู้คนนั้นมีมาก่อนความเป็นรัฐชาติ และการเคลื่อนย้ายถ่ายเทก็ไม่ได้จำกัดเฉพาะแต่ผู้คน แต่สิ่งต่าง ๆ เช่น ข้าวของ สินค้า ทุน ฯลฯ ก็เคลื่อนย้ายเช่นกัน และในขณะเดียวกัน สิ่งที่ต้องไม่ได้หรือลักษณะที่เป็นนามธรรม เช่น วัฒนธรรม ข้อมูลข่าวสาร อุดมการณ์ ค่านิยมทางสังคม หรือแม้แต่กระแสนิยมชั่วครั้งชั่วคราว ก็เคลื่อนย้ายถ่ายเท ดังนั้น ลักษณะการข้ามชาติจึงมีความซับซ้อน เข้าใจได้ยาก และไม่จำกัดอยู่ในระดับปรากฏการณ์ที่สังเกตเห็นได้หรือจับต้องได้เท่านั้น

ความซับซ้อนหลากหลายในเขตพื้นที่ชายแดนยังทำให้อาณาบริเวณนี้เป็น “พื้นที่ก้ำกึ่ง” และการข้ามพรมแดนของผู้คน วัฒนธรรม เงินทุน สินค้า ผลประโยชน์ในหลากหลายรูปแบบทำให้การบูรณาการเหนือดินแดนของรัฐชาติเป็นไปได้อย่างจำกัด ในขณะที่รัฐพยายามขยายอำนาจเข้ามาควบคุมตรวจตราตั้งด่าน แต่ก็ยังมีกิจกรรมที่สามารถจะลอดรั้วอำนาจของรัฐได้อยู่เสมอในอาณาบริเวณชายแดน บริเวณนี้จึงเป็นพื้นที่คลุมเครือซึ่งอธิปไตยมีสองหน้า หน้าที่ดีงามและชั่วร้าย มีทั้งการปกป้องและการคุกคาม มีทั้งการ “ดูแลชีวิต” และ “คุกคามชีวิต” (Decha 2006)

ดังนั้น นอกจากจะต้องทบทวนแนวคิดที่ยึดติดกรอบรัฐชาติและหาแนวทางในการทำความเข้าใจความซับซ้อน ซับซ้อน และเลื่อนไหลของ “ลักษณะข้ามชาติ” แล้ว ยังจะต้องทำความเข้าใจโอกาสที่แย้มพรายออกมาอันเนื่องมาจากความก้ำกึ่งนี้ ลักษณะข้ามชาติที่ซับซ้อนและอำนาจรัฐที่กำหนดไว้อย่าง

จำกัดตายตัวในขณะที่มีหลักการด้านมนุษยธรรมที่ต้องเคารพและถือปฏิบัติ ทำให้หลากหลายภาคส่วนได้ร่วมเข้ามาเป็นผู้กระทำการ หรือ “ผู้เล่น” (Actor, Agency) ในมิติต่าง ๆ ในอีกแง่มุมหนึ่ง อาณาบริเวณชายแดนจึงมักจะเป็นพื้นที่ที่มีหน่วยงาน องค์กร มูลนิธิ หรือแม้แต่กลุ่มบุคคลและปัจเจกบุคคลที่หลากหลายพยายามเข้ามาอุดช่องว่างหรือสุญญากาศในแง่การปฏิบัติเพื่อมนุษยธรรม ส่วนพื้นที่ทางนโยบาย (Policy Spaces) ของประเด็นผู้อพยพและกลุ่มเปราะบางในอาณาบริเวณชายแดนก็ประกอบด้วย “ผู้เล่น” จากหลากหลายภาคส่วนและหลายระดับ คือ

1. ระดับการเมืองที่เป็นทางการ เช่น ในรัฐสภา
2. ระดับหน่วยงานราชการ กรม กระทรวง
3. ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
4. ระดับการเมืองนอกสถาบันที่ไม่เป็นทางการ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายองค์กรแรงงานข้ามชาติ ฯลฯ

ที่ผ่านมา มีความพยายามที่จะประสานการทำงานทั้งระหว่างบุคคล ประชาสังคมระดับประเทศ และระดับโลก ทั้งหน่วยงาน องค์กรภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคสื่อมวลชน และเน้น “แนวทางสหสาขาวิชา เพื่อหาทางออกของปัญหาร่วมกันด้วยวิธีการที่ปฏิบัติได้จริง ยกตัวอย่างเช่น ปัญหาการค้าเด็กและเด็กไร้สัญชาติที่ได้เข้ามาในประเทศไทย องค์กรช่วยเหลือเด็ก ได้ร่วมทำงานกับทนายความ ตำรวจ องค์กรสหประชาชาติรวมทั้งตัวเด็กเอง เพื่อหาวิธีแก้ปัญหาร่วมกัน” (สุริชัย 2552)

ในประเด็นเรื่องเด็กและเยาวชนผู้อพยพนี้ พบว่าบทบาทของ “ผู้เล่น” ระดับการเมืองนอกสถาบันที่ไม่เป็นทางการนี้มีค่อนข้างสูงและโดดเด่น ซึ่งอาจจะถือว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ที่ประกอบด้วยเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการระหว่างผู้กระทำการที่หลากหลาย และจัดตั้งบนพื้นฐานของการเคลื่อนไหวที่มีความเชื่อด้านคุณค่าร่วมกัน (Common Values)

การเคลื่อนไหวในแนวนอนนับว่าเป็นการสร้างวาทกรรมเชิงนโยบายแบบที่เน้นความสมานฉันท์ อันมีข้อสมมติฐานว่าผู้ร่วมวงต่างก็มีเป้าหมายเหมือนกัน คือ มุ่งจัดการแก้ไขปัญหาใดปัญหาหนึ่ง และต่างก็ยึดถือคุณค่าหรือค่านิยมร่วมกันว่าสิ่งใดพึงปรารถนาและสิ่งใดไม่พึงปรารถนา ในขณะที่วาทกรรมทางนโยบายเดิม ๆ ที่เป็นอยู่และเป็นอุปสรรคสำคัญในการทำงานคือวาทกรรมเชิงปฏิบัติ ซึ่งมีข้อสมมติฐานว่า ผู้ร่วมวงต่างมีเป้าหมายแตกต่างกัน ต่างฝ่ายต่างมุ่งอำนาจเหนือกัน มุ่งเอาชนะหรือมุ่งกล่าวโทษกัน มุ่งประชันขันต่อกัน และมีค่านิยมคนละอย่างคนละชุดกัน (สุริชัยและนฤมล 2552)

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ (Education of Migrant Children)

2.1.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ (Education Rights of Migrant Children)

นโยบายการคุ้มครองเด็ก ซึ่งครอบคลุมไปถึงสิทธิด้านการศึกษาที่ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของหลักการในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (พ.ศ. 2532 หรือ ค.ศ. 1989) เอกสารชิ้นนี้เป็นกลไกสำคัญชิ้นแรกที่มีภาระผูกพันทางด้านกฎหมายระหว่างประเทศและพยายามที่จะบูรณาการสิทธิมนุษยชนในด้านต่าง ๆ เพื่อเด็กทั้งหมดโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ สีผิว เพศสภาพ ภาษา ศาสนา อุดมการณ์ทางการเมือง ต้นกำเนิด-ภูมิกำเนิด สถานะทางเศรษฐกิจ หรือสถานภาพด้านอื่น ๆ หลักการนี้รวมถึงสิทธิที่จะมีชีวิตและได้รับการพัฒนาตามศักยภาพของตน สิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองจากสภาวะอันตรายต่าง ๆ การถูกเอารัดเอาเปรียบและล่วงละเมิด และสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในวิถีด้านครอบครัว วัฒนธรรม และสังคม

ในทำนองเดียวกัน การศึกษาก็เป็นประเด็นสำคัญในวาทกรรมการพัฒนาในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา⁷ ปฏิญญาว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน (The World Declaration on Education for All (EFA)⁷ ได้รับการรับรองในปี พ.ศ. 2533 เพื่อที่จะเอื้อให้เด็กทุกคนเข้าถึงการศึกษได้ภายในปี พ.ศ. 2543 และหลังจากนั้นสิบปีต่อมา เมื่อเป้าหมายยังไม่บรรลุผล ก็มีการรับรองกรอบปฏิบัติการดาการ์ (Dakar Framework for Action)⁸ ในปี พ.ศ. 2543 ซึ่งย้ำถึงพันธกรณีด้านการศึกษา 6 เป้าหมาย คือ

1. ขยายและปรับปรุงด้านการเลี้ยงดูการจัดการด้านการศึกษาในเด็กปฐมวัยให้เป็นไปอย่างครอบคลุมโดยเฉพาะกลุ่มเด็กด้อยโอกาส
2. ภายในปีพ.ศ. 2558 เด็กทุกคนโดยเฉพาะเด็กหญิง เด็กชนกลุ่มน้อย และเด็กในสภาวะยากลำบาก (children in difficult circumstances) จะได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย
3. เด็กและผู้ใหญ่จะได้รับการตอบสนองด้านการเรียนรู้ทักษะในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมเป็นธรรมและทั่วถึง
4. เพิ่มระดับของการรู้หนังสือ การเข้าถึงการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน และการศึกษาต่อเนื่องในวัยผู้ใหญ่ โดยเฉพาะสตรีให้ถึงระดับร้อยละ 50 ภายในปีพ.ศ. 2558

⁷ การประชุมนานาชาติเรื่องการศึกษาเพื่อปวงชนจัดขึ้นที่ตำบลจอมเทียน เมืองพัทยา ประเทศไทยระหว่างวันที่ 5-9 มีนาคม 2533 โดยมีผู้ร่วมประชุมจาก 155 ประเทศ โปรดดูแนวทางของปฏิญญานี้ใน

http://www.unesco.org/education/efa/ed_for_all/background/world_conference_jomtien.shtml

⁸ โปรดดูใน http://www2.unescobkk.org/elib/publications/167_168/SpotlightEFA_Thai.pdf หรือ

<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147e.pdf>

5. ขจัดความไม่เสมอภาคทางการศึกษาของหญิงและชายให้หมดสิ้นภายในปี พ.ศ. 2548 พร้อมกับสร้างความเสมอภาคของหญิงและชายโดยเฉพาะเด็กหญิงทั้งหมดจะต้องได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพทั้งในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาภายในปี พ.ศ. 2558
6. พัฒนาคุณภาพและความเป็นเลิศทางการศึกษาในทุกๆด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการรู้หนังสือ การอ่านออก เขียนได้ คำนวณเป็น และทักษะต่าง ๆ ที่สำคัญในการดำเนินชีวิต

ยิ่งไปกว่านั้น เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษหรือ (Millennium Development Goals - MDGs) ซึ่งได้รับการรับรองในปี พ.ศ. 2543 ก็กระตุ้นให้มีการขยายโอกาสการศึกษาพื้นฐานแก่เด็กทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นเด็กผู้ติดเชื้อ HIV เด็กกำพร้า เด็กพิการ เด็กชนกลุ่มน้อย เด็กชนพื้นเมือง เด็กผู้อพยพ ฯลฯ ดังนั้น การปกป้องคุ้มครองเด็ก และให้โอกาสด้านการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่จะบรรลุถึงเป้าหมายแห่งการพัฒนา

การมองว่าการศึกษาเป็นสิทธิที่สำคัญของเด็ก ทำให้เราเข้าใจว่าเด็กและเยาวชนไม่ใช่เพียงแต่เป็น “ผู้รับ” ในแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาเท่านั้น แต่เป็น “ผู้ร่วม” ซึ่งมีบทบาทที่สำคัญในการค้นหาความต้องการและสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เผชิญอยู่ รวมทั้งค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่จะเหมาะสมกับความต้องการและตอบสนองสิทธิขั้นพื้นฐาน อย่างไรก็ดี การสร้างกรอบทางกฎหมายเพื่อปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนนั้นยังมีข้อจำกัดภายใต้กรอบของความมั่นคงของชาติดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้ว และในกรณีของเด็กและเยาวชนชายแดนไทย-พม่า นั้น ความเป็นรัฐเผด็จการของพม่าก่อนการเลือกตั้งในวันที่ 7 พฤศจิกายน 2010 และสภาวะสงครามซึ่งก่อให้เกิดความรุนแรงในลักษณะต่าง ๆ ในอาณาบริเวณชายแดนทำให้เกิดการระหว่งประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กนั้นไม่ได้รับความใส่ใจและบังคับใช้ และยิ่งไปกว่านั้นยังถูกละเมิดในรูปแบบที่แตกต่างหลากหลาย ดังที่ระบุอย่างละเอียดชัดเจนในรายงาน Burma Human Rights Yearbook ซึ่งให้ข้อมูลและกรณีตัวอย่างความรุนแรงต่อเด็ก การพลัดถิ่นฐานบ้านเกิดและครอบครัว การบังคับแรงงานเด็ก การค้ามนุษย์ และการบังคับให้เป็นทหารเด็ก ฯลฯ ในขณะที่เมื่อเดินทางอพยพหนีภัยคุกคามเข้าสู่ประเทศไทยแล้วก็ต้องเผชิญกับความยากลำบากและความเสี่ยงนานาประการดังที่ได้บรรยายไว้ในรายงาน “เด็กผู้อพยพกับความรู้สึกต่ำต้อยในประเทศของคนอื่น” (คณะกรรมการองค์การป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน (เพื่อพลเมืองพม่า) 2554)

แนวคิดเรื่องสิทธิทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพยังมีส่วนทำให้ศูนย์การเรียนเป็น “ผู้เล่น” หรือ “ผู้กระทำ” ที่สำคัญ (Actor, Agency) โดยเฉพาะเมื่อศูนย์การเรียนมีบทบาทตอบสนองความต้องการด้านการศึกษาและมีความยืดหยุ่นต่อลักษณะพิเศษหลายประการของผู้อพยพ ศูนย์การเรียนมีฐานะเป็นพื้นที่สร้างความหมายและพื้นที่ในการต่อรองเชิงอำนาจในชุมชนหลากหลายวัฒนธรรมบริเวณ

ชายแดนไทย-พม่า ทั้งนี้ เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้มีบทบาทที่หลากหลายในชุมชน ซึ่งบ่อยครั้งนอกเหนือไปจากบทบาทด้านการจัดการเรียนการสอน ผู้คนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้องติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้อพยพและเด็ก ๆ นอกจากนี้ยังต้องค้นหาแหล่งทุนสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้หรือโรงเรียน การรับประกันความปลอดภัยของครูและนักเรียน การเจรจาต่อรองกับนายจ้างหากนักเรียนเป็นแรงงานเด็ก การขอร้องให้พ่อแม่ผู้ปกครองสนับสนุนการศึกษาของเด็กเพื่อที่จะไม่ต้องลาออกจากโรงเรียนกลางคัน ฯลฯ งานที่ยากลำบากและใหญ่หลวงเหล่านี้เป็นภาระรับผิดชอบของผู้บริหารและครูศูนย์การเรียนรู้หรือโรงเรียน นอกเหนือไปจากความรับผิดชอบหลักในเรื่องการสอนหนังสือ ศูนย์การเรียนรู้หลายแห่งได้รับการสนับสนุนจากองค์กรชุมชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ และได้รับการบริการ เช่น การสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการ อุปกรณ์การเรียนการสอน และการฝึกอบรมครูผู้สอน⁹

ความต้องการด้านการศึกษาและความคาดหวังต่อชีวิตอนาคตทำให้เด็ก เยาวชน และผู้ปกครองเป็น “ผู้กระทำ” หรือ “ผู้เล่น” ที่สำคัญด้วย ผู้อพยพบริเวณชายแดนมีความพยายามในการแสวงหาหนทางเพื่อที่จะควบคุมทิศทางชีวิตและกำหนดชะตากรรมของตนเองท่ามกลางความไม่แน่นอน ท่ามกลางการแขวนลอยค้างเติ่ง (abeyance) ด้วยสถานะที่ไร้สถานะทางกฎหมาย และด้วยสถานการณ์ชายแดนที่มีความขัดแย้ง ความรุนแรง สภาพความยากจน และขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐาน

2.1.2.2 แนวคิดการศึกษาในฐานะกลไกในการผลิตซ้ำของสังคมและวัฒนธรรม (Education as Socio-cultural Reproduction Mechanism)

งานวิจัยชิ้นนี้จะวิเคราะห์การศึกษาในฐานะเครื่องมือหรือกลไกที่เป็นระบบในการผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ ในกระบวนการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่นั้น การศึกษาถูกใช้เป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างอำนาจการปกครองแบบรวมศูนย์ของรัฐและการควบคุมประชาชนพลเมืองภายในอาณาเขตของชาติ¹⁰ ระบบการศึกษาที่เป็นมาตรฐานทำให้ประวัติศาสตร์ความเป็นชาติและภาษาที่เป็นทางการได้รับการสอน อุดมการณ์และอัตลักษณ์ของชาติได้รับการถ่ายทอดและซาบซึ้งในกลุ่มประชาชนที่หลากหลายภายในอาณาเขตของชาติ นี่คือพื้นฐานของสิ่งที่ Benedict Anderson เรียกว่า “ชุมชนจินตกรรม” (imagined community) (1991) ซึ่งพิจารณาว่าความเป็นชาติไม่ใช่สิ่งที่

⁹ คณะกรรมการด้านการศึกษาของแรงงานอพยพจากพม่า หรือ The Burmese Migrant Workers Education Committee (BMWEC) เป็นองค์กรร่วมใหญ่ที่มีสมาชิกเป็นศูนย์การเรียนรู้ 45 แห่ง ในจำนวนนี้มี 35 แห่งที่ตั้งอยู่ในจังหวัดตาก ประเทศไทย และ 10 แห่งที่เป็นโรงเรียนสำหรับผู้พลัดถิ่น (Internally Displaced Person หรือ IDP) อยู่ในรัฐกะเหรี่ยง สหภาพพม่า (โปรดดูใน <http://www.bmwec.org>).

¹⁰ กรอบการวิเคราะห์การศึกษาในฐานะเครื่องมือหรือกลไกของรัฐนั้นใช้แนวคิด “กลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ” ของอัลดูแซร์ (1971) และแนวคิดที่เกี่ยวกับการศึกษาของ Apple (1995) และ Giroux (1982, 1991)

เป็นจริงแท้แน่นอน แต่เป็นสิ่งที่ก่อร่างสร้างขึ้นในจิตใจของผู้คนผ่านระบบและสถาบันต่าง ๆ ในสังคม ไม่ว่าจะ เป็นระบบการศึกษา ระบบสื่อมวลชนและสิ่งพิมพ์สมัยใหม่ที่เป็นเครื่องมือการสื่อสารที่สำคัญในยุคนี้

เพื่อที่จะทำความเข้าใจสถานการณ์อันซับซ้อนบริเวณชายแดนไทย-พม่า เราต้องก้าวข้ามให้พ้นไปจากแนวคิดรัฐเป็นศูนย์กลางของชุมชนจินตกรรมและเฟื่องพิจารณาถึงปรากฏการณ์ในระดับข้ามชาติ และระดับโลก ความรู้สึกร่วมของจินตกรรมในโลกปัจจุบันนั้นไม่ได้ขีดวงอยู่เฉพาะพื้นที่ของชาติเท่านั้น แต่นอกเหนือขอบเขตรัฐชาติ หรือโดยปราศจากแนวคิดของรัฐชาติด้วยซ้ำไป (Appadurai 1996) บนพื้นฐานการคิดเช่นนี้ การวางแผนและการจัดการศึกษาในชุมชนผู้อพยพจึงเป็นสิ่งที่ยังถกเถียงกัน เด็ก ๆ ผู้อพยพซึ่งเข้าโรงเรียนไทยต้องศึกษาภายใต้หลักสูตรของไทยและสูญเสียโอกาสที่จะเรียนภาษาและวัฒนธรรมของตนเอง รัฐบาลไทยยังให้ศูนย์การเรียนของเด็กผู้อพยพทุกแห่งตั้งธงชาติและพระรูปของพระมหากษัตริย์ไทยไว้หน้าศูนย์การเรียนหรือโรงเรียน ซึ่งคงจะมีความตั้งใจส่งเสริมความตระหนักและความเคารพต่อระบบพระมหากษัตริย์ไทยในกลุ่มประชากรผู้อพยพ และยังเป็นสัญลักษณ์ของการขยายการควบคุมของรัฐไทยต่อประชากรเหล่านี้ด้วย

ในขณะเดียวกัน ศูนย์การเรียนชุมชนเด็กผู้อพยพหลายแห่งก็มีหลักสูตรของตนเองซึ่งบ้างก็ใช้หลักสูตรของพม่าร่วมกับหลักสูตรที่พัฒนาโดยองค์การพัฒนาเอกชนนานาชาติ เช่น World Education¹¹ อย่างไรก็ตาม โรงเรียนเหล่านี้ก็มักจะถ่ายทอดบรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยมและความเชื่อต่าง ๆ ผ่านการเรียนการสอน โรงเรียนและหลักสูตรจึงมีอิทธิพลต่อการก่อร่างสร้างตัวตน บุคลิกภาพ คุณธรรม และอัตลักษณ์

เป็นที่น่าสังเกตว่าสถานการณ์และสภาพของศูนย์การเรียนแต่ละแห่งมีความแตกต่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับที่ตั้ง ขนาด คุณภาพของบริการศึกษา จำนวนนักเรียน กลุ่มชาติพันธุ์และศาสนา ฯลฯ ยิ่งไปกว่านั้น เด็กและเยาวชนผู้อพยพมาจากภูมิหลังที่หลากหลาย ทั้งในแง่ของชาติพันธุ์ ภาษา และศาสนา บ้างก็อยู่กับพ่อแม่ผู้ปกครอง และบ้างก็อยู่แยกกันโดยเข้ามาอยู่ในโรงเรียนประจำ ความแตกต่างด้านสังคม วัฒนธรรม ภาษา ศาสนานี้ทำให้เด็กและเยาวชนแต่ละกลุ่มมีความต้องการและมีสิ่งสำคัญในชีวิตที่แตกต่างกัน

คณะวิจัยสนใจศึกษาว่าศูนย์การเรียนเหล่านี้สามารถที่จะจัดการตนเองและสนองตอบต่อความต้องการพื้นฐานตลอดจนความคาดหวังของเด็กและเยาวชนได้อย่างไรในขณะที่ต้องรักษาสถานภาพและความคาดหวังของตนเองในฐานะสถาบันการศึกษา งานวิจัยชิ้นนี้แม้ว่าจะเน้นไปที่บทบาทด้านการศึกษา

¹¹ World Education เป็นองค์กรที่ไม่แสวงกำไร ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2494 มุ่งสนับสนุนผู้อพยพและผู้ลี้ภัยจากสหภาพพม่า สำหรับในประเทศไทย องค์กรนี้พัฒนาหลักสูตรและเอกสารการเรียนการสอนสำหรับโรงเรียน สนับสนุนและจัดการฝึกอบรมครูผู้สอน

และด้านการหล่อหลอมด้านสังคมวัฒนธรรมให้กับเด็กและเยาวชน แต่ก็พยายามที่จะติดตามและทำความเข้าใจกระบวนการต่อรองเชิงอำนาจที่เป็นพลวัตในชุมชนผู้อพยพบริเวณอำเภอแม่สอดด้วย

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรม การศึกษา และอาณาบริเวณชายแดน

แนวคิด Multiculturalism แพร่ขยายขึ้นในบริบทของสังคมอเมริกัน และงานของ Harace Kallen นักปรัชญาชาวเยอรมัน-อเมริกันมีส่วนทำให้เกิดนโยบายที่เคารพต่อความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมรวมทั้งนโยบายด้านการศึกษาด้วย ดังนั้น นโยบายต่อบูรณาการและการผสมผสานทางวัฒนธรรม (integration) จึงค่อย ๆ เข้ามาแทนที่นโยบายกลืนกลาย (assimilation) ดังปรากฏในรายงานของ Commission on Multicultural Education ในปี ค.ศ. 1972 ดังนี้

การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม คือ การศึกษาซึ่งให้ค่าแก่ความเป็นพหุนิยมทางวัฒนธรรม และปฏิเสธทฤษฎีที่ว่า โรงเรียนควรจะหลอมละลายความแตกต่างทางวัฒนธรรม หรือ... อย่างน้อยอดกลั้นต่อพหุนิยมทางวัฒนธรรม... และระลึกว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้นเป็นความจริงของชีวิตในสังคมอเมริกัน และการศึกษาแบบนี้ก็ยิ่งย้ำว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมนี้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าซึ่งควรจะรักษาไว้ และขยายวงออกไป... การรับรองพหุนิยมทางวัฒนธรรมก็คือรับรองหลักเกณฑ์ว่า ไม่มีโมเดลแบบอเมริกันเพียงหนึ่งเดียว... พหุนิยมทางวัฒนธรรมเป็นมากกว่าการปรับตัวชั่วคราว เพื่อที่จะให้คนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์และเชื้อชาติสงบลง เป็นแนวคิดที่มุ่งหมายจะไปสู่ความรู้สึกตระหนักถึงการดำรงอยู่ และความเป็นหนึ่งเดียวของสังคมทั้งหมด อันมีรากฐานอยู่บนความเข้มแข็งของทุก ๆ ส่วน (Grillo 1998: 193)

Christine I. Bennett นักวิชาการชาวอเมริกันผู้เขียนหนังสือเรื่อง Comprehensive Multicultural Education: Theory and Practice (2010) ที่พิมพ์ออกมาถึงเจ็ดครั้งแล้ว เป็นนักสังคมวิทยา-นักการศึกษาที่พูดถึงการศึกษาพหุวัฒนธรรมว่าเป็นทั้งเทคนิค วิธีการ เป็นทั้งขบวนการเคลื่อนไหว และเป็นการปฏิรูประบบการศึกษา ทศนคติ การเรียนรู้ ให้มีจุดเน้นความเข้าใจเรื่องคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเมื่อการศึกษาเรียนรู้ได้กล่อมเกลาคูคิดของความเป็นพหุวัฒนธรรมแล้ว ในที่สุดก็จะนำไปสู่ทักษะการอยู่ร่วมกัน การสร้างความเป็นธรรม และจัดการเลือกปฏิบัติและนำไปสู่สังคมประชาธิปไตยที่เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน เธอคิดว่ารูปแบบการศึกษาเพื่อพหุวัฒนธรรมมีความหลากหลายและเธอพยายามสร้างแนวทางเพื่อที่การศึกษาเพื่อสังคมพหุวัฒนธรรมจะก่อรูปขึ้นในอนาคต

ทำไมแนวคิดการศึกษาเพื่อสังคมพหุวัฒนธรรมถึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในอาณาบริเวณชายแดนก็เนื่องมาจากบริเวณนี้เป็นพื้นที่ปะทะสังสรรค์กันทางวัฒนธรรม มีการเคลื่อนย้ายไหลเวียนของผู้คน

วัฒนธรรม ข้อมูลข่าวสาร สินค้า ฯลฯ และเป็นพื้นที่ที่ความแตกต่างหลากหลายกลายเป็นโอกาสที่เปิดกว้างให้เกิดการแลกเปลี่ยน ปฏิสัมพันธ์ เรียนรู้เพื่ออยู่ร่วม ยอมรับ และเห็นคุณค่าในความแตกต่าง หากมองด้านบวก ลักษณะพิเศษของอาณานิคมชายแดนจึงเป็นทั้งเหตุและผลที่ควรที่จะพัฒนาการศึกษา พหุวัฒนธรรมจากบริบทของพื้นที่เช่นนี้

2.2 วรรณกรรมปริทัศน์ที่เกี่ยวกับการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพชายแดนไทย-พม่า

เอกสารที่เกี่ยวกับการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพชายแดนไทย-พม่าในช่วงแรก (ประมาณ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาถึง พ.ศ. 2548) ส่วนใหญ่จะวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่ทำให้เด็กกลุ่มนี้เข้าไม่ถึงโอกาสในการศึกษา รวมทั้งความพยายามขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรภาคประชาสังคมในการทำงานกับเด็กและเยาวชนผู้อพยพ เพื่อให้สามารถเข้าถึงสิทธิพื้นฐานด้านการศึกษา สาธารณสุข และการให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เช่น

- งานศึกษาเรื่อง “ความต้องการของเด็กต่างชาติ กรณีศึกษาเด็กพม่าในจังหวัดระนอง” ของ อมรทิพย์ อมรภิบาล และจิราพร วรเสน (2544)
- งานศึกษาเรื่อง “โอกาสทางการศึกษาของเด็กย้ายถิ่นข้ามชาติชาวพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร” โดย Chawandhorn Muangmee (2548)

หลังจากปี พ.ศ. 2548 การเข้าถึงโอกาสในการศึกษาในโรงเรียนไทยไม่เป็นประเด็นสำคัญในแง่กฎหมาย เพราะเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้สามารถเข้าเรียนในโรงเรียนไทยตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2548 ได้ แต่ผู้อพยพส่วนใหญ่ก็ยังไม่ได้รับทราบถึงสิทธินี้ นอกจากนั้นก็ยังมีปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพเลือกเรียนในศูนย์การเรียนมากกว่าในโรงเรียนไทย เช่น ครอบครัวไม่สามารถสนับสนุนค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ปัญหาการสื่อสารระหว่างครูในโรงเรียนไทยกับเด็กและเยาวชนผู้อพยพ อคติของคนไทยต่อเด็กและเยาวชนผู้อพยพ ผู้ปกครองไม่กล้าพาไปเข้าโรงเรียนเพราะไม่มีบัตรอนุญาตทำงาน ฯลฯ นอกจากนั้น ยังมีกลุ่มเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่ยังไม่สามารถเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาใด ๆ คือ กลุ่มเด็กที่ข้ามพรมแดนไปมาหรืออาศัยอยู่ในพื้นที่ แต่ต้องทำงานดูแลตนเองโดยการขอทานหรือเก็บของขายจากกองขยะ

งานศึกษาหลังปี พ.ศ. 2548 จึงเน้นไปที่เด็กกลุ่มที่เข้าไม่ถึงการศึกษา และวิเคราะห์ข้อจำกัดของหลักสูตร วิชา และภาษาในการเรียนการสอน ข้อจำกัดเรื่องบุคลากรและครู ฯลฯ และหลังจากปี พ.ศ. 2550 มีงานที่เน้นเรื่องการศึกษาของเด็กผู้อพยพเพิ่มขึ้น โดยหลายงานได้ลงรายละเอียดการวิเคราะห์ปัญหาการศึกษาในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกฎระเบียบที่รับรองศูนย์การเรียน ครูและบุคลากร

งบประมาณ มาตรฐานหลักสูตรและการเรียนการสอน ฯลฯ และส่วนทำของงานก็มักจะมีข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นเนื่องจากมีข้อมูลสภาพปัญหาเพิ่มขึ้นและชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น

- งานศึกษาเรื่อง “การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาของเด็กแรงงานพม่า กรณีศึกษาพื้นที่แม่สอด มหาชัย และคุระบุรี โดยคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า” (2550)
- งานศึกษาเรื่อง “แรงงานข้ามชาติหลังเหตุการณ์สึนามิ” โดย อติศร เกิดมงคล, Moe Swe และ คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า (2550)
- งานศึกษาเรื่อง “สถานการณ์และอนาคตของเด็กอพยพและเด็กต่างชาติในประเทศไทยในประเด็นทางการศึกษา” โดย เปรมใจ วงศ์วิไพศาล (2550)
- งานศึกษาเรื่อง “รูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก” โดย เปรมใจ วงศ์วิไพศาล (2553)
- งานศึกษาเรื่อง “ความต้องการด้านการศึกษาของบุตรแรงงานต่างด้าวในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร” โดย นัยน์พร สิบปภาส (2552)

หลังปี พ.ศ. 2553 งานศึกษาหลายชิ้นมุ่งไปที่ความพยายามที่จะเข้าใจปัญหาการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ และประสบการณ์ของเด็กและเยาวชนในอาณาบริเวณชายแดนด้วยแนวคิดทฤษฎีที่หลากหลาย เช่น การใช้แนวคิด Liminal Legality, สภาวะยกเว้น (State of Exception), อำนาจอธิปไตยแบบแยกย่อย (Graduated Sovereignty), พื้นที่ขุมทางชายแดนกับสภาวะก้ำกึ่ง (in-between crossroad), อัตลักษณ์ข้ามชาติ (Transnational Identity), พื้นที่-ไกลและการต่อรองเชิงอำนาจที่มีความเชื่อมโยงในหลายระดับและเครือข่าย ฯลฯ งานศึกษาหลายชิ้นในกลุ่มนี้แสดงความพยายามที่จะถ่ายทอดความรู้สึกและประสบการณ์ผ่านเสียงของเด็กและเยาวชนผู้อพยพเอง การวิเคราะห์ให้เห็น “รุ่น” ที่แตกต่างกันของผู้พยพย้ายถิ่นทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์และพื้นที่ทางสังคมของทายาทรุ่นที่ 2 และ 3 ที่แตกต่างจากรุ่นพ่อแม่ งานศึกษาที่สำคัญ ๆ หลังปี พ.ศ. 2553 มีอาทิ

- งานศึกษาเรื่อง “The Right to Education for Migrant Children in Thailand: Liminal Legality and the Educational Experience of Migrant Children in Samut Sakhon” โดย Kamonwan Petchot (2011 หรือ พ.ศ. 2554)
- งานศึกษาเรื่อง “โรงเรียนชายแดน: ปฏิบัติการอำนาจอธิปไตยในสภาวะยกเว้นและการปรับใช้ของเด็กพม่าพลัดถิ่น” โดย วรเชษฐ์ เขียวจันทร์ (2554)
- งานศึกษาเรื่อง “ทายาทของแรงงานย้ายถิ่นจากประเทศพม่า การศึกษาและอัตลักษณ์ข้ามชาติ” โดย ขวัญชีวัน บัวแดง (2554)

- งานศึกษาเรื่อง “รูปแบบและการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า” โดย บุปผา อนันต์สุชาติกุล (2554)
- งานศึกษาเรื่อง “เด็กผู้อพยพกับความรู้สึกต่ำต้อยในประเทศของคนอื่น” โดย โครงการวิจัยเพื่อปกป้องคุ้มครองเด็ก ของคณะกรรมการองค์การป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน (เพื่อพลเมืองพม่า) ที่จัดพิมพ์ออกมาเป็นภาษาอังกฤษและภาษาไทย (2554 แต่ดำเนินการเก็บข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549-2550)
- งานศึกษาเรื่อง “ศูนย์การเรียนประชาสังคมและสิทธิการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติจากพม่า” โดย นงเยาว์ เนาวรัตน์ (2554)
- งานศึกษาเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรัฐสำหรับเด็กไร้สัญชาติในเขตชายแดนไทย – พม่า” โดย รังสิพล เปลียนพันธุ์ (2556)

จะเห็นได้ว่างานศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนผู้อพยพในมิติต่างๆ ซึ่งงานที่ทบทวนในส่วนนี้จะเน้นเฉพาะงานที่เกี่ยวกับการศึกษาและศูนย์การเรียน ที่ผ่านมา งานเกี่ยวกับศูนย์การเรียนและบทบาทที่หลากหลายของศูนย์เรียนยังมีน้อยมาก งานที่ศึกษาเรื่องศูนย์การเรียนโดยตรงมี 2 ชิ้น คือ งานของนงเยาว์ เนาวรัตน์ (2554) ที่ศึกษาการปรับตัวของศูนย์การเรียนประชาสังคมในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดตาก และนำเสนอแนวทางนโยบายสาธารณะด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติจากพม่า และงานของรังสิพล เปลียนพันธุ์ (2556) ที่เน้นรูปแบบการบริหารจัดการศูนย์การเรียนสำหรับเด็กไร้สัญชาติบริเวณชายแดนไทย-พม่า อย่างไรก็ตาม งานทั้งสองชิ้นยังเน้นเรื่องบทบาทด้านการศึกษาเป็นหลัก ในขณะที่งานชิ้นนี้มองไปถึงบทบาทด้านอื่น ๆ เช่น บทบาทด้านการปกป้องคุ้มครองเด็ก บทบาทเชื่อมประสานระหว่างเด็กและเยาวชน ครู ผู้ปกครอง และชุมชนผู้อพยพ บทบาทในฐานะพื้นที่สร้างความหมายและการต่อรองเชิงอำนาจ และบทบาทในการหล่อหลอมอัตลักษณ์เด็กและเยาวชนผู้อพยพ ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงจะพยายามเติมเต็มช่องว่างบางส่วนที่มีอยู่ในประเด็นเรื่องศูนย์การเรียนในพื้นที่ชายแดนแม่สอด รวมทั้งเรื่องความคาดหวังของเด็ก เยาวชน และผู้ปกครองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

บทที่ 3

การอพยพของเด็ก เยาวชนและสถานการณ์ความเปราะบางที่พบ

3.1 ปัจจัยและแนวโน้มการอพยพของเด็กและเยาวชนจากประเทศพม่า

รายงานสุขภาพคนไทย พ.ศ. 2555 ให้ข้อมูลว่าประเทศไทยมีประชากรที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทย ประมาณร้อยละ 4.1 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งคาดว่าส่วนใหญ่เป็นแรงงานข้ามชาติ และกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดมาจากพม่า ลาว กัมพูชา แรงงานเหล่านี้ส่วนหนึ่งมีผู้ติดตามซึ่งเป็นสมาชิกครอบครัวหรือญาติพี่น้อง มาด้วย ตารางด้านล่างแสดงให้เห็นถึงประชากรต่างชาติในไทย ซึ่งร้อยละ 69.9 เป็นแรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน (วาทีนีและกัญญา 2555)

ตารางที่ 6 การคาดประมาณจำนวนประชากรต่างชาติในประเทศไทย

ประเภท	จำนวนที่คาดประมาณ (คน)	ร้อยละ
พำนักอาศัยอย่างเดียว	373,251	10.6
ผู้พักอาศัยชั่วคราว	121,109	3.4
นักท่องเที่ยวและวีซ่าผ่านแดน	92,014	2.6
นักศึกษา (ระดับอุดมศึกษา)	19,052	0.5
ผู้พลัดถิ่นอพยพ (อาศัยในค่ายชั่วคราวผู้พลัดถิ่นอพยพ)*	141,076	4.0
พำนักอาศัยและทำงาน	3,141,580	89.4
แรงงานวิชาชีพ แรงงานมีฝีมือและกึ่งมีฝีมือ (รวมผู้ติดตาม)	106,486	3.0
ผู้พำนักเกินอายุวีซ่า (พ.ศ. 2550)	65,558	1.9
กลุ่มชาติพันธุ์	303,610	8.6
คนไร้รัฐ หรือไร้สถานะทางทะเบียน	210,182	6.0
แรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่า กัมพูชาและลาว (รวมผู้ติดตาม)	2,455,744	69.9
รวม	3,514,831	100.0

ที่มา: Thailand Migration report 2011 (Jerrold W. Huguet และ Apichart Chamratrithirong 2011)

หมายเหตุ: *ผู้พลัดถิ่นอพยพ ไม่ถูกนับรวมในสำมะโนประชากรและเคหะของประเทศไทย

แหล่งที่มาของตาราง: วาทีนีและกัญญา 2555

การอพยพย้ายถิ่นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติบริเวณพื้นที่ชายแดน และอันที่จริงแล้ว ผู้คนในแถบที่กลายเป็นอาณาบริเวณชายแดนตะวันตกของไทยก็เดินทางไปมาติดต่อสื่อสารค้าขาย แลกเปลี่ยน และแม้แต่สู้รบกันมานานก่อนที่จะเกิดเส้นจินตนาการของพรมแดนรัฐชาติขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัจจัยเฉพาะที่ส่งเสริมให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นของประชากรจากประเทศพม่าเข้ามาสู่พื้นที่อำเภอแม่สอด ในช่วงระยะเวลากว่า 30 ปีที่ผ่านมาอย่างน้อย 5 ประการ และแต่ละปัจจัยเป็นแรงเสริมซึ่งกันและกัน คือ

1) ปัจจัยด้านกายภาพของพรมแดน 2) ปัจจัยด้านความรุนแรงด้านการเมืองและการสู้รบ 3) ปัจจัยด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจของบริเวณแม่สอด 4) ปัจจัยด้านความขาดแคลนระบบสาธารณูปโภคและบริการสังคมในฝั่งพม่า และ 5) ปัจจัยด้านเครือข่ายข้อมูลและคนรู้จักที่ชักนำมาทำงาน

3.1.1 ปัจจัยทางด้านกายภาพ ลักษณะทางกายภาพที่มีแม่น้ำเมยเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างอำเภอแม่สอด ประเทศไทย กับจังหวัดเมียวดี รัฐคะยิ่นหรือรัฐกะเหรี่ยง ประเทศพม่า นั้น ผู้คนสามารถนั่งเรือหางยาวหรือนั่งแพหวงยางข้ามพรมแดนไปมาได้สะดวก บางแห่งมีท่าเรือและบางแห่งก็เป็นเพียงแค่อู่ริมน้ำ ยิ่งไปกว่านั้น ประชาชนยังสามารถเดินลุยน้ำข้ามพรมแดนในฤดูแล้งเพราะแม่น้ำตื้นเขินลง นอกจากผู้คนแล้วยังมีการขนส่งค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภค ต่อมาเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2540 มีการเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย-พม่า ซึ่งส่งผลให้การขนส่งค้าขายและการเดินทางข้ามพรมแดนยังมีความสะดวกสบายและมีความคึกคักมากยิ่งขึ้น

ภาพแสดงลักษณะทางกายภาพของแม่น้ำเมยที่เป็นเส้นพรมแดนตามธรรมชาติตรงอาณาบริเวณชายแดนระหว่างไทยและพม่า แม่น้ำเมยเป็นแม่น้ำสายแคบ ๆ ในบางจุดสามารถจะข้ามไปมาอย่างสะดวก โดยเฉพาะในฤดูแล้ง

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของแม่สอด รวมทั้งการที่เมืองท่ามะละแหม่งกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าในช่วงปี พ.ศ. 2369 เมื่ออังกฤษครอบครองพื้นที่ส่วนใหญ่ของพม่า มีส่วนทำให้พื้นที่นี้เป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญ มีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ทั้งพม่า ไทย (โดยเฉพาะ “คนเมือง” จากภาคเหนือ) ไทใหญ่ จีน กะเหรี่ยง มุสลิมเชื้อสายบังคลาเทศและปากีสถาน ฯลฯ เข้ามาทำการค้าและตั้งรกราก ในที่สุดแม่สอดจึงเป็นพื้นที่ “ชุมทาง” (Crossroad) ที่สำคัญและมีผู้คนหลั่งไหลเข้ามาเพิ่มขึ้น (ขวัญชีวัน 2554: 127-130)

3.1.2 ปัจจัยด้านความรุนแรงด้านการเมืองและการสู้รบ รัฐบาลพม่าภายใต้การปกครองของสภาสันติภาพและการพัฒนาแห่งรัฐ หรือ State Peace and Development Council (SPDC) กับกองกำลังของสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง หรือ Karen National Union (KNU) ที่ดำเนินมานานับตั้งแต่มีการ

ประกาศการสู้รบของ KNU มาตั้งแต่วันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2492 (ค.ศ. 1949) ยิ่งทวีความรุนแรงในช่วงทศวรรษ 2520-2530 เมื่อรัฐบาลพม่ามีนโยบายกวาดล้างกองกำลังชนกลุ่มน้อยอย่างรุนแรง และต่อมากมีการโยกย้ายประชาชนกะเหรี่ยงเพื่อสกัดกั้นการให้การสนับสนุนแก่กองกำลัง KNU

การสู้รบดำเนินสืบเนื่องมาจนกระทั่งถึงปลายปี พ.ศ. 2553 สถานการณ์สู้รบที่เกิดขึ้นต่อเนื่องเป็นระยะเวลากว่า 60 ปี ได้ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและการทำมาหากินของครัวเรือน ผนวกกับการที่รัฐบาลไทยได้อนุญาตให้ผู้ลี้ภัยการสู้รบจากพม่าเข้าพักพิงในพื้นที่พักพิงชั่วคราวในฐานะผู้ลี้ภัยการสู้รบเพื่อรอการผลักดันไปประเทศที่สาม หรือส่งกลับมาตุภูมิตามความสมัครใจ ตามหลักมนุษยธรรมนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 ได้ส่งผลให้มีประชาชนจากพื้นที่รัฐกะเหรี่ยงอพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก พื้นที่พักพิงชั่วคราว 7 แห่งจากพื้นที่ทั้งหมด 9 แห่งนั้นมีชาวกะเหรี่ยงพักพิงอยู่มากกว่าประชากรกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เพราะพื้นที่ฝั่งตรงข้ามกับรัฐไทยนั้น ผู้คนส่วนใหญ่คือชาวกะเหรี่ยง

แม้ว่าในปัจจุบันการสู้รบในพื้นที่ยุติลงเนื่องจาก KNU กับรัฐบาลพม่าได้บรรลุข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับการเจรจาเพื่อสันติภาพไปเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2555 แต่ผู้อพยพส่วนมากยังไม่เดินทางกลับประเทศพม่า และยังไม่มีความมั่นใจในสถานการณ์การเมือง ทั้งนี้เพราะสถานการณ์ตามแนวชายแดนยังไม่มีความแน่นอน

แม้ทิศทางการเมืองระดับชาติและกระแสข่าวจะปรากฏต่อสาธารณะว่าสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองได้สงบลงแล้ว แต่ในข้อเท็จจริงสถานการณ์ตามแนวชายแดนกลับไม่ได้สงบนิ่งเลย โดยพื้นที่ตามแนวชายแดนยังคงมีข่าวเกี่ยวกับความขัดแย้งปรากฏเรื่อย ๆ และคนกะเหรี่ยงในหมู่บ้านนี้ส่วนมากอพยพมาจากพื้นที่ที่มีการสู้รบและการเดินทางด้วยเท้าจากหมู่บ้านนี้ไปหมู่บ้านในประเทศพม่าใช้เวลาแค่ประมาณหนึ่งชั่วโมง เพราะฉะนั้นผู้อพยพจะมีการติดตามข่าวสารอยู่ตลอด และข่าวล่าสุดหลังจากรัฐบาลไทยประกาศว่าผู้นำกะเหรี่ยงมีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการค้ายาเสพติดนั้นก็อาจทำให้เกิดการสู้รบขึ้นได้

เพศชาย ชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง-พม่า อาชีพบุคลากรทางการศึกษาของศูนย์การเรียน
สัมภาษณ์ เมษายน, 2555

ผลของความรุนแรงและการสู้รบนั้นเพิ่มความเข้มข้นรุนแรงมากขึ้นสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชน รายงาน “เด็กผู้อพยพกับความรู้สึกต่ำต้อยในประเทศของคนอื่น” ได้บรรยายถึงความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลพม่ากับกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ทำให้หลายครอบครัวต้องเผชิญกับความรุนแรง ส่วนหนึ่งถูกบีบบังคับให้ออกจากบ้าน กลายเป็นผู้พลัดถิ่นภายในประเทศและเป็น “ผู้ไร้บ้าน” เด็กในพื้นที่ความขัดแย้งเหล่านี้มีความเสี่ยงต่อภาวะกำพร้าสูญเสียพ่อแม่ มีสุขภาพร่างกายอ่อนแอ อัตราการเสียชีวิตของเด็กอายุต่ำกว่า

5 ปีในพม่าที่สูงกว่าในไทยกว่า 5 เท่า ความขัดแย้งยังทำให้เกิด “การละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างเป็นระบบ” มีผู้ถูกจับกุม จอมจ่า ทรมาน ข่มขืน และแม่แต่เช่นฆ่า (คณะกรรมการองค์การป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน (เพื่อพลเมืองพม่า) 2554: 18-20) ความรุนแรงนี้จึงเป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยด้วยความหวังที่จะอยู่รอดและดำเนินชีวิตได้ต่อไป

ความขัดแย้งและความรุนแรง ผนวกกับการบริหารจัดการประเทศโดยระบอบเผด็จการทหารทำให้เกิดความยากจนและทุกข์ยาก เด็กและเยาวชนจึงต้องช่วยครอบครัวหารายได้หรือหาสิ่งจุนเจือชีวิต ทั้งเป็นแรงงานรับจ้าง แยกของ จนกระทั่งถึงเร่ร่อนขอทาน ทำให้ผู้คนจำนวนมากต้องแสวงหาโอกาสที่จะทำให้ชีวิตดีขึ้นโดยการเดินทางมายังประเทศไทย (คณะกรรมการองค์การป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน (เพื่อพลเมืองพม่า) 2554: 21)

3.1.3 ปัจจัยด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจของบริเวณแม่สอด ในช่วงเวลาไม่กี่สิบปีที่ผ่านมาเกิดการขยายตัวด้านธุรกิจ อุตสาหกรรม และการลงทุนต่าง ๆ ในพื้นที่รอบอำเภอแม่สอดที่จำเป็นต้องอาศัยแรงงาน เช่น มีการสร้างโรงงานผลิตสิ่งทอ-เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย- เซรามิค และอื่น ๆ ส่งผลให้เกิดการอพยพของประชากรจากประเทศพม่าเข้ามาแม่สอดเป็นจำนวนมากเพื่อทดแทนแรงงานไทยที่ปฏิเสธการทำงานที่ใช้ทักษะต่ำเพราะมีค่าแรงราคาถูก และในทางกลับกัน โรงงานและธุรกิจที่ต้องอาศัยแรงงานนั้นก็เพิ่มจำนวนขึ้นอีกมาก เพราะว่าได้ประโยชน์อย่างมหาศาลจากแรงงานราคาถูกบริเวณชายแดนเนื่องมาจากความจำเป็นของผู้อพยพที่จะต้องอยู่รอดและมีรายได้เลี้ยงชีวิตหลังจากที่อพยพหนีภัยการสู้รบเข้ามา

รัฐบาลไทยได้ส่งเสริมให้อำเภอแม่สอดเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในฐานะเป็นเมืองคู่แฝดกับเมืองเมียวดี ประเทศพม่า ที่สามารถเชื่อมต่อทางการค้าสู่เมืองอื่น ๆ ในเอเชียใต้และทะเลอันดามันในมหาสมุทรอินเดีย และที่สำคัญยังเป็นเส้นทางการพัฒนาเส้นทางยุทธศาสตร์เศรษฐกิจ ตามระเบียบเศรษฐกิจตะวันออก – ตะวันตก หรือ East - West Economic Corridor (EWEC) ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง หรือ Greater Mekong Sub Region (GMS) ซึ่งวัตถุประสงค์หลักคือการเชื่อมโยงพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกคือทะเลอันดามันเข้ากับพื้นที่ทางฝั่งตะวันออกด้านทะเลจีนใต้ประเทศพม่า เชื่อมโยงประเทศไทยตั้งแต่บริเวณพรมแดนอำเภอแม่สอด เรื่อยไปจนจรดสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ตามเส้นทางหมายเลข 9 (R9) นอกจากนี้ เส้นทางดังกล่าวยังสามารถเชื่อมต่อกับเส้นทางหมายเลข 13 ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตามเส้นทางเศรษฐกิจเหนือ – ใต้ (North – South Economic Corridor) เพื่อส่งเสริมให้การเดินทางขนส่งสินค้าสะดวกและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

ในทางตรงกันข้าม สถานการณ์การสู้รบในประเทศพม่าส่งผลให้มีอัตราการจ้างงานและอัตราค่าแรงในพม่าต่ำผู้อพยพส่วนหนึ่งยอมละทิ้งภูมิลำเนามาอยู่ประเทศเพื่อนบ้านทั้ง ๆ ที่จะกลายเป็นผู้ไร้ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ แม้ว่าปัจจุบันพม่ากำลังอยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งก็ยังไม่มียุทธศาสตร์และทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจนมากพอที่จะสร้างความมั่นใจให้ประชาชนได้

3.1.4 ปัจจัยด้านความขาดแคลนระบบสาธารณสุขและบริการสังคมในพม่า ปัจจัยนี้ก็สืบเนื่องมาจากความรุนแรงด้านการเมืองและการสู้รบซึ่งดำเนินมาสืบเนื่องยาวนานและการบริหารจัดการประเทศไม่ได้ให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตของประชาชน จึงขาดการพัฒนาาระบบสาธารณสุข สาธารณูปการและบริการสังคมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทและพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ ปัจจัยดังกล่าว ผสมกับเศรษฐกิจที่ไม่ได้รับการพัฒนาส่งผลให้ผู้คนอพยพโยกย้ายมาเพื่อแสวงหาความมั่นคงของชีวิตในด้านต่าง ๆ รวมทั้งบริการสังคม เช่น การศึกษาและการรักษาพยาบาล

สำหรับบริการด้านการศึกษานั้น David Steinberg (2010: 11) ได้บรรยายถึงความอ่อนแอของระบบการศึกษาในพม่า ว่าสำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น เด็กแทบทุกคนลงทะเบียนเรียนได้ แต่เด็กจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งกลับเรียนไม่จบ (...most register but half drop out...) ห้องเรียนก็แออัดและครูได้รับค่าตอบแทนน้อยมาก และค่าใช้จ่ายในการศึกษาก็สูงมากสำหรับคนธรรมดาทั่วไป การศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่มีคุณภาพต่ำทำให้เกิดโรงเรียนกวดวิชามากมายที่สอนนอกเวลา ซึ่งครูที่สอนก็เป็นครูในโรงเรียนของรัฐนั่นเองและเนื้อหาที่เรียนก็เป็นเนื้อหาที่ควรจะต้องเรียนในโรงเรียนปกติ ดังนั้น “ความสำเร็จทางการศึกษาไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถ แต่ขึ้นอยู่กับเส้นสายหรือกำลังทรัพย์สินบน หรือ ค่าเรียนพิเศษซึ่งจ่ายให้กับครูผู้สอน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป” (คณะกรรมการองค์การป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน (เพื่อพลเมืองพม่า) 2554: 24)

ผู้คนมากมายอยากจะเรียนขั้นสูง แต่มหาวิทยาลัยก็ไม่เพียงพอ และส่วนหนึ่งยังต้องเรียนทางไกล เพราะการแยกกันเรียนทำให้นักศึกษาไม่รวมตัวกันในมหาวิทยาลัยและไม่สามารถจะชุมนุมกันเรียกร้องอะไรได้ และหากมีเค้กลางของการรวมตัวกัน โรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยก็จะถูกปิดเป็นระยะเวลาาน นอกจากนั้นในระดับอุดมศึกษาก็มักจะมีเรื่องการขู่โกงเกรดและการเข้าเรียน (...corruption is rife in grades and attendance...) และแม้ว่าจะเรียนจบในระดับสูง แต่ก็หางานทำได้ยาก ผู้คนจึงขาดแรงจูงใจในการศึกษาเรียนรู้ ทั้งนี้ นับว่าเป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่งเมื่อคำนึงถึงอดีตของการศึกษาเรียนรู้ที่รุ่งเรืองของพม่า เพราะเจ้าอาณานิคมอย่างอังกฤษเคยกล่าวไว้ว่าพม่าเป็นดินแดนที่คนอ่านออกเขียนได้มากที่สุดใบบรรดาดินแดนที่อยู่ระหว่างสุเอซและญี่ปุ่น (Steinberg, 2010: 11, 24, 96) และยัง

กล่าวกันว่าระบบการศึกษาในพม่าเคยเป็นแม่แบบของระบบการศึกษาในประเทศเอเชีย (คณะกรรมการองค์การป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน (เพื่อพลเมืองพม่า) 2554: 24)

ตารางที่ 7 สถิติที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในพม่า เปรียบเทียบกับในไทย

	พม่า ชาย/หญิง	ไทย ชาย/หญิง
ร้อยละของการอ่านออกเขียนได้ของเยาวชน (15-24 ปี)	96/95	98/98
การเข้าโรงเรียนระดับก่อนวัยเรียน	7/7	92/93
ร้อยละของการเข้าเรียนระดับประถมศึกษา (net attendance)	90/91	89/98
ร้อยละของการเรียนต่อจนจบชั้นประถมศึกษา	70/69	-
ร้อยละของการสมัครเรียนต่อระดับมัธยมศึกษา (enrollment)	49/50	68/77
ร้อยละของการเข้าเรียนระดับมัธยมศึกษาตามจริง (net attendance)	58-59	77/84

หมายเหตุ: ข้อมูลเป็นช่วงเวลาตั้งแต่ 2005 หรือ 2006 หรือ 2007–2010 ซึ่งหมายความว่าตัวเลขเหล่านี้เก็บมาในช่วงปีที่ต่างกัน เพราะไม่ได้มีการเก็บข้อมูลอย่างสม่ำเสมอทุกปี บางตัวเลขก็เป็นตัวเลขของปี 2005 บางตัวเลขก็เป็นของปี 2006 และบางตัวเลขก็เป็นของช่วง 3 ปีระหว่าง 2007-2010 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่มีการเก็บข้อมูลหรือการติดตามที่เป็นระบบอย่างสม่ำเสมอ (โปรดดูรายละเอียดสถิติที่อ้างถึงนี้และสถิติอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาในเว็บไซต์ UNICEF ที่ <http://www.unicef.org/infobycountry>)

3.1.5 ปัจจัยด้านเครือข่ายข้อมูลและคนรู้จักที่ชักนำมาทำงาน ผู้คนที่ข้ามแดนไปมานั้นเมื่อมีความคุ้นเคยกับผู้คน สถานที่ แหล่งงาน ฯลฯ ก็สามารถจะเป็นแหล่งข้อมูลให้กับผู้อื่นและชักชวนกันเข้ามาหาโอกาสที่ดีกว่า ในทำนองเดียวกัน นอกจากคนรู้จักแล้วยังมีนายหน้า ซึ่งนายหน้าส่วนหนึ่งก็อยู่ในวงการค้ามนุษย์ หรือผู้อพยพเองก็อาจจะเคยตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ แต่ด้วยยุทธวิธีในการเอาตัวรอด ก็อาจจะเรียนรู้วิธีการลักลอบเข้ามาเองหรือแนะนำผู้อื่นในภายหลัง ผู้ที่เคยเป็นเหยื่อบางรายก็อาจจะหันเหเข้ามาสู่วงการค้ามนุษย์เสียเองด้วย เครือข่ายการชักนำเข้ามาทำงานจึงมีความซับซ้อนเลื่อนไหล และมีความเป็นพลวัตสูง

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้ให้ข้อมูลหลายคนสะท้อนให้เห็นถึงเครือข่ายข้อมูลเหล่านี้ ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดผู้คนให้เข้ามาแสวงหาโอกาสที่ดีขึ้นในชีวิต

ครอบครัวของนางซอแห่ง อายุ 35 ปี อพยพมาจากเมืองพะโค ประเทศพม่าเข้ามาเป็นแรงงานข้ามชาติในแม่สอดเมื่อประมาณ 15 ปีก่อนจากการชักชวนและช่วยเหลือของเพื่อนบ้านและพี่สาวที่ย้ายมาก่อน ปัจจุบันไม่ได้ทำงานเพราะมีลูกเล็กต้องดูแล ส่วนพี่สาวเป็นลูกจ้างรายวันของร้านค้าหน้าโรงพยาบาลแม่สอดต้องขายของ ทำความสะอาด รวมทั้งงานอื่น ๆ ในร้าน ตั้งแต่เวลา 07.00 – 22.00 น. ได้ค่าจ้างวันละ 50 บาท

และหากทำเป็นรายเดือน จะได้เดือนละ 1,500 บาท ส่วนสามีและน้องชายทำงานก่อสร้าง ได้ค่าแรงวันละ 150 บาท ตอนนี้มีคนจากพม่าย้ายมาอยู่แม่สอดจำนวนมาก โดยเฉพาะช่วงที่มีความต้องการแรงงานสูง เช่น งานโรงงาน งานก่อสร้าง ฯลฯ ซึ่งจะมีนายหน้าในประเทศไทยโทรศัพท์ไปหานายหน้าในประเทศพม่าเพื่อช่วยจัดหาคนส่งเข้ามาทำงาน

เพศหญิง อายุ 35 ปี ชาติพันธุ์พม่า อาชีพรับจ้าง,
สัมภาษณ์ เมษายน, 2555

ผู้อพยพที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมาเป็นระยะเวลาสั้นก็เกิดความคุ้นชินกับสังคม วัฒนธรรม และการดำรงชีวิตในประเทศไทย และมีเครือข่ายทางสังคมในประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากบทสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติดังต่อไปนี้

ฉันได้รู้การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ในพม่าตลอด แต่ไม่ว่าเหตุการณ์จะดีขึ้นหรือไม่ดี ก็ไม่คิดจะกลับพม่า เพราะปัจจุบันญาติพี่น้องอยู่เมืองไทยหมดแล้ว พ่อ-แม่ที่พม่าได้เสียชีวิตหมดแล้ว บ้านที่พม่าขายไปหมดแล้ว และรู้สึกที่อาศัยอยู่ประเทศไทย มีครอบครัว มีสามีและลูก ๆ ก็มีความสุขดีแล้ว

เพศหญิง อายุ 35 ปี ชาติพันธุ์พม่า อาชีพรับจ้าง,
สัมภาษณ์ เมษายน, 2555

แม้สถานการณ์ทางการเมืองในพม่าจะมีแนวโน้มดีขึ้น นางองซานซูจีได้มีโอกาสทางการเมือง มีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ เช่น การสร้างเขื่อน การสร้างสะพานที่ทวาย แต่ไม่สามารถทำให้แน่ใจได้ว่าสิ่งเหล่านี้จะดีหรือไม่สำหรับพวกเราที่เป็นคนใช้แรงงาน

เพศชาย นับถือศาสนาอิสลาม อาชีพเก็บของเก่าขาย,
สัมภาษณ์ เมษายน, 2555

ปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นได้ส่งผลให้ประชากรจากประเทศพม่า โดยเฉพาะชาวกะเหรี่ยงจำนวนมากอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่อำเภอแม่สอดอย่างต่อเนื่องสืบมากกว่า 30 ปี และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้มีประชากรเด็กและเยาวชนผู้อพยพจากประเทศพม่าเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก โดยเด็กและเยาวชนบางส่วนเป็นผู้อพยพติดตามครอบครัวที่เข้ามาเป็นแรงงานในประเทศไทย บางส่วนเกิดในประเทศไทย นอกจากนี้ยังพบว่า มีเด็กและเยาวชนที่ถูกหลอกหรือตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์ข้ามชาติด้วย

3.2 สถานการณ์ความเปราะบางและการศึกษาของเยาวชนผู้อพยพ

เด็กหรือเยาวชนที่ย้ายถิ่นนั้นมักจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ทางสังคม ยิ่งเด็กที่ย้ายถิ่นเพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจหรือความอยู่รอดแล้ว ก็จะมีความรู้สึกลำบากน้อยและต้อง

เผชิญกับปัญหานานัปการ รายงานวิจัยที่เก็บข้อมูลจากผู้ย้ายถิ่นหลายแห่งในสหรัฐอเมริกาเพื่อที่จะทำความเข้าใจถึงอิทธิพลของการย้ายถิ่นที่มีผลต่อการศึกษาของเด็กพบว่าเด็กมีแนวโน้มที่จะออกจากโรงเรียนกลางคันเพราะความยากจน สภาพความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก การแยกหรือถูกกีดกันจากสังคมใหญ่ และการศึกษาที่ไม่ต่อเนื่องระหว่างการย้ายถิ่น (Prewitt Dias and Trotter 1990)

สำหรับเด็กและเยาวชนในอาณาบริเวณชายแดนนั้น ไม่ได้เพียงแต่ต้องเคลื่อนย้ายถิ่นฐานและตั้งรกรากเพื่อความอยู่รอดเท่านั้น แต่ส่วนใหญ่ยังต้องเผชิญกับสถานการณ์ความรุนแรง ความขัดแย้ง และการสู้รบ อีกทั้งต้องเข้ามาอยู่ในสังคมใหม่ที่เป็น “ประเทศของคนอื่น” ในขณะที่สถาบันพื้นฐานทางสังคม เช่น พ่อแม่ ครอบครัว ชุมชน ศาสนา ฯลฯ อาจไม่พร้อมที่จะรองรับเป็นเกราะคุ้มภัยให้แก่เด็กหรือเอื้ออำนวยให้เด็กได้ปรับตัวกับสิ่งใหม่ ๆ ที่ต้องเผชิญ ดังนั้น ความเปราะบางและความเสี่ยงของเด็กเหล่านี้จึงมีเป็นหลายเท่าของเด็กผู้อพยพในสถานการณ์การเมืองที่เป็นปกติ

สถานการณ์เด็กและเยาวชนผู้อพยพที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในช่วง 20-30 ปีที่ผ่านมา ทำให้เด็กมีความเสี่ยงจากการถูกละเมิดสิทธิโดยเฉพาะจากขบวนการค้ามนุษย์ หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนจึงได้ให้ความสำคัญกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ภาครัฐได้เปิดโอกาสให้กับเด็กที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎร หรือไม่มีสัญชาติไทยได้เข้ารับการศึกษาระบบของรัฐตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ทั้งนี้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและเพื่อส่งเสริมให้เด็กอพยพได้เรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย สามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้ แต่ด้วยความหวาดระแวงด้านความมั่นคงของรัฐบาลสนับสนุนด้านการศึกษาจึงมีนโยบายของการสร้างจิตสำนึกความผูกพันและจงรักภักดีต่อประเทศไทยด้วย

สำหรับองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะองค์กรชุมชนที่ทำงานด้านการปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็กที่มีจุดเริ่มต้นจากการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและสิทธิมนุษยชน ก็ได้พัฒนามาเป็นองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาเต็มรูปแบบเพื่อเปิดโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนผู้อพยพ

สถานศึกษาที่เด็กและเยาวชนผู้อพยพเข้าเรียนมี 3 ประเภท คือ (ขวัญชีวัน 2554: 130-135)

1) โรงเรียนของรัฐไทย ในอำเภอแม่สอด มีหลายโรงเรียนที่มีเด็กผู้อพยพศึกษาอยู่ และมีความพยายามในการพัฒนาโรงเรียนตัวอย่างหรือนำร่องในการรับเด็กผู้อพยพ เช่น โรงเรียนท่าอากาศยาน ซึ่งได้นำจุดแข็งของความเป็น “นานาชาติ” มาพัฒนาต่อเป็นศูนย์อาเซียนเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เรื่องภาษาและวัฒนธรรมของประเทศในกลุ่มอาเซียน

2) โรงเรียนเอกชน ในอำเภอแม่สอดมีโรงเรียนเอกชนที่มีชื่อเสียง แต่เด็กผู้อพยพที่มีฐานะดีจึงจะมีโอกาสที่สามารถจะเรียนในโรงเรียนเหล่านี้ได้ แม้ว่าจะมีทุนการศึกษาและมีการช่วยเหลือเด็กที่ขาดแคลนบ้าง แต่ก็มักจะมีจำนวนจำกัด

3) ศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่ไม่ได้มีการรับรองอย่างเป็นทางการโดยรัฐไทย แต่เป็นสถานศึกษาที่รองรับเด็กอพยพที่ขาดแคลนโอกาส จึงเป็นที่นิยมอย่างมาก

การเปิดโอกาสและการส่งเสริมด้านการศึกษาในระบบรัฐไทยรวมทั้งการขยายตัวของศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่อำเภอแม่สอด กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดให้เด็กและเยาวชนจากประเทศพม่าอพยพเข้ามาเพื่อรับการศึกษาในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเข้ามาศึกษาในศูนย์การเรียนรู้

หลังจากจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนรัฐบาลพม่า ผมได้ตัดสินใจย้ายเข้ามาเรียนต่อในประเทศไทย เพราะการศึกษาในประเทศไทยมีค่าเล่าเรียนแพง และต้องเรียนพิเศษด้วยไม่แน่ว่าจะเรียนไม่รู้เรื่อง

เพศชาย อายุ 15 ปี ชาตินักรู้ กะเหรี่ยง-พม่า ผู้เรียนในศูนย์การเรียนรู้,
สัมภาษณ์ มิถุนายน, 2555

ผมเกิดที่เมืองเมาะตะมะ ประเทศพม่า หลังจากเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ได้รู้จักกับศูนย์การเรียนรู้จากคนหมู่บ้านเดียวกันที่มาเรียนที่นั่นจึงตามมาสมัครเรียน เพราะถ้าเรียนในพม่าต้องจ่ายค่าเทอม ค่าสมัคร และค่าหนังสือ พ่อแม่ไม่มีเงินจ่าย แต่มาเรียนที่นั่นไม่มีค่าใช้จ่ายและมีอาหารเที่ยงให้กินด้วยพ่อแม่จึงให้ย้ายมาอยู่มาเรียนที่นั่น

เพศชาย อายุ 14 ปี นับถือศาสนาอิสลาม ผู้เรียนในศูนย์การเรียนรู้,
สัมภาษณ์ กรกฎาคม, 2555

ผมย้ายจากเมืองเมียวดีมาอำเภอแม่สอดได้ 3 ปีแล้ว ตั้งใจย้ายมาเรียนหนังสือ เพราะลู่บอกว่าสอนดี มีการเรียนที่หลากหลาย และรู้สึกที่โรงเรียนที่พม่าครูสอนไม่ค่อยเก่ง จึงย้ายมาเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านท่าอากาศยาน เป็นโรงเรียนประจำ ส่วนช่วงปิดเทอมมาเรียนเสริมที่ศูนย์การเรียนรู้ The Best Friend Library Center ที่เปิดสอนหลายวิชา ทั้งภาษาอังกฤษ ภาษาไทย ศิลปะ คอมพิวเตอร์ พระและครูที่สอนใจดี ได้เจอเพื่อนที่หลากหลาย และการเรียนภาษาอังกฤษ ภาษาไทยและคอมพิวเตอร์ของศูนย์การเรียนรู้มีคุณภาพมากกว่าที่เรียนทั่วไป นอกจากนี้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเรียน ได้กินอยู่ฟรีที่ศูนย์การเรียนรู้ด้วย

เพศชาย อายุ 17 ปี นักเรียนโรงเรียนไทย,
สัมภาษณ์ เมษายน, 2555

ข้อมูลจากเด็กและเยาวชนผู้อพยพสอดคล้องกับข้อค้นพบในงานวิจัยของเปรมใจ วังศิริไพศาล ว่าการศึกษาในประเทศพม่ามีคุณภาพต่ำและมีต้นทุนสูง เด็กในพม่าส่วนมากเรียนในวัด มีเด็กเพียงส่วนน้อยที่เรียนในโรงเรียนของรัฐ และมีเด็กบางส่วนไปเรียนในศูนย์การเรียนรู้ที่จัดโดยองค์กรการกุศล เพราะหลายพื้นที่ไม่มีโรงเรียน หรือมีโรงเรียนแต่ไม่มีครู หรือต้องเสียค่าใช้จ่ายในขณะที่ครอบครัวเด็กมี

ฐานะยากจนไม่สามารถส่งเสียเด็กให้เข้าเรียนได้ (เปรมใจ 2553) Chitraporn Vanaspong (2011) ก็ นำเสนอข้อค้นพบที่คล้ายคลึงกันว่ามีเด็กและเยาวชนที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทยด้วยเหตุผล ด้านการศึกษา ทั้งนี้เพราะการเปิดโอกาสทางการศึกษาของรัฐบาลไทยและเอกชน ส่งผลให้เด็กและ เยาวชนผู้อพยพได้เรียนในสถานศึกษาที่มีคุณภาพและที่สำคัญเป็นการศึกษาที่ไม่มีค่าใช้จ่ายหรือมี ค่าใช้จ่ายที่ต่ำมากด้วย

นอกจากนี้ กระแสการปิดศูนย์พักพิงและการส่งผู้อพยพกลับประเทศพม่าที่คาดว่าจะเกิดขึ้นใน อนาคตอันใกล้นี้ ยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่น่ากังวลซึ่งได้ถึงการเพิ่มขึ้นของจำนวนเด็กและเยาวชนผู้อพยพใน พื้นที่อำเภอสอด เนื่องจากปัจจุบันรัฐบาลพม่ายังไม่มีความชัดเจนด้านการศึกษาว่าจะรับรองผลการศึกษา หรือปรับวุฒิการศึกษาให้ตามระดับชั้นที่เรียนในศูนย์พักพิงชั่วคราวหรือไม่ ในขณะที่ศูนย์การเรียนใน อำเภอแม่สอดบางแห่งสามารถเชื่อมกับระบบการศึกษาในศูนย์พักพิงได้

นอกจากนี้ ยังพบว่าเด็กและเยาวชนที่เกิดและเติบโตในศูนย์พักพิงบางส่วนมีความสัมพันธ์กับเด็ก และเยาวชนผู้อพยพที่เรียนในศูนย์การเรียน และมีความสัมพันธ์กับชุมชนแรงงานอพยพในอำเภอแม่สอด อยู่บ้าง¹² และยังมีเยาวชนที่หาโอกาสการศึกษาทั้งในศูนย์การเรียนและในศูนย์พักพิงชั่วคราว

หญ้าย้ายมาเรียนต่อในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จนจบมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากนั้นย้ายเข้าไป เรียนต่อในศูนย์พักพิงชั่วคราวแม่หละ โดยพักอยู่กับญาติจนจบมัธยมศึกษาปีที่ 5 จึง ย้ายไปเรียนต่อที่ซาทุเหล่เพื่อเตรียมสอบ GED

เพศหญิง อายุ 18 ชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง-พม่า ผู้เรียนของศูนย์การเรียน,
สัมภาษณ์ พฤษภาคม, 2555

อย่างไรก็ดี เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ในศูนย์พักพิงก็ยังมีโลกที่ถูกทำให้จำกัด เด็กและเยาวชนที่ เกิดและเติบโตในศูนย์พักพิงเหล่านี้แทบไม่มีความสัมพันธ์กับผู้คนและสังคมพม่าเลยและส่วนใหญ่ยังมึ ความรู้เกี่ยวกับสังคมโลกภายนอกอย่างจำกัด ซึ่งแนวโน้มการย้ายถิ่นนี้นับเป็นโจทย์ท้าทายของทุก ภาคส่วนในการเตรียมการรองรับ โดยเฉพาะการรองรับด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพพวกเขาให้ ก้าวผ่านไปสู่การเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดน พม่า- ไทย และประชาคมอาเซียนในอนาคต

ปัจจุบันยังไม่มีตัวเลขประมาณการจำนวนเด็กและเยาวชนผู้อพยพในประเทศไทยอย่างเป็นทางการ มีเพียงสถิติจากการจดทะเบียนครอบครัวของแรงงานต่างชาติไร้ฝีมือในปี พ.ศ. 2547 ซึ่งพบว่า

¹² ดังที่ขวัญขวัญ บัวแดงให้ข้อสังเกตว่า “การดำรงอยู่ยาวนานของศูนย์อพยพ ทำให้คนในศูนย์อพยพมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดในหลายด้านกับ คนนอกศูนย์ฯ” (2551: 147)

มีเด็กอายุ 0-15 ปี จำนวน 93,082 คน จากข้อมูลชนกลุ่มน้อยและประชากรต่างชาติจากประเทศพม่า ลาว และกัมพูชา ที่มาจดทะเบียนประวัติ (ทร38/1)ในปี พ.ศ. 2549 แสดงให้เห็นว่ามีเด็กและเยาวชนอายุ 5-18 ปี ประมาณ 2.5 แสนคน กระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ (ข้อมูลจากเว็บไซต์เครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติ) และในจังหวัดตาก มีเด็กต่างด้าว (อายุ 3-15 ปี) ที่จดทะเบียนกับกระทรวงมหาดไทย ในปี พ.ศ. 2547 จำนวน 13,036 คน นับว่ามีจำนวนมากเป็นอันดับที่ 2 รองลงมาจากจังหวัดเชียงใหม่

ด้านอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ก็ยังไม่มีตัวเลขประมาณการจำนวนเด็กและเยาวชนผู้อพยพและบุตรหลานของแรงงานข้ามชาติอย่างเป็นทางการ แต่มีการเก็บรวบรวมสถิติดังนี้ จำนวนนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนบ้านท่าอากาศยานประจำปีการศึกษา 2554 พบว่า กว่าร้อยละ 90 เป็นผู้อพยพมีจำนวนทั้งหมด 1,314 คน¹³ ด้านโรงเรียนสันถวไมตรีศึกษาประจำปีการศึกษา 2554 ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนที่เปลี่ยนมาเป็นโรงเรียนเอกชนในกำกับของรัฐ มีนักเรียนที่เป็นผู้อพยพทั้งหมด 297 คน ในขณะที่นักเรียนของศูนย์การเรียนในเขตอำเภอแม่สอดมีจำนวนถึง 11,085 คน และศูนย์การเรียนอีก 3 แห่ง ที่ไม่ได้จดทะเบียนกับ สพป.ตาก เขต 2 ซึ่งมีนักเรียนรวมกันประมาณ 60 คน

นอกจากนี้ จำนวนนักเรียนในระบบรัฐบาลที่ไม่มีทะเบียนราษฎร ปีการศึกษา 2555 ในเขต 5 อำเภอชายแดนที่คาดการณ์ว่าส่วนมากอยู่ในอำเภอแม่สอดมีจำนวน 8,601 คน¹⁴ (สปป. ตาก เขต 2, 2555) จากตัวเลขดังกล่าวสามารถเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ทำให้คาดการณ์ได้ว่าอำเภอแม่สอดเป็นพื้นที่ที่มีเด็กและเยาวชนผู้อพยพอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะมีเด็กและเยาวชนผู้อพยพบางส่วนที่ไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษา แต่ทำงานในภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม บางส่วนอยู่บ้านเพื่อเลี้ยงน้องหรือทำกิจกรรมอื่น ๆ บางส่วนเก็บขยะ บางส่วนเป็นเด็กเร่ร่อน-ขอทาน ฯลฯ

เด็กและเยาวชนผู้อพยพในประเทศไทยย่อมได้รับการปกป้องคุ้มครองตามกฎหมายและนโยบายของรัฐบาลไทยในฐานะเป็นรัฐภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ซึ่งระบุว่าเด็กทุกคนมีสิทธิต่าง ๆ ติดตัวมาแต่กำเนิด อย่างไรก็ตาม สิทธิในการพักพิงหรืออยู่อาศัยในประเทศอาจจะมีมากน้อยแตกต่างกันไปตามสถานะของผู้อพยพหรือ “คนต่างด้าว” ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ดังนี้¹⁵

1. เด็กต่างชาติที่ได้รับอนุญาตให้มีถิ่นถาวรในประเทศไทย
2. เด็กต่างชาติที่ได้รับอนุญาตให้อาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นการชั่วคราว
3. เด็กต่างชาติที่ได้รับการผ่อนผันให้อาศัยอยู่ในประเทศชั่วคราวเป็นกรณีพิเศษ (ตามมติค.ร.ม.)
4. เด็กต่างชาติที่ได้รับการสำรวจว่าเป็นบุคคลผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน

¹³จำนวนนักเรียนของโรงเรียนบ้านท่าอากาศยานนับรวมถึงนักเรียนในศูนย์การเรียนที่เข้าร่วมโครงการ School Within School ด้วย

¹⁴จำนวนนักเรียนที่ไม่มีทะเบียนราษฎรนับรวมจำนวนนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนบ้านท่าอากาศยาน และโรงเรียนสันถวไมตรีศึกษาด้วย

¹⁵ข้อมูลจากเว็บไซต์เครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติ, สืบค้น พฤศจิกายน, 2555

5. เด็กต่างชาติที่เป็นผู้หลบหนีภัยจากพม่า
6. เด็กต่างชาติที่เข้าเมืองผิดกฎหมาย

สำหรับเด็กกลุ่มแรกคือเด็กต่างชาติที่ได้รับอนุญาตให้มีถิ่นถาวรในประเทศไทย ส่วนใหญ่ได้รับสิทธิตามมติคณะรัฐมนตรีและอยู่ในสถานะเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย โดยมักจะมีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวและใบสำคัญถิ่นที่อยู่ เด็กกลุ่มนี้จะไม่ถูกส่งออกนอกประเทศ แต่เนื่องจากเด็กกลุ่มนี้เป็นเด็กไร้สัญชาติ ก็จะไม่ได้รับสิทธิในการรักษาพยาบาลฟรี และในอนาคตก็ไม่สามารถจะมีสิทธิด้านการเมือง สิทธิในการถือครองที่ดิน ฯลฯ ดังนั้น จึงจะต้องมีการพัฒนาสถานะบุคคลสำหรับเด็กกลุ่มนี้ให้กลายเป็นคนสัญชาติไทยในที่สุด โดยการขอแปลงสัญชาติในกรณีที่ได้อยู่อาศัยในประเทศไทยในลักษณะถาวรมานานกว่า 5 ปี หรือโดยการขอสัญชาติตามสามีหลังจากการสมรส แต่ปัญหาคือเด็กส่วนหนึ่งเป็นคนต่างด้าวไร้สัญชาติ ซึ่งโดยข้อเท็จจริงแล้วนั้นการแปลงสัญชาติจะต้องยึดหลักว่าเด็กมีสัญชาติเดิมอยู่แล้ว จึงขอเปลี่ยนมาถือสัญชาติใหม่ แต่เด็กส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่ “ไร้รัฐ” คือไม่ได้เคยมีสัญชาติใด ๆ มาก่อน ดังนั้นจึงเป็นเรื่องยากที่จะทำเรื่องแปลงสัญชาติ และทำให้เด็กเหล่านี้อยู่ในสถานการณ “แขวนลอย” หาทางออกไม่ได้

สำหรับเด็กกลุ่มที่สอง คือเด็กต่างชาติที่ได้รับอนุญาตให้อยู่อาศัยในประเทศไทยเป็นการชั่วคราว ซึ่งถือว่ามีสถานะที่มั่นคงที่สุดในบรรดา 6 กลุ่มข้างต้น เด็กกลุ่มนี้จะมีเอกสารพิสูจน์ตน อาจจะเป็นหนังสือเดินทางหรือเอกสารที่ใช้แทนหนังสือเดินทางซึ่งออกโดยรัฐที่เด็กคนนั้นถือสัญชาติ และการที่เด็กได้รับ “อนุญาต” ให้อยู่อาศัย ก็มักจะหมายความว่าได้รับความยินยอมโดยการตรวจลงตราในเอกสารให้เข้ามาในประเทศไทย ซึ่งเด็กเหล่านี้จะมีสิทธิที่จะอยู่อาศัยในฐานะคนต่างด้าว และได้รับสิทธิบริการทางสังคมที่จำกัดไม่เหมือนคนสัญชาติไทย ไม่สามารถจะประกอบอาชีพได้ และหากเดินทางออกไปนอกประเทศก็ให้ถือว่า การได้รับอนุญาตให้อยู่อาศัยเป็นการชั่วคราวดังกล่าวเป็นอันสิ้นสุดลง

เด็กกลุ่มที่สาม หรือเด็กต่างชาติที่ได้รับการผ่อนผันให้อยู่อาศัยในประเทศไทยชั่วคราวเป็นกรณีพิเศษ (ตามมติ.ร.ม.) ได้สิทธิจากการผ่อนผัน ไม่ใช่การ “อนุญาต” หรือการให้ “สิทธิเข้าเมือง” จึงไม่ได้รับสถานภาพของคนเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย เด็กกลุ่มนี้มักจะถูกกำหนดเงื่อนไขให้ต้องจำกัดการอยู่อาศัยและการเดินทางเฉพาะในท้องที่ใดท้องที่หนึ่ง ในบางกรณี อาจจะมีการรับรองให้สิทธิในการทำงาน เด็กเหล่านี้ได้รับการผ่อนผันให้อยู่อาศัยในฐานะคนต่างด้าว และได้รับสิทธิบริการทางสังคมที่จำกัด

เด็กกลุ่มที่สี่ หรือเด็กต่างชาติที่ได้รับการสำรวจเป็นบุคคลผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน ซึ่งก็คือบุคคลที่ยังพิสูจน์สถานะทางกฎหมายไม่ได้ว่ามีสัญชาติไทยหรือไม่ หรือพิสูจน์แล้วว่าเป็นคนต่างด้าว แต่ก็ยังส่งกลับประเทศต้นทางไม่ได้ เด็กกลุ่มนี้มักจะถูกบัตร “เลขศูนย์” ซึ่งเป็นเอกสารที่ออกเพื่อรับรองตัว

บุคคลในระหว่างที่รอการกำหนดสถานะบุคคล และมีสถานะเป็นคนที่เข้าเมืองผิดกฎหมายที่ได้รับการผ่อนผันให้สิทธิอาศัยในประเทศไทยในพื้นที่ที่ได้รับการทำทะเบียนประวัติ เด็กกลุ่มนี้เดินทางออกนอกท้องที่ได้เพื่อการศึกษาหรือเพื่อการรักษาพยาบาล แต่ไม่ได้รับสิทธิรักษาพยาบาลฟรี (พันธูทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร 2552)

เด็กกลุ่มที่ห้า คือ เด็กต่างชาติที่เป็นผู้หลบหนีภัยจากพม่า ถือเป็นผู้ที่เข้าเมืองโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ไม่ผ่านช่องทางด่านตรวจคนเข้าเมืองหรือผ่านพนักงานเจ้าหน้าที่ แต่เนื่องจากเป็นผู้หลบหนีภัยสงครามและความรุนแรงจากการสู้รบบริเวณชายแดน จึงได้รับการผ่อนปรนตามหลักมนุษยธรรม โดยรัฐกันพื้นที่เพื่อให้อยู่เฉพาะในศูนย์พักพิงชั่วคราวเท่านั้น

เด็กกลุ่มสุดท้าย คือ เด็กต่างชาติที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ถือว่าเป็นการกระทำผิดกฎหมายไทย ไม่มีสิทธิในการรับบริการสังคม ไม่ได้รับการคุ้มครอง จะต้องถูกจับกุมดำเนินคดีและถูกส่งตัวกลับประเทศต้นทาง

การจำแนกแยกแยะเด็กตามสิทธิพักพิงและสิทธิการเข้าเมืองนั้นละเอียดสภาพความเป็นจริงบริเวณชายแดนที่ผู้คนส่วนหนึ่งเดินทางข้ามแดนไปมาบ่อยครั้ง โดยเฉพาะแรงงานย้ายถิ่นและทนาย ซึ่งบางคนเกิดในพม่า บางคนเกิดในไทยแต่อาจจะถูกส่งกลับไปเลี้ยงที่พม่าในช่วงวัยทารก และกลับมายังประเทศไทยอีกเมื่อถึงวัยเข้าโรงเรียน (ขวัญชีวัน 2554) ดังนั้น อาณาบริเวณชายแดนจึงเป็นพื้นที่พิเศษที่จะต้องมีการคิดและวางแผนรองรับผู้คนและวัฒนธรรมการข้ามแดนนอกเหนือจากการคิดคำนวณถึงเศรษฐกิจการค้า และการเปิดเสรีของเศรษฐกิจชายแดน

3.2.1 การคุ้มครองขั้นพื้นฐานสำหรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพ

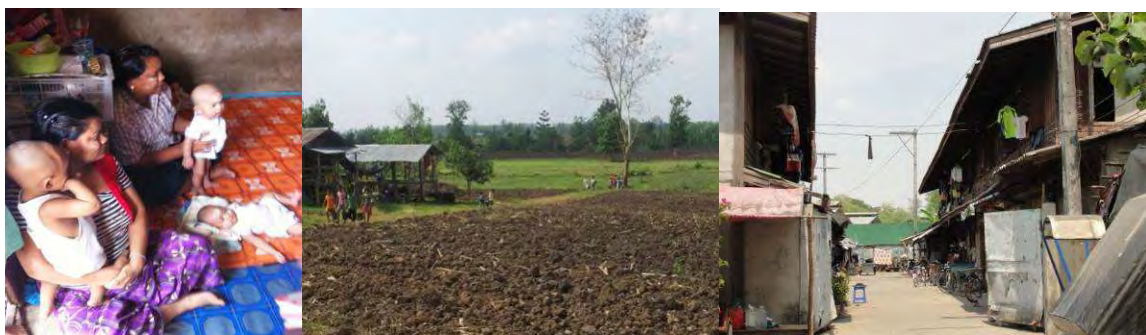
การคุ้มครองขั้นพื้นฐาน หมายถึง การให้ความช่วยเหลือด้านสถานที่พักพิง ด้านอาหาร รวมทั้งการสนับสนุนอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต สำหรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพในอำเภอแม่สอดนั้น พบว่าส่วนมากได้รับการคุ้มครองพื้นฐานจากสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือร่วมกับหลายรูปแบบดังนี้ 1) สถาบันครอบครัวและผู้ปกครอง 2) หอพักของศูนย์การเรียน และ 3) มูลนิธิที่ให้การคุ้มครองและฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่มีความเปราะบาง

3.2.1.1 สถาบันครอบครัวและผู้ปกครอง

เด็กและเยาวชนผู้อพยพอาศัยอยู่กับครอบครัว ผู้ปกครอง หรือญาติพี่น้องในชุมชนผู้อพยพ ซึ่งพบว่าชุมชนเหล่านี้แบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

- ชุมชนห้องเช่า หรือตึกแถว ที่มีครอบครัวผู้อพยพเช่าอยู่ร่วมกันค่อนข้างหนาแน่น

- ชุมชนผู้อพยพที่มีลักษณะเป็นที่ดินเอกชนที่ให้เช่าเพื่อสร้างบ้านแบบไม่ถาวร โดยชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ให้เช่า ส่วนมากเป็นชุมชนขนาดใหญ่และมีประชากรผู้อพยพอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น
- ชุมชนขนาดเล็กที่ตั้งในพื้นที่เกษตรกรรมของนายจ้างที่อนุญาตให้ลูกจ้างสร้างบ้านแบบไม่ถาวร โดยชุมชนในรูปแบบนี้จะไม่มีความหนาแน่นของประชากรและครอบครัวมากเท่ากับชุมชนแบบที่หนึ่งและชุมชนแบบที่สอง
- ชุมชนกองขยะซึ่งเป็นชุมชนที่ประกอบไปด้วยผู้อพยพกว่า 130 ครอบครัว ที่สร้างเพิงพักอยู่ในพื้นที่บ่อบำบัดน้ำเสีย และที่กำจัดขยะของเทศบาลนครแม่สอด

ภาพแสดงเด็กและผู้หญิงที่อาศัยอยู่เป็นครอบครัวใหญ่ภายในบ้านเช่า (ซ้าย) ครัวเรือนที่รับจ้างทำเกษตรกรรมซึ่งพักอาศัยอยู่บริเวณไร่นา (กลาง) และห้องแถวเช่าสร้างด้วยไม้สองชั้นของชุมชน TK

เด็กและเยาวชนผู้อพยพที่อยู่ในการดูแลของครอบครัวในชุมชนเหล่านี้ มีบางส่วนที่ได้เข้าโรงเรียนของรัฐบาลไทย บางส่วนเรียนในศูนย์การเรียนรู้ที่อยู่ใกล้บ้าน หรือโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ที่มีรถรับ-ส่ง ในขณะที่เด็กบางส่วนไม่ได้เรียนหนังสือ เพราะต้องช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพ และเลี้ยงดูน้อง ๆ เช่น เด็กและเยาวชนในชุมชนกองขยะ ซึ่งรายได้ของทุกครอบครัวมาจากการเก็บและคัดแยกขยะขาย และ/หรือขอตานในย่านตลาดหรือย่านการค้าในตัวอำเภอเมือง โดยแต่ละครอบครัวมีรายได้ประมาณสัปดาห์ละ 300-700 บาท ขึ้นอยู่จำนวนของสมาชิกในครอบครัว

ผมอยู่อยู่ในชุมชนกองขยะกับครอบครัว เรามีกัน 4 คน ผมเคยเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้ Sky Blue แต่แล้วก็ต้องออกจากการศึกษาเพื่อมาช่วยครอบครัวทำงาน ความจริงแล้วอยากเรียนต่อ แต่ไปไม่ได้เพราะครอบครัวต้องการให้ทำงาน มีเด็กอีกหลายคนในชุมชนนี้ที่ไม่ได้เรียน เพราะบางคนต้องทำงาน บางคนต้องดูแลน้อง ๆ ะหว่างอยู่ที่กองขยะนี้ผมก็เล่นกับเพื่อน ๆ แล้วก็แยกขยะจากกองขยะที่รถเทศบาลนำมาทิ้งเพื่อนำไปขาย

เพศชาย อายุ 13 ปี อาชีพคัดแยกขยะขาย,
สัมภาษณ์ กันยายน, 2555

3.2.1.2 หอพักศูนย์การเรียนรู้

เด็กและเยาวชนที่อยู่ในการดูแลของหอพักศูนย์การเรียนรู้มีภูมิหลังที่หลากหลาย บางก็มีประสบการณ์ถูกแสวงประโยชน์จากครอบครัวหรือตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์ หรือมีความเสี่ยงต่อการถูกละเมิดสิทธิในด้านต่าง ๆ

ความหลากหลายของภูมิหลังของเด็กและเยาวชนมีตั้งแต่กำพร้าจากเหตุการณ์การสู้รบในพม่า กำพร้าจากการถูกทอดทิ้งเพราะปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาการหย่าร้าง ผู้ปกครองยังมีชีวิตอยู่แต่ถูกคุมขังในเรือนจำ ผู้ปกครองอพยพเข้าไปทำงานยังพื้นที่ชั้นในของไทย ผู้ปกครองจากพม่านำมาส่งเพื่อให้ได้รับการศึกษาและเพื่อให้ได้รับการคุ้มครองพื้นฐาน หรือเด็กสมัครใจอพยพจากประเทศพม่าเพื่อเข้ามาศึกษาต่อด้วยตัวเอง (ในกลุ่มนี้ มีเด็กบางคนที่ถูกปกครองนำมาฝากไว้และไม่เคยกลับมาเยี่ยมหรือมารับกลับพม่าอีกเลย) เด็กและเยาวชนบางส่วนมาจากศูนย์พักพิงชั่วคราวในพื้นที่ใกล้เคียง นอกจากนี้ ยังมีเด็กไทยบนพื้นที่สูงหรือเด็กกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไร้สัญชาติ หรือที่มีสัญชาติแต่ขาดโอกาสทางการศึกษาเพราะฐานะยากจน

เด็กที่อยู่หอพักของเรามีความหลากหลายมาก ดังนั้น จึงต้องแยกการดูแล เด็กบางคนไม่มีพ่อแม่ หรือเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ หรือเป็นเด็กที่มีความเสี่ยง แต่เด็กที่อยู่ส่วนมากเป็นเด็กที่หนีภัยการสู้รบมากับพ่อแม่ และบางส่วนพ่อแม่ไปทำงานไม่มีเวลาดูแลหรืออาจจะไม่กลับมาดูแลอีกเลย เด็กทั้งหมดจะเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้ไปจนถึงระดับสูงสุด

เพศหญิง ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง-พม่า อาชีพบุคลากรทางการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้,

สัมภาษณ์ ตุลาคม, 2555

แม่ของหนูพม่าส่งไว้ที่ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้ตั้งแต่เล็ก ๆ เพราะเลี้ยงไม่ไหว จากนั้นก็ไม่เคยกลับมาเยี่ยมอีกเลย หนูโตขึ้นมาในศูนย์นี้ ไม่รู้ว่าครอบครัวอยู่ที่ไหน

เพศหญิง อายุ 13 ปี ผู้เรียนของศูนย์การเรียนรู้,

สัมภาษณ์ เมษายน, 2555

ภาพแสดงหอพักของเด็กและเยาวชนในศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งบางแห่งเป็นห้องโล่ง ๆ ไม่มีเตียงหรือฟูกนอน เด็ก ๆ นอนเรียงกันบนพื้นซีเมนต์ และวางของใช้ส่วนตัวไว้บนหิ้งสูงเพื่อประหยัดพื้นที่

เมื่อพิจารณาจากภูมิหลังของเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่อยู่ภายใต้การคุ้มครองพื้นฐานของหอพักของศูนย์การเรียนแล้วก็เห็นได้ชัดว่าศูนย์การเรียนนอกจากจะมีบทบาทด้านศึกษา และการคุ้มครองขั้นพื้นฐานแล้ว ยังมีบทบาทปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่มีความเปราะบาง มีประสบการณ์และมีความเสี่ยงต่อการถูกละเมิดสิทธิในด้านต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้จำเป็นต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ และได้รับคำปรึกษาเป็นพิเศษจากบุคลากรที่มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง ทั้งนี้ เพื่อฟื้นฟูและเสริมสร้างพัฒนาการทางร่างกาย ทางสติปัญญา ด้านอารมณ์ ด้านจิตใจ และด้านสังคม เพื่อให้สามารถกลับไปดำรงชีวิตได้อย่างปกติ

อย่างไรก็ตาม บุคลากรเหล่านี้ยังขาดแคลนอยู่มากในพื้นที่ชายแดน แม้เจ้าหน้าที่หอพัก รวมทั้งบุคลากรทางการศึกษาของศูนย์การเรียนจะไม่มีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูดูแลเด็กและเยาวชนที่ได้รับผลกระทบ แต่บุคคลเหล่านี้ก็นับว่ามีความเข้าใจและมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ หลายคนยังมีความทุ่มเทและความพยายามอย่างมากต่อการทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่ขาดโอกาสทางสังคม และไม่ได้รับการปกป้องคุ้มครองเท่าที่ควรจากกลไกรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีศักยภาพสูง

ตัวอย่างของศูนย์การเรียนที่มีหอพักรองรับเด็กที่เปราะบางคือศูนย์การเรียน AGAPE ผู้อำนวยการศูนย์ฯ คือ David Min Naing ผู้ซึ่งเริ่มงานพัฒนาด้วยการเป็นอาสาสมัครขององค์กร World Vision ในประเด็นเกี่ยวกับการป้องกันโรคเอดส์ โดยจัดกิจกรรมกับเด็กและเยาวชนผู้อพยพประมาณเดือนละ 1 ครั้ง ในการทำงานด้านนี้ เขาพบว่าเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมจะเปลี่ยนหน้าไปตลอดเวลา เพราะต้องอพยพโยกย้ายติดตามพ่อแม่ไปทำงานในที่ต่าง ๆ David จึงตระหนักว่าการจัดกิจกรรมดังกล่าวไม่เพียงพอสำหรับเด็ก ๆ กลุ่มนี้ นอกจากนี้ เขายังพบว่า บางคนมีพฤติกรรมลึกลับเล็กน้อย คຸຍາຫຍະเพื่อนำไปขายตลอดจนพันพันกับยาเสพติด อันจะนำไปสู่ความรุนแรงทั้งทางร่างกาย เพศ และความคิด เขาตั้งคำถามว่า “เราจะทำอย่างไรกับลูกหลานของเรา เราจะช่วยเหลือพวกเขาได้อย่างไร?” ซึ่งทั้งหมดนี้นับเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อตั้งศูนย์การเรียน AGAPE ในปี พ.ศ. 2549 เพื่อสอนหนังสือให้กับเด็ก ๆ

ศูนย์ AGAPE ในช่วงแรกรับเด็กไป-กลับจำนวน 25 คน ส่วนเรื่องอาหารการกินนั้น ในระยะแรกเด็ก ๆ นำอาหารมาจากบ้าน ต่อมาด้วยการสนับสนุนจากโบสถ์ชาวต่างชาติ และแม่ตาวคลินิก ส่งผลให้ปัจจุบัน AGAPE เป็นทั้งศูนย์การเรียนและหอพักสำหรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่มีพื้นฐานหรือประสบการณ์แตกต่างกันไป โดยบางคนอาจผ่านเรื่องเลวร้ายมาโดยตรง บางคนเคยอยู่สภาพแวดล้อมที่ไม่ดี เช่น อยู่กับพ่อแม่ที่ติดเหล้า ติดการพนัน โดยประสบการณ์เหล่านี้ส่งผ่านพฤติกรรมของเด็ก เราพยายามใช้หลักการศาสนาสอนให้ทุกคนเป็นคนดี มีความเชื่อเพื่อเพื่อนแก่ผู้อื่น อาทิ การสวดภาวนาให้นางอองซานซูจี การสวดภาวนาเพื่อบรรเทาเหตุการณ์น้ำท่วม

กรุงเทพฯ หรือการสวดเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อน เป็นต้น เราเชื่อว่าการพยายามปลุกฝัง
ค่านิยมที่ดีจะช่วยเด็กสามารถก้าวผ่านประสบการณ์เลวร้ายไปได้

David Min Naing, ผู้อำนวยการศูนย์วิจัย AGAPE,
สัมภาษณ์ พฤษภาคม, 2555

ถึงแม้ว่าเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่พักในหอพักของศูนย์การเรียนในพื้นที่อำเภอแม่สอดส่วนมาก
เป็นผู้อพยพจากประเทศพม่า แต่ก็ยังพบว่ามียุวชนและเยาวชนไทยจำนวนหนึ่งที่พักอยู่ในหอพักของ
ศูนย์การเรียนบางแห่งในอำเภอแม่สอด เช่น ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอพบพระ
ได้ให้ทุนสนับสนุนการศึกษาและการคุ้มครองพื้นฐานสำหรับเด็กและเยาวชนไทย-กะเหรี่ยงที่มีฐานะ
ยากจน และบ้านอยู่ไกลสถานศึกษา ให้ได้เรียนในระบบรัฐบาลไทยจนถึงระดับอุดมศึกษา นอกจากนี้ เด็ก
และเยาวชนกลุ่มนี้ ยังได้รับโอกาสเข้าเรียนในหลักสูตรของศูนย์การเรียน หรือเรียนพิเศษจากครูของ
ศูนย์การเรียนที่มีความโดดเด่นในด้านการเรียนการสอนภาษาอังกฤษด้วย

3.2.1.3 มุลินธิและองค์กรทางศาสนา

งานวิจัยนี้ได้เก็บข้อมูลจากมุลินธิที่ให้การคุ้มครองและฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่มีความเปราะบาง มี
ประสบการณ์และความเสี่ยงต่อการถูกละเมิดสิทธิในพื้นที่อำเภอแม่สอดจำนวน 2 แห่ง พบว่า เด็กและ
เยาวชนผู้อพยพที่อยู่ในความคุ้มครองของมุลินธิ มีอายุตั้งแต่แรกคลอด -17 ปี ส่วนมากเป็นผู้อพยพจาก
ประเทศพม่า และผ่านขบวนการค้ามนุษย์และขบวนการแสวงประโยชน์จากแรงงานเด็ก เด็กบางคนเคย
เป็นเด็กเร่ร่อน ขอดทาน เก็บขยะ และยังมีเด็กที่มีประสบการณ์ถูกละเมิดทางเพศ ซึ่งการละเมิดสิทธิเด็ก
บางส่วนเกิดขึ้นภายใต้การรับรู้หรือสนับสนุนของครอบครัวด้วย โดยเด็กและเยาวชนผู้อพยพบางส่วนมี
ผู้ปกครองอยู่ระหว่างการคุมขังในเรือนจำ บางส่วนก็ถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง มุลินธิบางแห่งรับอุปการะ
เด็กจากผู้ปกครองที่มีฐานะยากจนและไม่มีศักยภาพในการดูแลบุตรเข้ามาอยู่ในความดูแล

เด็กที่อยู่ในความดูแลของมุลินธิฯ ส่วนหนึ่ง เป็นเด็กข้างถนน บางคนนอนอยู่หน้าร้าน
สะดวกซื้อ 7-11 บริเวณตลาดอำเภอแม่สอด โดยเด็กเหล่านี้ตระเวนเก็บขยะและขอดทาน
เด็กหลายคนมีร่องรอยการถูกทำร้ายร่างกาย เมื่อเจ้าหน้าที่มุลินธิฯ เข้าไปถามจึง
ทราบว่าถูกพ่อ-แม่บังคับว่าต้องหาเงินให้ได้ตามจำนวนที่ตกลงกันไว้ ไม่เช่นนั้นจะไม่
สามารถกลับบ้านได้ มุลินธิฯ จึงได้รับเด็กกลุ่มนี้เข้ามาดูแล นอกจากนี้ มุลินธิฯ ยัง
ดูแลเด็กที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ และเด็กที่ผู้ปกครองต้องโทษในเรือนจำ โดยเมื่อ
ผู้อพยพที่ถูกเป็นเด็กเล็กถูกจับกุมดำเนินคดีทางเรือนจำจะประสานมาทางมุลินธิฯ เพื่อ
ไปรับตัวเด็กเข้ามาอยู่ในความดูแล

เจ้าหน้าที่มุลินธิฯ แห่งหนึ่งในอำเภอแม่สอด,
สัมภาษณ์ พฤษภาคม และ พฤศจิกายน, 2555

สำหรับเด็กและเยาวชนที่อยู่ภายใต้การดูแลของมูลนิธิทั้ง 2 แห่ง จะได้รับการดูแลไปจนกว่ามีอายุบรรลุนิติภาวะ หรือมีอายุครบ 18 ปี หรือดูแลไปจนกว่าครอบครัวจะมีความพร้อมและสามารถรับกลับไปดูแลได้ โดยเด็กทั้งหมดถูกส่งไปเรียนในโรงเรียนไทย แต่ไม่ได้เรียนตามเกณฑ์อายุปกติเพราะเข้าเรียนช้า เด็กเหล่านี้ยังสามารถเรียนภาษาพม่า โดยมูลนิธิแห่งหนึ่งได้จัดการสอนพิเศษภาษาพม่าและภาษาอังกฤษสำหรับเด็กเป็นประจำทุกอาทิตย์ และมูลนิธิทั้ง 2 แห่งใช้ภาษาพม่าเป็นภาษาหลักสำหรับการสื่อสารโดยมีผู้อพยพจากพม่าและบุคคลบนพื้นที่สูงของไทยเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลบ้านพักและเป็นพี่เลี้ยงเด็ก

มูลนิธิ มีศูนย์รับเลี้ยงเด็กเล็ก สำหรับดูแลเด็กที่มีอายุระหว่าง 1-3 ปี ส่วนเด็กที่มีอายุมากกว่า 3 ปี จะส่งไปเรียนโรงเรียนไทย เพราะเด็กอยู่ประเทศไทย ต้องเรียนภาษาไทย ถ้าพูดแต่ภาษาพม่าเด็กจะลำบากในอนาคต อย่างไรก็ตาม ช่วงแรกของการเรียนในโรงเรียนไทยเด็กจะมีปัญหาด้านภาษาไทย แต่เด็กจะสามารถปรับตัวได้เอง ส่วนภาษาพม่าจะได้เรียนรู้จากการสื่อสารในมูลนิธิ และเมื่อมีอายุครบครบ 18 ปี มูลนิธิ จะให้อิสระในการตัดสินใจว่าจะออกไปใช้ชีวิตเอง หรือยังคงอยู่ที่มูลนิธิ ต่อไป

เจ้าหน้าที่มูลนิธิแห่งหนึ่งในอำเภอแม่สอด,
สัมภาษณ์ พฤศจิกายน, 2555

มูลนิธิแห่งหนึ่งมีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการดูแลเด็กและเยาวชนที่มีประสบการณ์และมีความเสี่ยงต่อการถูกละเมิดสิทธิในด้านต่าง ๆ โดยมูลนิธิแห่งนี้มีตารางกิจกรรม และมีการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านการศึกษา กิจกรรมด้านนันทนาการอย่างต่อเนื่อง พร้อมกันนี้ยังมีกิจกรรมการติดตามเยี่ยมบ้าน เพื่อประเมินสถานการณ์ เก็บข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็กและครอบครัวและชุมชน เพื่อช่วยให้เด็กกลับคืนสู่ครอบครัวได้ในอนาคต ส่วนมูลนิธิอีกแห่งหนึ่งไม่มีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และประสบการณ์เฉพาะทาง

เนื่องจาก มูลนิธิทั้งสองแห่งบริหารงานและระดมทุนสนับสนุนจากกลุ่มองค์กรศาสนาคริสต์ทั้งสององค์กรจึงมีการกำหนดตารางกิจกรรมให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพที่อยู่ในความดูแลของมูลนิธิฯ (ซึ่งส่วนหนึ่งมีภูมิหลังนับถือศาสนาอิสลาม) นมัสการพระเจ้าตามหลักศาสนาคริสต์เป็นประจำทุกวัน และมีตารางกิจกรรมให้เข้าโบสถ์สัปดาห์ละหนึ่งวัน อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่มูลนิธิแห่งหนึ่งให้ข้อมูลกับคณะวิจัยว่า แม้จะมีตารางกิจกรรมระบุถึงกิจกรรมทางศาสนา แต่มูลนิธิไม่ได้บังคับให้เด็กและเยาวชนต้องปฏิบัติตามกิจตามตารางดังกล่าว นอกจากนี้ หากเด็กและเยาวชนคนใดต้องการเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ ทางมูลนิธิ จะดำเนินการแจ้งให้ครอบครัวทราบก่อน ทั้งนี้ เพราะมูลนิธิมีเป้าหมายเพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถกลับคืนสู่ครอบครัวได้เมื่อมีความพร้อม

นอกจากมูลนิธิต่าง ๆ แล้วยังมีองค์กรและสถาบันศาสนาที่อุทิศการระเด็กและเยาวชนที่มีความเปราะบาง เช่น วัดและโรงเรียนประจำหลายแห่งในอำเภอแม่สอดก็มีเด็กผู้อพยพอาศัยอยู่ เด็กบางส่วนบวชเณรหรือได้รับการศึกษาในโรงเรียนวัดนั้น

3.3 พัฒนาการของกติกาและนโยบายปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชนผู้อพยพ โดยเฉพาะสิทธิทางการศึกษา

การปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็กเป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจขององค์การสหประชาชาติ และรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนมาอย่างต่อเนื่องจนนำมาสู่การพัฒนาเป็นกติกา ระหว่างประเทศในรูปของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child หรือ CRC) เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2533 โดยมีหลักการสำคัญคือเด็กทุกคนมีสิทธิได้รับความคุ้มครองตามอนุสัญญานี้ โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ สีผิว เพศสภาพ ภาษา ศาสนา อุดมการณ์ทางการเมือง ต้นกำเนิด-ภูมิลำเนา สถานภาพทางเศรษฐกิจ หรือสถานภาพด้านอื่น ๆ หลักการนี้รวมถึงสิทธิที่จะมีชีวิตและได้รับการพัฒนา ตามศักยภาพของตน สิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองจากสภาวะอันตรายต่าง ๆ จากการถูกเอาเปรียบ เหยียดเหยียด และสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในวิถีด้านครอบครัว วัฒนธรรม และสังคม โดยสิทธิดังกล่าว เป็นสิ่งที่ติดตัวเด็กมาตั้งแต่เกิด และประเทศสมาชิกอนุสัญญาฉบับนี้ต้องดำเนินการปรับปรุงกฎหมายและนโยบายต่าง ๆ ให้สอดคล้องหรืออย่างน้อยต้องเป็นไปตามมาตรฐานของอนุสัญญา

ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กและมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2535 นอกจากนี้ ไทยยังได้เข้าเป็นภาคีกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนซึ่งครอบคลุมถึงสิทธิเด็กที่สหประชาชาติถือเป็นสนธิสัญญาหลักอีก 6 ฉบับ¹⁶ ส่งผลให้ไทยต้องพิจารณาปรับปรุงกฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็ก นับตั้งแต่สาระสำคัญของกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปี พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 รวมทั้งการให้สัตยาบันกับอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดแรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้ายที่สุด¹⁷ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 และพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 เป็นต้น

¹⁶กติการะหว่างประเทศจำนวน 6 ฉบับที่ไทยได้เข้าเป็นภาคี นอกเหนือจากอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ได้แก่ (1) อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกๆรูปแบบ (2) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (3) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (4) อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกๆรูปแบบและ (5) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ และ (6) อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการทรมานและการกระทำอื่น ๆ ที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี

¹⁷อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดแรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้ายที่สุด ตามบทบัญญัติของอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศ หรือ International Labour Organization (ILO) ฉบับที่ 182 ว่าด้วยการห้ามและดำเนินการโดยทันทีเพื่อขจัดรูปแบบที่เลวร้ายที่สุดของการใช้แรงงานเด็ก เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 และบันทึกข้อตกลงนานาชาติเพื่อความเข้าใจร่วมกันระหว่างประเทศเพื่อต่อต้านการค้ามนุษย์

สิทธิทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพในประเทศไทยมีความชัดเจนเมื่อไทยได้ให้การรับรองปฏิญญาจอมเทียนเมื่อ ปี พ.ศ. 2533 ส่งผลให้ไทยต้องปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับเป้าหมายด้านการศึกษา 6 ประการของปฏิญญาฉบับดังกล่าว ซึ่งเริ่มดำเนินการโดยมีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2535 ที่เห็นชอบให้จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษาสำหรับผู้อพยพสัญชาติพม่า หรือผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าที่อพยพเข้ามาอยู่ในเขตพื้นที่ 9 จังหวัด¹⁸ จากนั้นในปี พ.ศ. 2543 ประเทศไทยได้รับรองปฏิญญาดาการ์ ที่มีผลให้ไทยต้องปรับปรุงกฎหมายเพื่อเปิดกว้างทางการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนผู้อพยพมากขึ้น และในปี พ.ศ. 2547 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้นำเสนอนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส 6 กลุ่ม¹⁹ ซึ่งครอบคลุมกลุ่มเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยด้วย

ต่อมาเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ขยายโอกาสทางการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งเดิมเคยจำกัดไว้ให้เฉพาะบางกลุ่ม และบางระดับการศึกษา มาสู่การเปิดกว้างให้ทุกคนที่อาศัยในประเทศไทยสามารถเข้าเรียนได้โดยไม่จำกัด

¹⁸ให้จัดการศึกษาตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2535 สำหรับผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าที่ได้รับการผ่อนผันให้อยู่ชั่วคราวเพื่อรอการผลักดันในเขตพื้นที่ 9 จังหวัด ได้แก่

- 1) เชียงราย เขตอำเภอแม่จัน แม่สาย เชียงแสน และแม่สรวย
- 2) เชียงใหม่ เขตอำเภอแม่สาย ฝาง เชียงดาว และกิ่งอำเภอเวียงแหง
- 3) แม่ฮ่องสอน เขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ปาย ขุนยวม แม่ลาน้อย แม่สะเรียง และกิ่งอำเภอสบเมย
- 4) ตาก เขตอำเภอแม่สอด แม่ระมาด ท่าสองยาง และพบพระ
- 5) กาญจนบุรี เขตอำเภอเมืองกาญจนบุรี ทองผาภูมิ ไทรโยค สังขละบุรี และศรีสวัสดิ์
- 6) ราชบุรี เขตอำเภอสวนผึ้ง
- 7) ประจวบคีรีขันธ์ เขตอำเภอทับสะแก และบางสะพาน
- 8) ชุมพร เขตอำเภอท่าแซะ
- 9) ระนอง เขตอำเภอเมืองระนอง กระบุรี กะเปอร์ และละอุ่น

¹⁹เด็กด้อยโอกาส จำแนกได้แบ่งเป็น 6 กลุ่ม ตามแผนการแก้ปัญหาเด็กในภาวะยากลำบาก พ.ศ. 2545-2549 ของสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ ดังนี้

- 1) เด็กถูกปล่อยปละละเลย ได้แก่ เด็กเร่ร่อน/ขอทาน เด็กถูกทอดทิ้ง และกำพร้า เด็กในสลัม/ชุมชนแออัด
- 2) เด็กถูกละเมิดสิทธิ ได้แก่ เด็กถูกทารุณ โสเภณีเด็ก เด็กถูกข่มขืนและแรงงานเด็ก
- 3) เด็กประพฤติตนไม่เหมาะสม ได้แก่ เด็กติดสารเสพติด เด็กตั้งครุภรณ์ออกสมรสหรือตั้งครุภรณ์ก่อนวัยอันควร เด็กก่ออาชญากรรม/ต้องคดี เด็กที่อยู่ในสถานพินิจ เด็กมีวามสุขในสถานบริการและสถานเริงรมย์
- 4) เด็กพิการทางกาย/ ทางจิตใจ อารมณ์/ ทางสติปัญญาและการเรียนรู้
- 5) เด็กขาดโอกาสยากจนเข้าไม่ถึงบริการ ได้แก่ เด็กไม่ได้เรียนหนังสือ เด็กถูกกรรมกรก่อสร้าง ลูกกรรมกรว่างงาน เด็กชนกลุ่มน้อย เด็กยากจน เด็กที่ไม่ได้รับสัญชาติไทย เด็กที่ไม่มีสูติบัตรหรือทะเบียนบ้าน
- 6) เด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ ได้แก่ เด็กเป็นเอดส์ เด็กกำพร้า เพราะพ่อแม่ตายเพราะเอดส์

ระดับชั้นไม่จำกัดประเภทและพื้นที่การศึกษา ยกเว้นเด็กและเยาวชนที่มีสถานะเป็นผู้หลบหนีภัยจากการสู้รบที่จะจัดให้เรียนในพื้นที่ศูนย์พักพิงชั่วคราวเท่านั้น²⁰

ส่วนแนวทางที่กำหนดในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ด้านการศึกษาในมาตรา 49 ระบุว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ต้องได้รับสิทธิตามวรรคหนึ่ง และการสนับสนุนจากรัฐเพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่น การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ”

ในปี พ.ศ. 2553 ประเทศไทยได้ประกาศถอนข้อสงวนของไทยต่อข้อ 7 ของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ซึ่งประกันสิทธิของเด็กที่จะได้รับการจดทะเบียนเกิดทันทีภายหลังจากการเกิด และสิทธิที่จะได้รับสัญชาติใดสัญชาติหนึ่ง ในปัจจุบันเด็กทุกคนที่เกิดในไทยมีสิทธิได้รับการจดทะเบียนเกิดตามพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2551

โดยรวมแล้ว ข้อกฎหมายและนโยบายต่าง ๆ ของรัฐไทย ทำให้เห็นช่องทางที่เปิดโอกาสให้แก่เด็กและเยาวชนในการเข้าถึงระบบบริการการศึกษา ไม่ว่าจะสัญชาติไทยหรือไม่ก็ตาม ขณะเดียวกัน ก็มีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กเพื่อขยายโอกาสให้แก่เด็กและเยาวชนผู้อพยพซึ่งเป็นผู้ไร้สัญชาติให้เข้าสู่ระบบการศึกษาตามสิทธิขั้นพื้นฐาน แต่ทว่าในทางปฏิบัติหรือสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่แสดงให้เห็นว่าเด็กและเยาวชนผู้อพยพจำนวนมากยังขาดโอกาสในการเข้าเรียน

เอกสารหลายชิ้นระบุว่าอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งคือการที่ผู้ปกครองไม่เข้าใจหรือไม่ทราบถึงนโยบายการขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กที่ไม่มีทะเบียนราษฎร²¹ แต่อันที่จริง หากพิจารณาว่า

²⁰มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 5 กรกฎาคม 2548 เรื่องการศึกษา ระบุว่า “คณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้ขยายโอกาสทางการศึกษาของบุคคลในกลุ่มดังกล่าว ซึ่งทำให้เด็กทุกคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยซึ่งรวมถึงเด็กชาติพันธุ์ เด็กไร้รัฐ บุตรของแรงงานโยกย้ายถิ่นฐาน รวมทั้งเด็กที่เป็นผู้หลบหนีเข้าเมืองทุกคน มีสิทธิเรียนโดยรัฐบาลได้จัดสรรค่าใช้จ่ายรายหัวของเด็กกลุ่มนี้ในอัตราเดียวกับค่าใช้จ่ายรายหัวที่จัดสรรให้กับเด็กไทย และเมื่อจบการศึกษาแล้ว เด็กกลุ่มนี้มีสิทธิที่จะได้รับวุฒิมัธยมศึกษาชั้นต้นเดียวกับเด็กไทย” ทั้งนี้ในมติครม.นี้ ได้ยกเว้นผู้หนีภัยการสู้รบจากพม่า ยังคงให้เรียนอยู่ในที่พักพิงชั่วคราว โดยองค์กรเอกชนระหว่างประเทศได้มีการจัดการศึกษาดังแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1- มัธยมศึกษาปีที่ 4 ในพื้นที่พักพิงทั้ง 9 แห่ง อย่างไรก็ตาม หลักสูตรการศึกษายังไม่ได้รับการรับรองจากระบบการศึกษายานนอก (บุษยรัตน์ กาญจนดิษฐ์, 2554)

²¹ปรเมศร์ บำรุงหนูใหม่. “เผยเด็กไร้สัญชาติเข้าเรียนโรงเรียนรัฐในกทม.ได้แค่ 4%” โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาด้านสถานะบุคคล สสส. ศูนย์ข่าวข้ามพรมแดน (Cross Border News Agency). ฉบับที่ 64 (19 มีนาคม 2553) บทความระบุว่า ผู้ประสานงานโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านการศึกษานักเรียนข้ามชาติและเด็กที่มีปัญหาด้านสถานะทางทะเบียนในพื้นที่กรุงเทพฯ ได้นำเสนอข้อมูลจากการสำรวจการศึกษาของเด็กข้ามชาติในพื้นที่เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร พบว่า ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครมีแรงงานข้ามชาติมาขึ้นทะเบียนจำนวน 207,789 คน และในส่วนพื้นที่สำนักงานจัดหางานกรุงเทพมหานครเขต 7 คือ บางขุนเทียน ทุ่งครุ ราษฎร์บูรณะ จอมทอง บางบอน พบว่า มีแรงงานข้ามชาติมาขึ้นทะเบียนจำนวน 53,012 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 26 ของแรงงานข้ามชาติใน

พ่อแม่ผู้ปกครองส่วนใหญ่เองก็เป็นผู้อพยพที่เป็นกลุ่มชายขอบเปราะบาง มีสถานะไม่ถูกต้องตามกฎหมายไทย และลำพังการดิ้นรนเพื่อพยุขีวิตในแต่ละวันก็ยากลำบากและต้องเผชิญความเสี่ยงนานปีการแล้วประเด็นเรื่องความสามารถจะเข้าถึงข้อมูลหรือรับทราบในเรื่องสิทธิและบริการสังคมต่าง ๆ และเรื่องที่จะส่งบุตรหลานที่มีวัยซึ่งช่วยทำงานหารายได้ให้กับครอบครัวที่ยากจนไปยังสถานศึกษา จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก

นอกจากนี้ ยังมีปัญหาอุปสรรคอื่น ๆ ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนด้านการศึกษาในพื้นที่แม่สอดได้สำรวจข้อมูลโดยการสอบถามโรงเรียนไทยและรายงานว่าปัจจัยหลักที่ทำให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าโรงเรียนไทย²² คือ

- อุปสรรคในการสื่อสาร -- เด็กต่างชาติที่เข้าเรียนโรงเรียนไทยในปีการศึกษาแรกเป็นช่วงเวลาที่ยากที่สุดสำหรับโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอน เพราะฉะนั้นนักเรียนมักสื่อสารภาษาไทยไม่ได้
- จำนวนครูและห้องเรียนไม่พอ -- โรงเรียนไทยขนาดเล็กและกลางไม่มีความพร้อมที่จะรองรับเด็กต่างชาติในพื้นที่เข้าสู่ระบบการศึกษาเพิ่มเติมโดยทันทีหากยังมีทรัพยากรเท่าเดิม เช่น กรณีอำเภอแม่สอด ซึ่งมีโรงเรียนไทย 43 โรงเรียนและมีบุคลากรเพียง 552 คน ซึ่งคงไม่สามารถรองรับเด็กต่างชาติได้ แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธสิทธิการศึกษาของเด็กได้เช่นกัน
- เด็กนักเรียนมักจะออกกลางคัน --นโยบายของกระทรวงศึกษามุ่งเน้นที่จะลดจำนวนเด็กในวัยการศึกษาภาคบังคับที่ตกหล่น หรือ เด็กออกกลางคัน ซึ่งโรงเรียนไทยที่รับเด็กต่างชาติมักจะมีตัวเลขเด็กที่ออกกลางคันสูง จึงเกิดการตั้งคำถามจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสำนักงานที่มีหน้าที่ตรวจสอบ มาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา
- ทัศนคติของผู้ปกครองไทย -- ผู้ปกครองไทยมักไม่ยอมรับให้บุตรหลานตนเรียนร่วมกับเด็กต่างชาติ เพราะกังวลเรื่องคุณภาพการศึกษาและการรังเกียจหรือเลือกปฏิบัติทางชาติพันธุ์
- ผลการเรียนเด็กต่างชาติถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ “ดูมาตรฐานการศึกษา” – เนื่องจากทักษะการสื่อสารภาษาไทยนั้นส่งผลโดยตรงต่อผลงานทางวิชาการของเด็ก สถานศึกษาที่รับเด็กต่างชาติมักจะถูกประเมินต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานโดยสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ แม้ว่าโรงเรียนเหล่านั้นเป็นโรงเรียนที่ส่งเสริมการเข้าถึงการศึกษาในกลุ่มนักเรียนชายขอบอย่างแท้จริง

พื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งจากการเก็บข้อมูลโดยแบบสอบถามเด็กข้ามชาติ พบว่า ร้อยละ 26 ของเด็กที่ตอบแบบสอบถามไม่ได้รับการศึกษา ขณะอาศัยอยู่ในประเทศไทย อีกร้อยละ 70 ศึกษาอยู่ในศูนย์การเรียนขององค์กรพัฒนาเอกชน ส่วนที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนรัฐบาลมีเพียงร้อยละ 4 เท่านั้น (<http://www.statelessperson.com/www/?q=node/7320>, สืบค้นวันที่ 16 มกราคม 2555)

²²เครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติ. นโยบายการศึกษาสำหรับเด็กต่างชาติ ในความจำเป็นในการออกกฎหมายรองรับศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย (เด็กต่างชาติ).

http://www.mwngthailand.org/autopagev4/show_page.php?topic_id=125&auto_id=8&TopicPk= . สืบค้นวันที่ 16 มกราคม 2555.

- นโยบายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณภาพการศึกษา -- บางครั้งกระทรวงศึกษาธิการอาจจะมีนโยบายพิเศษออกมาเพื่อส่งเสริมคุณภาพการศึกษา เช่น การรณรงค์ส่งเสริมการอ่านการเขียนภาษาไทย ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนไทยที่รับเด็กต่างชาติมักจะมีรู้สึกกังวลและเป็นห่วงว่าเด็กต่างชาติจะทำให้โรงเรียนไม่สามารถดำเนินตามนโยบายหรือโครงการพิเศษเหล่านี้ได้ดีเท่าที่ควร
- งบประมาณ แม้ว่าเด็กต่างชาติจะได้รับเงินอุดหนุนรายหัวเช่นเดียวกับเด็กไทย แต่ว่างบประมาณอื่น ๆ เช่น อาหารกลางวัน ซึ่งได้รับจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะครอบคลุมเฉพาะเด็กไทย ทำให้โรงเรียนที่รับเด็กต่างชาติต้องแบกรับค่าใช้จ่ายเหล่านั้นเอง
- ในช่วงแรก (ก่อนปี พ.ศ. 2548) ยังมีข้อจำกัดเรื่องวุฒิการศึกษา ซึ่งหลักฐานการศึกษาของเด็กเหล่านี้จะมีการลงรายการด้วยหมึกแดงว่า “ไม่มีหลักฐานตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร” ทำให้เด็กไม่สามารถจะเรียนต่อในระดับสูง

แม้รัฐบาลไทยจะมีนโยบายเปิดกว้างขึ้นในการรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ แต่จากปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น ทำให้ศูนย์การเรียนยังคงเป็นที่นิยมในกลุ่มเด็กและเยาวชนผู้อพยพ บทต่อไปจะเป็นการวิเคราะห์ถึงบทบาทของศูนย์การเรียนต่อการศึกษา การปกป้องคุ้มครอง และการหล่อหลอมอัตลักษณ์ของเด็กและเยาวชนบริเวณชายแดนอำเภอแม่สอด

บทที่ 4

ทางเลือกและโอกาสทางการศึกษา: บทบาทของศูนย์การเรียนรู้บริเวณชายแดน

พื้นที่ชายแดนอำเภอแม่สอดถือเป็นพรมแดนทางเศรษฐกิจที่มีผู้คนหลังไหลเข้ามามากมาย ไม่ว่าจะเข้ามาอยู่อาศัยหรือทำงาน รวมถึงเด็กและเยาวชนผู้อพยพข้ามชาติ ในประเด็นการศึกษาของเด็กผู้อพยพย้ายถิ่นเหล่านี้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตาก เขต 2 ได้ทำการสำรวจนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งรวมถึงเด็กเยาวชนผู้อพยพในแต่ละโรงเรียน พบว่ามีเด็กในกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในระบบการศึกษาไทยเป็นจำนวนน้อยกว่าที่อยู่ในศูนย์การเรียนรู้หลายเท่าตัว ดังนั้น ศูนย์การเรียนรู้จึงมีบทบาทสำคัญและเป็นทางเลือกหลักของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ บทที่ 4 นี้จะบรรยายถึงพัฒนาการของศูนย์การเรียนรู้บริเวณชายแดนแม่สอด การตัดสินใจเลือกศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ บทบาทที่หลากหลายของศูนย์การเรียนรู้ การจัดการศึกษาและหลักสูตร รวมทั้งสถานภาพและคุณภาพของศูนย์การเรียนรู้

4.1 พัฒนาการของศูนย์การเรียนรู้บริเวณชายแดนแม่สอด

ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center หรือ Migrant Learning Center) ในยุคต้น ๆ เริ่มจากการรับเลี้ยงหรือดูแลเด็ก หรือจัดการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนที่เป็นบุตรหลานเจ้าหน้าที่ CBOs ที่มาจากพม่าและค่อย ๆ พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เป็นระบบมากขึ้น ศูนย์การเรียนรู้แห่งแรก ๆ ในอำเภอแม่สอดก่อตั้งขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2542 โดยองค์กรชุมชน (CBOs) เพื่อจัดการศึกษาโดยเฉพาะ CBOs ที่ทำงานด้านสาธารณสุข ภายหลังได้ขยายโอกาสออกไปสู่บุตรหลานแรงงานข้ามชาติ และผู้อพยพที่ด้อยโอกาสทางสังคม เช่น เด็กกำพร้า เป็นต้น ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่ใหญ่ที่สุดในบริเวณแม่สอด ปัจจุบันใช้ชื่อว่า Children Development Centre หรือศูนย์การเรียนรู้ C.D.C. ศูนย์การเรียนรู้แต่ละแห่งอาจมีจุดเริ่มต้นที่แตกต่างกันออกไป ยกตัวอย่างเช่น ศูนย์การเรียนรู้ AGAPE ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2549 โดยมีจุดเริ่มต้นเพื่อให้การศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่ด้อยโอกาสและตกอยู่ในภาวะเสี่ยง

CDC School

The Mae Tao Clinic's own school, The Children's Development Centre, began as a small facility for the children of staff, and now has over 1000 pupils and several boarding houses.

History

Like the other migrant workers in the Mae Sot area who were settling and starting families, by 1995 the staff of MTC found themselves needing day-care services for their own children. As a solution the MTC Nursery Care program was started, initially caring for approximately 20 children. The next logical step was a primary school and so the Children's Development Centre was established in 1997, with 5 staff members. This was located in a house across the highway from the clinic, providing more space for both work and play for the students. Although not officially, the CDC was already acting as a boarding facility as well, caring for 10 children by 1999.

ภาพแสดงข้อมูลจากเว็บไซต์แม่ตาวคลินิกและศูนย์การเรียนรู้ CDC ซึ่งระบุประวัติของศูนย์ฯ ว่าเริ่มจากการบริการด้านการศึกษาสำหรับลูกหลานเจ้าหน้าที่และผู้อพยพจนกระทั่งขยายมาเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ มีนักเรียนกว่า 1,000 คนและมีหอพักหลายหลัง

ในปัจจุบัน ศูนย์การเรียนหลายแห่งดำเนินการโดยองค์กรชุมชน (Community-Based Organization) หรือองค์กรพัฒนาเอกชน และส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ จากหลากหลายแหล่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการหางบประมาณ การสร้างหลักสูตรพื้นฐานและการพัฒนาสื่อ/อุปกรณ์ การเรียนรู้ การเป็นตัวแทนของศูนย์การเรียนในการประสานกับหน่วยงานอื่น ๆ และการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานด้านการศึกษาของรัฐ การช่วยเหลือเรื่องสาธารณูปโภค อาหารและที่พักสำหรับนักเรียน ฯลฯ องค์กรที่สนับสนุนการทำงานของศูนย์การเรียน มีอาทิ คณะกรรมการการศึกษาเพื่อผู้อพยพชาวพม่า (Burmese Migrant Workers Education Committee-BMWEC) คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อผู้อพยพย้ายถิ่นฐาน (National Catholic Commission on Migration-NCCM) มูลนิธิช่วยเหลือไร้พรมแดน (Help without Frontiers) และองค์กรอื่น ๆ

ภาพแสดงภายในห้องเรียนของศูนย์การเรียนปารามิ (ซ้าย) และภายนอกอาคารของศูนย์การเรียน New Day (ขวา)

ภาพแสดงห้องคอมพิวเตอร์ของศูนย์การเรียน CDC ซึ่งมีขนาดใหญ่ และมีอุปกรณ์การเรียนการสอน ห้องสมุด ฯลฯ

ศูนย์การเรียนซึ่งดำเนินการโดยชุมชนของแรงงานข้ามชาติหรือองค์กรเอกชน²³ ได้เปิดขึ้นมาเป็นทางเลือกหนึ่งในการให้การศึกษาต่อเด็กข้ามชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณชุมชนต่าง ๆ ที่มีแรงงาน

²³โปรดดูใน เครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติ. ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center) ใน ความจำเป็นในการออกกฎหมายรองรับศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย (เด็กต่างชาติ).

http://www.mwngthailand.org/autopagev4/show_page.php?topic_id=125&auto_id=8&TopicPk= . สืบค้นวันที่ 16 มกราคม 2555.

ข้ามชาติอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ซึ่งจากการสำรวจอย่างไม่เป็นทางการขององค์กรที่ทำงานด้านประชากรข้ามชาติ (Migrant Working Group) เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2552 ประมาณการว่า มีจำนวนศูนย์การเรียนจำนวน 116 ศูนย์ ซึ่งศูนย์เหล่านี้กระจายอยู่ในจังหวัดตาก (70 ศูนย์) เชียงใหม่ (16 ศูนย์) ระนอง (13 ศูนย์) พังงา (10 ศูนย์) กาญจนบุรี (5 ศูนย์) และกรุงเทพมหานคร (2 ศูนย์)

สำหรับลักษณะของสถานที่ อาคารเรียน หรือสุขลักษณะในศูนย์การเรียนก็เป็นไปตามแต่กำลังความสามารถของผู้จัดการเรียนการสอน ศูนย์การเรียนที่มีขนาดเล็ก มักจะเป็นอาคารชั้นเดียว ค่อนข้างจะเปิดโล่ง ซึ่งในฤดูฝนหรือในช่วงฤดูร้อนที่มีแดดร้อนจัด ก็จะส่งผลต่อการเรียนการสอน สถานภาพทางกฎหมายของศูนย์การเรียนและผู้สอนก็ไม่ได้ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการของผู้สอนในศูนย์การเรียนก็ยังไม่ได้กำหนดอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ศูนย์การเรียนยังคงได้รับความนิยมในกลุ่มเด็กและเยาวชนผู้อพยพโดยเฉพาะที่มาจากครอบครัวแรงงานเพราะเด็กไม่ต้องเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวมากเท่ากับที่ไปโรงเรียนไทย การเรียนการสอนมีลักษณะยืดหยุ่นตอบสนองต่อวิถีชีวิตแรงงานและประชากรที่มีลักษณะย้ายถิ่น ในขณะที่การศึกษาในระบบโรงเรียนไทยยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่จะเรียนรู้ภาษาเฉพาะกลุ่ม หรือทักษะทางอาชีพตามบริบทเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ ค่าใช้จ่ายในการเรียนที่ศูนย์การเรียนถูกกว่าการเรียนที่โรงเรียนไทยเพราะมักจะมีบริการรถรับ-ส่ง (ทำให้เด็กและผู้ปกครองคลายความกังวลเรื่องการถูกจับระหว่างการเดินทางไปโรงเรียน) หรือมีหอพักให้อยู่อาศัย และมีอาหารให้ (โปรดดูรายละเอียดใน 4.2 การตัดสินใจเลือกศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ)

ภาพแสดงลักษณะอาคารเรียนของศูนย์การเรียน New Day ที่สร้างเป็นโรงเรียนยาวแล้วแบ่งกันเป็นแต่ละชั้นเรียนที่ค่อนข้างคับแคบเมื่อเทียบกับจำนวนนักเรียนในแต่ละชั้นเรียน ส่วนด้านข้างของแต่ละชั้นเรียนจะก่อปูนจากระดับพื้นขึ้นไปถึงระดับหน้าต่างแต่เปิดโล่ง จึงค่อนข้างมีปัญหาจากฝนและแดด

ตารางที่ 8 แสดงจำนวนศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่อำเภอแม่สอดและ 5 อำเภอชายแดน

ปี พ.ศ.	จำนวน ศูนย์การเรียนรู้ อำเภอแม่สอด*	จำนวน ศูนย์การเรียนรู้ 5 อำเภอ ชายแดน**	จำนวน นักเรียน ชาย**	จำนวน นักเรียน หญิง**	จำนวนนักเรียน รวมทั้งหมด**	จำนวนครู รวมทั้งหมด
2541-2542		3	89	97	186	
2542-2543		7	187	196	383	
2543-2544		12	436	455	891	
2544-2545		15	573	566	1,139	
2545-2546		19	821	753	1,574	
2546-2547		21	1,059	1,041	2,100	
2547-2548		23	1,441	1,356	2,797	
2548-2549		36	1,973	1,936	3,909	
2549-2550	35	46	2,740	2,594	5,334	
2550-2551	41	58	4,075	3,659	7,734	
2551-2552	41	60	4,868	4,430	9,298	
2552-2553	45	61	5,627	5,334	10,961(9,815)***	(586)***
2553-2554	58	61	6,232	5,848	12,080(12,706)***	(797)***
2554-2555	58	(74)***			(14,662)***	(793)***
2555-กุมภาพันธ์ พ.ศ.2556	57****	(73)***			(14,176)***	(808)***

ที่มา: *เปรมใจ วังศิริไพศาล (2553)

**มนิดา อติชัยสกุล (2553)

(-)***สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2 (2556)

****ปัจจุบัน ศูนย์การเรียนรู้ในอำเภอแม่สอดเหลือเพียง 57 แห่ง เพราะศูนย์การเรียนรู้เซหนาได้แจ้งปิดตัว
อย่างเป็นทางการในการประชุมศูนย์การเรียนรู้เด็กต่างด้าว เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2555

หมายเหตุ: - สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2(สพป. ตาก เขต 2) จัดเก็บข้อมูลสถิติทุก 2 เดือน

โดยสถิติในแต่ละปีจะเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม/พฤศจิกายนของแต่ละปีถึงปีถัดไปในช่วงเดือนเดียวกัน

- สถิติจำนวนครูของศูนย์การเรียนรู้ได้เริ่มมีการจัดเก็บในปี 2552 และยังไม่ได้แยกสถิติจำนวนครูชายและหญิง

- สถิติที่แสดงในตารางนี้ยังไม่นับรวมศูนย์การเรียนรู้หลายแห่งที่ไม่ได้จดทะเบียนกับ สพป. ตาก เขต 2

- 5 อำเภอชายแดน หมายถึง แม่สอด แม่ระมาด ท่าสองยาง พบพระ และคุ่มฝาง

ส่วนในโรงเรียนของรัฐ จำนวนนักเรียนผู้อพยพก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน ตัวอย่างเช่น โรงเรียนบ้านท่าอาจ
ซึ่งนายสุเทพ ธรรมจักร์ ผู้อำนวยการโรงเรียนคาดการณ์ว่าการเพิ่มจำนวนดังกล่าวมีสาเหตุมาจากการ
อพยพครั้งใหญ่ของประชาชนจากประเทศพม่าที่ได้รับผลกระทบจากพายุไซโคลนนาร์กีสเมื่อเดือนเมษายน

พ.ศ. 2551 (สัมภาษณ์ มิถุนายน 2555)ต่อมาในปี พ.ศ. 2552 ภายหลังจากสป. ตาก เขต 2 ได้เปิดจดทะเบียนอย่างเป็นทางการ พบว่ามีศูนย์การเรียนเพิ่มจำนวนขึ้นเป็น 45 แห่ง มีนักเรียนจำนวนมากถึง 8,607 คน และปีพ.ศ. 2555 อำเภอแม่สอดมีศูนย์การเรียนที่จดทะเบียนกับ สป. ตาก เขต 2 จำนวนถึง 58 แห่ง และมีนักเรียนจำนวนถึง 11,085 คน²⁴ (เมษายน 2555)

4.2 การตัดสินใจเลือกศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ

แม้ว่าในปัจจุบันโอกาสทางการศึกษาในระบบรัฐบาลไทยได้เปิดกว้างสำหรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพมากขึ้น แต่จากสถิติผู้เรียนในศูนย์การเรียนในอำเภอแม่สอด ประจำปีการศึกษา 2555 และสถิติผู้เรียนในระบบรัฐบาลไทยที่ไม่มีทะเบียนราษฎร ในพื้นที่ 5 อำเภอชายแดน ประจำปีการศึกษา 2555 ซึ่งรวบรวมโดย สป. ตาก เขต 2 แสดงให้เห็นชัดเจนว่าเด็กและเยาวชนผู้อพยพนิยมเข้าศึกษาในศูนย์การเรียนมากกว่าโรงเรียนรัฐบาลไทย ซึ่งจากการสัมภาษณ์บุคลากรทางการศึกษา เด็ก-เยาวชน และผู้ปกครองผู้อพยพ พบว่า มีปัจจัยหลัก 3 ประการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าเรียนในศูนย์การเรียน ดังนี้

4.2.1 ศูนย์การเรียนส่วนใหญ่ไม่เก็บค่าใช้จ่ายหรือเก็บค่าใช้จ่ายในอัตราที่ต่ำมาก ไม่ว่าจะ เป็นค่าเล่าเรียน ค่าที่พัก ค่ารถรับ-ส่ง รวมทั้งค่าอาหาร หรือหากศูนย์การเรียนได้มีการเรียกเก็บค่าเล่าเรียน และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ก็จะไม่เก็บในอัตราที่ต่ำมาก มีความยืดหยุ่นในการเรียกเก็บสูง เช่น หากครอบครัวมีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ ผู้เรียนสามารถจ่ายเงินไม่ครบตามจำนวนที่เรียกเก็บได้ หรือหากไม่มีเงินหรือไม่มีผู้ปกครองอุปการะผู้เรียนจะได้รับการยกเว้นการเรียกเก็บเงินทุกประเภทจากศูนย์การเรียน ขณะที่โรงเรียนไทยบางแห่งแม้เด็กและเยาวชนผู้อพยพจะได้สิทธิเรียนฟรี 15 ปีตามกฎหมาย แต่ก็ยังมีค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เพิ่มเติมให้กับโรงเรียน ด้วย เช่น ค่าอาหาร ค่าที่พัก เป็นต้น

Good Morning เป็นศูนย์การเรียนเพียงไม่กี่แห่งในอำเภอแม่สอดที่ยังไม่ประสบปัญหา ด้านเงินทุนสนับสนุน การเรียนในศูนย์การเรียนแห่งนี้ ผู้เรียนไม่มีค่าเทอม ค่าอุปกรณ์ การเรียน ค่าอาหาร ค่าเดินทางรถรับ-ส่ง ค่าชุดนักเรียนซึ่งศูนย์การเรียนแจกให้ปีละ 2 ชุด/คน มีเพียงค่าปักป้ายชื่อนักเรียนที่เสื้อตัวละ 20 บาทที่ผู้ปกครองต้องจ่ายเอง นอกจากนี้ ศูนย์การเรียนแห่งนี้ยังมีที่พัก (ยังไม่ได้จัดการแบบหอพักเต็มรูปแบบ) สำหรับเด็กที่มีปัญหาด้านนี้เป็นการพิเศษ

ครูใหญ่ ศูนย์การเรียน Good Morning Center,
สัมภาษณ์ พฤษภาคม, 2555

²⁴ สถิติจำนวนนักเรียนในศูนย์การเรียนไม่แน่นอนตลอดภาคการศึกษา ทั้งนี้ด้วยความยืดหยุ่นทางการศึกษา และปัจจัยส่วนตัว โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพของนักเรียนและครอบครัว ส่งผลต่อการเข้า-ออก และการย้ายออกจากศูนย์การเรียนของนักเรียน

ได้รับแจ้งจากโรงเรียนว่าต้องจ่ายค่าหนังสือ 998 บาท/ปี ส่วนชุดนักเรียนโรงเรียนให้ฟรี 1 ชุด แต่ก็ต้องซื้อชุดไทยสำหรับใส่ไปเรียนวันศุกร์ 1 ชุด

เพศหญิง อายุ 15 ปี ชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง-พม่า นักเรียนโรงเรียนไทย,
สัมภาษณ์ กรกฎาคม, 2555

หลังจากเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จากประเทศพม่า ได้ย้ายเข้ามาเรียนต่อที่ ศูนย์การเรียนในประเทศไทย เพราะคนดูแลหอพักของศูนย์การเรียนรู้จักพ่อ-แม่จึงได้ให้ มาเรียนต่อ อยากเรียนต่อไปเรื่อย ๆ แต่ถ้าไม่ติดขัดอะไรมากคิดว่าจะเรียนต่อ แต่ถ้าต้อง จ่ายค่าเรียนคงเรียนต่อไม่ได้ ปีที่แล้วไม่ได้จ่ายเงินให้โรงเรียน จ่ายเป็นข้าวสาร หนึ่งกระสอบ ที่ศูนย์การเรียนนี้แล้วแต่ว่าใครสามารถจ่ายเป็นอะไรก็ได้ ถ้ามีเงินจะจ่าย เป็นเงินก็ได้

เพศชาย อายุ 14 ปี ชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง – พม่า ผู้เรียนในศูนย์การเรียน,
สัมภาษณ์ ตุลาคม, 2555

4.2.2 ศูนย์การเรียนตอบสนองในแง่เนื้อหาการศึกษา เด็กและเยาวชนผู้อพยพสนใจเรียนรู้ ภาษาพม่า ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ศาสนธรรม และวิชาอื่น ๆ ซึ่งศูนย์การเรียนสามารถตอบสนองต่อ ความต้องการเฉพาะด้านของผู้เรียนได้มากกว่าโรงเรียนไทย

การเรียนที่ศูนย์การเรียนทำให้เก่งคณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ และภาษาพม่า เพราะ ถึงแม้โรงเรียนไทยจะมีการเรียนการสอนภาษาพม่าแต่เป็นแค่ทักษะการพูด แต่การ มาเรียนเพิ่มเติมในศูนย์การเรียนทำให้สามารถอ่าน - เขียนภาษาพม่าได้ นอกจากนี้ การเรียนในศูนย์การเรียนอิสลามศึกษายังทำให้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับมัซฮิดและศาสนา อิสลามด้วย

เพศชาย นับถือศาสนามุสลิม เรียนภาคค่ำที่ศูนย์การเรียน และเรียนเวลาปกติ
ในโรงเรียนไทย, สัมภาษณ์ กันยายน, 2555

เรียนโรงเรียนไทยจนถึงชั้นม. 3 จากนั้นพ่อ-แม่อยากให้เราเรียนต่อที่ศูนย์การเรียนเพื่อจะ ได้เรียนภาษาอังกฤษ อยากให้เก่งภาษาอังกฤษ โดยจะเรียนที่นี่แค่ 1 ปี เพื่อฝึก ภาษาอังกฤษ จากนั้นจะกลับไปโรงเรียนไทย

เพศหญิงอายุ 16 ปี ชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง-พม่า ผู้เรียนของศูนย์การเรียน,
สัมภาษณ์ ตุลาคม, 2555

4.2.3 การสมัครเข้าเรียนในศูนย์การเรียนสามารถทำได้ง่าย และมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับ บุคคลหรือครัวเรือนที่มีลักษณะย้ายถิ่นหรือเคลื่อนย้ายบ่อยครั้ง นอกจากนั้น การติดต่อสื่อสารทำ

ความเข้าใจกับบุคลากรศูนย์การเรียนรู้ก็ทำได้ง่าย โดยผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์กับบุคลากรทางการศึกษาหรือนักเรียนของศูนย์การเรียนรู้ทำให้ทราบช่องทางและรายละเอียดการเรียน/การสมัครเข้าเรียน

ได้รับการชักชวนจากภรรยาของผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ที่จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า และเคยได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้จากคนในหมู่บ้านที่เคยเข้ามาเรียนก่อนแล้วจึงได้ตัดสินใจย้ายจากโรงเรียนในพม่ามาเรียนต่อในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จนจบมัธยมศึกษาปีที่ 3

เพศหญิง อายุ 18 ปี ชาตัพันธ์ กะเหรี่ยง-พม่า ผู้เรียนของศูนย์การเรียนรู้,
สัมภาษณ์ พฤษภาคม, 2555

ข้อค้นพบว่า ศูนย์การเรียนรู้ส่วนใหญ่ไม่เก็บค่าใช้จ่าย ศูนย์การเรียนรู้ตอบสนองในแง่เนื้อหา การศึกษา และการสมัครเข้าเรียนในศูนย์การเรียนรู้สามารถทำได้ง่ายขึ้น สอดคล้องกับข้อมูลในรายงานผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐานขององค์การพัฒนาเอกชนด้านการศึกษาในพื้นที่แม่สอด ในบทความเรื่อง “ความจำเป็นในการออกกฎหมายรองรับศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย (เด็กต่างชาติ)” ที่ระบุว่า มีปัจจัยหลัก 6 ประการ²⁵ ที่ส่งผลให้ผู้อพยพตัดสินใจส่งบุตรหลานเข้าเรียนในศูนย์การเรียนรู้ สะท้อนให้เห็นว่าแม้นโยบายการศึกษาจะเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพได้มีโอกาสเรียนในโรงเรียนไทยได้ แต่ข้อจำกัดหรืออุปสรรคอันเนื่องมาจากแนวทางการปฏิบัติของโรงเรียนไทยนั้นยึดเพียงตามหลักเกณฑ์และแนวนโยบายที่กำหนดเข้มงวดตึงตัว ทำให้ขาดความตระหนักในแง่มนุษยธรรมที่พึงปฏิบัติต่อครอบครัว แรงงาน เด็กและเยาวชนผู้อพยพ ที่เปรียบเสมือนคนชายขอบที่มีความยากลำบากในการเข้าถึงสิทธิทางสังคม เนื่องจากขาดโอกาสต่าง ๆ และความไม่แน่นอนในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่กลุ่มคนผู้อพยพไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของประเทศหรือรัฐใดก็ตามได้รับคือความแน่นอนที่ผู้อพยพเหล่านี้อาจต้องเผชิญการเป็นผู้อพยพสู่ประเทศต้นทางที่พม่าก็เป็นได้ ความรู้ในภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมจึงเป็นสิ่งสำคัญ

ดังนั้น เพียงหลักมนุษยธรรมในการให้โอกาสทางการศึกษาได้เรียนในโรงเรียนไทย ใช้ภาษาไทยจึงยังไม่เพียงพอสำหรับเด็กและเยาวชนในการพัฒนาตนเอง หากจำเป็นต้องใส่ใจและมองถึงสิทธิประโยชน์

²⁵ 1) การศึกษาในระบบโรงเรียนไทยยังไม่สามารถตอบสนองชุมชนที่มีความต้องการเรียนรู้ภาษาเฉพาะกลุ่ม หรือ ทักษะทางอาชีพตามบริบทสังคม ไม่มีหลักสูตรที่สร้างเสริมให้เด็กมีทักษะที่จะดำรงชีวิตในพม่า และ ไทย ขณะที่การเรียนการสอนในโรงเรียนไทยมุ่งเน้นที่จะผลิตผลเมืองตอบสนองต่อสังคมไทย 2) ทักษะภาษาไทยของผู้เรียนที่ไม่พร้อมต่อการปรับตัวเข้ากับการศึกษากระแสหลัก 3) การเรียนการสอนในระบบไทยไม่มีลักษณะยืดหยุ่นตอบสนองต่อวิถีชีวิตแรงงานและประชากรที่มีลักษณะย้ายถิ่น 4) ค่าใช้จ่ายในการเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้ถูกกว่าการเรียนที่โรงเรียนไทย 5) ความจำเป็นที่ต้องส่งบุตรหลานเข้าสู่ศูนย์การเรียนรู้ในสถานทำงานเนื่องจากนายจ้างไม่อนุญาตให้บุตรหลานและผู้ปกครองเดินทางออกจากที่ทำงาน รวมทั้งข้อกังวลที่อาจจะโดนจับระหว่างการเดินทางไปโรงเรียน 6) แรงงานส่วนใหญ่ไม่ทราบถึงสิทธิและนโยบายการศึกษาของรัฐบาล

ในอนาคตที่เด็กและเยาวชนควรจะได้รับ โดยการให้โอกาสในการศึกษาที่มีรากเหง้าทางภาษา วัฒนธรรม และสังคมดั้งเดิม ที่จะเป็นรากฐานยึดโยงเด็กและเยาวชนเหล่านี้ให้เติบโตและมีความภาคภูมิใจในตัวตนของตนเอง

4.3 บทบาทของศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้เป็นสถานที่จัดการศึกษานอกระบบ หรือสถานที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับบุคคลทั่วไปหรือผู้ด้อยโอกาสที่ไม่สามารถเข้าเรียนในระบบปกติได้ จากการที่จำนวนเด็กและเยาวชนผู้อพยพเข้ามายังพื้นที่แม่สอดเพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา จึงเห็นได้ชัดว่าศูนย์การเรียนรู้มีบทบาทนอกเหนือจากการเป็นเพียงสถานศึกษาศูนย์การเรียนรู้หลายแห่งเป็นโรงเรียนประจำและมีหอพักอาหาร และสิ่งจำเป็นพื้นฐานให้เด็กกำพร้าหรือเด็กผู้อพยพที่ไม่ได้รับการดูแลจากพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ทำให้เด็กไม่ต้องเร่ร่อนไร้ถิ่นฐานหรือถูกเอารัดเอาเปรียบจากขบวนการค้ามนุษย์

การจัดการศึกษาเรียนรู้สำหรับเด็กบริเวณชายแดนนั้นยากเป็นพิเศษด้วยเหตุที่เด็กมีความหลากหลายดังที่กล่าวไปแล้ว ทำให้ความคาดหวังและความต้องการก็แตกต่างกันออกไปแม้ว่าจะมีจุดร่วมบางประการ นอกจากนั้น ศูนย์การเรียนรู้ยังมีทรัพยากรที่จำกัด ทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร สถานที่ ความชำนาญเฉพาะทาง สถานภาพด้านกฎหมาย ฯลฯ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ผลกระทบของสถานการณ์บริเวณชายแดนโดยเฉพาะความขัดแย้งและสงครามทำให้เด็กมีความต้องการอื่น ๆ นอกเหนือจากความต้องการด้านการศึกษาและเรียนรู้ตามปกติ ศูนย์การเรียนรู้จึงต้องมีหลายบทบาทหน้าที่

กล่าวโดยสรุปว่าศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้มีบทบาทด้านการศึกษาและมีส่วนอย่างมากในการช่วยป้องกันและบรรเทาปัญหาสังคมในบริเวณชายแดนมานานับสิบปี นอกจากนี้ ยังมีบทบาทเชื่อมประสานระหว่างเด็กและเยาวชน ครู ผู้ปกครอง และชุมชนผู้อพยพ เป็นตัวกลางหรือเป็นพื้นที่ต่อรองเชิงอำนาจของชุมชนผู้อพยพที่อาจจะไม่มีสถานะตามกฎหมายในชุมชนหลากหลายวัฒนธรรมบริเวณชายแดนไทย-พม่า และเป็นสถาบันที่มีส่วนหล่อหลอมอัตลักษณ์ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ

4.3.1 บทบาทด้านการศึกษาและเรียนรู้

การพิจารณาบทบาทและความรับผิดชอบด้านการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้นอกจากจะไม่สามารถจำกัดได้แค่มุมมองของการศึกษาเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แล้ว ยังไม่สามารถจำกัดอยู่เพียงการศึกษาตามหลักสูตรวิชาการ และหลักสูตรวิชาชีพที่มีเป้าหมายสำคัญเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น รวมทั้งสร้างโอกาสในการทำงานที่มีค่าแรงและสวัสดิการที่เหมาะสม แต่จำเป็นต้องพิจารณาบทบาทและความรับผิดชอบในฐานะเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านภาษา และวัฒนธรรม ของประเทศ

ต้นทางรวมถึงภาษาและวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งการเรียนการสอนภาษาและวัฒนธรรมของประเทศต้นทางและของกลุ่มชาติพันธุ์นับว่ามีความสำคัญต่อการเตรียมความพร้อมให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพสามารถกลับไปใช้ชีวิตยังพื้นที่ต้นทางหากพวกเขาต้องการในอนาคต

นอกจากนี้ ศูนย์การเรียนรู้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทย ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการปรับตัวในการดำรงชีวิตในประเทศไทย โดยเฉพาะภาษาไทยที่นับว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพในประเทศไทย พร้อมกันนี้ ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมชาติตะวันตก โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ซึ่งทำให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพที่แม้จะดูเหมือนมีวิถีชีวิตห่างไกลศูนย์การเรียนรู้หรือศูนย์กลางการเชื่อมต่อของระบบโลกาภิวัตน์แต่พวกเขาสามารถเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมเหล่านี้ได้จากผู้อพยพหรือผู้พลัดถิ่นจากประเทศพม่าที่มีทักษะทางภาษาอังกฤษในระดับดีดีมาก และสามารถเรียนรู้จากเจ้าของภาษาและวัฒนธรรมโดยตรงผ่านอาสาสมัครและองค์กรเอกชนระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับศูนย์การเรียนรู้

จากมุมมองเชิงจิตวิทยาแล้ว การศึกษามีความสำคัญโดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ยากลำบาก เพราะทำให้รู้สึกว่าคุณชีวิตอยู่ในภาวะเป็นปกติได้บ้าง (normalizes life)²⁶ ทำให้เกิดการกลมกลืนทางสังคม ทำให้เกิดการเรียนรู้ทักษะชีวิตและความสามารถที่จะปรับตัว เพิ่มทางเลือกในชีวิต และสร้าง的希望 ในสถานการณ์เช่นนี้ การศึกษาอาจจะเกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการในพื้นที่ที่เด็กมารวมตัวกันได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ หรือโรงเรียนเสมอไป อย่างไรก็ตาม การศึกษาและการสร้างวินัยในบริบทของพื้นที่ชายแดนที่มีความขัดแย้งและความรุนแรงนั้นจำเป็นต้องเข้าใจจิตวิทยาของเด็ก ครูผู้สอนต้องรู้วิธีที่จะทำงานกับเด็กที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งและสงคราม ต้องมีความพยายามเข้าใจและไม่ลงโทษในแบบที่เด็กจะได้รับผลกระทบมากขึ้นกว่าเดิม (Kostelny 2006: 26-27, 31)

4.3.2 บทบาทด้านการปกป้องคุ้มครองเด็ก

แม้ไม่มีการจัดทำรายงานหรือการจัดเก็บข้อมูลทางสถิติที่ชี้ชัดถึงบทบาทและความรับผิดชอบของศูนย์การเรียนรู้ต่อการปกป้องคุ้มครองเด็ก แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าศูนย์การเรียนรู้เป็นองค์กรที่มีแนวทางดำเนินงานชัดเจนในด้านการปกป้องคุ้มครองเด็ก ทั้งในด้านการศึกษา ที่แม้ว่ารัฐบาลไทยจะได้เปิดกว้างให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพสามารถเรียนในระบบของของรัฐได้แล้ว แต่เด็กและเยาวชนผู้อพยพส่วนมากยังมี

²⁶ แม้ว่า Kostelny จะใช้คำว่า normalize แต่ในการวิเคราะห์สถานการณ์ในพื้นที่และสถานการณ์ที่มีความเฉพาะเช่นอาณาบริเวณชายแดนหรือในพื้นที่ที่มีการสู้รบและสงคราม จำเป็นต้องตระหนักว่า “normalize” อาจจะไม่ใช่วิธีที่เป็นปกติสุขเสมอไป และอาจจะหมายถึงการตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่ยุติธรรมก็ได้ แต่อย่างน้อยก็เป็นสภาพที่หลีกเลี่ยงได้จากสถานการณ์ยากลำบาก (กว่า) ได้บ้าง หากมองในเชิงสัมพัทธ์

ข้อจำกัดหลายประการที่ทำให้ไม่สามารถเข้าเรียนในระบบรัฐไทยได้ ในขณะที่ศูนย์การเรียนเปิดกว้างและสามารถตอบสนองต่อข้อจำกัดเหล่านี้ได้มากกว่า และศูนย์การเรียนยังมีส่วนในการปกป้องเด็กและเยาวชนผู้อพยพจากการตกเป็นแรงงานเด็ก ซึ่ง Chitraporn Vanaspong (2012) ชี้ว่า ภายใต้วาทกรรม “ยกเลิกการใช้แรงงานเด็ก (abolishing child labour)” การศึกษานับเป็นศูนย์กลางการต่อสู้กับการเป็นแรงงานเด็ก และเป็นเครื่องมือนำเด็กออกจากสภาพการจ้างงานที่ไม่เหมาะสม

นอกจากนี้ การให้บริการด้านการศึกษาที่ดำเนินควบคู่ไปกับการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะการให้ที่พักพิงแก่เด็กเร่ร่อน เด็กกำพร้า และเด็กที่ครอบครัวมีปัญหาการหย่าร้าง และมีปัญหาทางเศรษฐกิจรุนแรง ยังเป็นการปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนผู้อพยพจากความเสี่ยงต่อการถูกละเมิดในมิติต่าง ๆ ความเสี่ยงขบวนการค้ามนุษย์ และการแสวงประโยชน์จากแรงงานเด็ก

เป็นที่ทราบกันดีว่าอำเภอแม่สอดเป็นพื้นที่ที่มีสถานการณ์การค้ามนุษย์และการแสวงประโยชน์จากแรงงานเด็กรุนแรงมากแห่งหนึ่งในประเทศไทย โดยจากรายงานผลการศึกษาและสำรวจพื้นที่ของศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการค้ามนุษย์ มูลนิธิกระจกเงาพบว่า เด็กขอยาน เด็กขายดอกไม้ส่วนใหญ่ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดที่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจบางส่วนถูกเคลื่อนย้ายมาจากอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และการเคลื่อนย้ายเด็กบางรายเกิดขึ้นภายใต้การยอมรับของผู้ปกครองและครอบครัว นอกจากนี้ ภาคีต่อต้านการค้าเด็กและหญิง ประเทศไทย (ภคท.) ซึ่งดำเนินกิจกรรมการต่อต้านการค้ามนุษย์โดยเน้นการทำงานเฝ้าระวังและป้องกันในระดับชุมชน ก็ยังจัดให้ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายของการทำงาน และภคท. ก็ยังจัดว่าอำเภอแม่สอดเป็นทั้งพื้นที่ต้นทาง – และปลายทางของขบวนการค้ามนุษย์อีกด้วย

ศูนย์การเรียนยังเป็นสถาบันที่ทำให้เด็กรู้สึกถึงการมีตัวตนและการเชื่อมโยงกับบุคคลอื่น ๆ เป็น “สังคม” เล็ก ๆ ที่เด็กรู้สึกว่าเขเป็นส่วนหนึ่ง จากการสอบถามและพูดคุยกับเด็ก ๆ พบว่า เด็กส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีกับศูนย์การเรียน ดังนั้น ศูนย์การเรียนจึงเป็นสถาบันที่ทำให้เด็ก ๆ มีความหวังกับอนาคตเด็ก ๆ คิดว่าการเรียนรู้อาจทำให้มีชีวิตที่ดีขึ้น มีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพเพื่อที่จะทำงานและเลี้ยงตัวเองในอนาคต จากการวิจัยในพื้นที่ความขัดแย้งในปาเลสไตน์ พบว่าเมื่อเด็กอยู่ในโรงเรียนก็จะมีโอกาสเล่าเรื่องราวของตนเองและฟังเรื่องราวของเพื่อน ๆ และเรียนรู้วิธีที่จะจัดการกับปัญหาต่าง ๆ การอยู่กับเพื่อน ๆ ในโรงเรียนทำให้ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว ซึ่งความรู้สึกเหงาและโดดเดี่ยวมักจะเกิดขึ้นกับเด็ก ๆ ในพื้นที่ความขัดแย้งรุนแรง เมื่อสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมไม่ทำหน้าที่เดิม หรือเสื่อมถอยลงเพราะสถานการณ์ความขัดแย้ง (Arafat and Musleh 2006: 122)

กิจกรรมนันทนาการ ร้องเพลง เล่นเกม เล่นกีฬา วาดรูปหรือทำงานศิลปะ ทำให้เด็กรู้สึกสำราญและกระตือรือร้น กิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือกิจกรรมทางศาสนา เพราะโดยทั่วไปแล้วศาสนาทำให้เด็กรู้สึกถึงตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในจักรวาลวิทยา ศาสนายังเป็นเหมือนกับแสงส่องทางให้เด็กได้ทราบถึงความหมายและเป้าหมายของชีวิต การเป็นคนดี การเติมเต็มทางจิตวิญญาณ เป็นแหล่งของสันติภาพในจิตใจ อุดมการณ์ทางศาสนายังทำให้เด็กรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและมีตำแหน่งแห่งที่ในโลกของความเชื่อและศรัทธา (Wessells and Strang 2006: 199, 205) ช่วยให้สามารถจะเข้าใจและข้ามพ้นสถานการณ์อันเลวร้ายได้บ้าง

สำหรับเด็กและเยาวชนที่พลัดพรากจากครอบครัว ครอบครัวแตกแยก มีประสบการณ์ที่เลวร้ายจากสงคราม ความขัดแย้ง และสถานการณ์ยากลำบากอื่น ๆ ศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้ก็รับภาระในการช่วยดูแลและบำบัดเยียวยาตามสภาพที่จะเป็นไปได้ท่ามกลางข้อจำกัดต่าง ๆ เด็กแต่ละคนเผชิญกับประสบการณ์ชีวิตที่ต่างกัน เด็กที่แยกจากครอบครัวนั้นมักจะไม่ได้รับการปกป้องคุ้มครอง ขาดแคลนสิ่งจำเป็น อาหาร ที่อยู่อาศัย เด็กพลัดถิ่นมักจะเครียดจากการถูกล้อเลียน ต้องเผชิญกับความยากจนหรือปรับตัวในสังคมใหม่ที่ไมคุ้นเคย

คณะทำงานเกี่ยวกับเด็กที่พลัดพรากจากครอบครัว (Inter-Agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children หรือ IAGP) ได้ร่างนิยามที่กำหนดขึ้นจากกติกาสิทธิมนุษยชน งานด้านมนุษยธรรมและผู้ลี้ภัย (Hepburn 2006: 65-66) ดังนี้

- เด็กที่พลัดพราก (separated children) คือ เด็กที่พลัดพรากจากทั้งพ่อและแม่ หรือจากผู้ปกครอง แต่อาจจะยังมีญาติเหลืออยู่หรือมีญาติคอยดูแล
- เด็กที่ไม่มีผู้ดูแล (unaccompanied children หรือ minors) คือ เด็กที่พลัดพรากจากพ่อแม่และญาติอื่น ๆ และปราศจากผู้ปกครองที่คอยดูแล
- เด็กกำพร้า (orphans) คือ เด็กที่พ่อแม่เสียชีวิตแล้ว (แต่ในบางประเทศ เด็กกำพร้าอาจหมายถึงเด็กที่พ่อแม่หรือแม่เสียชีวิต)

ศูนย์การเรียนรู้ส่วนใหญ่มีเด็กที่พลัดพรากจากครอบครัวในทุกประเภทเข้าเรียนอยู่แต่ขาดเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการบำบัดเยียวยาเด็กเหล่านี้ ศูนย์การเรียนรู้จึงมีบทบาทสำคัญในการปกป้องคุ้มครองเด็ก และยังมีข้อจำกัดในการบำบัดหรือฟื้นฟูเด็กและเยาวชนโดยคำนึงถึงภูมิหลังและประสบการณ์ของเด็กแต่ละคน

4.3.3 บทบาทเชื่อมประสานระหว่างเด็กและเยาวชน ครู ผู้ปกครอง และชุมชนผู้อุปถัมภ์

ศูนย์การเรียนรู้เด็กและเยาวชนผู้อุปถัมภ์มีบทบาทที่หลากหลายในชุมชน ผู้คนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้องสื่อสารปฏิสัมพันธ์กับผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์ ครูในหลายศูนย์การเรียนรู้มีการติดตามเด็ก บางครั้งต้อง

ขอร้องให้พ่อแม่ผู้ปกครองสนับสนุนการศึกษาของเด็กเพื่อที่จะไม่ต้องลาออกจากโรงเรียนกลางคัน โรงเรียนบางแห่งมีชุมชนผู้อพยพล้อมรอบทำให้มีการเชื่อมประสานแทบจะเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชน

ศูนย์การเรียนเรซัคชอนเด็กยากจน เด็กเก็บขยะเข้ามาเป็นนักเรียน เด็กเหล่านี้ส่วนหนึ่งมีปัญหาครอบครัว พ่อแม่หย่าร้างหรือแยกทางกัน บางทีเด็กก็ถูกทำร้าย ครูเองก็เข้าไปเยี่ยมเด็ก ๆ ในชุมชนด้วย นอกจากจะเป็นการติดตามให้รู้ความเป็นไปของเด็กอย่างใกล้ชิดแล้ว ยังทำให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองเด็กเกรงใจมากขึ้น และครูบางคนสามารถจะพูดคุยตักเตือนและเล่าสภาพความเป็นไปในการเรียนของเด็กให้ทางบ้านได้รับรู้

พิเศษหญิง ผู้ก่อตั้งศูนย์การเรียนแห่งหนึ่ง

ศูนย์การเรียนหลายแห่งมีการระดมทุนจากชุมชนผู้อพยพ บางแห่งจัดงานขายสลากจับรางวัล ซึ่งมีการแสดงชุดต่าง ๆ ของเด็กนักเรียน การขายอาหารเครื่องดื่ม ของที่ระลึก และผลิตภัณฑ์จากนักเรียน นอกจากจะเป็นการระดมทุนแล้วยังเป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์การเรียน เด็กและเยาวชนผู้ปกครอง และชุมชนอีกด้วย เด็กและเยาวชนต้องการแรงสนับสนุนทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นสถาบันทางสังคมในชุมชนไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน หรือสถาบันทางศาสนา/จิตวิญญาณมีส่วนสร้างการสนับสนุนด้านสังคมแก่เด็กเหล่านี้ (Kostelny 2006: 28)

มุมมองที่เน้นเรื่อง “นิเวศทางสังคม” (social ecologies) ของเด็กและเยาวชนจะให้ความสำคัญกับศูนย์การเรียนในการเชื่อมประสานระหว่างเด็กและเยาวชนกับครอบครัวและชุมชน มีการศึกษาหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความสนิทสนมคุ้นเคย สัมพันธระยะยาวที่แวดล้อมเด็กและเยาวชน ที่ทำให้เด็กสามารถจะต้านทานหรือปรับตัวต่อสภาพความรุนแรงหรือยากลำบากได้ (Urie Bronfenbrenner 1979; Boothby et al 2006, Kostelny 2006: 20) การศึกษาเหล่านี้ไม่ได้วิเคราะห์เด็กในฐานะปัจเจกบุคคล หรือเน้นที่ผลกระทบของความขัดแย้งและการสู้รบต่อปัจเจกเท่านั้น แต่มองว่าเด็กคือส่วนหนึ่งของสังคม และในทางตรงกันข้ามสังคมหรือกลุ่มที่แวดล้อมเป็นส่วนสำคัญในวิถีประจำวันของเด็กด้วยเช่นกัน (ecological systems theory, social ecologies) แม้ว่ามุมมองนี้จะได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่ในระดับพื้นที่ส่วนใหญ่ที่มีการทำงานกับเด็กและเยาวชนผู้ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งก็พบว่าโครงการต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยังคงยึดเอามุมมองที่เด็กเป็น “ปัจเจกบุคคล” อยู่อย่างแพร่หลาย (Kostelny 2006: 33)

หากวิเคราะห์ตามมุมมองนี้ การช่วยเหลือบำบัดเยียวยาเด็กจะต้องเริ่มจาก “คนใน” ด้วย ไม่ใช่มาจาก “คนนอก” อย่างเดียว คือต้องให้เด็กได้กลับเข้าสู่ครอบครัว ชุมชน สังคมที่เด็กมีความคุ้นเคย และพัฒนาความเข้มแข็งขึ้นมาจากภายใน (innate resilience) ให้เด็กได้มีโอกาสเป็น “ผู้เล่น” (actor) ในการจัดการชีวิตตนเอง ปรับตัวเพื่อให้สามารถเผชิญหน้ากับประสบการณ์เลวร้ายได้

ในสถานการณ์การความไม่สงบหรือการสู้รบ สถาบันหรือแหล่งสนับสนุน/คุ้มครองเด็กและเยาวชนในสภาวะการปกติ เช่นครอบครัว เครือญาติ โรงเรียน กลุ่มเพื่อน สภาวะแวดล้อมที่เด็ก ๆ ค้นเคยและคุ้นใจ นั้นก็ประสบกับปัญหาและไม่สามารถจะเป็นกลไกทางสังคม-วัฒนธรรม-จิตวิญญาณได้ ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่าสถาบันเหล่านี้มีโอกาสจะกลายเป็นภัยและความเสี่ยงสำหรับเด็กด้วยซ้ำ

ครอบครัวที่ประสบความยากลำบากอาจจะกดดันให้เด็กต้องออกไปทำงานที่เสี่ยงอันตราย ผู้หญิงที่เป็นแม่อาจจะต้องแบกรับความสูญเสียหรือความเครียดทำให้เกิดอาการเศร้าซึมและมีผลทางด้านอารมณ์ต่อลูก ๆ หรือในแง่ของความเชื่อทางศาสนานั้น ความเชื่อที่เคยเป็นสิ่งปลอบประโลมทางจิตวิญญาณอาจจะผันแปรเป็นแรงผลักดันในทางทำลาย (Kostelny 2006) การตีความศาสนาหรือการมีปรัชญาชีวิตในแบบสุดโต่ง (radicalize, extremize) นั้น อาจจะทำให้เกิดความรุนแรง การล้างแค้น หรือการกล่าวอ้างว่าสงครามเป็นสิ่งจำเป็นในบางโอกาส ศาสนาจึงอาจจะมีผลทั้งด้านบวกหรือด้านลบหรือทั้งสองด้าน ดังนั้น จึงไม่ควรจะมองศาสนาในด้านเดียว เพราะศาสนาไม่ได้ดำรงอยู่ในสุญญากาศ แต่อยู่ท่ามกลางบริบททางสังคมที่ซับซ้อน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและวาระทางการเมืองอาจจะชักพาให้ศาสนากลายเป็นเครื่องมือเชิงอุดมการณ์สุดโต่งเพื่อความเกลียดชังหรือสงครามก็ได้ (Wessells and Strang 2006: 201-202)

จากที่กล่าวมาแล้ว บทบาทของศูนย์การเรียนรู้ในการเชื่อมประสานจึงไม่ใช่แค่การรักษาและส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก เยาวชน ครูผู้สอน กับครอบครัวและชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นการบำบัดฟื้นฟูและสร้างพลังความเข้มแข็งให้กับเด็กเหล่านี้ในอนาคตด้วย

4.3.4 บทบาทในฐานะพื้นที่สร้างความหมายและการต่อรองเชิงอำนาจ

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนยังต้องติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ช่วยรับประกันความปลอดภัยของครูและนักเรียน เจรจาต่อรองกับนายจ้างหากนักเรียนเป็นแรงงานเด็ก และที่สำคัญคือต้องค้นหาแหล่งทุนสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้รวมทั้งบริหารจัดการบุคลากรด้วย บทบาทที่สำคัญเหล่านี้ทำให้เราต้องทำความเข้าใจศูนย์การเรียนรู้ในบริบทของกระบวนการสร้างความหมายและต่อรองเชิงอำนาจที่เป็นพลวัตในอาณาบริเวณชายแดนไทย-พม่า

“บัตรประจำตัวผู้เรียน” และ “บัตรครูผู้สอน” เป็นเอกสารสำคัญที่ศูนย์การเรียนรู้สามารถจะออกให้ แม้ว่าบัตรจะไม่ได้รับประกันสถานภาพที่ถูกต้องทางกฎหมายเพราะไม่ได้ออกโดยหน่วยงานรัฐไทยที่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการปกครองหรือหน่วยงานต่างประเทศที่รัฐไทยรับรอง แต่บัตรนี้ก็เป็เอกสารที่ผู้ถือบัตรใช้เพื่อที่จะมีจุดอ้างอิงและอาจจะได้การยกเว้นบางประการจากการปฏิบัติทางอำนาจของรัฐไทย เช่น เมื่อมีการตรวจค้นตามด่านต่าง ๆ

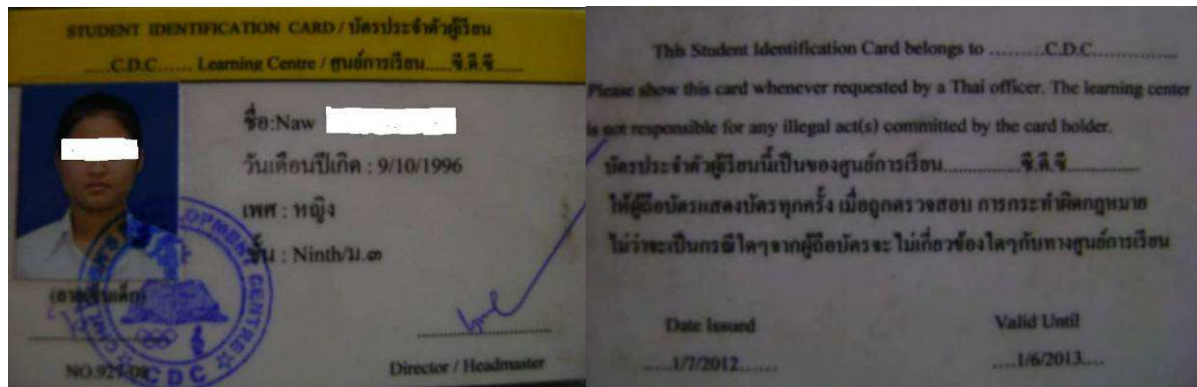
ในส่วนของหน่วยงานรัฐไทย การกำหนดหลักสูตรการศึกษาในบางรายวิชา โดยเฉพาะวิชาภาษาไทย รวมทั้งความพยายามสอดแทรกสัญลักษณ์หรือคุณค่าวัฒนธรรมความเป็นไทยเข้าไปในศูนย์การเรียน ก็ได้รับการตอบรับที่ดีจากศูนย์การเรียน ในแทบทุกศูนย์การเรียนที่คณะวิจัยเก็บข้อมูล จะมีรูปที่แสดงสัญลักษณ์ของสถาบันหลักของไทย ไม่ว่าจะเป็นธงชาติ รูปพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งคณะวิจัยพบว่าในหลายกรณี รูปเหล่านี้ไม่ใช่เพียงสัญลักษณ์ แต่ผู้บริหารศูนย์การเรียนและนักเรียนมีความใส่ใจในสถาบันสำคัญ ๆ ของประเทศไทยและอยากเรียนรู้มากขึ้น ในการทดลองสอนในชั้นเรียนของศูนย์การเรียนแห่งหนึ่ง เมื่อเปิดโอกาสให้เด็กนักเรียนได้ซักถามประเด็นที่อยากรู้ คำถามแรกที่นักเรียนหลายกลุ่มถามก็คือสถานการณ์ปัจจุบันของพระมหากษัตริย์และพระราชสำนัก ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะสิ่งที่เป็นสถาบันสัญลักษณ์ของไทยนั้น สถาบันชาติและศาสนามีความเป็นนามธรรมมาก ในขณะที่สถาบันกษัตริย์ และราชวงศ์นั้นเป็นสิ่งที่แสดงความเป็นไทยที่ปรากฏชัดและเป็นรูปธรรมมากกว่า (visible, concrete) ในฐานะบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริง และพบเห็นได้จากรูป ข่าว และภาพเคลื่อนไหว

ภาพแสดงการเข้าแถวเคารพธงชาติในช่วงเข้าก่อนการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนแห่งหนึ่ง

สถานภาพและบทบาทของศูนย์การเรียนสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะข้ามชาติและสภาพอาณาบริเวณชายแดนซึ่งมีความซับซ้อนและพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจอยู่หลายชั้นหลายส่วน ทำให้เกิดสภาพที่รัฐแผ่ขยายอำนาจและพยายามควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จแต่ในขณะเดียวกันอำนาจก็ถูกช่วงชิง ต่อรอง หรือมีความฝอนคลายให้เกิดการลอดเร้น (เดชา 2003 ขวัญชีวัน 2551 วรเชษฐ 2554) ในหลายกรณี พบว่าปฏิบัติการทางอำนาจของภาครัฐไทยไม่สามารถจะกีดกันหรือควบคุมแบบเบ็ดเสร็จ ยกตัวอย่างเช่น การบังคับใช้พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 หรือ นโยบายส่งเสริมการศึกษาภาษาไทยในศูนย์การเรียน ก็พบว่ารัฐไทยไม่ได้บังคับใช้กฎหมายและนโยบายดังกล่าวอย่างเข้มงวดนัก ในทางตรงกันข้ามกลับเปิดโอกาสให้ศูนย์การเรียนมีทางเลือกปฏิบัติที่ยืดหยุ่นเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ดังนั้น การต่อรองเชิงอำนาจมีลักษณะที่ค่อนข้างประนีประนอมและต่างก็เปิดพื้นที่

พอสมควรให้แก่นัก โดยเฉพาะหลังจากที่สถานภาพของศูนย์การเรียนได้รับการรับรองในระดับรัฐท้องถิ่นมากขึ้น

ภาพแสดงตัวอย่างบัตรประจำตัวผู้เรียนศูนย์การเรียน (ซ้าย ด้านหน้าบัตร และขวา ด้านหลังบัตร)

4.3.5 บทบาทในการหล่อหลอมอัตลักษณ์เด็กและเยาวชนผู้อพยพ

นอกจากจะมีบทบาทด้านการศึกษาและความรับผิดชอบต่อการการปกป้องคุ้มครองเพื่อเตรียมความพร้อมให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพก้าวผ่านวัยเด็กสู่การเป็นผู้ใหญ่แล้ว ศูนย์การเรียนยังมีบทบาทหล่อหลอมเสริมสร้างอัตลักษณ์ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพด้วย

หลายศูนย์การเรียนที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชน/องค์กรชุมชนมีความพยายามที่จะถ่ายทอดและส่งต่อความคิด ความเชื่อ หรือคุณค่าบางประการ เช่น การจัดการศึกษาตามหลักสูตรพม่า หรือหลักสูตรชาติพันธุ์²⁷ นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการปฏิบัติในการสร้างเงื่อนไข สร้างกฎปฏิบัติเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น กำหนดระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจ การใช้ภาษาบางภาษาเป็นภาษาหลัก เป็นต้น

การทำความเข้าใจการหล่อหลอมอัตลักษณ์ไม่อาจจำกัดอยู่เฉพาะบริบทของศูนย์การเรียนเท่านั้น เพราะเด็กและเยาวชนผู้อพยพส่วนใหญ่ไม่ได้ดำเนินชีวิตเฉพาะในพื้นที่ศูนย์การเรียนเท่านั้นแต่ยังมีประสบการณ์การเดินทางของชีวิตและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่กว้างขวางกว่านั้นมาก

การวิเคราะห์เรื่องการหล่อหลอมอัตลักษณ์ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ จำเป็นต้องเข้าใจความแตกต่างระหว่างรุ่นของผู้อพยพด้วย ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่อง“ทายาทของแรงงานย้ายถิ่นจากประเทศพม่า การศึกษาและอัตลักษณ์ข้ามชาติ” ของขวัญชีวัน บัวแดง (2554) ที่แสดงให้เห็นว่าทายาทรุ่นที่ 2 และ 3 มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมไทยมากขึ้น มีปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและเข้มข้นกับ

²⁷ สถานการณ์การศึกษาในรัฐกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่านั้น บางส่วนมีการสร้างสำนึกความเป็นชาติอย่างเข้มข้น เช่น โรงเรียนที่จัดการโดยเคเอ็นยู มีหลักสูตรที่เน้นการเรียนประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภาษา ที่ใช้ภาษาเขียนของกะเหรี่ยงเป็นหลัก รวมทั้งมีครูชาวกะเหรี่ยงเป็นผู้สอน ส่วนในรัฐกอกูเลนนั้นมีเทศบาลที่มีพิธีกรรมสำคัญ ๆ ที่สร้างสำนึกความเป็นกะเหรี่ยง (ขวัญชีวัน 2551) ศูนย์การเรียนในแม่สอดบางแห่งก็นำเอาหลักสูตรหรือบางวิชาจากหลักสูตรชาติพันธุ์เช่นนี้มาปรับใช้ในศูนย์การเรียน

คนไทยและชาวต่างชาติในบริเวณชายแดนที่มีลักษณะทางกายภาพและสังคมเป็นชุมชนที่มีผู้คนหลายกลุ่มชาติพันธุ์อพยพมาอยู่ร่วมกัน ส่งผลให้เกิดปฏิสัมพันธ์และกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย ทั้งยังอาจจะมีปฏิสัมพันธ์กับองค์การความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมต่าง ๆ ส่งผลให้พวกเขามีอัตลักษณ์และตัวตนในลักษณะข้ามพรมแดนรัฐชาติ ทั้งนี้ เพราะพวกเขาต้องเรียนรู้ ปรับตัว และต่อรองในสภาพแวดล้อมแห่งความหลากหลายบริเวณชายแดน (ขวัญชีวัน 2554)

หนูเกิดในประเทศไทย พูดภาษาไทยได้เพราะเรียนภาษาไทยจากศูนย์การเรียน ความที่เกิดและโตในไทยจึงรู้สึกว่าคุณเองมีความเป็นไทยอยู่บ้าง ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนบอกว่าเราอยู่เมืองไทยต้องรู้ภาษาไทย รองผู้อำนวยการมองว่าพวกเราทุกคนเป็นคนจากประเทศพม่า วันหนึ่งต้องกลับไปอยู่พม่าในอนาคต หนูอาจกลับไปเยี่ยมพ่อแม่ชั่วคราว แต่ไม่อยากกลับไปอย่างถาวร อยากหาโอกาสเรียนต่อหรือทำงานในประเทศไทย

เพศหญิง ผู้เรียนศูนย์การเรียน,

สัมภาษณ์ พฤษภาคม, 2555

ผมเรียนโรงเรียนไทย เรียนหลักสูตร 8 สาขาวิชาตามระบบไทย และโรงเรียนมีกฎบังคับให้พูดภาษาไทย ใครพูดภาษาพม่าหรือภาษาถิ่นจะถูกลงโทษ ถ้าเป็นนักเรียนชั้นประถมจะถูกตีค่าละ 1 ครั้ง ส่วนเด็กโตเสียเงินค่าละ 1 บาทผมเลยพูดภาษาไทยได้คล่องตั้งแต่ตอนเรียนชั้นป. 3 แต่ถ้าอยู่ที่บ้านก็พูดภาษาพม่ากัน ผมไม่อยากกลับไปอยู่ประเทศพม่าเพราะไม่มีเพื่อน พ่อกับแม่ไม่เคยบอกมาให้กลับไปอยู่ประเทศพม่า อยากเป็นคนไทยเพราะเป็นคนไทยดีกว่า ไปเที่ยวสะดวก อยู่ที่ไหนก็สะดวกสบาย แต่ถ้าอนาคตไม่แน่นอนหากประเทศพม่าเจริญมากขึ้นกว่าเดิม ตอนนั้นอาจตัดสินใจใหม่

เพศชายอายุ 17 ปี ชาติพันธุ์พม่า นักเรียนโรงเรียนไทย,

สัมภาษณ์ กรกฎาคม, 2555

หนูเป็นกะเหรี่ยงอายุ 20 ปี พ่อแม่มาจากพม่าแต่หนูเกิดและโตในประเทศไทย มีบัตรประชาชนไทย เรียนโรงเรียนอนุบาลและประถมในโรงเรียนไทย แต่จบมัธยมจากศูนย์การเรียน จากนั้นเข้าไปเรียนต่อระดับอุดมศึกษาในศูนย์พักพิงชั่วคราว เพราะเรียนจบศูนย์การเรียนไม่มีวุฒิไม่สามารถไปเรียนต่อที่ไหนได้ ตอนนั้นหนูอยู่ระหว่างการเตรียมสอบเพื่อเรียนมหาวิทยาลัยในประเทศไทย บางครั้งไม่รู้สึกรู้ว่าตัวเองเป็นคนอพยพจากประเทศพม่า เพราะไม่ได้เกิดในพม่า แต่การที่สามารถเข้าเรียนวิทยาลัยในแคมป์ (ศูนย์พักพิงชั่วคราว) เป็นเหมือนเราเป็นคนกลุ่มเดียวกับผู้อพยพ และบางครั้งไม่ได้รู้สึกแปลกแยกหรือรู้สึกที่ผู้อพยพเป็นคนอื่น เวลาต้องใช้ชีวิตอยู่ในแคมป์ก็มองทุกคนเป็นเพื่อนกันเป็นพวกเดียวกันหมด หนูไม่ได้ทำตัวเป็นคนไทย กลัวคนจะเอา แต่จะรู้สึกว่าคุณเองเป็นคนพม่าก็เป็นไปไม่ได้ หนูเป็นคนเชื้อสายกะเหรี่ยงที่มาจากพม่า แต่

ไม่ใช่คนพม่าส่วนการมีบัตรประชาชนไทยไม่ได้หมายความว่าทำให้กลายเป็นคนไทย เพราะหนูรับรู้อยู่เสมอว่าตัวเองและครอบครัวเป็นคนกะเหรี่ยง อีกอย่างเพื่อนคนไทยแท้ เคยบอกว่าเลข 13 หลักบางตัวในบัตรประชาชนแสดงให้เห็นว่าไม่ใช่คนไทยแท้ และไม่สามารถทำงานราชการ เช่น หมอ หรือ ตำรวจได้ เวลาเพื่อนพูดแบบนี้ถึง มีบัตรประชาชนไม่ใช่คนไทยแล้วมันคืออะไร และมีบ้างที่ไม่ชอบใจเพราะเกิดในประเทศไทย บางครั้งก็คิดว่าตัวเองเป็นคนกะเหรี่ยง-ไทย และการเป็นคนไทย มีบัตรประชาชน ก็ทำให้เดินทางได้ มีโอกาสได้เรียนต่อ

เพศหญิง ชาตินัชนกะเหรี่ยง สัญชาติไทย,
สัมภาษณ์ มิถุนายน และ พฤศจิกายน, 2555

ผลจากการใช้ชีวิตช่วงระยะเวลาหนึ่งในประเทศไทย และการยอมรับคุณค่าทางวัฒนธรรมของสองประเทศผ่านการศึกษาและใช้ชีวิตในศูนย์การเรียนที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์กรรัฐไทย และสังคมไทยในทางใดทางหนึ่ง เช่น เกิดและโตในประเทศไทย การเรียนภาษาไทยและการขัดเกลาผ่านสัญลักษณ์ความเป็นไทยในศูนย์การเรียน การเปิดรับสื่อไทย ฯลฯ ในขณะเดียวกันก็มีประสบการณ์ร่วมและปฏิสัมพันธ์ร่วมกับประเทศพม่าในฐานะประเทศต้นทางในทางใดทางหนึ่ง เช่น เกิดและใช้ชีวิตช่วงหนึ่งในประเทศพม่า การใช้ชีวิตในสังคมผู้อพยพ การเคยเรียนรู้ผ่านการศึกษาลัทธิศาสนาพม่า การรับสื่อมวลชนพม่าที่ถ่ายทอดทางเคเบิลทีวีท้องถิ่นในอำเภอแม่สอดทำให้เด็กและเยาวชนมีอัตลักษณ์เป็นคนข้ามชาติ

นอกจากนี้ ขวัญชีวิต (2554) ยังได้นำเสนอว่าลักษณะดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นยังส่งผลให้ทายาทรุ่นที่ 2 มีลักษณะข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์หรือไม่เป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ใดเพียงหนึ่งเดียว แต่ข้อค้นพบจากงานวิจัยชิ้นนี้พบว่ามีการถักทอ เช่น เด็กและเยาวชนผู้อพยพชาวกะเหรี่ยงบางส่วนแม้จะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนที่แตกต่างกันหลายและมีทักษะพหุภาษาได้ แต่ด้วยการรับรู้หรือประสบการณ์ตรงในอดีตเกี่ยวกับความขัดแย้งหรือการสู้รบระหว่างกองทัพพม่า (SPDC) กับกองกำลังสหภาพกะเหรี่ยงแห่งชาติหรือเคเอ็นยู (KNU) ทำให้มีความยึดโยงอย่างแนบแน่นในฐานะเป็นสมาชิกรัฐชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะบางประการตามที่เสนอของ William Safran ที่พูดถึงประสบการณ์และความทรงจำร่วมเกี่ยวกับบ้านเกิด ตลอดจนความทู่แทและความคาดหวังในอนาคตที่จะได้กลับไปฟื้นฟูบ้านเกิด (Safran 1991, ยศ 2551)

ผมเกิดที่หมู่บ้านตะขอวา (แปลว่ามะม่วงขาว) ที่พะอัน เรียนประถมในโรงเรียนรัฐบาลพม่า อพยพตามครอบครัวมาทำงานในฟาร์มเลี้ยงวัว แล้วย้ายมาทำงานในไร่ข้าวโพดต่อมาก็เข้าเรียนในศูนย์การเรียน ตอนนี้อยู่ Grade 7 ผลการเรียนดี เลยอยากได้ทุนเรียนต่อระดับมหาวิทยาลัย ผมจำได้ดีถึงเรื่องร้าย ๆ ในหมู่บ้าน เวลาทหารพม่าเดินผ่านเข้ามาในหมู่บ้านจะมีการเผาบ้าน บังคับใช้แรงงาน ผู้ชายในหมู่บ้านต้องไปหลบไม่ให้

ทหารพม่าเห็น ส่วนผู้หญิงต้องอยู่เผชิญหน้าและเจอกับทหารพม่าผมเลยตั้งใจเรียน เมื่อจบการศึกษาแล้วจะได้กลับไปทำงานช่วยเหลือคนกะเหรี่ยง ในรัฐกะเหรี่ยง คนกะเหรี่ยงส่วนมากฉลาดแต่ไม่กล้าและขาดโอกาส เลยอยากกลับไปทำงานเพื่อสร้าง โอกาสและสร้างความกล้าให้กับคนกะเหรี่ยง

เพศชาย ชาตินักรกะเหรี่ยง ผู้เรียนศูนย์การเรียนรู้,
สัมภาษณ์ กรกฎาคม, 2555

ผมเกิดและใช้ชีวิตในพม่าจนจบการศึกษาชั้นมัธยม 2 จากโรงเรียนของรัฐบาลซึ่งก็มี ค่าใช้จ่ายสูง เลยย้ายเข้ามาเรียนต่อที่ CDC เมื่อ 5 ปีที่แล้ว แล้วก็ย้ายมาอีก ศูนย์การเรียนรู้หนึ่งเมื่อสอบเลื่อนชั้นของ CDC ไม่ได้ ถ้าอยู่พม่าก็อาจจะต้องเป็นทหาร DKBA ผมเคยเห็นทหารยิงคนในหมู่บ้านตาย เห็นการบังคับใช้แรงงาน ผมไม่อยากจะ เป็นทหารและตัดสินใจย้ายมาไทย หลังเรียนจบแล้วจะกลับไปอยู่พม่า ไปทำงานช่วยรัฐ กะเหรี่ยง อยากเป็นผู้ช่วยพยาบาล

เพศชาย อายุ 19 ปี ชาตินักรกะเหรี่ยง-พม่า ผู้เรียนศูนย์การเรียนรู้,
สัมภาษณ์ กรกฎาคม, 2555

ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเด็กและเยาวชน ผู้ปกครอง บุคลากรทางการศึกษา ร่วมกับการสังเกตการณ์ชุมชนผู้อพยพ สภาพแวดล้อมในศูนย์การเรียนรู้หอพักและรูปแบบการศึกษาของ ศูนย์การเรียนรู้บางแห่ง ทำให้พบว่าการประกอบสร้างทางอัตลักษณ์และระบุถึงตัวตนของเด็กและเยาวชน ผู้อพยพปรากฏขึ้นในลักษณะที่แตกต่างหลากหลาย เช่น บางครั้งเกิดจากกำหนดหรือนิยามอย่างเป็นทางการจากฝ่ายปฏิบัติทางอำนาจ บางครั้งเกิดจากความทรงจำและประสบการณ์ชีวิตบางอย่างของเด็ก และเยาวชนผู้อพยพ และบางครั้งพบว่าอัตลักษณ์มีความเคลื่อนไหวไม่เจาะจงตายตัว สามารถเปลี่ยนแปลง และถูกสร้างขึ้นใหม่ภายใต้เงื่อนไขการต่อรองหรือภายใต้บริบททางสังคมหนึ่ง ๆ ได้เสมอ

การแสดงนิยามอัตลักษณ์หรือระบุถึงตัวตนในลักษณะดังกล่าวของเด็กและเยาวชนผู้อพยพใน ศูนย์การเรียนรู้ ในแง่หนึ่งอาจเกิดจากความไม่แน่นอนตายตัวและปรับเปลี่ยนเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวโดยธรรมชาติ ของผู้คนที่ดำรงชีวิตในพื้นที่ชายแดนหรือพรมแดนที่การอพยพข้ามพรมแดนรัฐชาติและชาติพันธุ์ถือเป็น สภาวะการณ์ตามธรรมชาติ ทั้งนี้ เส้นเขตแดนอาจทำหน้าที่ได้เบ็ดเสร็จในการกั้นพรมแดนรัฐชาติ แต่ไม่สามารถกั้นพรมแดนทางสังคม-วัฒนธรรม-ศาสนา ในทางตรงกันข้ามเส้นเขตแดนกลับทำหน้าที่สร้างความ หลากหลายให้มีมากขึ้น เช่น ภายใต้เส้นแบ่งเขตแดน สมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบางกรณีอาจจะระบุ ตัวตนในฐานะกะเหรี่ยง-ไทย แต่บางกรณีอาจจะระบุในฐานะกะเหรี่ยง-พม่า หรือระบุตัวตนตามกลุ่ม วัฒนธรรมย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ เช่น กะเหรี่ยงโปว์ กะเหรี่ยงสะกอ และอีกแง่หนึ่งอาจเกิดจากการ มีปฏิสัมพันธ์ที่เข้มข้นกับปฏิบัติการทางอำนาจของสถาบันต่าง ๆ ที่มีต่อศูนย์การเรียนรู้ ส่งผลให้การระบุถึง ตัวตนหรือนิยามอัตลักษณ์อย่างหนึ่งใดอย่างหนึ่งเพื่อต่อรองหรือผสมผสานประโยชน์บางประการ และแม้การ

แสดงออกทางอัตลักษณ์บางอย่างและการถูกกดทับอัตลักษณ์บางอย่างอาจสร้างความอึดอัดใจให้บ้าง แต่ในบางครั้ง เด็กและเยาวชนผู้อพยพจะยินยอมมองข้ามไปเพราะท่ามกลางโอกาสที่จำกัดและความเสี่ยงต่าง ๆ การยินยอมนี้ทำให้พวกเขาเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการคาดหวังถึงอนาคตที่ดีกว่าเดิมได้

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Frederik Barth (1969) ที่นำเสนอว่าอัตลักษณ์มีลักษณะกำกวม และปรับเปลี่ยนแปลงเลื่อนไหลไปตามการปฏิสัมพันธ์ของผู้คน ตามสถานการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไป หรือ อีกแง่หนึ่ง “อัตลักษณ์” เป็นเพียง “ยุทธวิธี” ในการจัดวางตัวเองในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเงื่อนไขและสถานการณ์ต่าง ๆ บางครั้งผู้คนอาจก้าวข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมหากการกระทำบางอย่างเพื่อเอื้อให้เกิดประโยชน์หรือช่วยให้เกิดความได้เปรียบ ด้วยเหตุนี้การทำความเข้าใจและการนิยามความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์จึงไม่ใช่เป็นแบบแก่นสารที่แน่นอนตายตัว เพราะบางคนอาจเลือกใช้คุณลักษณะบางประการในการแสดงตัวตนกับคนกลุ่มหนึ่ง และเลือกบางประการเพื่อแสดงกับคนอีกกลุ่มหนึ่ง (Barth 1969, ยศ 2551)

หนูมีบัตรประชาชนไทยและเรียนวิทยาลัยในจังหวัดตาก แต่ได้รับทุนการศึกษาจากศูนย์การเรียนรู้และอาศัยอยู่ที่หอพักในศูนย์การเรียนรู้ ในช่วงวันจันทร์ถึงศุกร์จะเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้เพราะทำให้ได้รู้หลายวิชา ทำให้ได้ฝึกภาษาอังกฤษ แต่วันเสาร์อาทิตย์จะไปเรียนที่วิทยาลัย ถ้าจะถามว่าเป็นคนไทย พม่า หรือกะเหรี่ยง ก็จะต้องว่าเป็น “ปากะญอ” (เธอสะกดคำด้วยตัวเอง) ไม่ใช่คนกะเหรี่ยง เพราะคำว่ากะเหรี่ยงเป็นภาษาที่พม่าเรียก หนูไม่ใช่คนไทยและคนพม่า การที่หนูเป็นปากะญอทำให้ได้รับการสนับสนุนทุนการศึกษาและมีโอกาสเรียนในศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้ด้วย ส่วนการมีบัตรประชาชนไทยหมายถึงว่าหนูได้สิทธิและมีโอกาสมากขึ้นในประเทศไทย แต่ไม่ได้หมายความว่าหนูเป็นคนเชื้อสายไทย

เพศหญิง ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง-ไทย ผู้เรียนศูนย์การเรียนรู้และวิทยาลัยแห่งหนึ่ง,
สัมภาษณ์ ตุลาคม, 2555

พ่อผมเป็นพม่า แม่เป็นกะเหรี่ยง พ่อจบประถม 5 จากโรงเรียนของรัฐบาลพม่า ก็ย้ายเข้ามาเรียนในศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์ฯ ได้ทุนจากองค์กรศาสนาคริสต์ผมเป็นพุทธ แต่การใช้ชีวิตอยู่ในศูนย์การเรียนรู้จำเป็นต้องเข้าโบสถ์เพราะผู้สนับสนุนนับถือศาสนาคริสต์ ถ้าผู้สนับสนุนมาแล้วเห็นว่านักเรียนเข้าโบสถ์จำนวนน้อยเขาจะไม่สนับสนุน นักเรียนทุกคนจึงต้องไปโบสถ์ เวลากลับบ้านที่พม่าก็ยังคงไปทำบุญที่วัดกับพ่อ-แม่ตามปกติ

เพศชาย อายุ 16 ปี ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง -พม่า ผู้เรียนศูนย์การเรียนรู้,
สัมภาษณ์ ตุลาคม, 2555

นอกจากนี้ ยังพบว่า มีเด็กและเยาวชนผู้อพยพบางคนที่มีแนวโน้มจะระบุตัวตนในฐานะสมาชิกของศาสนา มากกว่าในฐานะสมาชิกของชาติ ซึ่งแสดงออกอย่างชัดเจนผ่านคำพูดที่หนักแน่นเมื่อต้องระบุถึงตัวตนในฐานะสมาชิกกลุ่ม หรือเมื่อเอ่ยถึงความหวังในอนาคต

ครอบครัวผมนับถือศาสนาอิสลาม ย้ายจากมะละแหม่งเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนผู้อพยพชาวมุสลิมในแม่สอดเมื่อ 5 ปีที่แล้ว ผมคิดว่าตัวเองเป็นมุสลิม ไม่ใช่พม่าหรือไทยและไม่อยากกลับไปอยู่พม่า บางครั้งเพื่อนในศูนย์การเรียนมักล้อเลียนว่า “อิสลามกินหมู” ซึ่งคำพูดนี้ทำให้ผมรู้สึกเจ็บปวดและบางครั้งก็จะไล่ตีเพื่อนที่ล้อเลียน เมื่อโตขึ้นผมอยากไปอยู่ประเทศชาวมุสลิม

เพศชายอายุ 12 ปี นับถือศาสนาอิสลาม ผู้เรียนศูนย์การเรียน,
สัมภาษณ์ กรกฎาคม, 2555

ดังนั้น ปัจจัยในการหล่อหลอมและเสริมสร้างอัตลักษณ์ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพนั้นมีหลากหลายและซับซ้อน ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าปัจจัยหลัก ๆ คือ ภูมิหลังและพื้นฐานทางครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรอบเด็กและเยาวชน ความเข้มข้นของการหล่อหลอมในศูนย์การเรียนหรือโรงเรียน และระยะเวลาในการหล่อหลอมในศูนย์การเรียนหรือโรงเรียน

ตารางที่ 9 แสดงปัจจัยหลักในการหล่อหลอมอัตลักษณ์เด็กและเยาวชนผู้อพยพ

ภูมิหลัง/พื้นฐานสังคมโดยรอบเด็กและเยาวชน (Socio-cultural background)	ความเข้มข้นของการหล่อหลอมในศูนย์การเรียนหรือโรงเรียน (Exposure/ intensification)	ระยะเวลาในการหล่อหลอมในศูนย์การเรียนหรือโรงเรียน (Length of exposure)
หมายถึง ประสบการณ์และการรับรู้จากครอบครัว ชุมชน และสังคมรวมทั้งสถาบันสื่อสารมวลชน ฯลฯ นอกจากนี้ รุ่นของผู้อพยพซึ่งมีผลต่อปฏิสัมพันธ์และความผูกพันกับดินแดนก็มีผลอย่างมากเช่นกัน	หมายถึง การรับการถ่ายทอดและบ่มเพาะความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ แนวทางปฏิบัติ จากสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นศูนย์การเรียนหรือโรงเรียน ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับนโยบายของแหล่งการเรียนรู้หรือแหล่งทุนสนับสนุน	หมายถึง ระยะเวลาในการหล่อหลอมบ่มเพาะในศูนย์การเรียน ซึ่งแตกต่างกันไปในเด็กและเยาวชนแต่ละคน กลุ่มที่อาศัยอยู่เป็นนักเรียนประจำ หรือต้องรับการดูแลจากศูนย์การเรียนตลอดเวลา ก็จะซึมซับอัตลักษณ์ตามแนวทางของศูนย์การเรียนมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ที่เป็นนักเรียนไป-กลับ หรือที่มีช่วงเวลาในศูนย์การเรียนมากกว่า

4.4 การจัดการศึกษาและหลักสูตร

การจัดการศึกษาในศูนย์การเรียนอาจเรียกได้ว่าเป็นการจัดการศึกษานอกระบบ โดยมีลักษณะการจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น กระบวนการจัดการก็จะแตกต่างกันไปตามศักยภาพของศูนย์การเรียน นอกจากนี้ ที่มาและวัตถุประสงค์ของศูนย์การเรียน และองค์กรผู้ให้ทุนก็มีส่วนทำให้หลักสูตรแตกต่างกัน ทำให้ศูนย์การเรียนบางส่วนใช้หลักสูตรของประเทศต้นทาง ใช้หลักสูตรการศึกษาจากรัฐชาติพันธุ์ ใช้หลักสูตรสากล หรือประยุกต์หลักสูตรบางส่วนจากการศึกษาไทยและเป็นการเตรียมความพร้อมให้เด็กเข้าสู่ระบบการศึกษาไทย

ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ทำหน้าที่วางแผนการสอน ให้ความรู้ ประเมินผลและพัฒนาการเรียนการสอน โดยหลักสูตรที่ใช้ในศูนย์เรียนนั้นมีความหลากหลาย ทั้งหลักสูตรพม่า กะเหรี่ยง หลักสูตรไทย และหลักสูตรอื่น ๆ วิชาเรียน เช่น ภาษาพม่า ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ บางศูนย์การเรียนมีการสอนวิชาเพิ่มเติม เช่น ภาษากะเหรี่ยง ประวัติศาสตร์ กะเหรี่ยง คอมพิวเตอร์ ศิลปะ ดนตรี กีฬา และงานฝีมือ ศูนย์การเรียนเปิดสอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานอนุบาล-ประถมศึกษา (grade1-grade 4) หลายศูนย์เปิดสอนระดับชั้นมัธยมศึกษา (grade5-grade12) และบางศูนย์เปิดสอนระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา (Post-10, grade11-grade12) (วัลยา 2551)

งานวิจัยของเปรมใจ (2553) ให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพ วิเคราะห์บทเรียนที่ดีในการจัดการศึกษาในพื้นที่แม่สอด และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาไว้แล้ว คณะวิจัยจึงไม่เน้นการวิเคราะห์ในปัจจุบัน แต่จะเน้นว่าความซับซ้อนหลากหลายในเขตพื้นที่ชายแดนที่ทำให้อาณาบริเวณนี้เป็น “พื้นที่ก้ำกึ่ง” และการลดเงื่อนไขการควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จของรัฐชาตินั้นมีข้อบ่งชี้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนที่หลากหลายได้มีส่วนร่วมในการลงมือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ร่วมกัน

ในแง่ของการศึกษา ความยืดหยุ่นในแง่หลักสูตรและรายวิชาเปิดพื้นที่ให้มีการร่างรายวิชาและสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ ที่พัฒนาหรือร่างโดยทั้งองค์กรที่ทำงานระดับนานาชาติ เช่น World Education, International Organization of Migration (IOM) หรือองค์กรเอกชนอื่น ๆ ที่ทำงานระดับชาติและระดับท้องถิ่น เช่น Taipei Overseas Peace Service, Labour Rights Protection Network (LPN), BMWEC

ภาพหน้าเว็บไซต์ของ The Curriculum Project จาก www.curriculumproject.org

The Curriculum Project เป็นโครงการที่ริเริ่มในปี พ.ศ. 2544 ที่มุ่งพัฒนาหลักสูตร จัดทำและแจกเนื้อหาและเอกสารประกอบการเรียนการสอน จัดฝึกอบรมครูผู้สอนและการสนับสนุนครูผู้สอนในรูปแบบต่าง ๆ จัดหาสื่อการสอน อาสาสมัคร โดยในการพัฒนาด้านหลักสูตรและการสอนนี้เน้นการคิดเชิงวิเคราะห์ ทักษะที่สำคัญ ๆ พัฒนานโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของผู้อพยพจากพม่า วิชาที่พัฒนาเนื้อหาขึ้นมาส่วนใหญ่นั้นเป็นวิชาของ Post-10 และเป็นภาษาอังกฤษ วิชาหลัก ๆ มีทั้งสายวิทยาศาสตร์และสายสังคมศาสตร์ สำหรับสายวิทยาศาสตร์นั้นมีวิชาคณิตศาสตร์ เรขาคณิต วิทยาศาสตร์ (สสาร ไฟฟ้า แรง และการเคลื่อนที่ สุขภาพและการเติบโต แสงและความมืด พืชและสัตว์ ฯลฯ)

โครงการเช่น The Curriculum Project ทำให้เกิดการพัฒนาเนื้อหาวิชาที่ทันสมัยและตอบสนองการเรียนรู้ในโลกยุคปัจจุบันโดยการนำของภาคประชาสังคม แนวทางการพัฒนาหลักสูตรก็เป็นกระบวนการที่สร้างการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน โดยเริ่มต้นด้วย**ขั้นแรก** คือประเมินความต้องการกับผู้ที่เกี่ยวข้องหลากหลายกลุ่มตั้งแต่ชุมชน ครู นักเรียน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรการศึกษา **ขั้นที่สอง** เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อร่างหลักสูตร ซึ่งมีทั้งการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิธีการสอน ประเมินสื่อการสอนที่ใช้อยู่ การกำหนดประเด็น ทักษะ และโครงสร้างของการสอน รวมทั้งประเมินความสามารถของเด็กและเยาวชน **ขั้นที่สาม** เป็นการร่างเอกสารการสอน **ขั้นที่สี่** ทดลองเอกสารการสอนในศูนย์การเรียนรู้ **ขั้นที่ห้า** การรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ การประเมิน **ขั้นที่หก** การปรับปรุงเอกสารการสอน และก็นวนกลับมาซ้ำที่ขั้นที่หนึ่งใหม่

เนื้อหาวิชาและสื่อการสอนภายใต้โครงการนี้ได้จัดทำขึ้นโดยคำนึงถึงความต้องการและข้อจำกัดของสภาพการศึกษาในอาณานิคมชายแดน เช่น วิชาวิทยาศาสตร์ ไม่ได้มีเครื่องมือในการทดลองที่ครบถ้วนสมบูรณ์ พัฒนาจากสิ่งที่มีอยู่ แต่ก็พยายามทำให้การเรียนรู้สนุกและน่าสนใจได้ภายในห้องเรียนที่มักจะมีนักเรียนจำนวนมาก และนักเรียนเหล่านี้ก็ไม่คุ้นเคยกับกิจกรรมการทดลองแบบนี้

ภาพแสดงตัวอย่างอุปกรณ์ทดลองทางวิทยาศาสตร์ที่ทำขึ้นอย่างง่าย ๆ จากของใกล้ตัว

เอกสารและสื่อการเรียนการสอนเหล่านี้มีให้ดาวน์โหลดได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายจากเว็บไซต์ นอกจากนี้ ยังมีคู่มือหรือแนวทางสำหรับการสอนสำหรับครู ทำให้วางแผนการสอนได้รวดเร็วและสะดวกยิ่งขึ้น มีใบงานหรือแบบฝึกหัด (workbooks, exercises) ที่สามารถจะถ่ายเอกสารได้โดยง่าย หรือเป็นโจทย์ที่สามารถจะเขียนบนกระดานได้หากจะไม่สะดวกในการถ่ายเอกสาร

นอกจากนั้นยังมีการสอนที่น่าสนใจโดยใช้สื่อต่าง ๆ เช่น นำเอาภาพยนตร์มาฉาย (Movie Modules) โดยมีคู่มือที่ประกอบด้วยข้อมูลเบื้องต้นของเรื่องนั้น ๆ มีคำถาม มีประเด็นสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดการคิด วิเคราะห์ และถกเถียงเพื่อทำความเข้าใจ ภาพยนตร์ที่พัฒนาคู่มือประกอบแล้วมีเนื้อหาที่หลากหลาย มีทั้งเรื่องบุคคลสำคัญระดับโลกที่มีอุดมการณ์และการดำเนินชีวิตที่เป็นแรงบันดาลใจสำหรับผู้อื่น เช่น Gandhi ประเด็นเรื่องความขัดแย้งและความรุนแรงทางชาติพันธุ์ ชนชั้น และสงคราม เช่น เรื่อง Hotel Rwanda, The Killing Fields, The Pianist, Grave of the Fireflies และสำหรับเด็กเล็กก็มีการ์ตูนหรือภาพยนตร์สำหรับเด็ก เช่น Mulan และ Whale Rider

Early Years

Monthly Lesson Plans

TOPS have produced a series of monthly lesson plans which cover the whole school year.

The lessons cover various aspects of learning and are designed to provide 30 minutes of structured learning for use each day. The plans are available in Karen and Burmese.

An English language sample month is also provided.

Burmese	Burmese.rar Details Download 16 MB
Karen	Karen.rar Details Download 16 MB
English	May lesson plans -English.pdf Details Download 1 MB

English Language

Grade 1 - 6 'Let's Go' English Language textbooks, workbooks and Teacher Guides

The SHIELD project have produced an English language scheme of work for Grade 1 to 6 learners which can be accessed via their website.

The material consists of textbooks and workbooks along with accompanying Teacher Guides for each grade which are available in both English and Burmese.

English Language Level 1 (Grade 1 - 3)

Low resource English language activities and games which are designed to be used alongside existing classroom textbooks.

Designed for mixed age classes.

Available in both English and Thai.

LPN English Level 1 (English).pdf Details Download 2 MB	LPN English Level 1(Thai).pdf Details Download 3 MB
---	---

A general knowledge board game for Burmese learners of English. It contains over 600 questions on a wide range of subjects.

The link contains the board, questions and cut-outs for making dice.

ภาพแสดงตัวอย่างข้อมูลวิชาและสื่อการสอนต่าง ๆ ที่ร่างโดยองค์กรที่หลากหลาย (จากเว็บไซต์ของ Curriculum Project) เช่น องค์กร Taipei Overseas Peace Service พัฒนาการเรียนภาษาเบื้องต้น ซึ่งมีภาษาพม่า กะเหรี่ยง และอังกฤษ โครงการ Shield ของ World Education พัฒนาคำถามและแบบฝึกหัดวิชาภาษาอังกฤษสำหรับเกรด 1-6 Labour Rights Promotion Network พัฒนากิจกรรมและเกมสอนภาษาอังกฤษสำหรับเกรด 1-3 สำหรับชั้นเรียนที่มีนักเรียนหลายวัยด้วยกัน World of Knowledge ซึ่งเป็นเกมกระดานที่มี 600 คำถามจากหลากหลายสาขาวิชา

ทางคณะผู้จัดทำมีการปรับปรุงเนื้อหาเป็นระยะ ๆ โดยเฉพาะวิชาที่มีเนื้อหาเป็นพลวัต เช่น วิชาความขัดแย้งและวิกฤตระดับนานาชาติ โครงการฯ มีเว็บไซต์ที่ให้ความรู้เนื้อหาเหล่านี้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย สื่อการสอนยังรวมถึงภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาหลากหลาย มีทั้งเรื่องบุคคลสำคัญระดับโลกที่มีอุดมการณ์และการดำเนินชีวิตที่เป็นแรงบันดาลใจสำหรับผู้อื่น เช่น Gandhi ประเด็นเรื่องความขัดแย้งและความรุนแรงทางชาติพันธุ์ ชนชั้น และสงคราม เช่น Hotel Rwanda, The Killing Fields, The Pianist, Grave of the Fireflies

วิชาที่มีการพัฒนาเนื้อหาเสร็จและมีศูนย์การเรียนนำไปใช้สอนแล้วคือ

- **วิชาสังคมศึกษา (Social Studies)** ที่ให้ความรู้พื้นฐานด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การพัฒนา การเมือง เศรษฐกิจ
- **วิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา (Southeast Asian Studies)** ที่เน้นบริบทภูมิภาค อิทธิพลของจีน อินเดีย ยุโรป ประสบการณ์เป็นอาณานิคมและการแสวงหาอิสรภาพอธิปไตย รวมทั้งประเด็นร่วมสมัยที่ประเทศเหล่านี้กำลังเผชิญอยู่
- **วิชาเศรษฐศาสตร์** เพื่อให้ความเข้าใจพื้นฐานด้านทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ระบบเศรษฐกิจและโลกาภิวัตน์ เน้นการใช้ความรู้ในการวิเคราะห์สถานการณ์และชุมชนของนักเรียน
- **วิชาประเด็นทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Issues)** ซึ่งเน้นการวิเคราะห์และทำความเข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อม
- **วิชาระบบประชาธิปไตย** ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมือง วิเคราะห์ด้านบวกและลบของระบบเหล่านี้ทั้งในแง่ทฤษฎีและการปฏิบัติ โดยใช้กรณีศึกษาจากทั่วโลก
- **วิชาการพัฒนาชุมชน** เพื่อทราบแนวทางการวิเคราะห์ชุมชนและการหาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม

เนื้อหาและสื่อการสอนที่คณะวิจัยเห็นว่าน่าสนใจมากคือ**วิชาประวัติศาสตร์พม่าจากมุมมองพหุชาติพันธุ์ (History of Burma from a Multi-ethnic Perspective)** ที่ให้ความรู้เรื่องอดีตของพม่าตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันและใช้วิธีมองแบบคิดย้อนสะท้อนอดีต (reflective approach) จากหลากหลายมุมมองและชี้แนะให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์และประเมินแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เปรียบเทียบประสบการณ์ และหาข้อสรุปด้วยตนเอง และ**วิชาเพศสภาพ** ที่เขียนจากมุมมองของทั้งหญิงและชายเกี่ยวกับบทบาทของเพศต่าง ๆ ในการทำงาน ศาสนา การเมือง การศึกษา ครอบครัว มีบทเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ และมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ถึงบทบาทและเพศสภาพในชุมชนของตนเอง

ในแง่ของเนื้อหาของวิชาแล้ว นับว่าโครงการนี้มีความพยายามที่จะเปิดโลกทัศน์ของนักเรียน และสร้างให้เกิดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม ให้เรียนรู้ความแตกต่าง รู้ว่าในสังคมนั้นมีหลากหลายมุมมอง ซึ่งทักษะการอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้นจะต้องพัฒนาการยอมรับและอดกลั้นต่อความหลากหลายเหล่านี้

4.5 สถานภาพและคุณภาพของศูนย์การเรียนรู้

งานวิจัยในช่วงทศวรรษ 2540 ก่อนที่จะมีมติคณะรัฐมนตรี 5 กรกฎาคม 2548 ล้วนระบุถึงการที่รัฐไม่ได้รับรองสถานภาพทางกฎหมายของศูนย์การเรียนรู้และการที่วุฒิมการศึกษายังมีปัญหาอยู่ ซึ่งทำให้เกิดคำถามในกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้ปฏิบัติงานทางการศึกษาในระดับพื้นที่ว่าอะไรคือกลไกทางกฎหมายที่จะเป็นแนวปฏิบัติเพื่อรับรองการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ (อมรทิพย์ อมรภิบาล และ จิราพร วรเสน 2544, เครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติ, เปรมใจ วังศิริไพศาล 2553, วัลยา มนัสเกษมศิริกุล 2551) ในวิทยานิพนธ์เรื่อง“กระบวนการการจัดการศึกษาสำหรับเด็กย้ายถิ่นข้ามชาติโดยองค์กรพัฒนาเอกชน: กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก”ของ วัลยา มนัสเกษมศิริกุล มีการให้คำนิยามศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพไว้ว่า “สถานศึกษานอกระบบที่จัดการศึกษาให้แก่เด็กย้ายถิ่นข้ามชาติซึ่งดำเนินงานโดยองค์กรพัฒนาเอกชน และมีสถานภาพที่ไม่ถูกกฎหมายไทย” (วัลยา 2551)

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา เมื่อมีการสะท้อนข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้มากขึ้น ก็เริ่มมีพื้นที่ในการทำงานร่วมกันระหว่างหลายภาคส่วน การเปิดโอกาสให้มีการพูดคุยและรับฟังกันทำให้ประเด็นด้านมนุษยธรรมและการคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนได้รับความสนใจมากขึ้นเพราะบทบาทของศูนย์การเรียนรู้ในการคุ้มครองเด็กทำให้แนวโน้มปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการค้ามนุษย์ และปัญหาแรงงานเด็กลดลง ส่วนหน่วยงานที่มีพันธกิจและเหตุผลด้านความมั่นคงของประเทศ รวมทั้งการสอดส่องควบคุมกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ การควบคุมจำนวนศูนย์การเรียนรู้ที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นก็เห็นดีด้วยว่าควรจะสนับสนุนการทำงานร่วมกัน ซึ่งจะเป็นผลดีกว่าปล่อยให้บุคคลและองค์กรเอกชน/องค์กรศาสนาที่จัดการศูนย์การเรียนรู้ดำเนินการไปโดยเอกเทศ ซึ่งอาจจะส่งผลให้ความเชื่อและอุดมการณ์ที่คนชายแดนให้มีความแตกต่างจากประชากรหลักของประเทศ (วรเชษฐ, 2555) และเกิดความขัดแย้งขึ้นในภายหลัง

ต่อจากนั้นเพียง 4 ปี รัฐบาลไทยได้ผ่านกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิของบุคคลในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ปี พ.ศ.2554²⁸ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ หรือศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center) และการจัดศึกษาทางเลือก (Alternative Education) เพื่อหลีกเลี่ยงภาวะการผูกขาดทางการศึกษาของการศึกษาในระบบของรัฐ และเพื่อเปิดพื้นที่การเรียนรู้ให้มีความยืดหยุ่นสอดคล้องสถานะและความต้องการของด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน ในกฎกระทรวงนั้นมีการนิยามศูนย์การเรียนรู้ไว้ดังนี้

ข้อ 1 ในกฎกระทรวง ศูนย์การเรียนรู้ หมายถึงสถานที่เรียนที่บุคคลจัดตั้งขึ้นเพื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยไม่แสวงหาผลกำไรบุคคลากรทางการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ หมายถึง ผู้จัดการศึกษา ผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้ รวมทั้งผู้สนับสนุนการศึกษาซึ่งทำหน้าที่ให้บริการหรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการ

²⁸จาก หนังสือราชกิจจานุเบกษา หน้า 59-63 เล่มที่ 129 ตอนที่ 3 ก . กฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิของบุคคลในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. 2554

จัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศก์ และการบริหารการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ ผู้จัดการศึกษา หมายถึง บุคคลซึ่งได้รับอนุญาตจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาให้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้

ข้อ 2 ในกฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิของบุคคลในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ ระบุไว้ว่า “ศูนย์การเรียนรู้คือองค์กรวิชาที่พออาจจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในรูปแบบการศึกษานอกระบบ หรือ การศึกษาตามอัธยาศัย โดยจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับผู้ขาดโอกาสในการเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน ปกติทั้งนี้เพื่อให้มีความยืดหยุ่น คล่องตัว และสนองตอบวัตถุประสงค์ของศูนย์การเรียนนั้น”

แต่เนื่องจากกฎกระทรวงดังกล่าวระบุว่า “บุคคลที่จะจดทะเบียนศูนย์การเรียนรู้ตามกฎกระทรวงนี้ ได้ต้องเป็นผู้ที่มีสัญชาติไทย” จึงส่งผลให้ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพ ที่แม่จะมีรูปแบบและ เนื้อหาสาระทางการศึกษาสอดคล้องตามที่กฎกระทรวงกำหนด แต่ไม่สามารถจดทะเบียนตามกฎหมายไทย ได้ เพราะส่วนใหญ่จัดตั้งและดำเนินการโดยผู้อพยพหรือผู้พลัดถิ่นจากประเทศพม่า

อย่างไรก็ตาม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2 (สพป.ตาก เขต 2) ได้มี นโยบายให้ศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่รับผิดชอบในพื้นที่ 5 อำเภอชายแดนจังหวัดตาก ประกอบด้วย อำเภอ แม่สอด อำเภออุ้มผาง อำเภอแม่ระมาด อำเภอท่าสองยาง และอำเภอพบพระ ได้จดทะเบียนกับ สพป.ตาก เขต 2 และแม้การจดทะเบียนดังกล่าวจะไม่ใช้การรับรองว่าศูนย์การเรียนรู้มีสถานะถูกต้องตามกฎหมาย ไทย แต่นโยบายดังกล่าวมีข้อดีและเอื้อประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้เป็นอย่างมาก เพราะ สพป.ตาก เขต 2 ได้ให้การรับรองและคุ้มครองบางประการแก่ผู้ถือบัตรประจำตัวของศูนย์การเรียนรู้ เช่น การเดินทางไปกลับที่พัก-ศูนย์การเรียนรู้ การเดินทางไปประชุมหรือร่วมกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดโดย สพป. ตาก เขต 2 และเดินทางไปสถานที่ใกล้เคียงเพื่อการยังชีพ เช่น ตลาด เป็นต้น

สำหรับนโยบายจดทะเบียนศูนย์การเรียนรู้อย่างเป็นทางการเริ่มขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2552 โดยมี ศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ 5 อำเภอชายแดนที่เข้าจดทะเบียนถึง 61 แห่ง ส่วนรอบที่สองในปี พ.ศ. 2553 มี ศูนย์การเรียนรู้เข้าจดทะเบียนเพิ่มเป็น 63 แห่ง และรอบที่สามในปี พ.ศ. 2554 มีศูนย์การเรียนรู้เข้า จดทะเบียนเพิ่มขึ้นเป็น 74 แห่ง²⁹

หลังจากที่มีการยอมรับสถานภาพของศูนย์การเรียนรู้ในระดับท้องถิ่น ก็ทำให้สถานการณ์ต่าง ๆ ดีขึ้น ศูนย์การเรียนรู้ บุคลากร และนักเรียน ไม่ต้องคอยหลบซ่อนหรือหวาดผวเหมือนเดิม แต่หลายคำถาม ที่ตามมาคือศูนย์การเรียนรู้เป็นทางเลือกที่จะช่วยให้เด็กได้รับการศึกษาอันเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนา

²⁹อย่างไรก็ตาม สพป. ตาก เขต 2 ได้ทำการสำรวจตัวเลขศูนย์การเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการมานับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ซึ่งพบว่าขณะนั้นมี ศูนย์การเรียนรู้เพียง 46 แห่ง และเพิ่มจำนวนขึ้นเป็น 55 แห่งใน พ.ศ. 2551 ซึ่งตัวเลขดังกล่าวแสดงให้เห็นชัดเจนว่าศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ 5 อำเภอชายแดนมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นต่อเนื่อง

คุณภาพชีวิตของเด็กได้จริงหรือไม่ อย่างไร การศึกษาที่จัดขึ้นเป็นไปอย่างมีคุณภาพหรือไม่ การควบคุมดูแลการจัดการศึกษาเป็นอย่างไร ควรจะมีกติกาคือช่วยในการพัฒนาคุณภาพของการศึกษาให้มีคุณภาพที่ทัดเทียมกันอย่างไร

งานวิจัยของเปรมใจ วังศิริไพศาล (2553) และวัลยา มนัสเกษมสิริกุล (2551) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการยกระดับคุณภาพของศูนย์การเรียนหลายประการ เช่น การพัฒนาหลักสูตรและรูปแบบการเรียนการสอนให้มีมาตรฐาน โดยคำนึงถึงพื้นฐานและความต้องการของผู้เรียน มีการอบรมครูให้มีประสิทธิภาพ การปรับปรุงสถานที่เรียน รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนและผู้ปกครองและนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา นอกจากนี้นโยบายทางการศึกษาต้องสนับสนุนการเข้าถึงการศึกษาของเด็กทุกคน และรัฐบาลไทยควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาการศึกษานอกระบบสำหรับเด็กย้ายถิ่นให้มีคุณภาพ (วัลยา 2551)

นอกจากบทบาทของผู้บริหารจัดการศูนย์การเรียนและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องแล้ว ยังต้องคำนึงถึงความพร้อมของเด็กและครอบครัวในด้านต่าง ๆ ด้วย เช่น การให้ความสำคัญต่อการศึกษา แรงสนับสนุนและความร่วมมือของครอบครัวในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนของเด็ก การเตรียมความพร้อมให้เด็กทั้งด้านภาษาหรือเนื้อหา ดังนั้น การจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพจึงต้องอาศัยการประสานงาน และความร่วมมือของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ความเข้าใจและทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้อง องค์การพัฒนาเอกชน ผู้ประกอบการ รวมทั้งการสนับสนุนงบประมาณที่จำเป็นต้องเพิ่มเติมจากปกติในการจัดการศึกษารูปแบบต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับกับสถานการณ์ของเด็กกลุ่มต่าง ๆ (เปรมใจ 2553)

ตารางที่ 10 เส้นเวลาและสถานการณ์ของศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่รับชอบของ สพป. ตาก เขต 2³⁰

ปี พ.ศ.	จำนวน/ 5 อำเภอชายแดน			จำนวน/เฉพาะอำเภอแม่สอด			หมายเหตุ
	จุด ทะเบียน	ไม่จุด ทะเบียน	จำนวน ผู้เรียน	จุด ทะเบียน	ไม่จุด ทะเบียน	จำนวน นักเรียน	
2541- 2542					1		- ศูนย์การเรียนรู้แห่งแรก ๆ ในอำเภอแม่สอดเริ่มต้นจากศูนย์เด็กเล็ก เพื่อดูแลและให้การศึกษาเบื้องต้นสำหรับบุตร-หลาน พนักงานองค์กรพัฒนาเอกชนท้องถิ่น (community - based organization – CBO) และบางแห่งเกิดจากการรับเลี้ยงเด็กในสภาระยากลำบากและด้อยโอกาส
2543					13		- มีศูนย์การเรียนรู้ 13 แห่งที่รวมตัวกันจัดตั้งเป็นคณะทำงานเพื่อการศึกษาของเด็กย้ายถิ่นข้ามชาติจากประเทศพม่า โดยใช้ชื่อองค์กรว่า Burmese Migrant Workers Education Committee (BMWEC) และปัจจุบันมีศูนย์การเรียนรู้จำนวนมากที่แยกตัวออกจาก BMWEC เพื่อมาดำเนินงานโดยอิสระ เช่น Children Development Centre (ศูนย์การเรียนรู้ CDC) หรือจัดตั้งเป็นกลุ่มองค์กรใหม่ เช่น Migrant Education (ME) เป็นต้น คาดการณ์ว่ามีศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินการโดยอิสระหรืออยู่ภายใต้องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรศาสนาอื่น ๆ ด้วย
2546					5		- ศูนย์การเรียนรู้ภายใต้ BMWEC ลดจำนวนลงเพราะประสบปัญหาเงินทุนสนับสนุน
2547					15		- ตัวเลขนี้เฉพาะศูนย์การเรียนรู้ภายใต้ BMWEC
2549		46	5,358		35	4,416	- สพป. ตาก เขต 2 เริ่มสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลศูนย์การเรียนรู้
2550					41	4,828	
2551		55	6,906		47 ³¹	6,346	- จำนวนศูนย์การเรียนรู้โดยวัดยาและเปรมใจมีจำนวนแตกต่างกันถึง 6 แห่ง แต่การศึกษาทั้ง 2 ขึ้นอ้างอิงข้อมูลจาก

³⁰รวบรวมข้อมูลจาก

- 1.1 รายงานการวิจัยรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว: กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก , เปรมใจ วังศิริไพศาล, 2553.
- 1.2 วิทยานิพนธ์ กระบวนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กย้ายถิ่นข้ามชาติโดยองค์กรพัฒนาเอกชน: กรณีศึกษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก, วัดยา มนัสเกษมสิริกุล, 2551.
- 1.3 ฐานข้อมูลสำนักงานพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาดาก เขต 2
- 1.4 ข้อมูลภาคสนาม โดยทีมวิจัยระหว่างเดือนเมษายน – ตุลาคม 2555

³¹วัดยา ,2551.

ปี พ.ศ.	จำนวน/ 5 อำเภอชายแดน			จำนวน/เฉพาะอำเภอแม่สอด			หมายเหตุ
	จดทะเบียน	ไม่จดทะเบียน	จำนวนผู้เรียน	จดทะเบียน	ไม่จดทะเบียน	จำนวนนักเรียน	
					41 ³²	7,407	<p>สพป. ตาก เขต 2 เหมือนกัน ทั้งนี้ จำนวนที่แตกต่างอาจมีสาเหตุมาจากการศึกษาของวิทยาลัยสมบูรณวิโมคคญาณเมษายน พ.ศ. 2551 และภายหลังจากนั้นจนถึงสิ้นสุดปี พ.ศ. 2551 อาจมีการเปลี่ยนแปลงจำนวนของศูนย์การเรียน จำนวนผู้เรียนที่เพิ่มขึ้นในศูนย์การเรียนสอดคล้องกับการเพิ่มจำนวนของนักเรียนโรงเรียนบ้านท่าอาจ ซึ่งผู้อำนวยการโรงเรียนวิเคราะห์ว่ามีสาเหตุมาจากพายุไซโคลนนาวิกิสที่พัดถล่มประเทศพม่าในช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2551 ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ประสบภัยอพยพเข้ามาในประเทศไทย บริเวณอำเภอแม่สอดเป็นจำนวนมาก</p> <ul style="list-style-type: none"> - ศูนย์การเรียนบางแห่ง เช่น ศูนย์การเรียนซาทุเหลได้ทดลองใช้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจากหลักสูตรการศึกษาของประเทศไทย กะเหรี่ยง ประเทศไทย ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา โดย World Education Consortium (WE) เพื่อให้ศูนย์การเรียนมีมาตรฐานในการเรียนการสอนมากขึ้น
2551***							<ul style="list-style-type: none"> - ศูนย์การเรียน ออลเซนต์ ตาลเดี่ยว ได้ขออนุญาตจัดตั้งเป็นโรงเรียนเอกชนในระบบ ประเภทการศึกษาสงเคราะห์ ภายใต้การดำเนินงานของมูลนิธิปริชาญาณเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส
2552	60		10,756	45		8,607	<ul style="list-style-type: none"> - สพป. ตาก เขต 2 มีนโยบายจดทะเบียนศูนย์การเรียนอย่างเป็นทางการครั้งแรก ภายใต้นโยบายจดทะเบียน สพป. ตาก เขต 2 ได้ให้การรับรองและคุ้มครองบางประการแก่ผู้ถือบัตรประจำตัวบุคลากรทางการศึกษาและผู้เรียนของศูนย์การเรียน เช่น การเดินทางไปกลับที่พัก-ศูนย์การเรียน การเดินทางไปประชุมหรือร่วมกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดโดย สพป. ตาก เขต 2 การเดินทางไปสถานที่ใกล้เคียงเพื่อการยังชีพ เช่น ตลาด เป็นต้น
2552***							<ul style="list-style-type: none"> - ศูนย์การเรียน ออลเซนต์ ตาลเดี่ยว ได้รับใบอนุญาตจัดตั้งเป็นโรงเรียนเอกชน ภายใต้ชื่อโรงเรียนสันถวไมตรีศึกษา
2553	63						<ul style="list-style-type: none"> - สพป. ตาก เขต 2 มีนโยบายเปิดจดทะเบียนศูนย์การเรียนอย่างเป็นทางการครั้งที่สอง
2553***							<ul style="list-style-type: none"> - มีศูนย์การเรียนจำนวนหนึ่งเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับระบบรัฐบาลไทย ภายใต้โครงการ School within School (SWS) เช่น ศูนย์การเรียนแควกะบอง, ศูนย์การเรียนพยานดาว, ศูนย์การเรียนนิเวศย์, ศูนย์การเรียนหนองบัวแดงที่

³² เปรมใจ, 2553.

ปี พ.ศ.	จำนวน/ 5 อำเภอชายแดน			จำนวน/เฉพาะอำเภอแม่สอด			หมายเหตุ
	จดทะเบียน	ไม่จดทะเบียน	จำนวนผู้เรียน	จดทะเบียน	ไม่จดทะเบียน	จำนวนนักเรียน	
							ได้ทำโครงการร่วมกับโรงเรียนบ้านท่าอากาศยานจนถึงปัจจุบัน เป็นต้น
2554	74		14,407	58		11,293	- สพป. ตาก เขต 2 มีนโยบายเปิดจุดทะเบียนศูนย์การเรียนอย่างเป็นทางการเป็นครั้งที่สาม
***2554							- ศูนย์การเรียนแห่งหนึ่งได้ถอนตัวออกจากการทำโครงการ SWS เพราะมองว่าไม่สอดคล้องกับเป้าหมาย - ศูนย์การเรียน CDC ได้เข้าร่วมโครงการโรงเรียนสาขากับโรงเรียนบ้านท่าอากาศยาน (มีความคลาดเคลื่อนและมีความผิดพลาดเกี่ยวกับข้อตกลงความร่วมมือ)
2555	74			58	3		- สพป. ตาก เขต 2 ยกเลิกนโยบายจดทะเบียนศูนย์การเรียน - ศูนย์การเรียนหลายแห่งมีแนวโน้มจะปิดตัวลงในระยะเวลาอันใกล้เนื่องจากจะประสบปัญหาเงินทุนสนับสนุน - ศูนย์การเรียน และองค์กรการศึกษาบางแห่งมีแนวโน้มเคลื่อนย้ายหรือเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับประเทศพม่า
*2555	73			57	3		- ศูนย์การเรียนเซทรานาได้แจ้งปิดตัวอย่างเป็นทางการในการประชุมศูนย์การเรียนเด็กต่างด้าว เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2555 แต่คาดการณ์ว่าจำนวนผู้เรียนไม่คลาดเคลื่อนไปจากปี 2554 มากนัก เพราะผู้เรียนที่ประสงค์จะเรียนต่อได้ถูกส่งไปยังศูนย์การเรียนอื่น ๆ แทน

หมายเหตุ : 1. *** หมายถึงการดำเนินการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนตามมติคณะรัฐมนตรี 5 กรกฎาคม 2548

2. นอกจากศูนย์การเรียน 3 แห่งตามที่ปรากฏแล้ว คาดว่าตลอดระยะเวลาที่มีศูนย์การเรียนอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่ได้จดทะเบียนกับ สพป. ตาก เขต 2

บทที่ 5

ความคาดหวังของเด็กและเยาวชน ระบบการจัดการการศึกษาและการปรับตัวของศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้บริเวณชายแดนแม่สอดก่อตั้งและพัฒนาขึ้นมาประมาณเกือบ 20 ปีแล้วและทยอยเพิ่มจำนวนขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการเรื่องการศึกษา การปกป้องคุ้มครองเด็ก การสร้างงานให้ผู้อพยพบางส่วน ฯลฯ บทที่ 5 นี้จะบรรยายถึงข้อค้นพบเกี่ยวกับความคาดหวังของเด็ก-เยาวชนและผู้ปกครองอพยพ ซึ่งแยกเป็นความคาดหวังในชีวิตและมุมมองต่ออนาคตโดยรวม และความคาดหวังเกี่ยวกับการศึกษา หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์ถึงระบบการจัดการศึกษาและการปรับตัวของศูนย์การเรียนรู้ ความยืดหยุ่นและการกำหนดมาตรฐานการเรียนการสอน การรับรองวุฒิการศึกษา และการพัฒนาระบบการจัดการศึกษาโดยวิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดรูปแบบโรงเรียนสาขา การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เป็นโรงเรียนเอกชนการจัดรูปแบบ School Within School (SWS) ประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับพัฒนาการและการปรับตัวของศูนย์การเรียนรู้คือคุณสมบัติของครูผู้สอนในศูนย์การเรียนรู้และการพึ่งพาการสนับสนุนจากแหล่งทุน

ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความคาดหวังและมุมมองต่ออนาคตของเด็ก เยาวชน และผู้ปกครองนั้น ส่วนใหญ่ใช้วิธีสัมภาษณ์ แต่สำหรับเด็กระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น คณะวิจัยได้ใช้กิจกรรมทดลองสอนและการให้เด็กวาดภาพ พูดคุย ตั้งคำถาม ดังที่ได้ให้รายละเอียดแล้วในส่วนของวิธีวิจัย

5.1 ความคาดหวังของเด็ก-เยาวชนและผู้ปกครองอพยพ

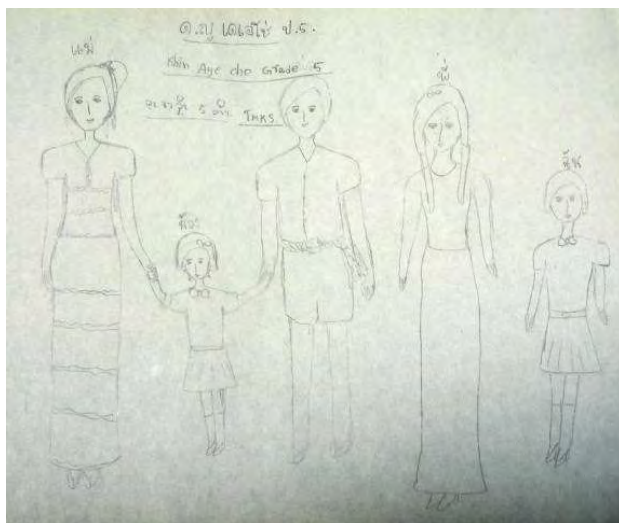
5.1.1. ความคาดหวังในชีวิตและมุมมองต่ออนาคตโดยรวม

สำหรับความคาดหวังในชีวิตและมุมมองต่ออนาคตนั้น คณะวิจัยพบว่าเด็กและเยาวชนที่มีอายุน้อยหรือที่กำลังเรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษาตอนต้น-ประถมศึกษาตอนปลายหรือเกรด 1-6 มักจะไม่ได้ตั้งความหวังไว้สูงหรือมีความหวังที่ทอดไกลไปในระยะยาว สิ่งที่ยังหวังคือการมีครอบครัวที่อบอุ่น ได้เรียนและเล่นสนุก ได้พบกับสิ่งดี ๆ ในชีวิต ได้มีโอกาสมีทางเลือกตามที่เหมาะสม ส่วนความฝันนั้นก็เป็สิ่งที่อยากเห็นในอนาคตโดยที่ยังไม่ได้มีการวางแผนเป้าหมายและเส้นทางในชีวิตอย่างชัดเจน

เมื่อให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพในศูนย์การเรียนรู้ลองวาดรูป “บ้าน” และครอบครัวที่อยากเห็นในอนาคต จะเห็นว่ารูปวาดส่วนใหญ่สะท้อนถึงความต้องการความรัก ความอบอุ่นของครอบครัว ที่มีตัวเด็กพ่อแม่พี่น้องอาศัยอยู่ในบ้านอย่างครบถ้วน ทำกิจกรรมด้วยกัน กินข้าวด้วยกัน ร้องเพลงด้วยกัน เนื่องจากเด็กส่วนใหญ่ต้องแยกกันอยู่กับครอบครัว เด็กบางคนต้องอยู่หอในของศูนย์การเรียนรู้ เนื่องจากมีบ้านอยู่ใน

ฝั่งพม่าที่เป็นพื้นที่ชายแดนติดต่อกับฝั่งไทย แต่ก็ไม่สามารถเดินทางข้ามฝั่งชายแดนไปกลับบ้านและศูนย์การเรียนในแต่ละวันได้ จึงต้องมาอยู่หอ เด็กจึงหวังว่าครอบครัวจะได้อยู่ด้วยกันในอนาคต

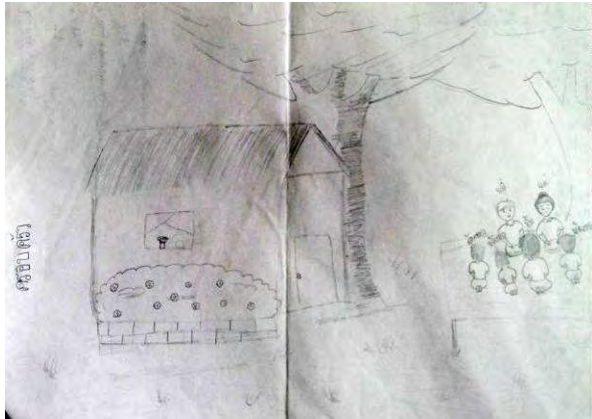
เด็กอีกส่วนหนึ่งแยกกันอยู่กับพ่อแม่ผู้ปกครองเพราะความจำเป็นในการประกอบอาชีพ พ่อแม่ญาติพี่น้องไปเป็นลูกจ้างทำไร่ ทำงานโรงงาน งานก่อสร้าง ฯลฯ บางครั้งต้องอพยพโยกย้ายสถานที่ทำงานบ่อยครั้ง จึงไม่สามารถนำลูกไปด้วยได้เพราะจะเป็นอุปสรรคต่อการทำงานและการอยู่อาศัย ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีเด็กที่ต้องพลัดพรากจากพ่อแม่อันเนื่องมาจากความขัดแย้งและความรุนแรงบริเวณชายแดน

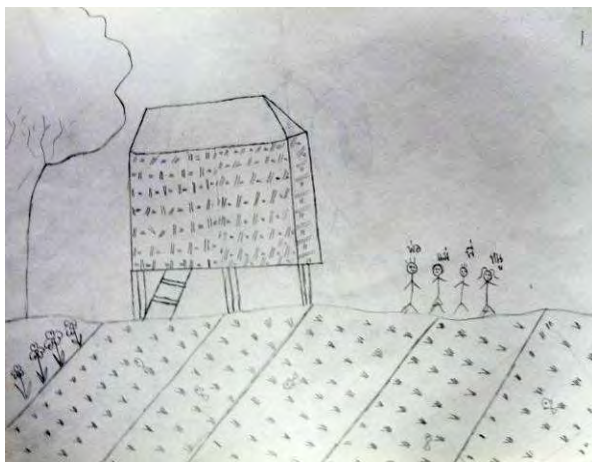
รูปวาดครอบครัวที่อยู่กันพร้อมหน้าพ่อแม่ และลูกวาดโดย เด็กนักเรียนเกรด 5 ศูนย์การเรียน

รูปวาดบ้านพื้นดินหลังเล็ก ๆ แต่แสนจะอบอุ่น เพราะ มีพ่อที่กำลังอ้าแขนรับเพื่อโอบกอดลูกชายวาดโดย เด็กนักเรียนเกรด 5 ศูนย์การเรียน

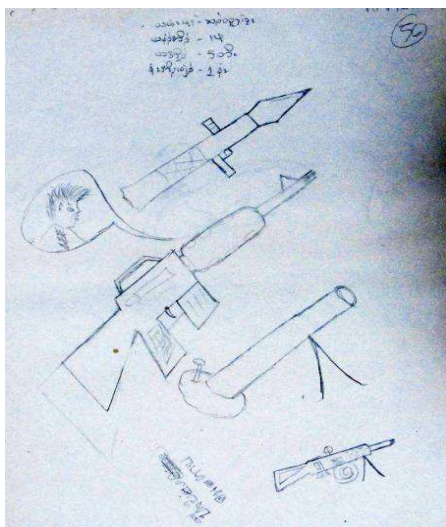

รูปวาดบ้านพื้นถิ่นหลังเล็กๆ หลังคามุงด้วยวัสดุ
ธรรมชาติ สภาพแวดล้อมรอบบ้านปลูกต้นไม้
ดอกไม้สวยงาม พ่อ แม่ และลูกๆ นั่งล้อมวงคุย
กันอยู่หน้าบ้าน
วาดโดย เด็กนักเรียนเกรด 6 ศูนย์การเรียนรู้

รูปวาดบ้านพื้นถิ่น ฝาผนังและหลังคาด้วยวัสดุ
ธรรมชาติ มีพ่อแม่ และลูกๆ ช่วยกันทำไร่
วาดโดย เด็กนักเรียนเกรด 6 ศูนย์การเรียนรู้

เมื่อถามถึงความคาดหวังต่ออาชีพในอนาคต สถานการณ์ทางการเมืองและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพม่าก็ทำให้ไม่สามารถจะคิดให้ไกลได้มากนัก สิ่งต่างๆ ในชีวิตล้วนขึ้นอยู่กับปัจจัยที่หลากหลาย ผลกระทบจากสถานการณ์ความขัดแย้งก็ยังมีอิทธิพลต่อเด็กบางคน เช่นเมื่อถามถึง “สิ่งที่เด็กหวาดกลัวที่สุด” เด็กนักเรียนชายหลายคนบอกว่าพวกเขากลัวการสู้รบ จึงวาดรูปเกี่ยวกับทหาร ปืน และคนตาย

รูปวาดปืนประเภทต่างๆ พร้อมทั้งตัวหนังสือ
ภาษาไทยว่า “ปืนยิง คนตาย”
วาดโดย เด็กนักเรียนเกรด 5 ศูนย์การเรียนรู้

ความขัดแย้งที่นอกเหนือไปจากการควบคุมของเด็ก ๆ ครอบครัวยุ และชุมชน กับสถานะที่ไม่มั่นคงของชีวิตทำให้พวกเขาคิดฝันเกี่ยวกับอนาคตและอาชีพได้ แต่ก็ยังไม่คาดหวังว่าสิ่งนั้นจะเกิดขึ้นได้จริงหรือไม่ ตัวอย่างของคำตอบเกี่ยวกับอนาคตมีดังนี้

เด็ก ๆ ฝันถึงงานในอนาคตที่แตกต่างกันไป บางคนฝันอยากเป็นหมอ บางคนอยากเป็นคนเลี้ยงวัว บางคนอยากเป็นศิลปิน แต่จะเรียนได้แค่ไหนไม่แน่ใจ ขึ้นอยู่กับทุนการศึกษา

สัมภาษณ์กลุ่มเด็กและเยาวชนผู้อพยพจำนวน 6 คน ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง-พม่า
เรียนระดับประถมศึกษาในศูนย์การเรียน, สัมภาษณ์ กันยายน, 2555

อนาคตอยากเป็นทหาร ตอนนี้ไม่อยากกลับไปอยู่ประเทศพม่าเพราะไม่มีเพื่อน และอยากเป็นคนไทย เพราะเป็นคนไทยดีกว่า ไปเที่ยวสะดวก อยู่ที่ไหนก็สวย สะอาด แต่อนาคตต่อไปถ้าประเทศพม่าเจริญขึ้นยังไม่แน่ใจว่าจะกลับไปไหม

เพศชายอายุ 12 ปี ชาติพันธุ์พม่า นักเรียนโรงเรียนไทย,
สัมภาษณ์ กรกฎาคม, 2555

หากเทียบกับเด็กนักเรียนในระดับประถมศึกษาแล้ว เยาวชนที่เรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น-มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือที่มีอายุ 15-18 ปีและยังอยู่ในระบบการศึกษา มักจะมีความคิดฝันและมีเป้าหมายชีวิตในอนาคตที่ชัดเจนขึ้น เยาวชนส่วนที่ต้องรับผิดชอบดูแลสมาชิกในครอบครัวหรือช่วยเหลือครอบครัวทำงาน ประกอบอาชีพหารายได้ ก็ไม่ได้หวังมากนักกับการเรียนต่อในระดับสูง แต่ส่วนที่ได้รับโอกาสในการศึกษา เช่น ครอบครัวยินดีให้เรียน หรือได้รับทุนการศึกษา ได้รับการส่งเสริมจากแหล่งต่าง ๆ ก็มักจะตั้งความคาดหวังที่ชัดเจนและกระตือรือร้นหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อที่จะได้มีทางเลือกหรือโอกาสที่ดีที่สุด

5.1.2 ความคาดหวังเกี่ยวกับการศึกษา

เด็ก-เยาวชนและผู้ปกครองผู้อพยพบางส่วนมีความคาดหวังต่ออนาคตไม่ต่างจากคนไทยหรือคนทั่ว ๆ ไปที่ต้องการโอกาสทางการศึกษา อยากเรียนต่อจนจบระดับปริญญา และอยากทำงานที่ดีมีความมั่นคง เช่น อยากเป็นแพทย์ อยากเป็นครู อยากเป็นตำรวจ บางคนอยากทำงานในองค์กรชุมชน (CBOs) อยากเป็นนักสิทธิมนุษยชน และบางคนอยากไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่ต่างประเทศ (ประเทศที่สาม) เป็นต้น แม้ว่าจะมีความฝันหรือความคาดหวังเกี่ยวกับการศึกษาและอาชีพในอนาคต แต่เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ยังไม่แน่ใจว่าจะอยู่ในประเทศไทยหรือกลับไปอยู่ประเทศพม่าในอนาคตหลังจากจบการศึกษาแล้วรายงาน “เด็กผู้อพยพกับความรู้สึกต่ำต้อยในประเทศของคนอื่น” ให้ข้อมูลว่าแม้ว่าเด็กและเยาวชน

ผู้อพยพส่วนใหญ่จะมีชีวิตที่ยากลำบาก แต่พวกเขาก็ยังมีความหวังและความฝัน “เพื่ออนาคตของตนและของประเทศพม่า” เด็กหลายคนหวังจะกลับไปเพื่อที่จะได้ร่วมพัฒนาประเทศพม่า (2554: 12)

เด็กและเยาวชนผู้อพยพต่างมีความหวังต่อศูนย์การเรียนรู้ในด้านการพัฒนาความรู้ความสามารถ ด้านการให้ความรู้เรื่องภาษาอังกฤษ ภาษาไทย และภาษาพม่า ซึ่งพวกเขามีมุมมองว่าทักษะทางภาษา เป็นความรู้พื้นฐานสำคัญต่ออนาคตทางการศึกษา การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพทั้งในประเทศไทย และประเทศพม่าในอนาคต

ฉันหวังอยากให้ลูกได้เรียนสูง ๆ มีความรู้ติดตัว อยากให้ลูกพูดภาษาไทยและ ภาษาอังกฤษเก่ง ๆ และทำงานที่ลูกชอบ ทำที่ไหนก็ได้ ลูกคนโตบอกว่าอยากเป็นครู สอนหนังสือ ส่วนลูกคนเล็กชอบร้องเพลงภาษาไทยและเพลงภาษาอังกฤษ

เพศหญิง นับถือศาสนาอิสลาม อาชีพแม่บ้าน,
สัมภาษณ์ เมษายน, 2555

พ่อหนูอยากให้ลูกเรียนสูง ๆ จะได้ไม่ต้องทำงานหนักเหมือนพ่อ หนูอยากเก่ง ภาษาไทยจะได้หางานในประเทศไทยได้ง่ายขึ้นและหางานที่ดีได้ด้วย ถ้าในอนาคตได้ กลับไปอยู่บ้านที่ประเทศพม่า แล้วรู้ภาษาไทยจะได้เอาไปสอนคนพม่า และคิดว่าทำให้ หางานในประเทศพม่าได้ง่ายขึ้นด้วย

เพศหญิง อายุ 15 ปี ชาตัพันธ์กะเหรี่ยง-พม่า ผู้เรียนศูนย์การเรียนรู้,
สัมภาษณ์ กรกฎาคม, 2555

วางแผนจะให้ลูกไปเรียนต่อที่ศูนย์การเรียนรู้ CDC แต่รู้ว่าเรียนในศูนย์การเรียนรู้จะไม่ได้ รับวุฒิการศึกษา ฉันไม่ได้ให้ความสำคัญกับวุฒิการศึกษา เพียงอยากให้ลูกได้เรียนเพื่อ จะมีโอกาสที่ดีกว่าอยากให้ลูกพูดภาษาไทยได้โตขึ้นจะได้หางานทำได้

เพศหญิง ชาตัพันธ์พม่า อาชีพรับจ้าง,
สัมภาษณ์ เมษายน, 2555

หลังเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ 6 จะไปเรียนต่อระดับ Post-10 ด้านวิศวกรรมที่ STTC และถ้า ใครมีผลการเรียนที่ดี ครูที่นี่จะติดต่อให้ได้กลับไปทำงานที่พม่า ซึ่งถ้ามีโอกาสได้ไป ทำงานพม่าก็จะไปทำ

เพศชายอายุ 17 ปี ผู้เรียนศูนย์การเรียนรู้,
สัมภาษณ์ เมษายน, 2555

ตั้งใจจะสอบ GED และหากสอบผ่านจะได้ทุนการศึกษาและเลือกไปเรียนต่อระดับมหาวิทยาลัยได้ที่กรุงเทพฯ ฮองกง เซี่ยงไฮ้หรือมหาวิทยาลัยนานาชาติ (Asia Pacific University) ซึ่งสามารถออกวุฒิหรือไปรับรองการศึกษาให้ได้ หนูอยากเรียนต่อและทำงานเป็นนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน เพราะอยากช่วยเหลือคนพม่าและช่วยคนทั่วไปให้ได้รับความเป็นธรรม โดยอาจทำงานอยู่อำเภอแม่สอดก่อนสักระยะแล้วกลับไปเป็นนักกฎหมายที่พม่าต่อไป

เพศหญิง อายุ 18 ปี ชาตัพันธ์กะเหรี่ยง-พม่า ผู้เรียนศูนย์การเรียน,
สัมภาษณ์ เมษายน, 2555

สำหรับกลุ่มที่ไม่อยากกลับไปทำงานที่พม่าก็มีบ้างเช่นกัน ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กและเยาวชนที่มีความคุ้นเคยกับเมืองไทยแล้ว อาจจะเป็นทายาทรุ่นที่ 2 หรือ 3 และยังไม่เห็นโอกาสในอนาคตอย่างชัดเจนในประเทศพม่า

อยากเก่งภาษาไทย เพราะอยู่ในเมืองไทยตั้งใจว่าต้องพูด ฟัง อ่านเขียน ภาษาไทยให้ได้ และอยากเก่งภาษาอังกฤษด้วย เพราะถ้าเรียนเก่ง ๆ เราจะมีโอกาสได้ไปเรียนต่อต่างประเทศ ตั้งใจไว้ว่าอยากเป็นหมอ แต่ไม่อยากกลับไปเป็นหมอในประเทศพม่า

เพศชายอายุ 13 ปี ผู้เรียนศูนย์การเรียน,
สัมภาษณ์ พฤษภาคม, 2555

ถ้าเรียนในประเทศไทยแล้วสามารถทำบัตรและออกวุฒิให้ได้ก็จะอยู่ประเทศไทย แต่ถ้าไม่ได้จะกลับไปพม่า ต้องการความมั่นคงพอมีความคาดหวังอยากให้อ่านหนังสือ ๆ และทำงานดี ๆ เพราะครอบครัวยากจน

เพศหญิง อายุ 16 ปี ชาตัพันธ์พม่า ผู้เรียนศูนย์การเรียน,
สัมภาษณ์ เมษายน, 2555

ชอบเรียนวิชาภาษาไทยและภาษาอังกฤษมากที่สุด อนาคตตั้งใจว่าอยากเรียนต่อให้จบสูง ๆ และมีความฝันอยากไปเรียนต่อต่างประเทศ เช่น อเมริกา อยากกลับมาเป็นครูสอนวิชาภาษาอังกฤษให้เด็กอนุบาล แต่ไม่รู้ว่าจะได้กลับไปประเทศพม่าหรือเปล่า

เพศหญิงอายุ 14 ปี ชาตัพันธ์พม่า ผู้เรียนศูนย์การเรียน
สัมภาษณ์ เมษายน, 2555

หลังเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากศูนย์การเรียน CDC ก็มาช่วยงานองค์กร CBOs เพื่อนำประสบการณ์การทำงานที่ 1 ปี ไปสมัครเข้าเรียนที่ Tak Community College เป็นหลักสูตรภาษาอังกฤษเกี่ยวกับการทำงาน CBOs หลังจากเรียนจบแล้วจะทำงานกับ CBOs ที่นี้ต่อไป

เทศหญิง ซาดิพันธุ์พม่า-กะเหรี่ยง เจ้าหน้าที่ CBOs,
สัมภาษณ์ กรกฎาคม, 2555

จากการได้พูดคุยและทดลองสอนเยาวชนผู้อพยพระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย (เกรด 9 ศูนย์การเรียน CDC จำนวน 22 คน เกรด 12 ศูนย์การเรียน CDC จำนวน 13 คน และเกรด 12 ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น 45 คน) ก็พบว่านักเรียนมีความกระตือรือร้นที่จะพูดคุยซักถาม เมื่อเปิดประเด็นให้ซักถามอะไรก็ได้ต่อคณะวิจัย เด็กและเยาวชนก็มีคำถามที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นคำถามที่เจาะจง คำถามกว้าง ๆ โดยก่อนหน้าที่จะไปเยี่ยมเยียนนักเรียน นักวิจัยภาคสนามในโครงการฯ ได้เข้าไปในโรงเรียนเพื่อขออนุญาตผู้บริหารและนัดหมายกับนักเรียน อีกทั้งให้ข้อมูลว่าจะมีคณะวิจัยประมาณ 5-6 คนมาเยี่ยมเยียน มาทดลองสอน ทำกิจกรรมและพูดคุยกับนักเรียนในชั้น หากนักเรียนอยากทราบเรื่องอะไรก็ได้ตั้งคำถามหรือกำหนดประเด็นที่อยากทราบ/อยากทำกิจกรรมไว้ล่วงหน้า คำถามที่มาจากนักเรียนมีดังที่แสดงในตารางด้านล่างนี้

ตารางที่ 11 ประเด็นที่เด็กนักเรียนผู้อพยพตั้งคำถามต่อคณะวิจัย และความถี่ของการถาม

ประเด็น	ความถี่ของการถาม (จำนวนนักเรียนที่ถาม)
1. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีคณะ สาขา และหลักสูตรอะไรบ้าง	23
2. พวกเราจะสามารถเรียนต่อที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้หรือไม่ และต้องใช้หลักฐานหรือเอกสารอะไรบ้าง	19
3. ระยะเวลาและค่าใช้จ่ายในการศึกษาสำหรับระดับปริญญาตรีที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	18
4. ประวัติความเป็นมาและจำนวนนิสิตที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	16
5. อยากให้มาสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย สังคมไทย วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทย	14
6. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีนิตินิตเชื้อชาติและชาติพันธุ์อะไรบ้าง	12
7. ถ้าจบการศึกษาจากศูนย์การเรียน พวกเราสามารถทำอะไรได้บ้าง ถ้าจะเรียนต่อหรือถ้าจะหางานทำ จะต้องทำอย่างไร	11
8. ศูนย์การเรียนของพวกเราจะเป็นอย่างไรในอนาคต	10

ประเด็น	ความถี่ของการถาม (จำนวนนักเรียนที่ถาม)
9. ทำไมคณะวิจัยจึงมาที่ศูนย์การเรียนรู้ คณะวิจัยอยากเรียนรู้อะไรจากพวกเรา	9
10. มุมมองและแนวทางของรัฐบาลไทยในการจัดการผู้อพยพจากพม่าเป็นอย่างไร	9
11. มุมมองและแนวทางของรัฐบาลไทยในการจัดการศูนย์การเรียนรู้และเด็ก/เยาวชนผู้ อพยพ	9
12. อยากให้มาสอนวิชาภาษาไทย-อังกฤษ (การสนทนา การใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน)	8
13. อยากให้มาพูดคุยแนะแนวการศึกษา-อาชีพ และให้คำปรึกษาในด้านต่างๆ	4
14. ถ้าเรียนจบระดับมหาวิทยาลัยแล้วจะมีงานทำหรือไม่ งานประเภทไหนบ้าง	4
15. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีการฝึกอาชีพ/หลักสูตรระยะสั้นสำหรับผู้ที่ไม่จบปริญญาตรี หรือไม่	4
16. ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนไทยเป็นอย่างไร แตกต่างจากศูนย์การเรียนรู้หรือไม่	3
17. ระบบประชาธิปไตยของประเทศไทยเป็นอย่างไร	2
18. ทำไมการทำบัตรเลขศูนย์ (บัตร 10 ปี) จึงต้องมีค่าใช้จ่ายสูง	2
19. อยากทราบรายละเอียดสิทธิในการเรียนและทำงานในประเทศไทย	1
20. ในประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยกี่แห่ง	1

คำถามเหล่านี้แยกออกได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ เรียงตามลำดับความสนใจของเด็กและเยาวชน คือ

1) **คำถามเกี่ยวกับ “อนาคต” เรื่องการศึกษา** เป็นคำถามที่เด็กและเยาวชนให้ความสนใจมากที่สุด นักเรียนในชั้นเรียนอยากทราบแนวทางและความเป็นไปได้ในการศึกษาต่อในระดับหลังมัธยมศึกษาตอนปลาย-หลัง Post-10-ปริญญาตรี ความเป็นมาของสถาบันการศึกษา นิสิตนักศึกษาในสถาบัน (จำนวนนิสิตนักศึกษา ชาติพันธุ์ ฯลฯ) การเตรียมตัวสำหรับการเรียนต่อ ค่าใช้จ่าย ระยะเวลาในการศึกษา ฯลฯ คำถามเกี่ยวกับการเรียนต่อในมหาวิทยาลัยมีมากมาย แต่คณะวิจัยให้ข้อมูลเฉพาะในส่วนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพราะว่ามีมหาวิทยาลัยอื่นๆ นั้นมีความเป็นมา กฎระเบียบ และรายละเอียดต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน³³

³³ หากมีคำถามว่าการที่นักเรียนสนใจเรื่องเรียนต่อในระดับปริญญาตรีเป็นพิเศษ เป็นเพราะคณะวิจัยมาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่เก่าแก่และถือกันว่าเป็นหนึ่งในบรรดามหาวิทยาลัยชั้นนำของประเทศใช่หรือไม่ คณะวิจัยคิดว่าไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะนักเรียนส่วนใหญ่ไม่รู้จักจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะวิจัยได้นำภาพบรรยากาศของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปให้ดู และเล่าให้ฟังถึงการแบ่งคณะต่าง ๆ สิ่งที่จะได้เรียนรู้จากคณะนั้น ๆ สำหรับนักเรียนส่วนใหญ่แล้ว ความคาดหวังหลักคือการมีสิทธิที่จะได้เรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นที่สถาบัน หรือวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยใดก็ตาม

2) คำถามเกี่ยวกับ “สิ่งที่อยากรู้-อยากเรียนเพิ่มเติม” เช่น ประวัติศาสตร์ไทย สังคมไทย วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทย ภาษาไทย-อังกฤษ (การสนทนา การใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน) ระบบอบ ประชาธิปไตย ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนไทย

3) คำถามเกี่ยวกับ “อาชีพ การฝึกอาชีพ การทำงาน” เด็กและเยาวชนอยากได้คำปรึกษาและการแนะแนวด้านการฝึกอาชีพ การหางาน และอยากทราบเรื่องโอกาสในการทำงาน

4) คำถามเกี่ยวกับ “นโยบายและแนวทางของรัฐบาลไทย” และ “สิทธิ-สถานะบุคคล” เช่น นโยบายต่อศูนย์การเรียน นโยบายต่อผู้อพยพ นโยบายต่อเด็กและเยาวชนผู้อพยพ สิทธิการเรียนและการทำงาน การมีบัตรประเภทต่าง ๆ ฯลฯ

จะเห็นได้ว่าคำถามเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับอนาคตทั้งสิ้น และสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพในศูนย์การเรียนเหล่านี้คือโอกาสในการเรียนต่อระดับสูง สิ่งที่อยากเรียนรู้อื่นๆ นั้น ส่วนใหญ่เป็นทักษะสำคัญในการสื่อสาร-ทำงาน-มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมใหญ่ แม้ว่าจะอาศัยอยู่ในประเทศไทยในขณะนี้ แต่เด็กและเยาวชนรู้สึกว่าคุณเองมีความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมไทยน้อยมาก อาจกล่าวได้ว่าเด็ก “กระหาย” ที่จะเรียนรู้ สำหรับพวกเขาแล้ว การศึกษาเป็นการพัฒนาศักยภาพ พัฒนาความรู้และทักษะซึ่งจะเป็นช่องทางที่จะทำให้ชีวิตดีขึ้นและพ้นจากสภาวะกำกั่ง แขนงลอย-ค้างเต้ง (abeyance) ที่กำลังเผชิญอยู่ เมื่อเทียบกับเด็กและเยาวชนไทยที่มีโอกาสเต็มที่ในสถาบันการศึกษาไทยแล้ว เด็กผู้อพยพส่วนใหญ่ในศูนย์การเรียนมีความอดทน ขยันหมั่นเพียร และตั้งใจเรียนมากกว่าเด็กไทยทั่วไปที่มีโอกาสมากกว่า โดยเฉพาะเด็กที่อยู่ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและปลาย หรือ Post-10 ซึ่งสภาพความเป็นจริงคือเด็กที่ได้เรียนต่อในระดับสูงขึ้นไปจะมีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ ตามชั้น เช่น เกรด 12 ของ CDC นั้นมีเหลืออยู่เพียงห้องเดียวและมีนักเรียนจำนวน 13 คนเท่านั้น ส่วนเกรด 12 ของศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee นั้นมีเพียงห้องเดียวเช่นกันและมีนักเรียน 10 คน (ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2555)

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือคำปรึกษาและการแนะแนวด้านการงาน การฝึกอาชีพ และการสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตในอนาคต ซึ่งก็ผูกโยงกับสถานภาพของเด็กและเยาวชน นักเรียนส่วนหนึ่งจึงอยากทราบเกี่ยวกับนโยบายและแนวทางปฏิบัติของรัฐบาลไทย ไม่ว่าจะเป็นนโยบายต่อศูนย์การเรียน นโยบายต่อผู้อพยพ การให้สิทธิการเรียนและการทำงาน ฯลฯ

ความหวังและความฝันของเด็กและเยาวชนผู้อพยพเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และเป็นแรงผลักดันให้เด็กเหล่านี้มีความตั้งใจและความมุ่งมั่นท่ามกลางสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนและสถานภาพที่แขนงลอย-ค้างเต้ง ครูไทยที่สอนภาษาไทยในศูนย์การเรียนแห่งนี้มองว่าฝันเหล่านี้เป็นสิ่งที่ไกลจากความจริงมาก และควรจะทำให้เด็กได้รับรู้และลดความคาดหวังลง ส่วนครูผู้อพยพที่เป็นลูกผสมกะเหรี่ยง-พม่า-ไทย ที่เป็นครูสอนภาษาไทยประจำศูนย์การเรียนแห่งนี้คิดว่าความหวังของเด็กและเยาวชนผู้อพยพในการเรียนต่อ

ระดับสูงโดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับอุดมศึกษาเป็นไปได้ยาก แต่ครูก็ไม่พุดให้นักเรียนผิดหวังหรือเสียใจ ครูทำได้แค่พยายามสอนอย่างไรให้พวกเขาสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้ และครุมองว่าการที่เขามีทักษะภาษาที่ หลากหลาย โดยเฉพาะคนที่ต้องการใช้ชีวิตในประเทศไทย ทักษะภาษาไทยนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นและมี ประโยชน์อย่างมากต่อชีวิตพวกเขา ซึ่งมุมมองดังกล่าวสอดคล้องกับมุมมองและความคาดหวังของเด็ก – เยาวชน และผู้ปกครอง

ครูเคยถามว่าอนาคตอยากเป็นอะไร บางคนตอบว่าอยากเป็นแม่ค้า บางคนดูทีวีแล้ว อยากเป็นแรมโบ้ก็มี บางคนอยากเป็นทหาร อยากเป็นครู อยากเป็นนักการเมือง อยาก เป็นหมอ ฟันของพวกเขาใหญ่มากจนอาจจะเป็นจริงได้ยาก ครูไม่อยากพุดว่าเด็ก ๆ ไม่มี สิทธิฝัน แต่การศึกษาหาความรู้สามารถอยู่กับผู้เรียนได้ตลอดไป และครุคาดหวัง อยากให้เด็กมีความรู้ ดีกว่าไม่ได้เรียนเลย การศึกษาทำให้เด็กสามารถแยกแยะผิด-ถูก ได้ ถ้าเขาไม่มีความรู้ ใครพุดอะไรมาจะเชื่อไปหมด สำหรับทักษะภาษาไทย ถ้าเขา สามารถใช้ภาษาไทยได้ เวลาไปทำงานจะได้ทำงานที่ดีกว่าคนอื่น ๆ ถ้าเขียนได้เป็น จะได้คุมคนงาน แต่ถ้าไม่มีความรู้ต้องทำงานหนัก และถ้าวันหนึ่งเขาต้องกลับไปพม่า เขาจะมีความรู้ภาษาไทยติดไปด้วย

ผู้อพยพเป็นลูกผสมกะเหรี่ยง-พม่า-ไทย อาชีพครูสอนภาษาไทยในศูนย์การเรียน,
สัมภาษณ์ กรกฎาคม, 2555

5.2 ระบบการจัดการการศึกษาและการปรับตัวของศูนย์การเรียน

ในปัจจุบันกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วทั้งใน ประเทศต้นทางของผู้อพยพ (พม่า) ประเทศปลายทาง (ประเทศไทย) และประเทศมหาอำนาจที่เป็นต้นทาง สำคัญของเงินทุนสนับสนุนศูนย์การเรียนและโครงการพัฒนาอื่น ๆ ในพื้นที่ชายแดน

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่กำลังดำเนินอยู่อย่างเข้มข้นนี้สถานการณ์ของศูนย์การเรียนก็มีพลวัต สูงในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านความยืดหยุ่นและการกำหนดมาตรฐานการเรียนการสอน คุณภาพของ บุคลากรทางการศึกษา การรับรองวุฒิการศึกษา การพึ่งพาการสนับสนุนจากแหล่งทุนและการปรับตัวของ ศูนย์การเรียน ทั้งหมดเหล่านี้ล้วนเป็นโจทย์ท้าทายอย่างมากว่าศูนย์การเรียนจะสามารถปรับตัวและ ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงนี้ได้อย่างไร

5.2.1 ความยืดหยุ่นและการกำหนดมาตรฐานการเรียนการสอน

แม้ความหลากหลายและความยืดหยุ่นของหลักสูตรและรูปแบบการเรียนการสอนจะเป็นจุดแข็ง และเป็นความโดดเด่นของศูนย์การเรียน เพราะทำให้สามารถจัดการศึกษาได้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ภูมิหลัง ทางวัฒนธรรม ภาษา และชาติพันธุ์ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพเป็นการเฉพาะ แต่อีกด้านหนึ่งพบว่าเป็น จุดอ่อนและอุปสรรคต่อโอกาสทางการศึกษาและโอกาสการทำงานของเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่จบการศึกษา

จากศูนย์การเรียน เพราะโครงสร้างหลักสูตรและรูปแบบการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับหลักการและมาตรฐานการศึกษาในระบบรัฐบาลไทยและระบบรัฐบาลพม่า รวมทั้งระบบรัฐบาลประเทศอื่น ๆ ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเปรมใจ วังศิริไพศาล ผู้ซึ่งชี้ว่าจุดอ่อนของการจัดรูปแบบการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่นและหลากหลายของศูนย์การเรียนสำหรับผู้พวยพั้นนั้นมีผลเสียต่อการกำหนดมาตรฐานการศึกษา (2553)

ที่ผ่านมา องค์กร World Education Consortium (WE) ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนนานาชาติที่ดำเนินงานส่งเสริมการศึกษาเพื่อเด็กด้อยโอกาสในกว่า 50 ประเทศทั่วโลก ได้ร่วมมือกับ สพป. ตาก เขต 2 พยายามแก้ไขปัญหาความหลากหลายของหลักสูตรด้วยการพัฒนาหลักสูตรกลางและฝึกอบรมการเรียนการสอนให้กับบุคลากรของศูนย์การเรียนในสาขาวิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาภาษาอังกฤษ และโดยเฉพาะวิชาภาษาไทยที่ผู้ว่าราชการจังหวัดตากได้มีคำสั่งให้ศูนย์การเรียนทั้งหมดจัดการเรียนการสอนภาษาไทย เพื่อให้ศูนย์การเรียนมีมาตรฐานการศึกษาเดียวกัน แต่การดำเนินการดังกล่าวพบว่ามีข้อจำกัดและมีอุปสรรคหลายประการ เช่น ความชัดเจนของนโยบายด้านการศึกษาของศูนย์การเรียน ซึ่งเจ้าหน้าที่ด้านการศึกษาสำหรับผู้พวยพของ WE มีมุมมองว่าศูนย์การเรียนต้องมีเป้าหมายในการจัดการศึกษาที่ชัดเจน และพัฒนาทักษะและความสามารถของบุคลากรในศูนย์การเรียนซึ่งจะนำเสนอในหัวข้อต่อไป (5.2.3)

นอกจากนี้ ศูนย์การเรียนยังมีความยืดหยุ่นของการเรียนการสอน โดยเปิดกว้างให้ผู้เรียนสามารถเข้า-ออกจากสถานศึกษาได้ตลอดเวลา และเปิดกว้างให้ผู้เรียนใหม่สามารถเข้าชั้นเรียนได้ตามเกณฑ์อายุ โดยไม่มีการวัดระดับความรู้ และไม่มีการเรียนการสอนพิเศษเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเรียน ความยืดหยุ่นนี้แม้ว่าจะมีข้อดีหลายประการ แต่ครูไทยหลายคนเห็นว่าส่งผลโดยตรงต่อพัฒนาการการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้ทักษะทางภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาที่สอง หรือเป็นภาษาที่สามของเด็กและเยาวชนผู้พวยพ

การเรียนการสอนภาษาไทยในศูนย์การเรียนเป็นเรื่องยาก เพราะเด็กไม่มีพื้นฐานภาษาไทย ไม่ได้ใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน และที่สำคัญเด็กเข้า-ออกตลอดเวลา บางเทอมมีเด็กเข้ามาใหม่ทุกเดือน เวลาสอนต้องแบ่งเด็กออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกเป็นเด็กเก่า ส่วนกลุ่มที่สองเป็นเด็กใหม่ และทั้งหมดเรียนในห้องเรียนเดียวกัน แต่เรียนทีละกลุ่ม โดยจะสอนกลุ่มเด็กเก่าก่อน และพอสอนเสร็จจะให้งานทิ้งไว้ จากนั้นเปลี่ยนมาสอนกลุ่มเด็กใหม่เพื่อปูพื้นฐานทางภาษาใหม่ จากนั้นให้งานทิ้งไว้ แล้วกลับไปตรวจงานกลุ่มเด็กเก่า ต้องสอนแบบนี้วนไปมาตลอด ทำให้การเรียนการสอนเป็นไปได้ช้าและยากมาก

เพศหญิง ชาวไทย ครูสอนวิชาภาษาไทยของศูนย์การเรียน,

สัมภาษณ์ กันยายน, 2555

ศูนย์การเรียนรู้มีความหลากหลายมาก WE เองเคยสำรวจศูนย์การเรียนรู้ พบว่า หลักสูตรนั้นแตกต่างกัน ส่วนใหญ่เอาแนวโน้มอนาคตของเด็กเป็นตัวตั้ง ศูนย์การเรียนรู้ที่คิดว่าเด็กจะอยู่ในประเทศไทยต่อ จะพยายามอิงกับหลักสูตรไทย ศูนย์การเรียนรู้ที่เห็นว่าเด็กจะกลับไปยังพม่า ก็จะไม่ใช้ภาษาไทยในการสอน หรือบางศูนย์การเรียนรู้ที่คิดว่าเด็กต้องไปทำงาน ไปเข้าโรงงานเขาจะเน้นวิชาชีพไปเลย

เจ้าหน้าที่ด้านการศึกษาของ WE,
สัมภาษณ์ พฤษภาคม, 2555

5.2.2 การรับรองวุฒิการศึกษา

ปัญหาสำคัญของศูนย์การเรียนรู้คือไม่สามารถออกวุฒิการศึกษาที่ได้รับการรับรองจากรัฐบาลไทย และรัฐบาลพม่าให้กับผู้เรียนได้ ซึ่งปัญหานี้องค์กรเอกเอกชนที่ทำงานด้านการศึกษาได้พยายามนำเสนอปัญหาและผลักดันระดับนโยบายของรัฐบาลไทยเพื่อทำให้ผู้เรียนที่จบจากศูนย์การเรียนรู้ได้รับวุฒิรับรองผลการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งรัฐบาลได้มีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ซึ่งเปิดโอกาสให้ศูนย์การเรียนรู้ที่มีความพร้อมตามเงื่อนไขที่รัฐบาลกำหนดสามารถจดทะเบียนจัดตั้งเป็นสถานศึกษาเอกชนเพื่อจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรชั้นพื้นฐานของไทย ควบคู่ไปกับหลักสูตรประเทศอื่นที่ได้รับการอนุญาตแล้ว โดยรัฐบาลเป็นฝ่ายอุดหนุนด้านงบประมาณทางการศึกษาและสนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษาด้านอื่น ๆ ตามระเบียบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเมื่อนักเรียนจบหลักสูตรจะได้รับวุฒิการศึกษาของรัฐบาลไทยด้วย

นับเป็นครั้งแรกที่ผู้เรียนที่จบจากศูนย์การเรียนรู้ภายใต้โครงการจัดการศึกษา 3 รูปแบบด้านล่างมีสิทธิได้รับวุฒิการศึกษาตามระบบการศึกษาไทย

- รูปแบบโรงเรียนสาขา (การจัดห้องเรียนสาขาที่กำหนดให้ศูนย์การเรียนรู้เป็นผู้จัดสถานที่และจัดการเรียนการสอนโดยยึดตามหลักสูตร 8 กลุ่มสาระวิชาตามระบบไทย)
- รูปแบบ School within School กำหนดให้โรงเรียนรัฐและศูนย์การเรียนรู้จัดทำข้อตกลงความร่วมมือด้านการศึกษา ร่วมกัน และสามารถให้หลักสูตรการศึกษาที่ยืดหยุ่นระหว่างหลักสูตรรัฐบาลไทยกับหลักสูตรศูนย์การเรียนรู้
- รูปแบบการให้ศูนย์การเรียนรู้จดทะเบียนเป็นเอกชน

การจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนสาขา และรูปแบบ School within School นั้น รัฐบาลไทยจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายรายหัวสำหรับผู้เรียนที่เข้าร่วมโครงการตามนโยบายเรียนฟรี 15 ปี และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในเขตบริการ โรงเรียนรัฐบาลหรือโรงเรียนแม่เป็นฝ่ายสนับสนุนทรัพยากรทางการศึกษาบางส่วน เช่น จัดอบรมและพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ติดตาม ประเมินผล และออกวุฒิทางการศึกษา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การดำเนินโครงการตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวพบว่ามีข้อจำกัดหลายประการ

5.2.2.1 การจัดรูปแบบโรงเรียนสาขา

การจัดรูปแบบโรงเรียนสาขาเป็นโครงการความร่วมมือทางการศึกษาระหว่างศูนย์การเรียนในฐานะฝ่ายจัดสถานที่และสนับสนุนครูผู้สอน และโรงเรียนรัฐบาลไทยหรือโรงเรียนแม่ในฐานะผู้สนับสนุนเครื่องแบบนักเรียนและแบบเรียนภายใต้งบประมาณรายหัวที่รัฐบาลจะจัดให้กับนักเรียนที่เรียนในระบบรัฐบาลไทยทุกคนอยู่แล้ว

นอกจากนี้โรงเรียนแม่ยังมีหน้าที่รับผิดชอบจัดอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษา จัดนิเทศติดตามประเมินผลการเรียนการสอน และวุฒิการศึกษาไทยให้กับผู้เรียนที่สำเร็จการศึกษาจากศูนย์การเรียน สำหรับห้องเรียนของศูนย์การเรียนที่เข้าร่วมโครงการต้องจัดการเรียนการสอน 8 สาระวิชาตามโครงสร้างการศึกษาไทยและศูนย์การเรียนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอื่น ๆ เพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม

ปัจจุบันมีศูนย์การเรียนบางแห่งในอำเภอแม่สอดที่จัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนสาขาร่วมกับโรงเรียนรัฐบาลไทย และจากการเก็บข้อมูลภาคสนามของศูนย์การเรียนแห่งหนึ่งที่ทำภายใต้โครงการโรงเรียนสาขากับโรงเรียนรัฐบาลไทยในปีการศึกษา 2555 พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคสำคัญหลายประการ เช่น

- เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนระหว่างโรงเรียนไทยและศูนย์การเรียน คือในขณะที่โรงเรียนไทยมีความเข้าใจเงื่อนไขและข้อตกลงชัดเจนว่าเป็นการศึกษารูปแบบโรงเรียนสาขา แต่ศูนย์การเรียนกลับเข้าใจว่าได้เข้าร่วมโครงการ School within School นอกจากนี้ยังเกิดความผิดพลาดทางเทคนิค โดยโรงเรียนไทยจัดทำทะเบียนรายชื่อผู้เรียนชั้นอนุบาลของศูนย์การเรียนไปอยู่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ของโรงเรียนไทย ในขณะที่เดียวกันรายชื่อนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ของศูนย์การเรียนไปอยู่ที่ระดับอนุบาลของโรงเรียนไทย ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้ เจ้าหน้าที่และครูของศูนย์การเรียนมองว่าเกิดจากความคลุมเครือของข้อมูลที่ให้กับศูนย์การเรียน และความไม่ชัดเจนในการสื่อสาร นอกจากนี้ ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนยังมีอำนาจหรือมีความสามารถต่อรองหรือตรวจสอบการทำงานภายใต้โครงการความร่วมมือได้อย่างจำกัด
- การเรียนการสอนเป็นไปได้อย่างจำกัด เพราะ**ประการแรก**ศูนย์การเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนสาขาจะต้องสอน 8 สาระวิชาตามหลักโครงสร้างไทย แต่ใช้ครูของศูนย์การเรียน อีกทั้งโรงเรียนไทยจ้างครูเพิ่มให้ 1 คน โดยไม่มีการอบรมหลักสูตรและวิธีการสอนให้ศูนย์การเรียน **ประการที่สอง**ความผิดพลาดทางเทคนิคที่เกิดขึ้นจากการส่งรายชื่อผู้เรียนสลับระดับชั้นเรียนกลายเป็นปัญหาและเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการจัดการเรียนสอน และแม้จะ

เรียนตามเกณฑ์ปกติ แต่ก็ยังไม่สามารถทำได้ **ประการที่สาม** ทักษะทางภาษาไทยของผู้อพยพในศูนย์การเรียนก็อยู่ในระดับที่ยังไม่ดีพอ จึงไม่สามารถเรียนตามเกณฑ์ 8 สาระวิชาได้ และต้องเรียนวิชาอื่น ๆ เป็นภาษาพม่า ใช้ภาษาพม่าในศูนย์การเรียนกับเพื่อน ๆ ยิ่งกรณีรายชื่อผู้เรียนสลับชั้นเรียน ยิ่งทำให้เกิดปัญหาต่อการเรียนการสอน และส่งผลโดยตรงต่อการสอบวัดผล โดยภาคเรียนที่ผ่านมาผู้เรียนไม่สามารถสอบผ่านการวัดผลตามเกณฑ์โรงเรียนไทย ในขณะที่สามารถสอบผ่านการวัดผลศูนย์การเรียนได้ ซึ่งครูผู้สอนมีทัศนะว่าปัญหานี้จะทำให้ผู้เรียนและศูนย์การเรียนต้องออกจากโครงการไปโดยอัตโนมัติ เพราะผู้เรียนจะได้เลื่อนชั้นเรียนตามเกณฑ์ศูนย์การเรียน แต่ไม่ได้เลื่อนชั้นตามเกณฑ์โรงเรียนไทย และสุดท้ายเมื่อจบการศึกษาระดับสูงสุดของศูนย์การเรียนผู้เรียนจะไม่จบการศึกษาของโรงเรียนไทย และจะไม่ได้วุฒิการศึกษาเหมือนเดิม

ความร่วมมือกับโรงเรียนไทยยังไม่ชัดเจน เพราะในความเข้าใจของเราคือทำโครงการ SWS แต่ไม่แน่ใจว่าเราเป็นโรงเรียนสาขาหรือเปล่า เพราะตอนแรกคนที่เข้าไปประชุมคือผู้อำนวยการกับครูสอนภาษาไทย(คนไทย-กะเหรี่ยง) ส่วนเรื่องงบประมาณเข้าใจว่านักเรียนทุกคนต้องได้รับงบประมาณช่วยเหลือจากรัฐ ซึ่งอาจไม่ใช่ตัวเงิน แต่อาจเป็นในรูปแบบของชุดนักเรียน สมุด ฯลฯ ที่ผ่านมา ศูนย์การเรียนต้องใช้เงินจ้างครูเพื่อรองรับโครงการนี้และล่าสุดมี WE เข้ามาช่วยจ้างครูให้ 2 คน

เพชรหญิง เจ้าหน้าที่ของศูนย์การเรียน,
สัมภาษณ์ ตุลาคม, 2555

เพิ่งเริ่มสอนที่ศูนย์การเรียนแห่งนี้ได้สองวัน สอนระดับอนุบาล แต่สอนยากมาก เพราะเด็กไม่มีพื้นฐานภาษาไทย เด็กยังเล็กเกินไปแค่ 5 ขวบยังไม่รู้เรื่อง แต่เขาให้สอนหลักสูตรภาษาไทยสำหรับ ป. 1 เพราะเด็กมีรายชื่ออยู่ ป. 1 โรงเรียนไทย เวลาสอนต้องมีครูพี่เลี้ยงคอยแปลและคอยคุม แต่เด็กไม่เข้าใจลึกซึ้งอยู่ดี เด็กพม่าจะไปเข้าใจหลักสูตรไทยได้อย่างไร ขนาดเด็กไทยยังสอนแบบนี้ไม่ได้ เอาแค่สอนพยัญชนะ สระบางตัวเขายังไม่ได้เลย จะฝันธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กไม่ได้ เป็นเรื่องยากพอสมควร

เพชรหญิง ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง-ไทย อาชีพครูโรงเรียนสาขาในศูนย์การเรียน,
สัมภาษณ์ กันยายน, 2555

5.2.2.2 การจัดรูปแบบ School Within School (SWS)

School within School (SWS) เป็นการดำเนินโครงการภายใต้ข้อตกลงความร่วมมือระหว่างโรงเรียนไทยกับศูนย์การเรียน โดยรายละเอียดและเงื่อนไขเป็นไปตามที่สถาบันการศึกษาทั้งสองฝ่ายตกลงร่วมกัน อย่างไรก็ตาม สาระสำคัญของโครงการ คือห้องเรียนของศูนย์การเรียนที่เข้าร่วมโครงการนี้ จะได้รับการอุดหนุนงบประมาณจากรัฐบาล และการเรียนการสอนหลักสูตรต้องอ้างอิงกับหลักสูตรไทย

ปัจจุบันมีศูนย์การเรียนรู้หลายแห่งที่เข้าร่วมโครงการ SWS กับโรงเรียนไทย แต่จากการสัมภาษณ์บุคลากรและครูผู้สอนในศูนย์การเรียนรู้ที่เข้าร่วมโครงการ SWS พบว่าการดำเนินโครงการดังกล่าวยังมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ขณะเดียวกัน รายงานสรุปสถานการณ์ SWS โดยเครือข่ายองค์กรที่ทำงานด้านประชากรแรงงานข้ามชาติ ก็ระบุถึงอุปสรรคการดำเนินโครงการหลายประการที่สอดคล้องกันดังต่อไปนี้

- การบริหารจัดการยังไม่มีกลไกที่เปิดให้ศูนย์การเรียนรู้มีส่วนร่วมและหลายกรณีการตัดสินใจและการดำเนินการหลักขึ้นอยู่กับผู้บริหารโรงเรียน
- ขาดการวางแผนกิจกรรมที่ชัดเจนระหว่างโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ทำให้การดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนรู้เป็นไปด้วยความยากลำบาก และไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ เช่น การขาดแคลนบุคลากรในการจัดกิจกรรม ขาดกิจกรรมส่งเสริมผู้เรียน
- หลักสูตรการเรียนการสอนไม่เป็นไปตามผลประโยชน์ของผู้เรียน เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ไม่สามารถกำหนดแผนการสอนและการวัดผลไม่อิงกับแผนการสอนของศูนย์การเรียนรู้ ทำให้มีผลต่อการสอบวัดผลทางวิชาการของเด็กในศูนย์การเรียนรู้และอาจจะส่งผลกระทบต่อโรงเรียนไทยในการวัดผลระดับชาติ

พร้อมกันนี้บุคลากรและครูผู้สอนในศูนย์การเรียนรู้และเครือข่ายองค์กรที่ทำงานด้านประชากรแรงงานข้ามชาติยังได้นำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาการดำเนินโครงการ SWS ที่สอดคล้องกัน ดังนี้

- ควรมีการจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นมาตรฐาน โดย สพป. ตาก เขต 2 ควรเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะกลไกกลางกำกับดูแลด้วย โดยศูนย์การเรียนรู้ควรมีส่วนร่วมให้ความคิดเห็นและมีสิทธิต่อรองผ่านกระบวนการปรึกษาหารือ และจัดทำตารางเรียนร่วมกัน เพราะเด็กนักเรียนยังจำเป็นต้องเรียนตามหลักสูตรของศูนย์การเรียนรู้เพื่อให้สามารถกลับไปอยู่ประเทศพม่าได้หากต้องการในอนาคต
- สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรจะหามาตรการทดแทนการวัดผลระดับชาติ (Alternative National Test) เพราะเด็กนักเรียนส่วนหนึ่งที่เข้าโครงการนี้ไม่สามารถเรียน 8 สาระวิชาได้ทั้งหมด และเด็กต้องเรียนหลักสูตรของศูนย์การเรียนรู้ด้วย แต่เวลาสอบวัดผลต้องสอบทั้ง 8 สาระวิชา และยังคงต้องเข้าสอบวัดผลความรู้ระดับประเทศเหมือนเด็กไทย³⁴

³⁴ ครูศูนย์การเรียนรู้คนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า “เวลาสอบต้องแปลภาษาให้เด็กฟัง เด็กกะเหรี่ยงต้องแปลกะเหรี่ยง เด็กพม่าต้องแปลเป็นพม่า ต้องใช้เวลาสอบนาน ต้องอ่านให้ฟังทีละข้อแต่ตอนกาแล้วแต่เขาจะกาเอง และเวลาที่เด็กสอบไม่ผ่านของโรงเรียนไทยเขาจะไม่ได้เลื่อนชั้นเรียน แต่เด็กกลับได้เลื่อนชั้นไปตามระบบของศูนย์การเรียนรู้ เช่น เด็กเลื่อนชั้นสูงขึ้นไป. 4 แต่รายชื่อตามบัญชีของโรงเรียนไทยไม่ขึ้นตามยังอยู่.3 เหมือนเดิม ถ้าเป็นแบบนี้เวลาเด็กจบ. 6 ของศูนย์การเรียนรู้เขาจะไม่ได้วุฒิของโรงเรียนไทย”

นอกจากการแก้ไขปัญหาผู้เรียนไม่ได้วุฒิการศึกษาด้วยการดำเนินการตาม 3 รูปแบบข้างต้นแล้ว เจ้าหน้าที่ด้านการศึกษาของ World Education ผู้หนึ่งยังมีมุมมองว่าการแก้ไขปัญหาเรื่องการไม่ได้รับวุฒิการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่สามารถดำเนินการได้เลย คือการนำเด็กเข้าโรงเรียนไทยเพราะรัฐบาลไทยให้การอุดหนุนงบประมาณรายหัวสำหรับการศึกษาผู้เรียนทุกคนอยู่แล้ว ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของเจ้าหน้าที่องค์กรระหว่างประเทศที่ให้ความช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติและผู้อพยพแห่งหนึ่งที่เสนอว่าวิธีการแก้ไขปัญหาผู้เรียนไม่ได้วุฒิคือควรส่งเด็กและเยาวชนผู้อพยพให้เข้าเรียนในโรงเรียนไทย ส่วนศูนย์การเรียนทำหน้าที่เป็นสถานที่เตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดอื่น ๆ ที่ทำให้การดำเนินการดังกล่าวมีความเป็นไปได้ยาก เพราะนอกจากศูนย์การเรียนจะเป็นทางเลือกที่สำคัญของเด็กและเยาวชนผู้อพยพดังที่กล่าวมาแล้ว รัฐบาลไทยยังไม่พร้อมและไม่สามารถจะครอบคลุมความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนผู้อพยพได้ทั้งหมด

งบประมาณการบริหารโรงเรียนที่รัฐบาลให้มาจำกัด ถ้าพูดตามตรงรัฐบาลยังดูแลน้อยเกินไป เช่น เรื่องจำนวนครูซึ่งโรงเรียนบ้านท่าอากาศยานนักเรียนมากกว่า 1,000 คน ในความเป็นจริงต้องมีครู 64 คน แต่ทุกวันนี้มีเพียงแต่ 14 คน ขาดไปถึง 86 % ศูนย์การเรียนที่ร่วมโครงการกับโรงเรียนอยากได้ครูจริง ๆ ไปสอนเพื่อปรับคุณภาพการสอน แต่ไม่สามารถส่งไปได้เพราะโรงเรียนแม่ยังขาดแคลนครูและอาคารสถานที่อยู่ ถ้าวันไหนที่โรงเรียนบ้านท่าอากาศยานห้องเรียนพร้อม ศูนย์การเรียนที่ทำโครงการร่วมกันกับโรงเรียนสามารถย้ายเด็กเข้าเรียนได้

ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านท่าอากาศยาน,
สัมภาษณ์ กันยายน, 2555

5.2.2.3 การจัดตั้งศูนย์การเรียนเป็นโรงเรียนเอกชน

ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนให้เป็นโรงเรียนเอกชนนั้น ศูนย์การเรียนจะต้องจัดการเรียนการสอนตามโครงสร้างหลักสูตรขั้นพื้นฐานของระบบไทย หรือระบบของประเทศอื่นที่ได้รับการอนุญาตแล้ว และต้องจดทะเบียนโดยใช้ชื่อบุคคลหรือองค์กรที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย บุคลากรทางการศึกษาต้องเป็นคนไทยและต้องพัฒนาคุณวุฒิทางการสอนตามกฎหมายไทย จัดการศึกษาภายใต้โครงสร้างหลักสูตรขั้นพื้นฐานของระบบไทยและหลักสูตรอื่นที่ได้รับการอนุมัติแล้ว โดยรัฐบาลเป็นฝ่ายอุดหนุนงบประมาณทางการศึกษาทั้งหมด เช่น อุดหนุนค่าใช้จ่ายรายหัวสำหรับนักเรียน อุดหนุนค่าตอบแทนและสวัสดิการสำหรับครูโรงเรียนเอกชน และเมื่อนักเรียนเรียนจบตามหลักสูตรจะได้รับวุฒิการศึกษาของโรงเรียนนั้น

สำหรับศูนย์การเรียนในอำเภอแม่สอดที่สามารถจัดตั้งเป็นโรงเรียนเอกชนได้แล้ว คือศูนย์การเรียน ออลเซนต์ ตาลเดี่ยว ภายใต้การสนับสนุนขององค์กรคาทอลิก ซึ่งก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2547 ด้วยการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรประเทศพม่า คือ ภาษาพม่า ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์

ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2549 ได้เริ่มสอนวิชาภาษาไทย และปี พ.ศ. 2550 ได้เปลี่ยนการจัดการเรียนการสอนในบางวิชามาใช้หลักสูตรภาษาไทย เช่น เปลี่ยนวิชาประวัติศาสตร์พม่า เป็นวิชาพลศึกษาจากนั้นในปี พ.ศ. 2551 บาทหลวงโอลีเวียร์ โปรดอมม์ ได้มอบหมายให้คณะกรรมการดำเนินการขออนุญาตจดทะเบียนศูนย์การเรียนเป็นโรงเรียนเอกชนในระบบ อยู่ในประเภทการศึกษา สงเคราะห์ในชื่อ “โรงเรียนสันถวไมตรี” ภายใต้การดำเนินงานของมูลนิธิปริชาญาณเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส และได้รับการอนุญาตในปี พ.ศ. 2552 ปัจจุบันโรงเรียนสันถวไมตรีเปิดสอนระดับชั้นอนุบาล 1 ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สำหรับบุคคลทั่วไปแต่ผู้เรียนกว่าร้อยละ 90 ยังคงเป็นเด็กและเยาวชนผู้อพยพจากพม่าเหมือนเดิม

สำหรับการจดทะเบียนศูนย์การเรียนเป็นโรงเรียนเอกชนนั้น องค์การที่ให้การสนับสนุนการจัดการศึกษาสำหรับศูนย์การเรียนในอำเภอแม่สอดมีทัศนคติว่าเป็นหนึ่งในทางเลือกที่ดีสำหรับการแก้ไขปัญหาเรื่องวุฒิการศึกษา และยังช่วยแก้ปัญหาเรื่องงบประมาณได้ในอนาคตด้วย เพราะสำหรับโรงเรียนเอกชนในระบบนั้น รัฐบาลต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการบริหารจัดการด้วย

อย่างไรก็ตาม การจดทะเบียนเป็นโรงเรียนเอกชนสำหรับศูนย์การเรียนที่บริหารงานโดยองค์กรชุมชนทั่วไปอาจเป็นไปได้ยากและมีความแตกต่างจากกรณีโรงเรียนสันถวไมตรีที่บริหารงานโดยองค์กรคาทอลิกซึ่งมีความเชี่ยวชาญและมีวิสัยทัศน์ด้านการจัดการศึกษามากที่สุดกลุ่มหนึ่งในประเทศไทย นอกจากนี้ ในการจดทะเบียนเป็นโรงเรียนเอกชนในกำกับของรัฐ ศูนย์การเรียนจะต้องเปลี่ยนบุคลากรทั้งหมดให้เป็นคนที่ถือบัตรประชาชนไทยหรือเป็นนิติบุคคลที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อตัวตนและแนวทางของศูนย์การเรียนที่มีจุดแข็งและมีเป้าหมายทางการศึกษาเฉพาะด้าน และอาจส่งผลกระทบต่ออาชีพของครูผู้อพยพด้วย

ปกติศูนย์การเรียนเป็นสถานที่ผิดกฎหมาย แต่ถ้าถามว่าอยากมีสถานะถูกต้องตามกฎหมายใหม่ ทุกคนอยากถูกกฎหมาย เพียงแต่ว่าจะสามารถทำตามนโยบายหรือกฎกระทรวงที่ออกมาได้ไหม การจดทะเบียนศูนย์การเรียนให้ถูกกฎหมายมีข้อจำกัดสำคัญที่ติดขัดตลอดคือ ครูส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เข้าเมืองผิดโดยกฎหมาย จึงทำให้ไม่สามารถจดทะเบียนได้ และถ้าจะทำให้เด็กได้รับวุฒิการศึกษา ได้รับเงินอุดหนุนรายหัวจากรัฐ ก็ต้องให้ทำเป็นโรงเรียนเอกชน เช่น โรงเรียนสันถวไมตรี ซึ่งอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของกลุ่มคาทอลิกที่มีงบประมาณสนับสนุนมากจึงสามารถทำได้

เจ้าหน้าที่องค์กรระหว่างประเทศที่ทำงานด้านการศึกษา,

สัมภาษณ์ พฤษภาคม, 2555

5.2.3 คุณสมบัติของครูผู้สอนในศูนย์การเรียนรู้

หากใช้หลักเกณฑ์มาตรฐานว่าด้วยคุณสมบัติวิชาชีพอุทธรณ์ตามหลักเกณฑ์ของระบบไทย ที่บุคลากรทางการศึกษาต้องจบการศึกษาด้านการสอน และต้องมีใบประกอบวิชาชีพครู จะพบว่าครูของศูนย์การเรียนรู้ในอำเภอแม่สอดส่วนมากเป็นผู้ที่ไม่มีคุณสมบัติสำหรับการเป็นบุคลากรทางการศึกษา ทั้งนี้เพราะส่วนมากไม่มีวุฒิปริญญาตรีหรือจบการศึกษาด้านการสอน และไม่มีประสบการณ์ด้านการจัดการศึกษา โดยเฉพาะครูผู้สอนที่สอนระดับประถมศึกษาที่พบว่าส่วนมากเป็นแรงงานอพยพจากประเทศพม่า และบางส่วนเป็นผู้ที่จบการศึกษาจากศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ 5 อำเภอชายแดนจังหวัดตาก ยกเว้นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา Post-10 ซึ่งพบว่าครูผู้สอนบางส่วนจบการศึกษาระดับอุดมศึกษาจากประเทศพม่า

ส่วนครูผู้สอนภาษาไทยพบว่าเป็นผู้สอนที่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ในระดับดี เป็นคนไทย-กะเหรี่ยง หรือ เป็นคนไทยที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา-ระดับปริญญาตรี ส่วนใหญ่ไม่มีใครจบการศึกษาด้านการสอน อย่างไรก็ตาม พบว่ามีครูคนไทยจำนวนหนึ่งที่พยายามพัฒนาคุณภาพการสอนและพัฒนาความเป็นวิชาชีพด้วยการเรียนต่อระดับมหาวิทยาลัยด้านการสอน และเรียนต่อหรือสอบใบประกอบวิชาชีพครู

นอกจากนี้ กระบวนการรับสมัครและการคัดเลือกบุคคลทั่วไปมาเป็นครูผู้สอนในศูนย์การเรียนรู้ ยังพบว่าส่วนมากไม่สามารถคัดกรองคุณสมบัติของบุคคลที่เหมาะสมกับอาชีพครูได้ อย่างไรก็ตาม การพิจารณาคุณสมบัติครูในศูนย์การเรียนรู้จำเป็นต้องคำนึงถึงข้อจำกัดและเป้าหมายในการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ โดยเฉพาะด้านภูมิหลังของผู้เรียนและเป้าหมายของศูนย์การเรียนรู้ที่ต้องใช้บุคคลที่มีความเข้าใจทั้งภาษา วัฒนธรรม สภาพปัญหาของผู้สอน ความมุ่งมั่นและตั้งใจทำงาน และงบประมาณบริหารของศูนย์การเรียนรู้ที่บางครั้งไม่สามารถจ่ายค่าตอบแทนครูได้ติดต่อกันหลายเดือน ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการกำหนดคุณสมบัติครูของศูนย์การเรียนรู้

จากบทสัมภาษณ์ผู้ที่เป็นครูในศูนย์การเรียนรู้ จะเห็นได้ว่าภูมิหลัง วุฒิการศึกษา และประสบการณ์ของครูนั้นมีหลากหลาย อาทิ

เป็นคนไทย-กะเหรี่ยงหลังเรียนจบมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก็ย้ายเข้ามาทำงานแม่บ้านที่ย่านบึงกุ่ม กทม. และได้เรียนต่อจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากกศน.บึงกุ่ม ก่อนจะย้ายกลับมาดูแลแม่ที่ป่วยด้วยโรคมะเร็ง และทำงานในร้านกาแฟที่อำเภอแม่สอดได้ค่าจ้าง 150 บาท/วัน ซึ่งทำให้ได้รู้จักกับครูสอนภาษาไทยของศูนย์การเรียนรู้แห่งหนึ่งที่กำลังจะลาออกเพื่อไปทำงานกับองค์กร NGOs เขาถามว่าสนใจอยากเป็นครูไหม ตอนแรกไม่สนใจ แต่เนื่องจากร้านกาแฟกำลังจะปิดตัวลง จึงลองติดต่อกับอดีตครูภาษาไทย และได้เป็นครูสอนภาษาไทยที่ศูนย์การเรียนรู้มาจนถึงปัจจุบัน ตอนนี้กำลังศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาประถมศึกษา

เพศหญิง ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง-ไทย อาชีพครูสอนภาษาไทยในศูนย์การเรียนรู้,
สัมภาษณ์ กันยายน, 2555

เป็นคนกะเหรี่ยง ไม่มีสัญชาติไทย จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนไทย มีเพื่อนชวนมาสมัครเป็นครูสอนภาษาไทย เพื่อนถามว่าจะมาสมัครไหมถ้ามาสมัครจะบอกครูใหญ่ให้ จึงมาสมัครเพราะอยากเป็นครูอยู่แล้ว และหลังจากสมัครได้แล้วได้สอนภาษาไทยในศูนย์การเรียนแห่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องโครงการ School within School โดยมีเพื่อนช่วยแนะนำวิธีการสอนหนังสือให้

เพศหญิง ชาตัพันธุ์กะเหรี่ยง-พม่า ครูสอนภาษาไทยในศูนย์การเรียน,
สัมภาษณ์ กรกฎาคม, 2555

อพยพเข้ามาในประเทศไทยในปี 2007 ไม่ได้อยากมาเป็นครู อยากไปเมืองนอกเพราะลงชื่อไว้ในค่ายผู้ลี้ภัย แต่ไม่สามารถไปได้เพราะสถานการณ์ไม่ค่อยดี และสนิทกับบุคลากรทางการศึกษาของศูนย์การเรียนนี้จึงได้มาเป็นครูสอนที่นี่ และตอนนี้เป็นครูก็มีความสุขดีจึงไม่อยากเปลี่ยนงานใหม่ และถ้าสถานการณ์ในประเทศพม่าดีขึ้นจะกลับไปอยู่พม่าเหมือนเดิมเพราะมีญาติอยู่ที่นั่น

เพศหญิง ชาตัพันธุ์กะเหรี่ยง-พม่า อาชีพครูศูนย์การเรียน,
สัมภาษณ์ กรกฎาคม, 2555

จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ด้านเศรษฐศาสตร์ จากสถาบันการศึกษาเศรษฐศาสตร์ของรัฐ ณ เมืองย่างกุ้ง หลังจากเรียนจบ ได้ทำงานองค์กรพัฒนาเอกชนที่พม่า 1 ปี ได้รับเงินเดือนประมาณสามหมื่นกว่าจ๊าด ซึ่งไม่พอใช้ จึงได้เดินทางเข้ามาอำเภอแม่สอด เพราะมีพี่สาวทำงานโรงงานอยู่ที่นั่น และมีที่พักอยู่ใกล้ศูนย์การเรียนแห่งหนึ่ง เมื่อพี่สาวทราบว่าศูนย์การเรียนกำลังรับสมัครครูจึงได้พามาสมัคร และได้เป็นครูสอนคณิตศาสตร์และเมื่อสอนไปได้ 1 ปี อาจารย์ใหญ่คนเดิมได้เสียชีวิตจึงได้เป็นอาจารย์ใหญ่แต่ยังสอนวิชาคณิตศาสตร์ สังคม และประวัติศาสตร์เหมือนเดิม

เพศหญิง ชาตัพันธุ์พม่า ครูใหญ่ของศูนย์การเรียนแห่งหนึ่ง,
สัมภาษณ์ สิงหาคม, 2555

จบการศึกษาระดับปริญญาตรีด้านวิศวกรรมศาสตร์ จากประเทศพม่า หลังประสบปัญหาในประเทศพม่าจึงย้ายเข้ามาในประเทศไทย โดยคาดหวังว่าจะเริ่มต้นชีวิตใหม่ด้วยการทำธุรกิจส่วนตัวในอำเภอแม่สอด แต่สุดท้ายไม่สามารถทำได้และต้องประสบปัญหาด้านการเงินเนื่องจากภรรยามีปัญหาสุขภาพและต้องพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลแม่สอดหลายวัน จนเงินหมดจึงได้เข้าไปขอความช่วยเหลือจากแม่ตาวคลินิก และต่อมาได้เป็นครูสอนศูนย์การเรียน CDC ก่อนจะออกมาตั้งศูนย์การเรียน STTC ซึ่งเปิดสอนด้านเทคโนโลยีและวิศวกรรมสำหรับผู้อพยพ

ผู้ก่อตั้งและครูศูนย์การเรียนแห่งหนึ่ง,
สัมภาษณ์ กันยายน, 2555

ในปัจจุบันเมื่อศูนย์การเรียนรู้กำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงหลายด้านที่ทำให้ศูนย์การเรียนรู้จำเป็นต้องก้าวผ่านจากการจัดการศึกษาตามสิทธิเด็ก ที่มีเป้าหมายเพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชนผู้อพยพ ไปสู่การจัดการศึกษาเพื่อสร้างโอกาสในอนาคตให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพ ศูนย์การเรียนรู้จำเป็นต้องพัฒนาการศึกษาเพื่อเชื่อมโยงเข้ากับระบบการศึกษาของรัฐบาลไทยและรัฐบาลพม่า และโดยเฉพาะบุคลากรทางการศึกษาที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อขบวนการพัฒนาการศึกษา

ที่ผ่านมา World Education และ สพป. ตาก เขต 2 ต่างเห็นความสำคัญของปัญหานี้ และพยายามแก้ไขปัญหาด้วยการจัดโครงการฝึกอบรมครูผู้สอนศูนย์การเรียนรู้ นอกจากนี้ ยังมีโครงการอบรมครูในระดับหัวหน้า เพื่อสร้างครูให้เป็นวิทยากรในอนาคต เมื่อ World Education ต้องถอนความช่วยเหลือออกไป ศูนย์การเรียนรู้จะยังสามารถดูแลตัวเองได้ ภายใต้โครงการ Training of the Trainers หรือ TOT โดยการฝึกอบรมทั้งสองแบบจะถูกจัดขึ้นทุกปี

อย่างไรก็ตาม การแก้ไขปัญหานี้ยังเป็นไปได้อย่างจำกัด เพราะครูศูนย์การเรียนรู้มีการลาออกและรับเข้าใหม่ตลอดเวลา และปัจจุบันศูนย์การเรียนรู้หลายแห่งกำลังอยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านและการปรับตัวอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง-เศรษฐกิจ-สังคมของประเทศพม่าและการเปลี่ยนแปลงนโยบายของแหล่งทุนที่ให้การสนับสนุนซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียดเพิ่มเติมในหัวข้อต่อไป

5.2.4 การพึ่งพาการสนับสนุนจากแหล่งทุน

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ศูนย์การเรียนรู้ส่วนใหญ่ในอำเภอแม่สอดดำเนินงานภายใต้งบประมาณสนับสนุนจากต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นแหล่งที่เป็นปัจเจกบุคคลหรือองค์กร/มูลนิธิ การพึ่งพาแหล่งทุนของศูนย์การเรียนรู้ทำให้ต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน การเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองในประเทศพม่าได้ส่งผลให้แหล่งทุนระหว่างประเทศที่เคยสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้เปลี่ยนนโยบายและเคลื่อนย้ายการสนับสนุนเข้าไปยังกิจกรรมด้านการพัฒนาในประเทศพม่า ผนวกกับวิกฤตเศรษฐกิจในหลายประเทศโดยเฉพาะประเทศในทวีปยุโรปซึ่งเป็นต้นทางสำคัญของงบประมาณสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้ ส่งผลให้ศูนย์การเรียนรู้หลายแห่งต้องเผชิญกับปัญหาขาดแคลนงบประมาณสนับสนุน โดยศูนย์การเรียนรู้ขนาดเล็กและศูนย์การเรียนรู้หลายแห่งที่ไม่มีความสามารถในการปรับตัวได้ทยอยปิดตัวลง ส่วนศูนย์การเรียนรู้ขนาดใหญ่หลายแห่งกำลังอยู่ในช่วงการปรับตัวเพื่อลดการพึ่งพาแหล่งทุน และพัฒนาการศึกษาให้สามารถเชื่อมกับระบบรัฐบาลไทยและรัฐบาลพม่าได้ในอนาคต

ตัวอย่างของศูนย์การเรียนรู้ขนาดใหญ่ที่กำลังปรับตัวคือศูนย์การเรียนรู้ CDC ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ยังคงนโยบายให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนผู้อพยพในประเทศไทย ทั้งนี้ เพราะผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ว่าการเปลี่ยนแปลงในประเทศพม่า โดยเฉพาะด้านการศึกษา ยังไม่มีความชัดเจนทั้งระดับนโยบายและการปฏิบัติ ดังนั้น จะยังคงมีเด็กและเยาวชนผู้อพยพเข้ามาเพื่อรับการศึกษาในประเทศไทย

ไม่ต่างจากเดิมมากนัก และเมื่อถึงเวลาที่การศึกษาในประเทศพม่าพัฒนาจนมีคุณภาพแล้ว เด็กและเยาวชนคงจะไม่อพยพเข้ามาประเทศไทยและศูนย์การเรียนก็คงต้องปิดตัวหรือเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ ดังนั้น ศูนย์การเรียน CDC จึงต้องพยายามปรับตัวเพื่อลดการพึ่งพาแหล่งทุนลงด้วยการเรียกเก็บค่าเทอม ค่าหอพักและค่าอาหารจากผู้เรียนที่ครอบครัวมีศักยภาพทางเศรษฐกิจ และจัดกิจกรรมระดมทุนผ่านแรงงานข้ามชาติและสังคมไทยมากขึ้น ควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนผู้อพยพในประเทศไทยด้วยการเชื่อมโยงการศึกษาของศูนย์การเรียนเข้ากับระบบการศึกษาไทยผ่านโครงการความร่วมมือทางการศึกษาภายใต้มติคณะรัฐมนตรี 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ด้วยการทำโครงการร่วมกับโรงเรียนไทย เช่น โรงเรียนบ้านท่าอาจ และสำนักงานการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแม่สอด เป็นต้น นอกจากนี้ ศูนย์การเรียน CDC ยังมีการจัดตั้งมูลนิธิขึ้นมาเพื่อรองรับการพัฒนาทางการศึกษาในมิติอื่น ๆ ด้วย โดยอาจจะจดทะเบียนเป็นโรงเรียนเอกชนในอนาคต (จากการสัมภาษณ์กรรมการบริหารศูนย์การเรียนเมื่อตุลาคม 2555)

องค์กร BMWEC ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนท้องถิ่น หรือ CBO ที่เห็นโอกาสพัฒนาการศึกษาในประเทศพม่า ได้ใช้โอกาสการเปลี่ยนแปลงและการเปิดกว้างของรัฐบาลพม่า เรียกร้องต่อรัฐบาลพม่าให้ผู้เรียนในศูนย์การเรียนสามารถเข้าสอบคัดเลือกเพื่อเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยและในโรงเรียนของรัฐบาลพม่าได้โดยไม่ต้องกลับมาเริ่มต้นเรียนใหม่ อย่างไรก็ตามข้อเรียกร้องดังกล่าวคงต้องใช้เวลานานพอสมควรในการประสานกับรัฐบาลพม่า ดังนั้น BMWEC จึงต้องเริ่มเข้าไปพัฒนาและจัดการโรงเรียนในประเทศพม่าด้วยตัวเอง เช่น การปรับปรุงในระบบน้ำ อาคาร หอพัก ฯลฯ ทั้งนี้เพราะ BMWEC คาดว่าภายใน 3 ปีข้างหน้าจะไม่มีค่ายผู้อพยพอีกต่อไป ดังนั้น จึงต้องเตรียมความพร้อมไว้สำหรับคนที่ต้องการจะกลับไปเรียนที่พม่า ส่วนกองทุนที่สนับสนุนโรงเรียนในประเทศพม่า BMWEC ได้ประสานงานกับทางรัฐบาลพม่าเพื่อแจ้งให้ทราบถึงสถานการณ์ด้านการศึกษาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ภายใต้วิถุติเศรษฐกิจและเคลื่อนย้ายการสนับสนุนของแหล่งทุนเข้าไปในประเทศพม่า ส่งผลให้ BMWEC ต้องเผชิญกับปัญหาด้านงบประมาณนั้น BMWEC ได้แก้ไขด้วยการร้องขอความช่วยเหลือไปยังผู้ปกครองของนักเรียนให้เข้ามาสนับสนุนการศึกษาด้วย โดยขอรับการสนับสนุน 50 บาท/เดือน นอกจากนั้น ปีนี้ BMWEC ยังมีการจัดกิจกรรมระดมทุนอื่น ๆ เพื่อนำเงินไปจ่ายเงินเดือนครูเพื่อให้ศูนย์การเรียนในอำเภอแม่สอดสามารถอยู่รอดได้ (จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนเมื่อเดือนตุลาคม 2555)

การแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายทางการพึ่งพาแหล่งทุนของศูนย์การเรียนด้วยการทำกิจกรรมระดมทุน และการเรียกเก็บค่าใช้จ่ายทางการศึกษา เช่น ค่าเทอม ค่าอาหาร ค่าหอพัก สอดคล้องกับข้อเสนอของเจ้าหน้าที่องค์กรระหว่างประเทศที่ให้การสนับสนุนด้านการศึกษาสำหรับเด็กผู้อพยพในอำเภอแม่สอดซึ่งมีทัศนะว่า

ศูนย์การเรียนรู้จำเป็นต้องลดการพึ่งพาแหล่งทุนและพัฒนาองค์กรให้สามารถพึ่งพาตัวเอง และศูนย์การเรียนรู้ควรลดการสงเคราะห์สิ่งเหลือเป็นกรณีที่มีความจำเป็นเท่านั้น นอกจากนี้การระดมทุนไม่ควรจำกัดพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายอยู่เฉพาะแรงงานข้ามชาติและครอบครัวของนักเรียนที่อาศัยอยู่ในแม่สอด แต่ควรขยายการระดมทุนออกไปสู่องค์กรธุรกิจในพื้นที่แม่สอดเพราะที่ผ่านมามีองค์กรธุรกิจเหล่านี้ได้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจจำนวนมากจากแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่า ซึ่งส่วนใหญ่ก็เดินทางต่อไปทำงานยังพื้นที่อื่นในประเทศไทย แรงงานข้ามชาติในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศก็มีลูกหลานบางส่วนเรียนในศูนย์การเรียนรู้แม่สอด ซึ่งถือเป็นพื้นที่ชนบทที่มีค่าครองชีพถูกกว่ามหาชัย และเป็นพื้นที่ที่มีองค์กรให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม ระบบสาธารณสุขแบบแม่ตาวคลินิกรองรับเด็กและเยาวชนอยู่เป็นจำนวนมาก

เจ้าหน้าที่องค์กรระหว่างประเทศ,
สัมภาษณ์ พฤษภาคม และ กันยายน, 2555

การพึ่งพาทุนและการสนับสนุนจากแหล่งภายนอกนับว่าเป็นเรื่องสำคัญสำหรับศูนย์การเรียนรู้ และส่งผลต่อความสามารถในการจ้างบุคลากร การจัดหาสวัสดิการและความช่วยเหลือต่าง ๆ ให้เด็กและเยาวชนไม่ว่าจะเป็นอาหาร รถรับส่ง ฯลฯ ศูนย์การเรียนรู้หลายแห่งพยายามที่จะช่วยเหลือตนเองในแง่การทำเกษตรกรรม ปลูกผัก ปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ เพื่อให้ได้ผลผลิตมาเลี้ยงเด็ก เยาวชน และบุคลากร และเพื่อเป็นแหล่งฝึกอาชีพและฝึกทักษะรวมทั้งความรับผิดชอบด้วย ศูนย์การเรียนรู้ยังได้จัดระดมทุนจากผู้ปกครอง ชุมชน และภาคส่วนต่าง ๆ ข้อเสนอแนะเรื่องการขยายการระดมทุนออกไปสู่องค์กรธุรกิจในแม่สอดรวมทั้งสาธารณชนที่ได้ประโยชน์ทางอ้อมจากแรงงานข้ามชาติเหล่านี้ก็เป็นเรื่องที่จะต้องมีการริเริ่มและประสานโดยหน่วยงานรัฐและองค์กรภาคประชาสังคมไทยและต่างประเทศอย่างจริงจัง

WELCOME TO THOO MWEH KHEE MIGRANT SCHOOL

[Home](#) [Senior College](#) [Primary & High School](#) [Dormitory & Agriculture Project](#) [Students & Staff](#) [Donate-Contact Us-Volunteer](#)

ABOUT THOO MWEH KHEE SCHOOL AND SENIOR COLLEGE

Thoo Mweh Khee School (TMKS) and Senior College (TMKSC) are located 50 km (30 miles) south of the border town of Mae Sot, Thailand. TMKS was established in 2002 to cater to migrant and refugee children from Burma. Thoo Mweh Khee is a Karen phrase meaning source of the Thoo Mweh River. It is an ideal name for our school

ภาพแสดงหน้าเว็บไซต์ของศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee ซึ่งศูนย์การเรียนทุกแห่งต้องพึ่งพาแหล่งทุนภายนอก จึงต้องมีการเปิดรับบริจาค และมีการรับอาสาสมัครนานาชาติมาช่วยในการเรียนการสอนและในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในศูนย์การเรียน โปรดสังเกตเว็บไซต์ของศูนย์การเรียนที่มักจะมีคำว่า Donate อยู่ด้วยเสมอ

จากการศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์การศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพของศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่แม่สอดและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง คณะวิจัยได้ทำความเข้าใจผลกระทบอันเนื่องมาจากการเป็นอาณาบริเวณชายแดนและลักษณะการข้ามชาติบริเวณแม่สอด ซึ่งทำให้ได้ข้อสรุปว่าอาณาบริเวณชายแดนแม่สอดก็เป็นพื้นที่ที่รัฐพยายามจะขยายอำนาจควบคุม ตรวจสอบ และจัดระบบโดยการจัดจำแนกและกีดกันสิ่งที่ยู่นอกเหนือจากระบบหรือนอกเกณฑ์ ส่วนสถาบันทางสังคมเช่นระบบการศึกษาไทยเป็นกลไกการผลิตซ้ำและย้ำเตือนอำนาจอธิปไตยของรัฐ แต่ในขณะเดียวกัน ความเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีพลวัตสูง มีการหลั่งไหลไปมาของผู้คน สินค้า ข้อมูลข่าวสาร อุดมการณ์ วัฒนธรรม มีความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองที่ซับซ้อน มีอำนาจที่มีการช่วงชิงและต่อรองกัน ทำให้เกิดความลักลั่นและการลอดรัฐ เกิดพื้นที่แห่งการยกเว้นที่เปิดโอกาสให้ “ผู้เล่น” ที่หลากหลายได้มีโอกาสแสวงหาพื้นที่ ช่วงเวลา และสถานการณ์ในการต่อรองเชิงอำนาจแม้แต่ภายในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ ศูนย์การเรียนรู้ เด็ก เยาวชน และผู้ปกครองจึงเป็น “ผู้เล่น” ในสถานการณ์บริเวณชายแดน จะเห็นได้ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2541-2555 นั้น มีจำนวนศูนย์การเรียนรู้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองความพยายามที่จะคุ้มครองและให้โอกาสการศึกษาแก่เด็กผู้อพยพชายแดนที่เพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงดังกล่าว

ในบทส่งท้ายนี้ คณะวิจัยได้นำเสนอข้อสรุปดังกล่าว และเสนอแนวทางสำหรับการสร้างความมั่นคงทางด้านการศึกษาให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพโดยเฉพาะในช่วงเปลี่ยนผ่าน การสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจและการบำบัดเยียวยาเด็กและเยาวชนชายแดน รวมทั้งแนวทางในการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพในอนาคต

6.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนแม่สอดและลักษณะการข้ามชาติ

6.1.1 อาณาบริเวณชายแดนแม่สอดเป็นทั้งพื้นที่บังคับของรัฐและพื้นที่ลอดรัฐ

ในขณะที่อำนาจรัฐพยายามแผ่ขยายพลังในการควบคุมโดยกฎระเบียบและการตรวจตราอย่างเข้มงวด แต่ธรรมชาติของอาณาบริเวณชายแดนทำให้มีสภาวะการยกเว้นและการลอดรัฐ เพราะในขณะเดียวกัน รัฐก็มีบทบาทที่จำกัด โดยเฉพาะบริเวณแม่สอดที่เป็นพื้นที่ชุมทางมาตั้งแต่ในอดีต จากกรณีการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ จะเห็นได้ว่ารัฐพยายามที่จะปกป้องรักษาความมั่นคงแห่งรัฐ โดยการปฏิเสธสถานภาพทางกฎหมายของศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้ การริเริ่มขึ้นทะเบียนศูนย์เรียนรู้นั้นไม่ได้เป็นเรื่องที่รับรองโดยกฎหมายไทย แต่เกิดจากการผลักดันของภาคประชาสังคมและการทำงานร่วมกันกับรัฐท้องถิ่น การปรึกษาหารือกันระหว่างสำนักงานการศึกษาท้องถิ่นในจังหวัดตากกับศูนย์การเรียนรู้เด็กผู้อพยพและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดการโอนอ่อนผ่อนผันในท้ายที่สุด

ประเด็นเกี่ยวกับลักษณะการข้ามชาติและการยึดกรอบรัฐชาติได้ถูกตั้งคำถามซ้ำแล้วซ้ำอีก จากกรณีของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ “ผู้รู้สึกต่ำต้อยในประเทศของคนอื่น” จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าการยึดติดกับกรอบความเป็นรัฐและกฎหมายแห่งรัฐที่แข็งตึงตายตัวทำให้ความเป็นจริงถูกแยกส่วน ตัดตอน และเกิดความบิดเบี้ยวเมื่อการปกป้องคุ้มครอง รวมไปถึงการควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ จำกัดพื้นที่อยู่เพียงระดับรัฐชาติ โลกาวัดันที่ทำให้พรมแดนซีมรั่วทะลุถึงกันได้ง่ายขึ้น เร็วขึ้น และกว้างขวางขึ้นจึงยิ่งทำให้สภาพความไม่มั่นคงของผู้อพยพมีสูงขึ้นและเกิดการละเมิดสิทธิในขั้นที่เลวร้ายเช่นการค้ามนุษย์

แต่ศูนย์การเรียน เด็ก เยาวชน และผู้ปกครองก็มีวิธีต่อรองเชิงอำนาจ มีความพยายามอันหลากหลายที่จะกำหนดชะตากรรมตัวเอง เด็ก เยาวชน และบุคลากรของศูนย์การเรียนมีความฝัน ความคาดหวัง มีจุดมุ่งหมายท่ามกลางความไม่แน่นอนและการแขวนลอยของสถานภาพของพวกเขาในประเทศไทย และท่ามกลางความเสี่ยงและความไม่แน่นอนของสถานการณ์ในพม่า

6.1.2 สถาบันทางสังคมเช่นระบบการศึกษาไทยเป็นกลไกการผลิตซ้ำอำนาจรัฐและระบบตลาดเสรี

ผลการวิจัยการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพชายแดนเป็นกระจุกบานใหญ่ที่ส่องให้เห็นว่าในกระบวนการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่นั้น การศึกษาถูกใช้เป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างอำนาจรัฐ การบริหารจัดการและควบคุมประชาชนพลเมืองภายในอาณาเขตของชาติ นอกจากนี้ ระบบการศึกษายังเป็นการผลิตซ้ำในเชิงสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

การศึกษาในศูนย์การเรียนเด็กและเยาวชนผู้อพยพนั้นเป็นความพยายามที่จะคุ้มครองเด็ก สร้างโอกาสและความหวัง และเสริมศักยภาพให้เด็กมีทักษะที่จะมีชีวิตรอดในอนาคต การศึกษาในบริบทนี้จึงเปรียบเสมือนการตอบสนอง “ความต้องการพื้นฐาน” (basic needs) และทำให้เด็กรู้สึกว่าเป็นหน่วยหนึ่งที่มีคุณค่าในสังคมเล็ก ๆ ในอีกแง่หนึ่ง เราจึงเห็นภาพการศึกษาในระบบโรงเรียนทั่วไปชัดเจนยิ่งขึ้นว่าเป็นเสมือน “กล่องดำ” ที่จะให้เด็กและเยาวชนผ่านเข้าไปแล้วออกมาเป็นพลเมืองที่ดีและมีศักยภาพด้านเศรษฐกิจ และด้วยมุมมองเช่นนี้เอง ประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิด และชีวิตทางสังคมของเด็กและเยาวชนในกระบวนการศึกษาเรียนรู้จึงมีความสำคัญน้อยกว่าการคิดคำนวณว่าการศึกษาจะเป็น “การลงทุนที่คุ้มค่า” ได้อย่างไร (Apple 1978: 368)

ท้ายที่สุดแล้ว ระบบการศึกษาและโรงเรียนทั่วไปจึงกลายเป็นสถาบันการผลิตซ้ำของการแบ่งงานในสังคมที่ไม่เป็นธรรม และเป็นสิ่งที่รองรับตรรกะของลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่นิยมการแข่งขันและนิยมความเป็น “ที่สุด” ที่เห็นหรือนับได้อย่างชัดเจน ในปัจจุบัน โรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีชื่อเสียงในประเทศไทยมักจะต้องแสดงออกให้เห็นถึงความสามารถอันโดดเด่นของนักเรียน เช่น มีการติดป้ายขนาดใหญ่บริเวณหน้า

โรงเรียนเพื่อแสดงรูปของนักเรียนที่ได้รับรางวัลหรือสร้างชื่อเสียงให้กับโรงเรียนในลักษณะต่าง ๆ การมองจากมุมมองของศูนย์การเรียนบริเวณชายแดนจึงทำให้เห็นระบบการศึกษาไทยในฐานะกลไกการผลิตซ้ำอำนาจรัฐและเผยแผ่อิทธิพลของระบบตลาดเสรี

6.1.3 อาณาบริเวณชายแดนแม่สอดเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นโอกาสสำหรับ “ผู้เล่น” ที่หลากหลาย

ด้วยความที่เป็นพื้นที่กำลังที่มีสถานะการยกเว้นและการลดอัตราพร้อม ๆ กับการควบคุมอำนาจโดยรัฐ จึงมีโอกาสมุ่งพรายออกมาอันเนื่องมาจากความกำลังนี้ ดังที่กล่าวแล้วว่าอำนาจรัฐและกฎหมายที่กำหนดไว้อย่างตายตัวนั้นมีข้อจำกัดอย่างยิ่งในการโอนอ่อนผ่อนปรนสำหรับหลักการด้านมนุษยธรรมที่ควรจะต้องเคารพและถือปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ หลากหลายภาคส่วนได้ร่วมเข้ามาเป็นผู้กระทำการ หรือ “ผู้เล่น” (Actor, Agency) ในมิติต่าง ๆ ปัจจุบันแม่สอดเป็นพื้นที่รวมของหลากหลายชุมชนและผู้คนตั้งแต่ชุมชนดั้งเดิม ผู้อพยพย้ายถิ่นที่กลายเป็นแรงงานข้ามชาติ หน่วยงานรัฐ ธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน มูลนิธิ องค์กรภาคประชาสังคม องค์กรระหว่างประเทศ ฯลฯ ผู้เล่นเหล่านี้ล้วนพยายามที่จะต่อรองและมีส่วนในพื้นที่ทางนโยบาย (Policy Spaces) ของประเด็นผู้อพยพและกลุ่มเปราะบางในอาณาบริเวณชายแดน กล่าวได้ว่าการปรับปรุงนโยบายของรัฐไทยเกี่ยวกับผู้อพยพที่ผ่านมามีส่วนหนึ่งก็เกิดจากการมีพื้นที่ทางนโยบายนอกสถาบันการเมืองที่เป็นทางการ

ที่ผ่านมา เด็ก เยาวชน และผู้ปกครองก็เป็น “ผู้เล่น” ที่พยายามเพื่อความอยู่รอดและแสวงหาโอกาสเพื่อชีวิตที่ดีกว่าในอนาคต ศูนย์การเรียน ครู และบุคลากรก็เป็น “ผู้เล่น” ที่สำคัญโดยเฉพาะในบริเวณชายแดนแม่สอด เรามักจะคิดว่าศูนย์การเรียนมีบทบาทเพียงแค่การเรียนการสอนหรือการปกป้องคุ้มครองเด็ก แต่งานวิจัยได้แสดงให้เห็นว่าศูนย์การเรียนมีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างเด็ก เยาวชน ครู ผู้ปกครอง และชุมชนอพยพ เป็นพื้นที่สร้างความหมายและการต่อรองเชิงอำนาจและเป็นหน่วยที่เลือกหลักสูตรและวิชาที่เหมาะสมกับความจำเป็นและบริบทของแต่ละศูนย์ฯ ในขณะเดียวกัน ก็มีบุคคลและองค์กรที่วางวิชา ตำรา คู่มือ แนวทางการสอน ที่ไม่จำเป็นต้องยึดติดกับกรอบของความเป็นรัฐชาติหรือพยายามสร้างพลเมืองของชุมชนจินตกรรม ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วในบทที่ 5

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการสร้างความมั่นคงทางการศึกษาให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพ

จากการศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์การศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพของศูนย์การเรียนในพื้นที่แม่สอดและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง พบว่าศูนย์การเรียนมีทั้งจุดอ่อน จุดแข็ง และเผชิญปัญหาอุปสรรคที่มีทั้งส่วนร่วมกันและแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละศูนย์การเรียน การพิจารณาถึงแนวทางในการส่งเสริมการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพเหล่านี้จำเป็นต้องพิจารณาถึงการปรับตัวของศูนย์การเรียนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งได้อธิบายไว้ในบทที่ 5 แล้ว

นอกจากนั้น ในส่วนของข้อเสนอต่อนโยบายของรัฐบาลไทย ก็มีงานหลายชิ้นที่ได้นำเสนอในส่วนนี้ไว้แล้ว เช่น ในรายงาน “เด็กผู้อพยพกับความรู้สึกต่ำต้อยในประเทศของคนอื่น” ก็ได้เสนอแนวทางการส่งเสริมการคุ้มครองเด็กและเยาวชนผู้อพยพและการศึกษา เช่น การยอมรับบทบาทขององค์กรพม่าที่มีส่วนให้บริการสำคัญและจำเป็นในประเทศไทย ให้ความมั่นใจและสนับสนุนการจดทะเบียนผู้ปฏิบัติงานครู สาธารณสุข ชุมชน นอกจากนี้ก็มีการเสนอเรื่องการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายเพื่อเพิ่มการคุ้มครองเด็กและเยาวชนผู้อพยพ (2554: 13-14)

6.2.1 การสร้างความมั่นคงทางการศึกษาให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพในช่วงเปลี่ยนผ่าน

การเปลี่ยนผ่านนี้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในพม่า หลังจากที่มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับล่าสุดในปี พ.ศ. 2551 การเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2553 และการเปิดรับการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่จากประเทศต่าง ๆ ทั้งประเทศมหาอำนาจและประเทศเพื่อนบ้านอย่างไทยด้วย นอกจากนี้การเปลี่ยนผ่านยังเกิดขึ้นในบริเวณชายแดนไทย-พม่าด้วย การเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นนั้นมีปัจจัยหลัก 3 ประการ และจะส่งผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจบริเวณนี้รวมทั้งบริเวณใกล้เคียงอย่างมากคือ 1) นโยบายจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ 2) องค์กรผู้ให้ทุนเริ่มย้ายฐานไปสนับสนุนโครงการในพม่า และ 3) นโยบายการปิดศูนย์พักพิงชั่วคราวบริเวณชายแดน

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษออกมาเมื่อเดือนกรกฎาคม 2556 นี้ กำหนดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การให้บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จ และการดำเนินงานอื่น ๆ เพื่อรองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจ โดยที่เทศบาลนครแม่สอดได้ขานรับอย่างรวดเร็วโดยการจัดทำแผนแม่บทเพื่อให้นครแม่สอดเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจแห่งแรกของประเทศไทย³⁵ ในขณะเดียวกันแหล่งทุนที่สนับสนุนงบประมาณเพื่อมนุษยธรรม องค์กรระหว่างประเทศ องค์กรเอกชนนานาชาติ และมูลนิธิต่าง ๆ ก็ค่อย ๆ อพยพเคลื่อนย้ายออกจากพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า และย้ายฐานไปอยู่ภายในประเทศพม่า หรือสนับสนุนแผนงานโครงการในพม่า

ที่ผ่านมา ศูนย์การเรียนต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนหลายประการ รวมทั้งเรื่องทุน การดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ศูนย์การเรียนมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา แต่จากนี้ไป คาดว่าศูนย์การเรียนจะมีแนวโน้มลดจำนวนลง ระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนามของคณะวิจัยในระหว่างเดือนเมษายน – ตุลาคม พ.ศ. 2555 พบว่ามีศูนย์การเรียนหนึ่งแห่งในอำเภอแม่สอดได้แจ้งปิดตัวอย่างเป็นทางการในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2555 เนื่องจากไม่มีทุนสนับสนุนการดำเนินงาน และยังมีศูนย์การเรียนอีกหลายแห่งที่มีแนวโน้มว่าจะปิดตัวลงเนื่องจากขาดแคลนแหล่งเงินทุนสนับสนุน นอกจากนี้ ยังมี

³⁵ ข้อมูลจากหนังสือเรื่องความคืบหน้าระเบียบสำนักนายกฯ ถึงหน่วยราชการต่าง ๆ ร่างโดยสำนักงานเทศบาลนครแม่สอด ลงวันที่ 31 กรกฎาคม 2556

ศูนย์การเรียนรู้บางส่วนที่พยายามย้ายเข้าไปตั้งในประเทศพม่า และมีศูนย์การเรียนรู้อย่างน้อยหนึ่งแห่ง คือ ศูนย์การเรียนรู้ปาราอิเตที่ย้ายกลับเข้าไปตั้งในพม่าแล้ว

การสร้างความมั่นคงทางการศึกษาให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพเป็นเรื่องสำคัญในช่วงเปลี่ยนผ่านนี้ ที่การสนับสนุนต่าง ๆ ลดลง ที่ผ่านมามีการปรึกษาหารือและการทำงานร่วมกันระหว่างศูนย์การเรียนรู้เด็กและเยาวชนผู้อพยพในไทย กับกระทรวงศึกษาธิการของพม่า เพื่อที่จะพัฒนามาตรฐานบางอย่างที่จะทำให้ นักเรียนได้ถ่ายโอนไปยังโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาระหว่างกันได้ง่ายขึ้น

อย่างไรก็ดี มีข้อสังเกตว่าโครงการใหญ่ ๆ ที่เกิดขึ้นในพม่านั้นอาจทำให้เกิดความต้องการแรงงานและจะเป็นแรงดึงดูดสำคัญให้ผู้อพยพส่วนหนึ่งกลับเข้าไปทำงาน แต่ในเวลาเดียวกัน ก็อาจทำให้เกิดการเบียดขับชาวบ้านในท้องถิ่น หรือผู้คนที่ยากไร้ให้ต้องอพยพโยกย้ายหรือพลัดถิ่นเนื่องจากการพัฒนา (displaced by development) ซึ่งจะทำให้ชายแดนไทย-พม่ายังคงเป็นพื้นที่ที่ต้องรองรับผู้อพยพเหล่านี้ รวมทั้งเด็กและเยาวชนที่มีความต้องการด้านการศึกษาเรียนรู้และต้องอาศัยศูนย์การเรียนรู้เป็นที่พักและเป็นโรงเรียนต่อไป

6.2.2 การสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจและการบำบัดเยียวยาเด็กและเยาวชนชายแดน

ในช่วงกว่า 60 ปีที่เกิดการอพยพพลัดถิ่นบริเวณชายแดนไทย-พม่านั้น จะเห็นได้ว่าเด็กและเยาวชนผู้อพยพบริเวณชายแดนแม่สอดนั้นไม่ได้เผชิญกับสถานการณ์ที่ยากลำบากของการเป็นผู้อพยพ (หรือทายาทผู้อพยพ) เพียงอย่างเดียว แต่หลายคนได้รับรู้หรือมีประสบการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงในลักษณะต่าง ๆ บริเวณชายแดนด้วย สำหรับเด็กและเยาวชน พื้นที่ความขัดแย้งและการสู้รบนั้นก่อให้เกิดความเสี่ยงที่สะสมในหลายด้าน (multiple and accumulated risks) กล่าวคือผลกระทบที่เกิดขึ้นไม่ได้มาจากสถานการณ์หรือปรากฏการณ์โดด ๆ เพียงอย่างเดียว แต่เป็นปรากฏการณ์ที่ค่อย ๆ สะสม และเกิดผลกระทบที่รุนแรงทับทวีคูณ

ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นได้ทั้งระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม เช่น ในระดับครอบครัว เด็กอาจจะสูญเสียพ่อแม่ หรือต้องพลัดหลงแยกจากกัน ส่วนในระดับชุมชน เด็กอาจจะเห็นโรงเรียนถูกทำลาย หรือเด็กต้องอพยพย้ายออกจากชุมชนที่มีญาติพี่น้องและสายใยคนรู้จักสนิทสนมคุ้นเคย (Kostelny 2006: 26-27) ปัจจัยด้านความรุนแรงทางการเมืองและการสู้รบจึงไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยผลักดันให้เกิดการอพยพเท่านั้น แต่เป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดผลระยะยาวต่อจิตใจ โลกทัศน์ และพฤติกรรมของเด็กต่อไปในอนาคตด้วย (Nicolai and Tripplehorn 2003) ในหนังสือเรื่อง A World Turned Upside Down: Social Ecological Approaches to Children in War Zones ผู้เขียนซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักจิตวิทยาได้แสดงให้เห็นว่าประสบการณ์ของเด็กและเยาวชนในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสู้รบและสงครามนั้นมีความแตกต่าง

หลากหลายกันไปในแต่ละคน ดังนั้นการที่จะเข้าใจผลกระทบเหล่านี้ก็ต้องแยกแยะ “ประเภท” “ความรุนแรง” และ “ระยะเวลา” ของสถานการณ์ก่อดันเหล่านี้ (traumatic events) (Boothby et al 2006: 5) บทบาทของศูนย์การเรียนรู้ในด้านกรเป็นสถานที่ปลอดภัย ให้การศึกษา เชื่อมประสานกับผู้ปกครอง ครอบครัว และชุมชน จึงมีส่วนปกป้องคุ้มครองเด็กในสถานการณ์ความขัดแย้งดังที่เห็นในกรณีของ ศูนย์การเรียนรู้แม่สอดที่วิเคราะห์มาข้างต้น ในกรณีของพื้นที่ตะวันตกของฉนวนกาซ่าที่มีความขัดแย้งและความรุนแรงสูงเช่นเดียวกันนั้น โรงเรียนมีบทบาทมากในวิถีชีวิตประจำวันของเด็ก และเป็น “สถาบันแห่งความหวัง” โรงเรียนกลายเป็นศูนย์เอนกประสงค์ที่เด็กชายเด็กหญิงได้เรียนรู้ เล่นสนุก และมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนฝูง (Arafat and Musleh 2006) อย่างไรก็ตาม ศูนย์การเรียนรู้ก็มีข้อจำกัดในเรื่องบุคลากรที่จะคอยดูแลการบำบัดเยียวยาทางด้านจิตใจของเด็ก

นอกจากการสัมผัสกับความขัดแย้งและความรุนแรงบริเวณชายแดนแล้ว เด็กหลายคนยังเผชิญความยากลำบากและความท้าทายอื่น ๆ ที่ทำให้กลายเป็นผู้บอบช้ำและเปราะบางยิ่งขึ้น ตั้งแต่ความยากจน สภาพครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น การแยกจากพ่อแม่ การเป็นเด็กกำพร้า การอยู่ในบ้านหรือชุมชนที่มีความรุนแรง การไร้สัญชาติ การรับรู้ สัมผัส และถูกบังคับให้ข้องเกี่ยวกับสารเสพติด การตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ ปัญหาสาธารณสุขและโรคภัยไข้เจ็บ ฯลฯ (คณะกรรมการองค์การป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน (เพื่อพลเมืองพม่า) 2554)

หากมองการสร้างที่อยู่ดีมีสุขด้านจิตวิทยาสังคมแล้ว องค์ประกอบของการสนับสนุนจะต้องมีใน 3 ส่วนคือ 1) ส่วนของ **ศักยภาพของมนุษย์** (human capacity) ซึ่งรวมทั้งความรู้ ทักษะของผู้คน หรือทุนทางทรัพยากรมนุษย์ 2) **นิเวศสังคม** (social ecology) คือความสัมพันธ์ทางสังคม ความเป็นชุมชนหรือทุนทางสังคม และ 3) **วัฒนธรรมและคุณค่า** (culture and values) คุณค่า ความหมาย ขนบประเพณีซึ่งก่อให้เกิดอัตลักษณ์ หรือทุนทางวัฒนธรรม (Boothby et al 2006: 9-10) สำหรับทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมก็สามารถจะเป็นปัจจัยในการปกป้องคุ้มครองเด็กได้ด้วย ดังที่ Kostelny กล่าวว่า การสนับสนุนด้านสังคมเพื่อคุ้มครองเด็กรวมถึงการบ่มเพาะความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ดูแล ความสัมพันธ์ที่ส่งเสริมกันระหว่างเด็กกับเพื่อนฝูง การปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ การกระตุ้นการเรียนรู้เรื่องอารมณ์และการระลึกรู้และโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมในมิติความเชื่อ จิตวิญญาณ และวัฒนธรรม (Kostelny 2006: 27)

เมื่อพูดถึงการบำบัดเยียวยาเด็กและเยาวชนชายแดนในแง่ของจิตใจและสังคมแล้ว จำเป็นต้องพิจารณาถึงแนวทางที่เหมาะสมในบริบทของสังคมวัฒนธรรม ที่ผ่านมาประสบการณ์ของเด็กในสภาวะความขัดแย้งและการสู้รบมักจะถูกวิเคราะห์กันจากมุมมองของนักวิชาการตะวันตก งานวิชาการเหล่านั้นก็เป็นผลผลิตจากสิ่งประกอบสร้างทางสังคม-วัฒนธรรมตะวันตก ในขณะที่ความรู้ ความเข้าใจ และความหมายเรื่องเด็ก ครอบครัว และชุมชน รวมทั้งบทบาท ความรับผิดชอบ และบรรทัดฐานของพฤติกรรม

นั้นมีความเฉพาะเจาะจง เพราะสิ่งเหล่านั้นล้วนถูกประกอบสร้างในแต่ละวัฒนธรรม แม้แต่พัฒนาการของเด็กและเยาวชนก็เช่นกัน มุมมองของนักวิชาการตะวันตกจะเน้นที่พัฒนาการด้านกายภาพ การระลึกถึงสังคมและอารมณ์ ในขณะที่มีมุมมองอื่นที่เน้นการพัฒนาและความสามารถในการเชิงวัฒนธรรม จิตวิญญาณ จิตใจ ความรู้ และทักษะชีวิตที่สำคัญ ๆ เพื่อการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในครอบครัวและชุมชน (Kostelny 2006: 19)

ดังนั้น แนวทางการบำบัดเยียวยาไม่ควรมุ่งเน้นในวิถีของผู้เชี่ยวชาญตะวันตก อันที่จริงแล้ว การบำบัดจิตวิทยาที่เน้นการพูดคุยแสดงอารมณ์ความรู้สึกตามหลักการจิตวิทยาตะวันตกนั้นอาจจะเป็นผลดีในบางบริบทสังคมวัฒนธรรม แนวทางการบำบัดเยียวยาจึงควรที่จะพัฒนาขึ้นตามลักษณะวัฒนธรรมและความเชื่อของสังคมท้องถิ่น ซึ่งมักจะมีมิติเชิงจิตวิญญาณด้วย เช่น พิธีกรรม การสวดมนต์ การทำสมาธิ การอ่านคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ (Kostelny 2006: 21, 24)

6.2.3 แนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ

ถ้าจะวิเคราะห์ถึงความจำเป็นในอนาคตของประเทศ (ทั้งพม่าและไทย) ที่จะก่อร่างสร้างตนในลักษณะสังคมพหุวัฒนธรรมแล้ว แนวทางการศึกษาจะต้องเน้นที่การสร้างอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในตนเองพร้อม ๆ กับการเคารพผู้คนที่แตกต่างหลากหลาย

รัฐบาลพม่าให้ข้อมูลว่าในประเทศมีกลุ่มชาติพันธุ์ถึง 135 กลุ่ม โดยมีกลุ่มชาติพันธุ์หลักคือพม่าร้อยละ 69 ฉาน 8.5 กะเหรี่ยง 6.2 คะยา 0.4 ฉิ่น 2.2 คะฉิ่น 1.4 มอญ 2.4 ยะไข่ 4.5 นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ อีกเช่น นากา ว้า ปะหล่อง ฯลฯ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ยังทับซ้อนด้วยความหลากหลายทางศาสนา ซึ่งส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากการเผยแพร่ศาสนาในยุคอาณานิคม ชาวพม่าซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในประเทศนับถือศาสนาพุทธ ส่วนชาวกะเหรี่ยงนั้น ก็มีผู้ประมาณการว่าหนึ่งในสามของชาวกะเหรี่ยงในพม่าเป็นคริสเตียน อีกหนึ่งในสามเป็นพุทธ และที่เหลือเป็นวิญญาณนิยม ชาวจีนและคะฉิ่นส่วนใหญ่ก็นับถือศาสนาคริสต์ และก็มีชาวโรฮิงญาและกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มที่นับถือศาสนาอิสลาม (David Steinberg 2010: xxiv, xxvi)

ในพม่า อดิศทางศาสนาผสมผสานกับประเด็นอื่น ๆ กลายเป็นเรื่องที่บ้านปลายไปสู่ความรุนแรงหลายครั้ง ประเทศที่มีกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาที่หลากหลายต้องเผชิญกับคำถามที่ว่า จะรักษาเอกภาพและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาติได้อย่างไรโดยไม่ทำให้วัฒนธรรมและภาษาท้องถิ่นเสื่อมถอยลง ควรจะมีหลักสูตรการศึกษาหลักสูตรเดียวทั่วประเทศหรือไม่ หรือมีภาษาแห่ง ชาติภาษาเดียวหรือไม่ หรือมีการสอนภาษาอื่น ๆ ด้วย ถ้ามีการสอน ควรจะสอนระดับใด (David Steinberg 2010: 6-7, 107) ในขณะที่ รัฐบาลพม่าร่วมกับองค์กรระหว่างประเทศก็กำลังวางแผนการศึกษาของประเทศ แต่ก็มี

ข้อคิดเห็นและทักท้วงจากผู้แทนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ว่าการให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมนั้นยังจำกัดมาก

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าการศึกษาเพื่อสังคมพหุวัฒนธรรมมีความจำเป็นอย่างยิ่งในประเทศไทย โดยเฉพาะในอาณานิคมชายแดนไทย-พม่าด้วย เพราะบริเวณนี้เป็นพื้นที่ปะทะสังสรรค์กันทางวัฒนธรรม มีการเคลื่อนย้ายไหลเวียนของผู้คน วัฒนธรรม ข้อมูลข่าวสาร ลักษณะพิเศษของอาณานิคมชายแดนจึงเป็นทั้งเหตุและผลของการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม หลักการสำคัญของสังคมพหุวัฒนธรรมคือการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม และยอมรับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า (ในตัวเอง โดยไม่ต้องนำไปทำเป็นสินค้าหรือเป็น “ทรัพยากร” ที่สร้างให้เกิดรายได้) ซึ่งควรจะรักษาไว้และขยายวงออกไป โดยมุ่งสู่ความรู้สึกตระหนักถึงการดำรงอยู่และความเป็นหนึ่งเดียวของสังคมทั้งหมด

การศึกษาเพื่อสังคมพหุวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติต้องเริ่มตั้งแต่ชั้นเล็ก ๆ หรือประถมศึกษาในโรงเรียน โดยสอนให้รู้จักตัวเอง มองลึกไปถึงการเป็น “ตัวตน” ของกลุ่ม ในขณะเดียวกันก็รู้จักคิดและสะท้อนย้อนกลับว่าผู้คนที่แตกต่างจากเรามีมุมมองอย่างไร คิดอย่างไร มีการสร้างโอกาสการเปิดรับความคิดเห็น เคารพความแตกต่าง และให้โอกาสผู้อื่น มีการเรียนรู้เรื่องประวัติความเป็นมาเพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ในปัจจุบัน การวิเคราะห์ความแตกต่าง ความคล้ายคลึง ความเชื่อมโยง การพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มที่แตกต่าง การสื่อสารเพื่อความเข้าใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสำหรับผู้ใหญ่ นั่นก็เป็นการศึกษาตลอดชีวิตที่จะเน้นย้ำเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชนหรือสังคมที่ใหญ่ขึ้น

ในแง่หนึ่ง เด็กและเยาวชนได้รับการ “ถ่ายทอด” อุดมการณ์ต่างๆ ตามที่บรรพชนรุ่นก่อน ๆ สถาปนาขึ้นมา ดังนั้น โลกทัศน์และพฤติกรรมจึงเกิดการสร้างสมขึ้นไปตามนิยามความหมายที่ถูกกำหนดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของ “ความก้าวหน้า” “ความยุติธรรม” หรือ “ความเป็นชาติ” (Boothby et al 2006: 2) ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมการศึกษาที่ปลูกฝังอุดมการณ์และให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างไม่เฉพาะในอาณานิคมชายแดนเท่านั้น โลกปัจจุบันเป็นโลกแห่งข่าวสาร ข้อมูล และช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย สถาบันหลักๆ ทางสังคมรวมทั้งสถาบันและระบบการศึกษา สถาบันสื่อมวลชน สื่ออิเล็กทรอนิกส์ล้วนมีส่วนหล่อหลอม ผลิตซ้ำ และตอกย้ำให้อคติ (prejudices) ต่าง ๆ ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง กระบวนการพัฒนาการศึกษาจึงต้องรวมเอาสถาบันทางสังคมเหล่านี้มาร่วมเป็นภาคีการทำงานด้วย

การถ่ายทอดอนาคตของเด็กและเยาวชนผู้ซึ่งเป็นผู้อพยพหรือเป็นทายาทผู้อพยพเป็นประเด็นสำคัญ ไม่ใช่แต่เพียงอาณานิคมแม่สอดเท่านั้น แต่สำหรับหลากหลายพื้นที่ทั่วโลกด้วย หลังจากกระแสโลกาภิวัตน์กระตุ้นให้เกิดการย้ายถิ่นเพิ่มขึ้นจากเดิมมาก ผู้คนจึงย้ายสถานที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินหรือที่ทำงาน ในแง่ของสังคมศาสตร์แล้ว พวกเขาไม่เพียงแต่จะ “ย้ายที่” แต่ยัง “ย้ายชุมชนและสังคม” ซึ่ง

การย้ายถิ่นนั้นนอกเหนือจากการที่จะต้องเผชิญกับการตรวจตราเข้มงวดแบบราชการที่มักจะยึดเอากฎหมายของชาติเป็นที่ตั้งแล้ว ผู้คนเหล่านี้ยังอาจจะเกิดความรู้สึกว่าเยื่อใยวัฒนธรรมชาติสะบั้นหรือชะงักงันลง (cultural discontinuities) (Suarez-Orozco et al. 2011: 368) และมีความจำเป็นที่จะต้องปรับตัว ในกระบวนการนี้ ผู้อพยพจึงกลายเป็น “ผู้เล่น” ในชีวิตประจำวัน เป็นผู้มีส่วนในการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดและมีความหวังถึงอนาคตตนเอง เด็กและเยาวชนผู้อพยพก็เป็นผู้ที่จะต้องปรับตัวอย่างมาก เพราะการอพยพมักจะส่งผลกระทบทำให้เด็กมีความเปราะบางและกลายเป็นชายขอบมากขึ้น ดังที่งานวิจัยหลายชิ้นได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแล้ว

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงอาจจะเชื่อมโยงหรือมีนัยยะต่องานชิ้นอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพในพื้นที่ที่หลากหลายของโลก ประสบการณ์จากศูนย์การเรียนรู้และประสบการณ์ของเด็ก เยาวชน พ่อแม่ผู้ปกครอง และครูเหล่านี้สามารถที่จะนี่ย้อนสะท้อนกลับไปมาโดยเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น ๆ ด้วย เช่น ปรากฏการณ์ “White Flight” ที่เคยมีในสหรัฐอเมริกาและในหลายประเทศ โดยการแบ่งแยกโรงเรียนระหว่างเด็กผิวขาวกับเด็กผิวสีหรือชาติพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งต่อมาก็เป็นเรื่องที่ผิดกฎหมายในสหรัฐฯ ในระยะหลัง “White Flight” ที่เกิดขึ้นจึงเป็นเรื่องระดับบุคคลที่พ่อแม่ผู้ปกครองเด็กผิวขาวย้ายโรงเรียนของลูกหลานด้วยความกลัวหรือรังเกียจเด็กกลุ่มอื่น ๆ ปรากฏการณ์ดังกล่าวก็เกิดขึ้นในบริเวณชายแดนแม่สอดบ้างเหมือนกัน แต่ต่างกันตรงที่ชาติพันธุ์ไทย พม่า กะเหรี่ยง มอญ ฯลฯ นั้นไม่มีความแตกต่างทางด้านผิวสีและกายภาพอย่างเด่นชัด นอกจากนี้ ตัวอย่างของความพยายามในการจัดการเชื่อมโยงศูนย์การเรียนกับระบบโรงเรียนของไทย เช่น โรงเรียนสาขา และ School within School ก็อาจจะเป็นตัวอย่งในการหาทางออกเพื่อที่จะให้เกิดระบบที่ทำให้เกิดการเรียนร่วม สร้างทัศนคติที่ดีต่อความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม และส่งเสริมให้ฝันของเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่จะเรียนต่อเป็นความจริงขึ้นมาได้

ในปัจจุบัน ประชาคมยุโรปให้ความสนใจกับเรื่องการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพมาก มีการศึกษาวิจัย การผลิตคู่มือและเอกสารเพื่อประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจในเรื่องนี้ เช่น The Education of Migrant Children: An NGO guide to EU policies and actions (Open Society Foundations 2010) ดังนั้น การศึกษาวิจัยเรื่องการถักทออนาคตของเด็กและเยาวชนผู้อพยพจึงไม่ใช่เป็นเรื่องเดียวโดด ๆ แต่จะเป็นสะพานเชื่อมให้เกิดการขบคิด ถกเถียง และทำงานต่อเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ และตั้งคำถามถึงระบบการศึกษาของชาติที่ตั้งอยู่บนฐานคติการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การสื่อสารและการสอนด้วยภาษาหลักหรือภาษาที่เป็นทางการเพียงภาษาเดียว และเนื้อหาวิชาที่เน้นความเป็นพลเมืองของรัฐเพียงรัฐเดียว โรงเรียนและศูนย์การเรียนในอนาคตควรจะเป็นสถานที่บ่มเพาะทักษะและสมรรถนะที่ซับซ้อนมากขึ้นเพื่อที่จะทำให้เด็กและเยาวชนเป็นคนที่พร้อมสำหรับโลกที่เชื่อมโยงกันหมด

ปัญหาในมุมมองของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ	ปัญหาในมุมมองของเจ้าหน้าที่ศูนย์การเรียนรู้- ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา	ปัญหาในมุมมองของผู้ปกครองของเด็กผู้อพยพ
<ul style="list-style-type: none"> - ทักษะในด้านลบของครูไทยในศูนย์การเรียนรู้ต่อการแนะนำการศึกษาตามความคาดหวังในอนาคตของเด็กนักเรียน - ขาดโอกาสศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา และขาดทักษะด้านวิชาชีพ และโอกาสการทำงานในประเทศไทยและพม่า 	<ul style="list-style-type: none"> - การไม่มีถิ่นที่อยู่ถาวรของเด็กและเยาวชนที่อพยพ เพราะต้องอพยพโยกย้ายติดตามพ่อแม่ไปทำงานในที่ต่างๆ ส่งผลให้ได้รับการศึกษาไม่ต่อเนื่อง - เอกสารและตำราที่ใช้คัดลอกหรือปรับปรุงจากหนังสือหรือตำราของตะวันตก - เนื้อหาในเอกสารหรือตำราที่เกี่ยวกับสังคม ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ถูกนำเสนอในแง่มุมและประเด็นที่ไม่ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์การเมือง สังคม เศรษฐกิจของประเทศและกลุ่มชาติพันธุ์ - นโยบายการศึกษาเพื่อให้เด็กและเยาวชนผู้อพยพได้รับโอกาสทางการศึกษาในระบบรัฐบาลไทยยังไม่ได้ผลในทางปฏิบัติ - ความต้องการการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โอกาสในการเพิ่มวุฒิการศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการสอนของครูผู้สอนในศูนย์การเรียนรู้ - การเรียนการสอนภาษาไทยยังคงไม่มีหลักสูตรที่ชัดเจนและเป็นเพียงการเรียนการสอนภาษาไทยระดับพื้นฐานทั่วไป 	<ul style="list-style-type: none"> - ส่วนใหญ่ไม่ทราบถึงสิทธิและนโยบายการศึกษาของรัฐบาล

จุดแข็ง และจุดอ่อนของศูนย์การเรียนรู้

บทบาท	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	ข้อจำกัด
<p>เจ้าหน้าที่ศูนย์การเรียนรู้- ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา</p>	<ul style="list-style-type: none"> - มีความเข้าใจและมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ และมีความทุ่มเทและความพยายามอย่างมากต่อการทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่ขาดโอกาสทางสังคม - การส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ดั้งเดิม เช่น ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ - การเรียนการสอนเปิดกว้างให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัยควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านทักษะอาชีพที่หลากหลาย - ศูนย์การเรียนรู้บางแห่ง 	<ul style="list-style-type: none"> - เจ้าหน้าที่และบุคลากรทางการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้จำนวนหนึ่งยังขาดความรู้และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการดูแลฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้อพยพ - ศูนย์การเรียนรู้บางแห่งพึ่งพิงแหล่งทุนภายนอก และไม่เรียกเก็บค่าเล่าเรียน และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา หรือจะเก็บในอัตราที่ต่ำมาก ส่งผลต่อสภาพการบริหารจัดการของศูนย์การเรียนรู้ - การจัดรูปแบบการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่นและหลากหลายของศูนย์การเรียนรู้สำหรับผู้อพยพนั้น มีผลเสียต่อการกำหนดมาตรฐานการศึกษา (เปรมใจ วังศิริไพศาล) - การขาดแคลนบุคลากรรวมทั้งสื่อการเรียนการสอนในการจัดกิจกรรม และขาดกิจกรรมส่งเสริมผู้เรียน เช่น ชมรม วิชาด้านศิลปะ ดนตรี 	<ul style="list-style-type: none"> ● การมีส่วนร่วมในการทำงานกับองค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ ส่งผลต่อความยืดหยุ่นในการพัฒนาการเรียนการสอน 	<ul style="list-style-type: none"> ● ขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กลไกในการบริหารจัดการโครงการ SWS ● ความไม่เข้าใจในการสื่อสารระหว่างศูนย์การเรียนรู้กับองค์กร สถาบันการศึกษาที่อยู่ภายใต้ความร่วมมือระหว่างกันในการกำกับดูแลของหน่วยงานการศึกษาของรัฐ

บทบาท	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	ข้อจำกัด
เด็กและเยาวชนผู้อพยพในศูนย์การเรียน	- โอกาสเข้าเรียนในหลักสูตรของศูนย์การเรียน หรือเรียนพิเศษจากครูของศูนย์การเรียนที่มีความโดดเด่นในด้านการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ	- ทักษะภาษาไทยของผู้เรียนที่ไม่พร้อมต่อการปรับตัวเข้ากับ การศึกษากระแสหลัก	- สามารถเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมตะวันตกจากเจ้าของภาษาและวัฒนธรรมโดยตรงผ่านอาสาสมัครและองค์กรเอกชนระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับศูนย์การเรียน	

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กฤตยา อาชวนิจกุล และพันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. (2548) คำถามและข้อท้าทายต่อนโยบายรัฐไทยในการจัดการปัญหาสิทธิสุขภาพและสิทธิของแรงงานข้ามชาติ นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

กฤตยา อาชวนิจกุล (บรรณาธิการ). (2551) จินตนาการความเป็นไทย นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ขวัญชีวัน บัวแดง. (2554) “ทายาทของแรงงานย้ายถิ่นจากประเทศพม่า การศึกษาและอัตลักษณ์ข้ามชาติ” ใน พลเมืองในโลกไร้พรมแดน. (กรุงเทพมหานคร: โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาด้านสุขภาพ, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

ขวัญชีวัน บัวแดง. (2551) พื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยกับความสัมพันธ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง-คนเมือง. จัดพิมพ์โดยคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: หจก. วนิดาการพิมพ์

คณะกรรมการองค์การป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน (เพื่อพลเมืองพม่า). (2554) เด็กผู้อพยพกับความรู้สึกต่ำต้อยในประเทศของคนอื่น - สถานการณ์เด็กผู้อพยพชาวพม่าในอำเภอแม่สอด ประเทศไทย. จัดพิมพ์โดยโครงการวิจัยเพื่อปกป้องคุ้มครองเด็ก คณะกรรมการองค์การป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน

เครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติ. กลไกของรัฐที่ดูแลศูนย์การเรียน ใน ความจำเป็นในการออกกฎหมายรองรับศูนย์การเรียนสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย (เด็กต่างชาติ). จากเว็บไซต์ http://www.mwgthailand.org/autopagev4/show_page.php?topic_id=125&auto_id=8&TopicPk= . สืบค้นวันที่ 16 มกราคม 2555

เครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติ. (2555) นโยบายการศึกษาสำหรับเด็กต่างชาติ ใน ความจำเป็นในการออกกฎหมายรองรับศูนย์การเรียนสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย (เด็กต่างชาติ). จากเว็บไซต์ http://www.mwgthailand.org/autopagev4/show_page.php?topic_id=125&auto_id=8&TopicPk= . สืบค้นวันที่ 16 มกราคม 2555

เครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติ. (2555) ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center) ใน ความจำเป็นในการออกกฎหมายรองรับศูนย์การเรียนสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย (เด็กต่างชาติ). จากเว็บไซต์ http://www.mwgthailand.org/autopagev4/show_page.php?topic_id=125&auto_id=8&TopicPk= . สืบค้นวันที่ 16 มกราคม 2555

เครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติ. (2555) รูปสถานการณ์ School within School

จิรัฐผิ เสนาคำ. (2547) “แนวคิดคนพลัดถิ่นกับการศึกษาชาติพันธุ์” ใน ว่าด้วยแนวทางการศึกษา
ชาติพันธุ์. หนังสือรวบรวมบทความจากการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ 2 ชาติและ
ชาติพันธุ์ วิถีชีวิตและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในโลกปัจจุบัน, เอกสารทางวิชาการ
ลำดับที่ 36, กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

ธีรยุทธ บุญมี. (2546) ความหลากหลายของชีวิต ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สายธาร

นงเยาว์ เนาวรัตน์. (2554) “ศูนย์การเรียนรู้ประชาสังคมและสิทธิการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติจากพม่า”
รายงานวิจัย

นัยน์ปพร สิปปภาส. (2552) ความมั่นคงมนุษย์ด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าว จังหวัดสมุทรสาคร.
สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บุบผา อนันต์สุชาติกุล. (2554) โครงการรูปแบบและการจัดการศึกษาสำหรับทายาทรุ่นที่สองของผู้ย้ายถิ่น
จากประเทศพม่า, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บุษยรัตน์ กาญจนดิษฐ์. (2551) เครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติเพื่อสิทธิแรงงานข้ามชาติและความ
เข้มแข็งของสังคมไทย: สรุปรายงานการทำงาน 3 ปี (2549-2551)

บุษยรัตน์ กาญจนดิษฐ์. (2554) อนาคตคุณภาพชีวิตแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาสถานะบุคคล 10 โอกาส
เชื่อมต่อการเปลี่ยนแปลง. บทความจากเว็บไซต์ <http://thaingo.org/web/2011/06/14/99-2/>.
สืบค้นวันที่ 13 มกราคม พ.ศ.2555

ปรเมศร์ บำรุงหนูใหม่. (2555) เผยเด็กไร้สัญชาติเข้าเรียนโรงเรียนรัฐในกทม.ได้แค่ 4%. โครงการพัฒนา
คุณภาพชีวิตแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาสถานะบุคคล สสส. ศูนย์ข่าวข้ามพรมแดน
(Cross Border News Agency). ฉบับที่ 64 (19 มีนาคม 2553) จากเว็บไซต์
<http://www.statelessperson.com/www/?q=node/7320>. สืบค้นวันที่ 16 มกราคม 2555

เปรมใจ วังศิริไพศาล. (2553) รายงานวิจัยรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว
กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบัน
เอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มนิดา อติศัยสกุล. (2553) “สภาพปัจจุบันของศูนย์การเรียนรู้ของ NGO ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก”,
การนำเสนอในงานสัมมนาจัดโดยศูนย์พม่าศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก วันที่
20 สิงหาคม 2553. อ้างถึงใน ขวัญชีวัน บัวแดง. 2554. “ทายาทของแรงงานย้ายถิ่นจาก
ประเทศพม่า การศึกษาและอัตลักษณ์ข้ามชาติ” ใน พลเมืองในโลกไร้พรมแดน. กรุงเทพฯ:

โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานข้ามชาติและผู้มีปัญหาด้านสุขภาพ, สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

ยูเนสโก. (2008) คู่มือผู้สื่อข่าวเรื่องการศึกษาเพื่อปวงชน. กรุงเทพฯ: ยูเนสโกกรุงเทพ

ริชาร์ด ลี และคณะ. (2552) สังคมศาสตร์กับนโยบายทางสังคม: จากหนทางตีบตันระดับชาติสู่โอกาส
เติบโตระดับโลกแปลจาก Science and Social Policy: From National Dilemmas to Global
Opportunities แปลโดย สิงห์ สุวรรณกิจ. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รังสิพล เปลี่ยนพันธุ์. (2556) “รูปแบบการบริหารศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติในเขตชายแดน
ไทย – พม่า” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

วรเชษฐ เขียวจันทร์. (2551) โรงเรียนชายแดน: ปฏิบัติการอำนาจอธิปไตยในสภาวะยกเว้นและการ
ปรับใช้ของเด็กพม่าพลัดถิ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชามานุษยวิทยา
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วัลยา มนัสเกษมสิริกุล. (2551) กระบวนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กย้ายถิ่นข้ามชาติโดยองค์กรเอกชน:
กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาพัฒนา
มนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วาทีณี บุญชะลิกษ์ และกัญญา อภิพรชัยสกุล. (2555) การย้ายถิ่นระหว่างประเทศกับสุขภาพ ใน รายงาน
สุขภาพคนไทย. สถาบันประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล จากเว็บไซต์

http://www.hiso.or.th/hiso/picture/reportHealth/ThaiHealth2012/thai2012_6.pdf. สืบค้น
วันที่ 16 มกราคม 2555

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2 จังหวัดตาก. (2555) ข้อมูลจำนวนศูนย์การเรียนรู้
จำนวนนักเรียน และจำนวนครูผู้สอน (ข้อมูล ณ วันที่ 2 เมษายน 2555)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2 จังหวัดตาก. (2555) จำนวนศูนย์ที่ได้รับการ
สนับสนุนและจัดการศึกษาโดยองค์กรเอกชน (ข้อมูล ณ วันที่ 2 เมษายน 2555)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2555) การแต่งตั้งคณะทำงานจัดทำแนวทางการ
จัดการศึกษาว่าด้วยสิทธิของบุคคล และองค์กรวิชาชีพในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานใน
ศูนย์การเรียนรู้ เมื่อ 17 เมษายน 2555, “การประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแนวทางการ
จัดการศึกษาว่าด้วยสิทธิของบุคคล และองค์กรวิชาชีพในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานใน
ศูนย์การเรียนรู้” โรงแรมเดอะควีนพาลเลซ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ระหว่างวันที่ 7-12
พฤษภาคม 2555

สันติพงษ์ มูลฟอง. (2550) วันเด็กไร้สัญชาติหลักประกันสุขภาพคนไร้สิทธิ คณะทำงานวันเด็กไร้สัญชาติ
ศูนย์พัฒนาเครือข่ายเด็กและชุมชนภายใต้สมาคมฟื้นฟูและพัฒนาลุ่มน้ำสาละวิน

สุภางศ์ จันทวานิช และคณะ. (2547) การย้ายถิ่นเข้ามาทำงานและการถูกหลอกลวงของแรงงานต่างชาติ
ในประเทศไทย กรุงเทพฯ: มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทยและศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย
สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุริชัย หวันแก้ว. (2552) ปัญหาชาตินิยมทางวิธีวิทยา (Methodological Nationalism) รายงานนำเสนอ
ในการประชุมด้านยุทธศาสตร์การจดทะเบียนแรงงานข้ามชาติ 3 กันยายน 2552 ณ ห้อง
ประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุริชัย หวันแก้ว และนฤมล อรุโณทัย. (2552) การปรับเปลี่ยนนโยบายต่อกลุ่ม “คนข้ามชาติ”: มิติสังคม
วัฒนธรรม คือ ศักยภาพใหม่ในการขับเคลื่อน? รายงานนำเสนอในการประชุมด้านยุทธศาสตร์
การจดทะเบียนแรงงานข้ามชาติ 3 กันยายน 2552 ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2551) พัฒนาการของรัฐชาติกับความขัดแย้งภายในของชาวยุโรป บทความ
นำเสนอในที่ประชุมวิชาการเรื่อง “ชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม” 24 มิถุนายน 2552 หอประชุม
ศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หนังสือราชกิจจานุเบกษา. (2554) กฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิของบุคคลในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานใน
ศูนย์การเรียน หน้า 59-63 เล่มที่ 129 ตอนที่ 3 ก.

อดิศร เกิดมงคล. (2554) แรงงานข้ามชาติชาวปะโอจากพม่าในกรุงเทพฯ: ชีวิตข้ามพรมแดนบนพื้นที่
ของอำนาจและการต่อรอง วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชามานุษยวิทยา
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อมรทิพย์ อมราภิบาล และ จิราพร วรเสน. (2544) การประเมินความต้องการของเด็กต่างชาติ: กรณีศึกษา
เด็กพม่าในจังหวัดระนอง. กรุงเทพฯสำนักนโยบาย. และแผนอุดมศึกษา สำนักงาน
ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย

ภาษาต่างประเทศ

Althusser, Louis (1971) “Ideology and Ideological Apparatus”, in Lenin and Philosophy and
Other Essays (translated by Ben Brewster) (pp.121-176). New York and London:
Monthly Review Press.

- Amporn Jiratikorn (2008) "Migration, Media Flows and the Shan Nation in Thailand" Ph.D. Dissertation, University of Texas at Austin.
- Anderson, Benedict (1991) *Imagined Community: Reflections of the Origin and Spread of Nationalism*. Second Edition. London: Verso.
- Appadurai, Arjun (1996) *Modernity at Large: Cultural Dimensions in Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Apple, Michael W. (1978). *Ideology, Reproduction, and Educational Reform*. *Comparative Education Review*. 22, (3): 367-387.
- _____. (2003) "Sovereignty without Territoriality: Notes for a Postnational Geography", in Setha M. Low and Denise Lawrence (eds.) *The Anthropology of Space and Place: Locating Culture* (pp. 337-349). Malden: Backwell Publishing.
- Apple, Michael W. (1995) *Education and Power* (2nd Edition). New York: Routledge.
- Arafat, Cairo, and Thahabieh Musleh. (2006) "Education and Hope." In *A World Turned Upside Down: Social Ecological Approaches to Children in War Zones.* Edited by Neil Boothby, Alison Strang, and Michael Wessells. Bloomfield, CT: Kumarian Press, Inc. pp. 111-132.
- Armstrong, John A. (1976) "Mobilized and Proletarian Diaspora," *The American Political Science Review*, vol.70 no.2 393.
- Arnold, Dennis and Kevin Hewison (2005) "Exploitation in Global Supply Chains: Burmese Migrant Workers in Mae Sot, Thailand", *Journal of Contemporary Asia* 35(3): 319-340.
- Beck, Ulrich (2005) *Power in the Global Age: A New Global Political Economy*. Translated by Kathleen Cross, Oxford: Polity Press.
- Boothby, Niel, Alison Strang, and Michael Wessells(2006) "Introduction." In *A World Turned Upside Down: Social Ecological Approaches to Children in War Zones.* Edited by Neil Boothby, Alison Strang, and Michael Wessells. Bloomfield, CT: Kumarian Press, Inc. pp. 1-18.
- Boyden, Jo and Joanna de Berry (eds.) (2004) *Children and Youth on the Front Line: Ethnography, Armed Conflict and Displacement*. Oxford and New York:

Berghahn Books.

Bradatan, Cristina, Adrian Popanand Rachel Melton. "Transnationality as a fluid social identity".
Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture, Vol.16 no.2 (March
2010) : 169-178.

Bronfenbrenner, Uri (1979) The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and
Design. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Burmese Migrant Workers Education Committee (BMWEC) <http://www.bmwec.org/> (accessed
on June 2009)

Chawandhorn Muangmee. 2005. Educational Opportunities of Burmese Migrant Children in
Samut Sakorn Province. Master's Thesis Southeast Asian Studies (Inter-Department)
Graduate School Chulalongkorn University.

Christensen, Pia Monrad and Allison James. 2008. "Introduction, Researching Children and
Children Cultures of Communication", In Research With Children: Perspectives and
Practices. Christensen and James (eds.), first published in 2000. New York: Routledge.

Committee for Promotion and Protection of Child Rights (C.P.P.C.R) (2008) Felling Small in
Another Person's Country: The Situation of Burmese Migrant Children in Mae Sot,
Thailand.

Decha Tangseefa. (2003). "Imperceptible Naked-lives and Atrocities: Forcibly Displaced
Peoples and the Thai-Burmese In-between Space" Ph.D. Dissertation, University of
Hawaii at Manoa.

Decha Tangseefa. (2006) "Taking Flight in Condemned Grounds: Forcibly Displaced Karens
and the Thai-Burmese In-Between Spaces", Alternatives 31: 405-429.

Decha Tangseefa. (2007) "Temporary Shelter Areas" and the Paradox of Perceptibility:
Imperceptible Naked-Karens in the Thai-Burmese Border Zones", in Prem Kumar
Rajaram and Carl Grundy-Warr (eds.) Borderscapes: Hidden Geographies and Politics
at Territory's Edge (pp. 231-262). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Decha Tangseefa. (2009) "Imperceptible Naked-lives: Constructing a Theoretical Space to
Account for Non-statist Subjectivities", in Shampa Biswas and Sheila Nair (eds.)

- Margins, Peripheries and Excluded Bodies: International Relations and States of Exception. New York: Routledge. (Forthcoming)
- Dudley, Sandra (2007) "Reshaping Karenni-ness in Exile: Education, Nationalism and Being in the Wider World", in Mikael Gravers (ed.) *Exploring Ethnic diversity in Burma* (pp.77-106). Copenhagen: Nordic Institute of Asian Studies (NIAS).
- Euwema, de Graaf, de Jager and Kalksma-Van Lith (2008) "Research with Children in War-affected Area." In *Research With Children: Perspectives and Practices*. Chirstensen and James (eds.), first published in 2000. New York: Routledge.
- Fargas-Malet, Montserrat, Dominic McSherry, Emma Larkin and Clive Robinson. (2010) "Research with children: methodological issues and innovative techniques" *Journal of Early Childhood Research*, 8: 175.
- Gerard Chaliand and Jean-Pierre Rageau อ้างใน William Safran "Comparing Diasporas: A Review Essay,": 255-256.
- Giroux, Henry A. (1982) "The Politics of Educational Theory", *Social Text* 5: 87-107.
- _____. (1991) "Border Pedagogy and the Politics of Postmodernism" *Social Text* 28:51-67.
- Gollop, M. M. (2000). Interviewing children: a research perspective. In A. B. Smith, N. J. Taylor & M. M. Gollop (Eds.), *Children's Voices: research, Policy and Practice* (pp. 18-36). Auckland N.Z.: Pearson Education New Zealand Limited.
- Grundy-Warr, Carl and Elaine Wong Siew Yin (2002) "Geographies of Displacement: The Karenni and the Shan across the Myanmar Thailand Border", *Singapore Journal of Tropical Geography* 23(1): 99-122.
- Grundy-Warr, Carl (2004) "The Silence and Violence of Forced Migration: The Myanmar-Thailand Border", in Aris Ananta and Evi Nurvidya Arifin (eds.) *International Migration in Southeast Asia* (pp. 228-272). Singapore: Institute of Southeast Asia Studies.
- Guinard, C (2006) "Promising "Education for All" in Thailand: What are the true benefits for migrant children behind this new policy" *Burma Issues Newsletter* (February)
<http://www.burmaissues.org/En/Newsletter/BINews2006-02-03.html> (accessed June 2009)

- Hepburn, Amy (2006) "Running Scared" In *A World Turned Upside Down: Social Ecological Approaches to Children in War Zones.* Edited by Neil Boothby, Alison Strang, and Michael Wessells. Bloomfield, CT: Kumarian Press, Inc. pp. 63-88.
- Kamonwan Petchot. (2011). *The Right to Education for Migrant Children in Thailand: Liminal legality and the educational experience of migrant children in Samut Sakhon.* Unpublished research paper, Masters of Arts in Development Studies, Institute of Social Studies, The Hague, The Netherlands.
- Khachig Tololyan. "Rethinking Diaspora(s): Stateless Power in Transnational Moment,": 29-30.
- Kostelny, Kathleen (2006) "A Culture-based Integrative Approach" In *A World Turned Upside Down: Social Ecological Approaches to Children in War Zones.* Edited by Neil Boothby, Alison Strang, and Michael Wessells. Bloomfield, CT: Kumarian Press, Inc. pp. 19-37.
- Kymlicka, Will. *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights.* Oxford: Clarendon Press, 1999.
- Lang, Hazel (2002) *Fear and Sanctuary: Burmese Refugees in Thailand.* Ithaca, New York: Southeast Asia Program, Cornell University.
- Lee, Sang Kook (2008) "Blunt Tentacles: Localization of State Agencies in a Border Town in the Thai-Burmese Borderland", in Suchada Thaweessit, Peter Vail and Rosalia Sciortino (eds.) *Transborder Issues in Greater Mekong Sub-region* (pp.375-391). Ubon Ratchathani: Mekong Sub-region Social Research Center (MSSRC).
- Lewin, K. (1946). *Action Research and Minority Problems*, *Journal of Social Issues*, 2: 34- 46.
- Linda Basch, Nina Glick Schiller, and Cristina Szanton Blanc. (1984) *Nation Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicament, and Deterritorialized Nation-States* (Basel: Gordon and Breach.)
- Manondog, Alicia L. and Manida Adisaisakol (2009) "The Liaison Report Summary" Migrant Educational Co-ordination Center, Tak Education Service Area 2, Ministry of Education.

- Migrant Assistance Program (2006) No Human Being Is Illegal, No Migrant Worker Is Illegal: 1996-2006. Chiang Mai: Nuntapun Printing.
- Nicolai, S., and C. Triplehorn(2003) The Role of Education in Protecting Children in Conflict. London: Humanitarian Practice Network.
- Nina Glick Schillerand George E. Fourn. (1999) "Terrains of Blood and Nation: Haitian Transnational Social Field," Ethnic and Racial Studies. Vol.22 no.2 .
- Pinkaew, Laungaramsri (2008) "Re-Imagining Nation: Women's Rights and the Transnational Movement of Shan Women in Thailand and Burma", in Suchada Thaweessit, Peter Vail and Rosalia Sciortino (eds.) Transborder Issues in Greater Mekong Sub-region (pp.123-144). Ubon Ratchathani: Mekong Sub-region Social Research Center (MSSRC).
- Pongsawat,Pitch (2007) "Border Towns, and Thai-Myanmar Cross-Border Development: Case Studies at the Thai Border Towns" Ph.D. Dissertation, University of California, Berkeley.
- Prewitt Diaz, Joseph O. and Robert T. Trotter. (1990). The Effects of Migration on Children: An Ethnographic Study. Pennsylvania: Division of Migrant Education, Pennsylvania Department of Education.
- Safran, William (1991) "Diaspora in Modern Societies: Myths of Homeland and Return" Diaspora: A Journal of Transnational Studies, vol. 1, no. 1.
- Salmon, Alinor, Saw Aung Thanwai and Hattaya Wongsangpaiboon. (2013). In School, In Society, Early childhood development in Myanmar migrant communities in Thailand. Volunteer Service Overseas (VSO) and Union Bank of Switzerland (UBS).
- Schiller, Nina Glick. 2009. A Global perspective on Transnational Migration: Theorizing Migration without Methodological Nationalism. Centre on Migration, Policy and Society Working Paper No. 67, University of Oxford.
- Soguk, Nevzat (1999) State and Strangers: Refugees and Displacement of Statecraft. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Steinberg, David I. (2010) Burma/Myanmar, What Everyone needs to Know. Oxford: Oxford University Press.

- Suarez-Orozco, Marcelo M., Tasha Darbes, Sandra Isabel Dias, and Matt Sutin. (2011) Migrations and Schooling. *The Annual Review of Anthropology*. 2011, 40:311–28.
- Thomas Faist. (2000) “Transnationalization in International Migration: Implications for the study of Citizenship and Culture,” *Ethnic and Racial Studies*, vol.2 no.232 .
- UNICEF (2006) “Child Protection Information Sheets” (accessed July 2009)
http://www.unicef.org/protection/files/Child_Protection_Information_Sheets_%28Booklet%29.pdf
- _____. (2008) “UNICEF Child Protection Strategy” (accessed July 2009)
http://www.unicef.org/protection/files/CP_Strategy_English.pdf
- UNESCO (1999) The World Conference on Education for All 1999 (accessed June 2009)
http://www.unesco.org/education/efa/ed_for_all/background/world_conference_jomtien.shtml.
- _____. (2000) “The Dakar Framework for Action” (accessed June 2009)
<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147e.pdf>.
- Wessells, Michael, and Alison Strang (2006) “Religion as Resource and Risk.” In *A World Turned Upside Down: Social Ecological Approaches to Children in War Zones.* Edited by Neil Boothby, Alison Strang, and Michael Wessells. Bloomfield, CT: Kumarian Press, Inc. pp. 199-222.
- Yongyuth Chalamwong (2004) “Government Policies on International Migration: Illegal Workers in Thailand”, in Aris Ananta and Evi Nurvidya Arifin (eds.) *International Migration in Southeast Asia* (pp. 352-373). Singapore: Institute of Southeast Asia Studies.

ภาคผนวก ก
แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์

**สำหรับเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลศูนย์การเรียนรู้/ศูนย์พักพิง/ผู้ที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษาเด็กและเยาวชน
ผู้อพยพ/เจ้าหน้าที่รัฐ**

1. ชื่อ-นามสกุล อายุ อาชีพ ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ ภูมิลำเนา ตำแหน่ง ความเกี่ยวข้องกับพื้นที่และบทบาท
ในศูนย์การเรียนรู้-ด้านการศึกษาเด็กและเยาวชนผู้อพยพ
2. ประวัติความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้
3. กิจกรรม ขอบข่ายงาน หน้าที่และบทบาทของศูนย์การเรียนรู้มีอะไรบ้าง (โดยเฉพาะด้านการศึกษา
สังคมและวัฒนธรรม)
4. หลักสูตรที่ใช้สอนเด็กและเยาวชนผู้อพยพเป็นอย่างไร /เด็กได้เรียนภาษาและวัฒนธรรมของตนเอง
มากน้อยเพียงใด
5. ศูนย์การเรียนรู้จัดการตนเองและสนองต่อความต้องการ-ความคาดหวังของเด็กและเยาวชนที่มี
ความแตกต่างหลากหลายในเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรมได้อย่างไร
6. จุดแข็งและจุดอ่อนในด้านการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้เป็นอย่างไร
7. เด็กและเยาวชนผู้อพยพจัดการกับปัญหาความไม่มั่นคงและเปราะบางของตนเองอย่างไร
8. ปัญหาและอุปสรรคของศูนย์การเรียนรู้ และการศึกษาของเยาวชนผู้อพยพ (เช่น การติดต่อสัมพันธ์กับ
เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น แหล่งทุนสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้หรือโรงเรียน การรับประกันความปลอดภัยของ
ครูและนักเรียน การเจรจาต่อรองกับนายจ้างหากนักเรียนเป็นแรงงานเด็ก การขอร้องให้พ่อแม่
ผู้ปกครองสนับสนุนการศึกษาของเด็กเพื่อที่จะไม่ต้องลาออกจากโรงเรียนกลางคัน เป็นต้น)
9. ภูมิหลังด้านวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ภาษา และศาสนาที่หลากหลายมีผลต่อประสบการณ์เรียนรู้ของเด็ก
และเยาวชนผู้อพยพหรือไม่ อย่างไร
10. ศูนย์การเรียนรู้มีแผนและการดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กและเยาวชนผู้อพยพอย่างไร
11. แนวทางในการส่งเสริมการศึกษาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพในบริเวณแม่สอดควรเป็น
อย่างไร
12. ความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เพื่อส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ

สำหรับเด็กและเยาวชนผู้อพยพ

- 1) ชื่อ-นามสกุล อายุ ภูมิลำเนา อาชีพที่อยู่/ชื่อศูนย์การเรียนรู้ที่สังกัด หมายเลขโทรศัพท์
- 2) เพศ ศาสนา ชาติพันธุ์
- 3) ระยะเวลาที่เข้ามาในประเทศไทย และระยะเวลาที่เข้าเรียนในศูนย์การเรียนรู้
- 4) การศึกษาก่อนเข้ามาในประเทศไทย และการศึกษาในปัจจุบัน
- 5) กิจกรรมนอกเวลาเรียน
- 6) สถานที่เกิด หากเกิดในพม่า ยังมีที่ดิน หรือบ้าน หรือพ่อแม่ญาติพี่น้องหรือไม่ และปัญหาสำคัญก่อนอพยพเข้ามาอยู่ประเทศไทย
- 7) ปัญหาที่สำคัญที่สุดในช่วงที่อยู่ในประเทศไทย
- 8) เมื่อมีปัญหาขอคำปรึกษาและได้รับความช่วยเหลือจากฝ่ายใดเป็นหลัก
- 9) ปัญหาและอุปสรรคด้านการศึกษาที่เป็นอยู่
- 10) เข้ามาเรียนในศูนย์การเรียนรู้โดยการประสานความช่วยเหลือจากแหล่งใด
- 11) ได้เรียนรู้อะไรบ้างในศูนย์/ศูนย์การเรียนรู้จัดการเรียนการสอนแบบใด มีการสอนภาษาและวัฒนธรรมของท่านหรือไม่
- 12) อนาคตทางการศึกษาที่คาดหวัง
- 13) ความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมและการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ

สำหรับผู้อพยพ/พ่อแม่ผู้ปกครองผู้อพยพ

- 1) ชื่อ-นามสกุล อายุ ภูมิลำเนา อาชีพที่อยู่/ชื่อศูนย์การเรียนรู้ที่สังกัดเบอร์โทรศัพท์
- 2) สถานภาพสมรสและฐานะครอบครัว
- 3) ประวัติความเป็นมาและการอพยพมาอยู่ที่อำเภอแม่สอด/ศูนย์การเรียนรู้/ศูนย์พักพิง
- 4) ปัญหาที่สำคัญของท่าน/ลูกของท่าน ก่อนและหลังการอพยพมาอยู่แม่สอด
- 5) เมื่อมีปัญหาแล้วท่านจัดการปัญหาอย่างไร/ขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานใด
- 6) คิดว่าความแตกต่างหลากหลายด้านวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ภาษา และศาสนามีผลต่อการเรียนรู้ของลูกของท่าน/ท่านอย่างไร
- 7) มีความฝัน และความคาดหวังต่อชีวิตในอนาคตของตน/ลูกอย่างไร
- 8) ต้องการให้หน่วยงานใดมาส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้แก่ลูกหรือตัวท่าน และส่งเสริมอย่างไร
- 9) ความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เพื่อส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ

ภาคผนวก ข ตารางผู้ให้ข้อมูลช่วงระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2553 – ตุลาคม พ.ศ. 2555

1. ผู้ให้ข้อมูลใน ปี พ.ศ. 2553

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง-หน้าที่	หน่วยงาน/ องค์กร	วันที่สัมภาษณ์
เจ้าหน้าที่ศูนย์การเรียนรู้-ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษา				
1	คุณวิภากร กาญจนชัยรงค์	ครูสอนภาษาไทย	ศูนย์การเรียนรู้ CDC	3 มิถุนายน 2553
2	คุณอนันท์ นันทา	ครูสอนภาษาไทย	ศูนย์การเรียนรู้ CDC	3 มิถุนายน 2553
3	Mr.Muang Muang Gyi	ครูสอนสังคมศึกษา	ศูนย์การเรียนรู้ CDC	3 มิถุนายน 2553
4	คุณนาพอเล	ผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้	ศูนย์การเรียนรู้ Hsa Thoo Lei	5 มิถุนายน 2553
5	คุณ Min Lwin	ครูศูนย์การเรียนรู้ปารามิ	ศูนย์การเรียนรู้ปารามิ	7 มิถุนายน 2553
เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ-เอกชน-องค์กรที่เกี่ยวข้อง				
ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง-หน้าที่	หน่วยงาน/ องค์กร	วันที่สัมภาษณ์
1	Dr.Cynthia Maung	ผู้บริหารแม่ตาวคลินิก	แม่ตาวคลินิก	2 มิถุนายน 2553
2	หนุ่ย หนุ่ย/จิง หนู	เจ้าหน้าที่ CPPCR	Committee for Protection and Promotion of Child Rights (CPPCR)	3 มิถุนายน 2553
3	คุณพรทิพย์ สารสุวรรณ	ผู้ประสานงาน CPPCR	Committee for Protection and Promotion of Child Rights (CPPCR)	3 มิถุนายน 2553
4	Mr.Thein Naing	เจ้าหน้าที่ CPPCR	Committee for Protection and Promotion of Child Rights (CPPCR)	3 มิถุนายน 2553
5	คุณอุบลรัตน์ บุญลือ	เจ้าหน้าที่ศึกษานิเทศก์	สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 จังหวัดตาก	4 มิถุนายน 2553
6	คุณแพทริก	ผู้บริหาร Youth Connect	Youth Connect	5 มิถุนายน 2553

2. ผู้ให้ข้อมูลปี พ.ศ.2555 (เดือนเมษายน-ตุลาคม)

1.1 ตารางผู้ให้ข้อมูล ปี 2555 (เด็กและเยาวชนในศูนย์การเรียน)

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง-หน้าที่	หน่วยงาน/องค์กร	วันที่สัมภาษณ์
1	นางสาวแมรี สันติธรรมใจ	นักเรียนจบจากศูนย์การเรียน CDC	ศูนย์การเรียน CDC	21 เมษายน 2555
2	นางสาวเอนซานเหล่	นักเรียนศูนย์การเรียน Hsa Thoo Lei	เรียนเสริม The best friend library center	23 เมษายน 2555
3	นางสาวนินหวู่หวู่	นักเรียนศูนย์การเรียน Hsa Thoo Lei	เรียนเสริม The best friend library center	23 เมษายน 2555
4	นายตั้งตูดอง	นักเรียนโรงเรียนบ้านท่าอากาศยาน	เรียนเสริม The best friend library center	23 เมษายน 2555
5	นายเพียวกูคู	นักเรียนศูนย์การเรียน Hsa Thoo Lei	เรียนเสริม The best friend library center	23 เมษายน 2555
6	นายหยันวินอ่อง	นักเรียนศูนย์การเรียน Hsa Thoo Lei	เรียนเสริม The best friend library center	23 เมษายน 2555
7	นายกองปู้วิน	นักเรียนศูนย์การเรียน Hsa Thoo Lei	เรียนเสริม The best friend library center	23 เมษายน 2555
8	นายเพียวมินสอ	นักเรียน ศูนย์การเรียน Hsa Thoo Lei	เรียนเสริม The best friend library center	23 เมษายน 2555
9	Ms.Phon Nay Pwe	นักเรียนศูนย์การเรียน Agape	ศูนย์การเรียน Agape	23 เมษายน 2555
10	Ms.มิน ตูคิน	นักเรียนศูนย์การเรียน Agape	ศูนย์การเรียน Agape	23 เมษายน 2555
11	นางสาวหน่อเฮอ้อ๊ะ	นักเรียนศูนย์การเรียน Minma Haw	เรียน violin ที่ศูนย์การเรียน CDC	24 เมษายน 2555
12	นายเนียนตาเมียน	นักเรียน ศูนย์การเรียน CDC	เรียน violin ที่ศูนย์การเรียน CDC	24 เมษายน 2555
13	นายซูเวย์	นักเรียนศูนย์การเรียน CDC	เรียนภาษาอังกฤษ ที่ศูนย์การเรียน CDC	24 เมษายน 2555
14	นายปีติกร	นักเรียน กศน.อ.แม่สอด	เรียนภาษาอังกฤษ ที่ศูนย์การเรียน CDC	24 เมษายน 2555
15	นางสาวพลอย	นักเรียนประจำ ศูนย์การเรียน CDC	ศูนย์การเรียน CDC	24 เมษายน 2555
16	เด็กหญิงนานา	นักเรียนประจำ ศูนย์การเรียน BHSOH	ศูนย์การเรียน BHSOH	24 เมษายน 2555
17	เด็กหญิง Htet Htet	นักเรียนประจำ ศูนย์การเรียน BHSOH	ศูนย์การเรียน BHSOH	24 เมษายน 2555
18	เขมิเท	นักเรียนจบจากศูนย์การเรียน Hsa Thoo Lei	ศูนย์การเรียน Hsa Thoo Lei	พฤษภาคม 2555
19	นางสาวอู้อู	นักเรียนจบจากศูนย์การเรียน CDC	ศูนย์การเรียน CDC	พฤษภาคม 2555

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง-หน้าที่	หน่วยงาน/องค์กร	วันที่สัมภาษณ์
20	ตีซอ	เกษตรกรเรียนวัดดอยหินกิว	ศูนย์การเรียนรู้วัดดอยหินกิว	พฤษภาคม 2555
21	เด็กหญิงเมย์	นักเรียนศูนย์การเรียนรู้ปารามิ	ศูนย์การเรียนรู้ปารามิ	พฤษภาคม 2555
22	เด็กชายเบ้ม	นักเรียนศูนย์การเรียนรู้ปารามิ	ศูนย์การเรียนรู้ปารามิ	พฤษภาคม 2555
23	Eh hve' Htoo	นักเรียนศูนย์การเรียนรู้ห้วยกะโหลก	ศูนย์การเรียนรู้ห้วยกะโหลก	พฤษภาคม 2555
24	Saw Dwaye Kapan	นักเรียนศูนย์การเรียนรู้ห้วยกะโหลก	ศูนย์การเรียนรู้ห้วยกะโหลก	พฤษภาคม 2555
25	นาย Bwe	นักเรียนโรงเรียนแควกะบอง	โรงเรียนแควกะบอง	มิถุนายน 2555
26	-	ฝึกงานที่ BMTA	BMTA	มิถุนายน 2555
27	Kaw The Wae	นักเรียนศูนย์การเรียนรู้ CDC	ศูนย์การเรียนรู้ CDC	มิถุนายน 2555
28	นางสาว Thu Zar	นักเรียนศูนย์การเรียนรู้ Hsa Thoo Lei	ศูนย์การเรียนรู้ Hsa Thoo Lei	23 มิถุนายน 2555
29	เด็กหญิงนิลจันทร์	นักเรียนโรงเรียนสันถวไมตรีศึกษา	โรงเรียนสันถวไมตรีศึกษา (อดีตศูนย์การเรียนรู้ฮอลเซนส์ ตาลเดี่ยว)	20 มิถุนายน 2555
30	เด็กหญิงพุดกสิกรรม	นักเรียนโรงเรียนสันถวไมตรีศึกษา	โรงเรียนสันถวไมตรีศึกษา (อดีตศูนย์การเรียนรู้ฮอลเซนส์ ตาลเดี่ยว)	20 มิถุนายน 2555
31	เด็กชายนิติภูมิ	นักเรียนโรงเรียนสันถวไมตรีศึกษา	โรงเรียนสันถวไมตรีศึกษา (อดีตศูนย์การเรียนรู้ฮอลเซนส์ ตาลเดี่ยว)	20 มิถุนายน 2555
32	นางสาวมะลิ ภูมิใจ	นักเรียนระดับชั้นปวช.วิทยาลัยการอาชีพแม่สอด	วิทยาลัยการอาชีพแม่สอด	21 มิถุนายน 2555
33	นางสาวนิตยา ชมพู	นักเรียนระดับชั้นปวช.วิทยาลัยการอาชีพแม่สอด	วิทยาลัยการอาชีพแม่สอด	21 มิถุนายน 2555
34	เด็กชายธีรเดช	นักเรียนโรงเรียนท่าอากาศยาน	โรงเรียนท่าอากาศยาน	มิถุนายน 2555
35	เด็กชายของนายอุ	อดีตนักเรียนศูนย์การเรียนรู้ SkyBlue	ศูนย์การเรียนรู้ Sky Blue	มิถุนายน 2555
36	เชอล่าวี	นักเรียนศูนย์การเรียนรู้ Sky Blue	ศูนย์การเรียนรู้ Sky Blue	มิถุนายน 2555
37	นางสาวฝนทิพย์	นักเรียนโรงเรียนอิสลามศึกษา	โรงเรียนอิสลามศึกษา	22 มิถุนายน 2555

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง-หน้าที่	หน่วยงาน/องค์กร	วันที่สัมภาษณ์
38	เด็กหญิงแสงหล้า	นักเรียนโรงเรียนอิสลามศึกษา	โรงเรียนอิสลามศึกษา	22 มิถุนายน 2555
39	เด็กหญิงศรัญญา	นักเรียนโรงเรียนอิสลามศึกษา	โรงเรียนอิสลามศึกษา	22 มิถุนายน 2555
40	เด็กชายอริชา กัญจนธนพัทธ์	นักเรียนโรงเรียนอิสลามศึกษา	โรงเรียนอิสลามศึกษา	22 มิถุนายน 2555
41	Saw Jome	นักเรียนศูนย์การเรียน New Day	ศูนย์การเรียน New Day	21 มิถุนายน 2555
42	เด็กชายมูฮำหมัดสะลิม	นักเรียนศูนย์การเรียน New Day	ศูนย์การเรียน New Day	21 มิถุนายน 2555
43	Mai Rebekah	นักเรียนศูนย์การเรียน New Day	ศูนย์การเรียน New Day	21 มิถุนายน 2555
44	เด็กชายเอมีน	นักเรียนศูนย์การเรียน New Day	ศูนย์การเรียน New Day	21 มิถุนายน 2555
45	เด็กหญิงเอนานา	นักเรียนศูนย์การเรียน New Day	ศูนย์การเรียน New Day	21 มิถุนายน 2555
46	นายจันเจา	นักเรียนกศน.	กศน.	23 มิถุนายน 2555
47	เด็กหญิงชูเมี่ยวโน	นักเรียนโรงเรียนอนุกุลวิทยา (โรงเรียนวัดดอนแก้ว)	โรงเรียนอนุกุลวิทยา (โรงเรียนวัดดอนแก้ว)	23 มิถุนายน 2555
48	พิมลพรรณ	นักเรียนโรงเรียนอนุกุลวิทยา (โรงเรียนวัดดอนแก้ว)	โรงเรียนอนุกุลวิทยา (โรงเรียนวัดดอนแก้ว)	23 มิถุนายน 2555
49	ฟ้าลั่น	อดีตนักเรียนศูนย์การเรียน CDC	สมาชิกกลุ่ม Joker	20 มิถุนายน 2555
50	Chit Pan Mway	นักเรียนศูนย์การเรียน CDC	ศูนย์การเรียน CDC	20 มิถุนายน 2555
51	ซีโพ	นักเรียน Youth Connect	Youth Connect	20 มิถุนายน 2555
52	Saw Pi Oo	นักเรียน Youth Connect	Youth Connect	20 มิถุนายน 2555
53	เด็กชายกล้า	นักเรียน Youth Connect	Youth Connect	20 มิถุนายน 2555
54	Saw Tha Hser	นักเรียนศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	กันยายน 2555
55	อับดี	นักเรียนศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	กันยายน 2555
56	Klay Sue	นักเรียนศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	กันยายน 2555
57	นางสาวอรณี	นักเรียนในโรงเรียนไทย	โรงเรียนไทย	กันยายน 2555
58	นางสาวปราณี ชีรนน	นักเรียนในโรงเรียนไทย	โรงเรียนไทย	กันยายน 2555

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง-หน้าที่	หน่วยงาน/องค์กร	วันที่สัมภาษณ์
59	Ms.Thu Zar	นักเรียนศูนย์การเรียน Hsa Thoo Lei	ศูนย์การเรียน Hsa Thoo Lei	กันยายน 2555
60	Ms. Kaw The Wae	นักเรียนศูนย์การเรียน Hsa Thoo Lei	ศูนย์การเรียน Hsa Thoo Lei	กันยายน 2555
61	นางสาวพอมีวา	นักเรียนศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	กันยายน 2555
62	นางสาวมีสะยื่อ	นักเรียนศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	30 กันยายน 2555
63	นางสาวหนี่หนี่	นักเรียนศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	30 กันยายน 2555
64	นางสาวฉะหมี่น้อ	นักเรียนศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	30 กันยายน 2555
65	นายหย่านนายอิน	นักเรียนศูนย์การเรียน CDC	ศูนย์การเรียน CDC	30 กันยายน 2555
66	Mr.Saw Jome	นักเรียนศูนย์การเรียน New day	ศูนย์การเรียน New day	กันยายน 2555
67	เด็กชายมุฮัมมัดสะลิม	นักเรียนศูนย์การเรียน New day	ศูนย์การเรียน New day	กันยายน 2555
68	เด็กหญิงMai Rebekah	นักเรียนศูนย์การเรียน New day	ศูนย์การเรียน New day	กันยายน 2555
69	เด็กชายหม่องซิทง	นักเรียนศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	กันยายน 2555
70	เด็กชายโมติ	นักเรียนศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	กันยายน 2555
71	เด็กชายเอ๊ะไฟไฟ	นักเรียนศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	กันยายน 2555
72	เด็กชายซอเล่อมุ	นักเรียนศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	กันยายน 2555
73	เด็กชายกวยหล่อลามู	นักเรียนศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	กันยายน 2555
74	เด็กหญิงฟ่อมือกา	นักเรียนศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	กันยายน 2555
75	อ้อล่อยอ	นักเรียนศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee	กันยายน 2555

1.2 ตารางผู้ให้ข้อมูล ปี 2555 (เจ้าหน้าที่ศูนย์การเรียนรู้-ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษา)

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง-หน้าที่	หน่วยงาน/องค์กร	วันที่สัมภาษณ์
1	คุณเขมสิธรา เอกคณาสิงห์	ผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้	ศูนย์การเรียนรู้ One Dream One World Children Center	21 เมษายน 2555
2	คุณขวัญเรือน สุวรรณจันทร์	ผู้อำนวยการโรงเรียน	โรงเรียนอนุกุลวิทยา (โรงเรียนการกุศลวัดดอนแก้ว)	22 เมษายน 2555
3	คุณทองศักดิ์ ยลธรรมธรรม	คณะกรรมการบริหารโรงเรียน	โรงเรียนอนุกุลวิทยา (โรงเรียนการกุศลวัดดอนแก้ว)	22 เมษายน 2555
4	คุณทองศักดิ์ ธรรมครบุรี	ครูพลศึกษาและประวัติศาสตร์	โรงเรียนอนุกุลวิทยา (โรงเรียนการกุศลวัดดอนแก้ว)	22 เมษายน 2555
5	พระครูขันตืออรัญญิก	เจ้าอาวาสวัดอรัญเขต ผู้ดูแลโรงเรียนการกุศล	โรงเรียนการกุศลวัดอรัญเขต	22 เมษายน 2555
6	พระครูอิสริยา	ผู้ดูแล The best friend library center	The best friend library center	23 เมษายน 2555
7	Mr.David Min Naing	ผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้ Agape	ศูนย์การเรียนรู้ Agape	23 เมษายน 2555
8	Nyo Nyo Aye	ครูสอนภาษาไทย	ศูนย์การเรียนรู้ Agape	23 เมษายน 2555
9	Mr.Mahn Shwe Hnin	ผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้ CDC	ศูนย์การเรียนรู้ CDC	24 เมษายน 2555
10	U Khoun Oo Mg	ผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้ BHSOH	ศูนย์การเรียนรู้ BHSOH	24 เมษายน 2555
11	May Thant Sin	ครูคณิตศาสตร์และภาษาพม่า	ศูนย์การเรียนรู้ BHSOH	24 เมษายน 2555
12	อภิชาติ พาดี้	ทีมงานด้านการศึกษาศูนย์การศึกษาวิจัยรัฐกะเหรี่ยง	ศูนย์พักพิงชั่วคราวแม่หละ	พฤษภาคม 2555
13	Vaw Kha Paw	รองครูใหญ่ สอนประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์	ศูนย์การเรียนรู้ United Christian	พฤษภาคม 2555
14	Naw Easter	ครูสอนวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์	ศูนย์การเรียนรู้ United Christian	พฤษภาคม 2555
15	Naw Nyi Nyant Paw	สอนวิชาคณิตศาสตร์	ศูนย์การเรียนรู้ United Christian	พฤษภาคม 2555
16	เตจ่อ	ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้แบบกลา	ศูนย์การเรียนรู้แบบกลา	พฤษภาคม 2555
17	นางต่อตันตัน	ครูใหญ่ศูนย์การเรียนรู้ Good Morning	ศูนย์การเรียนรู้ Good Morning	พฤษภาคม 2555
18	น.ส.ทัตพิชา อาษาไพรวลัย	ครูภาษาไทย	ศูนย์การเรียนรู้ Good Morning	พฤษภาคม 2555
19	พระชนิต ธีมมกุสโล	พระเจ้าอาวาส	ศูนย์การเรียนรู้วัดดอยหินกิว	พฤษภาคม 2555
20	Nkyinn Nwe Soe	ครูศูนย์การเรียนรู้วัดดอยหินกิว	ศูนย์การเรียนรู้วัดดอยหินกิว	พฤษภาคม 2555

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง-หน้าที่	หน่วยงาน/องค์กร	วันที่สัมภาษณ์
21	นางพวยแหง	ผู้บริหารศูนย์การเรียนปารามิ	ศูนย์การเรียนปารามิ	พฤษภาคม 2555
22	Mr. Jim	ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนห้วยกะโหลก	ศูนย์การเรียนห้วยกะโหลก	พฤษภาคม 2555
23	นายสุเทพ ธรรมจักร์	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านท่าอาจ	โรงเรียนบ้านท่าอาจ	มิถุนายน 2555
24	นางสาวดรุณี มูลคำ	ครูศูนย์การเรียน SAW	ศูนย์การเรียน SAW	มิถุนายน 2555
25	ศิริรัตน์ ทยมมา	ครูโรงเรียนสันถวไมตรีศึกษา (อดีตศูนย์การเรียนฮอลเซนต์ ตาลเดี่ยว)	โรงเรียนสันถวไมตรีศึกษา (อดีตศูนย์การเรียนฮอลเซนต์ ตาลเดี่ยว)	20 มิถุนายน 2555
26	ณัฐชา ฉลอมชัยกานต์	ครูโรงเรียนสันถวไมตรีศึกษา	โรงเรียนสันถวไมตรีศึกษา	20 มิถุนายน 2555
27	คุณชนาภรณ์ สีสุก	หัวหน้างานทะเบียน	วิทยาลัยการอาชีพแม่สอด	21 มิถุนายน 2555
28	ครูดา	ครูศูนย์เด็กเล็กภายใต้มูลนิธิพักพิงคุ้มภัย	ศูนย์เด็กเล็กภายใต้มูลนิธิพักพิงคุ้มภัย	มิถุนายน 2555
29	ช่อตุ๋อ่อง	ครูศูนย์เด็กเล็กภายใต้มูลนิธิพักพิงคุ้มภัย	ศูนย์เด็กเล็กภายใต้มูลนิธิพักพิงคุ้มภัย	มิถุนายน 2555
30	อาจารย์สวาท ไพศาลศิริทรัพย์	อาจารย์ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเองอำเภอแม่สอด	วิทยาลัยชุมชนตาก	มิถุนายน 2555
31	นายมานิต เกิดมูล	ฝ่ายกิจการนักเรียนโรงเรียนมุสลิมศึกษา	โรงเรียนมุสลิมศึกษา	มิถุนายน 2555
32	Ye Yint Aong	ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ New Day	ศูนย์การเรียนรู้ New Day	21 มิถุนายน 2555
33	แก้วเซ	ครูภาษาไทยศูนย์การเรียนรู้ New Day	ศูนย์การเรียนรู้ New Day	21 มิถุนายน 2555
34	จิราพรพรณ	ครูภาษาไทยโครงการ SWS	ศูนย์การเรียนรู้ New Day	21 มิถุนายน 2555
35	ประภาศรี จารุเศรณี	ครู กศน.	กศน.	21 มิถุนายน 2555
36	นางสาวนจำเนียร อุปสอด	ครู กศน.	กศน.	21 มิถุนายน 2555
37	จ่านง จันทศักดิ์	เซฟศูนย์ฝึกอบรมการโรงแรมและภัตตาคาร	ศูนย์ฝึกอบรมการโรงแรมและภัตตาคาร มูลนิธิช่วยเหลือเด็กชายแดนจังหวัดตาก	กันยายน 2555
38	ทัตพิชา อาษาไพรวลัย	ครูศูนย์การเรียน Good Morning	ศูนย์การเรียน Good Morning	กันยายน 2555
39	นางสาวสุดาพร วรณวราทร	ครูไทย	ศูนย์การเรียน CDC	กันยายน 2555

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง-หน้าที่	หน่วยงาน/องค์กร	วันที่สัมภาษณ์
		ศูนย์การเรียนรู้ CDC ภายใต้โครงการ SWS กับโรงเรียนบ้านท่าอากาศยาน		
40	Tin Tin Mav	อาจารย์ใหญ่ ศูนย์การเรียนรู้ Irrawady Flower Garden	ศูนย์การเรียนรู้ Irrawady Flower Garden	กันยายน 2555
41	พระเดชไพฑูริ	ครูโรงเรียนวัดอรัญญเขต	โรงเรียนวัดอรัญญเขต	กันยายน 2555
42	Kyaw Win Aung	ครูอาสาสมัคร STTC	STTC	กันยายน 2555
43	Cho Cho Mar	ครูศูนย์การเรียนรู้อิสลามศึกษา	ศูนย์การเรียนรู้อิสลามศึกษา	กันยายน 2555
44	คุณหญิง	เจ้าหน้าที่มูลนิธิ Compasio	มูลนิธิ Compasio	กันยายน 2555
45	Win	เจ้าหน้าที่ Youth Connect	Youth Connect	กันยายน 2555
46	Dr.Sherley Worland	Director of Thoo Mweh Khee	Thoo Mweh Khee Migrant and Learning Centre	30 กันยายน 2555
47	Mr. Brandon Newlin	Longterm volunteer teacher of Thoo Mweh Khee	Thoo Mweh Khee Migrant and Learning Centre (2009 – present)	30 กันยายน 2555
48	อาพวย	ครูสอนภาษาอังกฤษเกรด 1-5	Thoo Mweh Khee Migrant and Learning Centre	1 ตุลาคม 2555
49	Pway Doh	Headmaster of Thoo Mweh Khee	Thoo Mweh Khee Migrant and Learning Centre	2 ตุลาคม 2555
50	Pastor Peacefully	School President and Pastor of Thoo Mweh	ศูนย์การเรียนรู้ Thoo Mweh Khee	4 ตุลาคม 2555
51	Naw Paw Ray	President of BMESF/BMWEC/Hsa Thoo Lei	BMESF/BMWEC	4 ตุลาคม 2555

2.3 ตารางผู้ให้ข้อมูลปี 2555 (ผู้ปกครองนักเรียนและชาวบ้านในชุมชนที่เกี่ยวข้อง)

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง-หน้าที่	หน่วยงาน/องค์กร	วันที่สัมภาษณ์
1	นางชอแหง	ผู้ปกครองนักเรียน	ชุมชนห้องแถวไม้สองชั้น TK	22 เมษายน 2555
2	แจ๊ค อารีมีสโต	แรงงานอพยพไปทำงานที่ชุมชนคลองหนึ่ง รังสิต	ชุมชนห้องแถวไม้ สองชั้น TK	22 เมษายน 2555
3	Magarette Rajah	แม่บ้าน ของ IRC	ชุมชนห้องแถวไม้ สองชั้น TK	22 เมษายน 2555
4	นางยี่ยีโซ	ผู้ปกครองนักเรียน	ชุมชนมุสลิม (ห้องแถว)	22 เมษายน 2555
5	นายวิทย์	ผู้ปกครองนักเรียน	ชุมชนมุสลิม (ห้องแถว)	22 เมษายน 2555
6	นางดินชี	ผู้ปกครองนักเรียน	ชุมชนกองขยะ	มิถุนายน 2555
7	มาน มาน	ผู้ปกครองนักเรียน	-	มิถุนายน 2555
8	พ่อ-แม่ (ต่อเอ)	ผู้ปกครองนักเรียน	-	กันยายน 2555
9	ลุงปาย	ผู้ปกครองนักเรียน	ชุมชนเจ้าแช่	กันยายน 2555
10	มือเซ่เซ่	ผู้ใช้บริการด้านสุขภาพที่ SMRU	บ้านมอเกอไทย ต.วาเลย์ อ.พบพระ จ.ตาก	1 ตุลาคม 2555
11	โมล่าทุ	ผู้ใช้บริการด้านสุขภาพที่ SMRU	บ้านมอเกอไทย ต.วาเลย์ อ.พบพระ จ.ตาก	1 ตุลาคม 2555
12	ปวยวะ	ผู้ใช้บริการด้านสุขภาพที่ SMRU	บ้านมอเกอไทย ต.วาเลย์ อ.พบพระ จ.ตาก	1 ตุลาคม 2555
13	เทหยิ	ผู้ใช้บริการด้านสุขภาพที่ SMRU	บ้านมอเกอไทย ต.วาเลย์ อ.พบพระ จ.ตาก	1 ตุลาคม 2555
14	มือกริจี	ผู้ใช้บริการด้านสุขภาพที่ SMRU	บ้านมอเกอไทย ต.วาเลย์ อ.พบพระ จ.ตาก	1 ตุลาคม 2555
15	พ่อชู	ผู้ใช้บริการด้านสุขภาพที่ SMRU	บ้านมอเกอไทย ต.วาเลย์ อ.พบพระ จ.ตาก	1 ตุลาคม 2555
16	พอเท	ผู้ใช้บริการด้านสุขภาพที่ SMRU	บ้านมอเกอไทย ต.วาเลย์ อ.พบพระ จ.ตาก	1 ตุลาคม 2555
17	ปิวาโม	ผู้ใช้บริการด้านสุขภาพที่ SMRU	บ้านมอเกอไทย ต.วาเลย์ อ.พบพระ จ.ตาก	1 ตุลาคม 2555
18	ดาโพ	ผู้ใช้บริการด้านสุขภาพที่ SMRU	บ้านมอเกอไทย ต.วาเลย์ อ.พบพระ จ.ตาก	1 ตุลาคม 2555

2.4 ตารางผู้ให้ข้อมูลปี 2555 (เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ/ภาคเอกชน/องค์กรที่เกี่ยวข้อง)

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง-หน้าที่	หน่วยงาน/องค์กร	วันที่สัมภาษณ์
1	CHACHAMOO	รองผู้อำนวยการศูนย์ KSNG	Karen Student Network Group (KSNG)	24 เมษายน 2555
2	คุณเมียวซอ คุณคิกิ คุณเหมย คุณตีฮะ	กลุ่ม Yaung Chi Oo	Yaung Chi Oo Workers Association	25 เมษายน 2555
3	Dr.Francois Nosten	ผู้อำนวยการ SMRU	Shoklo Malaria Research Unit ,SMRU	25 เมษายน 2555
4	คุณมนิดา อติศัยสกุล	รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 2 จังหวัดตาก	สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 2 จังหวัดตาก	พฤษภาคม 2555
5	คุณสุธาสิณี นพธัญญะ	รับผิดชอบโครงการที่ทำงานในชุมชนมุสลิม	Compasio	พฤษภาคม 2555
6	Atita Orrell	รับผิดชอบงานด้านการศึกษา	World Education	พฤษภาคม 2555
7	คุณนงลักษณ์ แก้วโพธิ์คา	แผนกแรงงานข้ามชาติ รับผิดชอบโครงการที่ ทำงานในชุมชนมุสลิม	IOM	พฤษภาคม 2555
8	คุณโรยทราย วงศ์สุบรรณ	รับผิดชอบโครงการ For local empowerment	IRC	พฤษภาคม 2555
9	คุณคอรีเยอะ มานูแซ	นักกฎหมายสิทธิมนุษยชน(IRC)	IRC	พฤษภาคม 2555
10	คุณศิริพร พยนต์ศักดิ์ภาส	ผู้ดูแลโครงการ school within school ของ ศูนย์การเรียน	มูลนิธิช่วยเหลือพรมแดน (Help Without Frontiers)	พฤษภาคม 2555
11	รัชนิย์ ใจเย็น	เจ้าหน้าที่ดูแลเด็กในมูลนิธิพักพิงคุ้มภัย	มูลนิธิพักพิงคุ้มภัย	มิถุนายน 2555
12	มณี แสงสีผิว	เจ้าหน้าที่ดูแลเด็กในมูลนิธิพักพิงคุ้มภัย	มูลนิธิพักพิงคุ้มภัย	มิถุนายน 2555
13	บ้านพักเด็ก Compasio		บ้านพักเด็กCompasio	มิถุนายน 2555
14	คุณยิ้ม	เลขาของ Dr.Cynthia Maung	แม่ตาวคลินิก	ตุลาคม 2555
15	Chris	Technical Advisor	Migrant Education (ME)	2 ตุลาคม 2555
16	Salai Htun Lin Aung	Program Manager	Migrant Education (ME)	2 ตุลาคม 2555
17	Dr.Cynthia Maung	ผู้บริหารแม่ตาวคลินิก	แม่ตาวคลินิก	5 ตุลาคม 2555

ภาคผนวก ค

ตารางแสดงจำนวนศูนย์การเรียน จำนวนนักเรียนและจำนวนครูผู้สอนในศูนย์การเรียน

ตารางแสดงจำนวนศูนย์การเรียน จำนวนนักเรียน และจำนวนครูผู้สอนในศูนย์การเรียน

ลำดับ	ชื่อศูนย์การเรียน	ที่ตั้ง	องค์กรสนับสนุน	ระดับการศึกษาที่สอน	จำนวนนักเรียน			จำนวนครู		
					ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
1	AGAPE	แม่สอด	ME	Nursery -Grade 6	144	125	269	3	7	10
2	AH YONE OO	แม่สอด	HWF	Nursery - Grade 6	64	56	120	3	5	8
3	LIGHT SCHOOL	แม่สอด	INDEPENDENT	Nursery - Grade 6	77	72	149	3	5	8
4	AVODA	แม่สอด	INDEPENDENT	Nursery - Grade 2	17	18	35	2	2	4
5	BANGLADESH (NIGHT)	แม่สอด	BMWEC	KG - Grade 4	19	24	43	0	2	2
6	BEST FRIENDS (42KM)	พบพระ	HWF	KG -Grade 5	212	201	413	5	6	11
7	BSHOH	แม่สอด	HWF	KG -Grade 10,Pre GED	134	126	260	8	12	20
8	BLSO	แม่สอด	INDEPENDENT	KG -Grade 4	66	46	112	4	5	9
9	BWE K' LAR	แม่สอด	BMWEC	Nursery - Grade 7	101	98	199	6	8	14
10	CHAMPION (NIGHT)	แม่สอด	BMWEC	Nursery - Grade 6	44	56	100	4	2	6
11	CDC	แม่สอด	MAETOA CLINIC	Nursery -Post 10	505	490	995	23	46	69
12	ELPIS	แม่สอด	BMWEC	Nursery -Grade 7	204	174	378	10	7	17
13	48KM	พบพระ	BMWEC	KG -Grade 4	108	84	192	3	4	7
14	FUTURE GARDEN (33 KM)	พบพระ	BMWEC	Nursery - Grade 5	97	120	217	3	9	12
15	GOOD MORNING	แม่สอด	BMWEC	Nursery - Grade 5	105	100	205	1	7	8
16	GREEN WATER	แม่สอด	BMWEC	Nursery - Grade 4	66	55	121	5	1	6
17	HLEE BEE	แม่สอด	BMWEC	Nursery - Grade 5	103	97	200	4	7	11
18	HOLY INFANT ORPHANAGE	แม่สอด	GFC	Nursery - Grade 6	16	18	34	1	4	5
19	HOPE	แม่สอด	ME	Nursery - Grade 5	70	118	188	1	5	6

ลำดับ	ชื่อศูนย์การเรียน	ที่ตั้ง	องค์กรสนับสนุน	ระดับการศึกษาที่สอน	จำนวนนักเรียน			จำนวนครู		
					ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
20	HSA MU HTAW	แม่สอด	ME	KG -Grade 6	155	142	297	6	9	15
21	HSATHOO LEI	แม่สอด	BMWEC	Nursery –Post-10	361	338	699	18	22	40
22	HWAY K' LOKE	แม่สอด	ME	KG -Grade 8	202	150	352	10	11	21
23	IRRAWADDY FLOWER GARDEN	แม่สอด	ME	Nursery -Grade 7	67	78	145	1	8	9
24	ISLAM BAM ROONG	แม่สอด	BMWEC	KG -Grade 8	25	23	48	0	2	2
25	KAW THA BLAY	ท่าสองยาง	INDEPENDENT	Post 10	30	30	60	4	2	6
26	KNOWLEDGE ZONE	แม่สอด	CHILD'S DREAM	Post 10	158	176	334	4	6	10
27	KWE KHA BAUNG	แม่สอด	ME	Nursery - Post -10	221	201	422	14	16	30
28	LDF	แม่สอด	HWF	Nursery - Grade 5	41	44	85	3	3	6
29	LOVE AND CARE	แม่สอด	INDEPENDENT	Grade 10-Grade12	25	28	53	7	3	10
30	MAE SOT MANNA	แม่สอด	INDEPENDENT	Nursery - Grade 4	111	95	206	6	6	12
31	MAW TAW LU	แม่ระมาด	BMWEC	KG -Grade 5	52	51	103	3	3	6
32	MIN MA HAW	แม่สอด	INDEPENDENT	Post 10	46	43	89	6	4	10
33	MOE MA KHA	แม่สอด	ME	Nursery - Grade 4	42	38	80	1	5	6
34	MORNING GLORY	แม่สอด	ME	Nursery - Grade 6	162	154	316	5	7	12
35	NAM TOK	แม่สอด	BMWEC	Nursery - Grade 6	103	113	216	6	7	13
36	NAUNG KYO MET	แม่สอด	INDEPENDENT	Nursery - Grade 4	16	21	37	2	0	2
37	NEW BLOOD	แม่สอด	GFC	Nursery - Grade 7,10	215	235	450	10	5	15
38	NEW DAY	แม่สอด	HWF	Nursery - Grade 8	254	256	510	5	9	14
39	NEW LIGHT	แม่สอด	ME	KG - Grade 5	109	105	214	2	7	9

ลำดับ	ชื่อศูนย์การเรียน	ที่ตั้ง	องค์กรสนับสนุน	ระดับการศึกษาที่สอน	จำนวนนักเรียน			จำนวนครู		
					ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
40	NEW SOCIETY	แม่สอด	INDEPENDENT	KG -Grade 4	28	28	56	3	3	6
41	NYA LO AH TA	แม่ระมาด	BMWEC	KG -Grade 5	49	56	105	2	5	7
42	NAUNG BO DEN	แม่สอด	HWF	Nursery - Grade 5	64	49	113	3	4	7
43	PA RA MI	แม่สอด	HWF	Nursery - Grade 8	244	230	474	8	17	25
44	PEACE AND LAW	แม่สอด	INDEPENDENT	Post 10	14	12	26	5	4	9
45	PRAHITA	พบพระ	BMWEC	KG -Grade 5	131	105	236	3	7	10
46	PYI CHIT	แม่สอด	ROOM TO GROW	KG -Grade 4	46	44	90	2	3	5
47	PYO KHINN	แม่สอด	BMWEC	KG -Grade 4	67	59	120	2	5	7
48	RAY KAW HTOO	แม่สอด	BMWEC	KG -Grade 4	47	37	84	1	5	6
49	ROCKY MOUNTAIN 1	แม่สอด	ME	KG -Grade 8	70	62	132	6	5	11
50	ROCKY MOUNTAIN 2	แม่สอด	HWF	KG -Grade 8	118	101	219	8	5	13
51	STTC	แม่ระมาด	BMWEC	Post 10	72	61	133	1	5	6
52	SAW	แม่สอด	ME	Nursery – Post-10	189	173	362	14	13	27
53	SAY TA NAR	แม่สอด	ME	KG -Grade 7	72	61	133	1	5	6
54	SKY BLUE	แม่สอด	ME	Nursery - Grade 5	80	61	141	7	3	10
55	ST.PETER	พบพระ	GFC	Nursery -Grade 3	76	62	138	4	1	5
56	SUNSET (NIGHT)	แม่สอด	BMWEC	KG -Grade 4	22	26	48	2	1	3
57	TA LAR AUR KLAH	แม่ระมาด	BMWEC	Nursery - Grade 4	67	62	129	4	2	6
58	THU KHA HANG SAR	แม่สอด	ME	Nursery - Grade 5	56	46	102	1	6	7
59	THOO MWEH KHEE	แม่สอด	ME	Nursery – Post-10	238	227	465	10	14	24

ลำดับ	ชื่อศูนย์การเรียน	ที่ตั้ง	องค์กรสนับสนุน	ระดับการศึกษาที่สอน	จำนวนนักเรียน			จำนวนครู		
					ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
60	UNITED CHRISTIAN	แม่สอด	ME	Nursery - Grade 4	111	99	210	2	9	11
61	WIDE HORIZON	แม่สอด	WE	Post-10	12	11	23	2	1	3
62	SAFE HAVEN	ท่าสองยาง	SAVE HAVEN	KG - Grade 5	12	14	26	3	3	6
63	NEW WAVE	แม่สอด	ME	Nursery - Grade 6	66	62	128	5	5	10
64	FARM HOUSE	แม่สอด	INDEPENDENT	Grade 1- Grade 5	73	47	120	5	4	9
65	NOH BO	ท่าสองยาง	CHRIST CHURCH	Grade 5 – Post-10	94	84	178	7	11	18
66	SHWE TA ZIN	แม่สอด	ME	KG -Grade 6	86	107	193	4	3	7
67	THOO MWE HTEE GER NI	พบพระ	BMWEC	Nursery - Grade 4	108	94	202	2	6	8
68	STAR FLOWER	แม่สอด	WE	เด็กพิเศษ	18	8	26	0	4	4
69	MAW KWEE	ท่าสองยาง	THE BRACKETT	KG -Grade 4	50	54	104	4	3	7
70	HELP	แม่สอด	BMWEC	Literacy	20	20	40	4	2	6
71	HEAVENLY HOME	แม่สอด	INDEPENDENT	Nursery - Grade 9	21	29	50	2	4	6
72	CHICKEN SCHOOL	แม่สอด	COLABORA BIRMANIA	KG 2 - Grade 5	44	41	85	3	1	4
73	THE BEST FRIEND LIBRARY	แม่สอด	INDEPENDENT	Post-10	101	103	204	0	0	0
74	NEW ROAD	แม่ระมาด	ME	Nursery - Grade 4	50	64	114	4	2	6

ที่มา : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2 จังหวัดตาก (ข้อมูล ณ วันที่ 2 เมษายน 2555)

ภาคผนวก ง การสังเกตและจัดกิจกรรมทดลองสอนในศูนย์การเรียนรู้

รายละเอียดและข้อสังเกตจากการทดลองสอนในชั้นเรียนต่าง ๆ ของศูนย์การเรียนรู้มีดังนี้

1. การทดลองสอนที่ The Best Friend Library Center

1.1 สภาพโดยทั่วไปของศูนย์การเรียนรู้

The Best Friend Library ใช้พื้นที่ของตึกแถว 5 ชั้น จัดสรรพื้นที่ชั้นล่างเป็นห้องสมุด ชั้นลอย (ชั้น 2) เป็นห้องเรียนภาษาอังกฤษ ชั้น 3 เป็นห้องเรียนคอมพิวเตอร์ และชั้น 4 และ 5 เป็นพื้นที่ในส่วนกิจกรรมและการพักอาศัยอื่น ๆ ส่วนของห้องสมุดเป็นศูนย์ข้อมูลที่ให้บริการอ่าน-ชม-ยืมสำหรับผู้พบพ และทุกคนที่สนใจมีหนังสือ รายงาน หนังสือพิมพ์ วารสาร จดหมายข่าว ฯลฯ เอกสารส่วนใหญ่เป็นภาษาพม่าและภาษาอังกฤษและมีการจัดทำหมวดหมู่หนังสืออย่างเป็นระเบียบ นอกจากนี้ ก็มีหนังสือภาษาไทยและภาษากลุ่มชาติพันธุ์บ้าง และยังมีซีดี ดีวีดีให้ชมและยืมออกอีกด้วย เจ้าหน้าที่ประจำห้องสมุดเป็นอาสาสมัครและการดำเนินงานได้รับการสนับสนุนจากเงินบริจาค

ห้องสมุดนี้ยังเป็นแหล่งรวมของผู้ที่สนใจติดตามสถานการณ์ในพม่าอีกด้วย เครือข่ายของ The Best Friend International รวมไปถึงห้องสมุด The Best Friend Library ที่เชียงใหม่ ที่ตาก (ในค่ายนุโพ) และในพม่า The Best Friend Library ที่แม่สอดยังมีโครงการ Rubbish Dump ที่บริจาคข้าวสารและสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ให้เด็กและครอบครัวที่อาศัยหรือทำมาหากินบริเวณแหล่งขยะในแม่สอด

นอกจากจะเป็นห้องสมุดที่เต็มไปด้วยหนังสือและเอกสารต่าง ๆ ในบริเวณชั้นล่างแล้ว ชั้น 2 และ 3 ยังเป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับผู้พบพ ทั้งผู้ใหญ่และเด็ก และทั้งการเรียนรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองและมีวิชารองรับ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย และคอมพิวเตอร์ การเรียนการสอนจัดเป็นชั้นเรียนตามความสนใจ ไม่ได้จัดตามระดับชั้นเหมือนกับศูนย์การเรียนรู้อื่น ๆ โดยมุ่งเน้นทักษะในเชิงปฏิบัติที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งการเรียนต่อและการทำงาน

1.2 กิจกรรมทดลองสอน

นักวิจัยได้ทดลองสอนในชั้นเรียนภาษาอังกฤษ สำหรับนักเรียนผู้ใหญ่ที่มีอายุประมาณ 15-30 ปี เป็นชาย 10 คนและหญิง 3 คน ส่วนใหญ่ทำงานแล้ว บ้างก็จบชั้นมัธยมศึกษาหรืออุดมศึกษาจากพม่ามาแล้ว และใช้เวลาว่างในช่วงสุดสัปดาห์หาความรู้เพิ่มเติม

นักวิจัยสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษผู้เรียนแต่ละคนแนะนำตัวเองหน้าชั้นเรียนและเลือกร้องเพลงโปรดที่เป็นภาษาอังกฤษหน้าชั้นเรียนอย่างสั้น ๆ หลังจากนั้นจึงเขียนเนื้อเพลงลงบนกระดานและร่วมกันวิเคราะห์และแก้ไขคำ-ไวยากรณ์ที่ผิดพลาด การพูด/ฟังของผู้เรียนอยู่ในระดับที่ค่อนข้างดี กิจกรรมนี้ได้รับ

ความสนใจและแม้ว่าหลายคนจะอายุที่จะต้องร้องเพลงหน้าชั้น แต่การร่วมกันวิเคราะห์/แปล/ทำความเข้าใจเนื้อเพลง และปรับปรุงไวยากรณ์ด้วยกันก็ทำให้ทุกคนมุ่งมั่นที่การเรียนรู้เพิ่มเติมมากกว่าจะมุ่งที่ความไพเราะของการร้องหรือการจำเนื้อเพลงให้ได้ทั้งหมด

2. การทดลองสอนที่ศูนย์การเรียนรู้ Thoo Mweh Khee

2.1 สภาพโดยทั่วไปของศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้ Thoo Mweh Khee ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ 3 ต.วาเลย์ อ.พบพระ จ.ตาก ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2545 ความหมายของชื่อศูนย์การเรียนรู้สื่อถึงต้นสายของแม่น้ำเมย ซึ่งศูนย์การเรียนรู้ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำนี้ ปัจจุบันมีนักเรียนทั้งหมดประมาณ 600 กว่าคน มีนักเรียนในระดับเด็กเล็กก่อนอนุบาลจนถึงระดับ Post-10 และมีนักเรียนที่อยู่หอประจำที่ศูนย์การเรียนรู้ประมาณ 350 คนเด็กนักเรียนกลุ่มนี้บ้างก็มีพ่อแม่ทำงานรับจ้างในไร่ข้าวโพด บ้างก็มีพ่อแม่ต้องทำงานโยกย้ายที่อยู่บ่อย ๆ หรือพ่อแม่อยู่ฝั่งพม่า การเดินทางไปกลับจึงไม่สะดวก

สำหรับครูของศูนย์การเรียนรู้มีทั้งครูชาวไทยและครูชาวกะเหรี่ยงรวมทั้งหมด 30 คน คนครัว 2 คน และคนขับรถ 1 คน นอกจากนั้น ยังมีครูอาสาสมัครชาวต่างชาติที่พำนักและสอนในระยะยาว 3 คน และมีครูอาสาสมัครระยะสั้นประมาณ 2-3 เดือน จำนวนไม่แน่นอนมาช่วยสอนบ้าง ลักษณะทางกายภาพของศูนย์การเรียนรู้ที่นั่นแม้จะมีที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองแม่สอดถึงประมาณ 30 กิโลเมตร แต่บรรยากาศที่แวดล้อมไปด้วยธรรมชาติ และอาคารเรียนที่สร้างเหมือนบ้านอย่างง่าย ๆ ทำให้ห้องเรียน หอพักและพื้นที่กิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ดูอบอุ่น แม้จะยังมีปัญหาเรื่องห้องเรียนไม่เพียงพอ

ภาพแสดงหอพักของศูนย์การเรียนรู้ (ซ้าย) และบริเวณห้องสมุดซึ่งเป็นมุมหนังสือที่เด็ก ๆ จะมาอ่านและพักผ่อนในยามว่าง (ขวา)

หลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนรู้ประกอบด้วยวิชาต่าง ๆ ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษากะเหรี่ยง วิทยาศาสตร์ ละคร ความเป็นผู้นำ โดยกิจกรรมประจำวันของนักเรียนจะเริ่มตั้งแต่ตื่นนอนประมาณ 5.30 น. ทำน้มน้สการภายในหอพักจากนั้นจึงออกไปทำงานต่าง ๆ ตามที่ครูมอบหมายประมาณ 1 ชั่วโมง เช่น ดูแลแปลงผัก เลี้ยงหมู ตัดฟืน ถางหญ้า ตัดไม้ไผ่ ทำความสะอาดห้อง ช่วยครูเตรียมอาหาร พอเสร็จงานแล้วก็ไปรับประทานอาหารเช้าแล้วอาบน้ำแต่งตัวใส่เครื่องแบบนักเรียนตามที่โรงเรียนกำหนด

มีช่วงเวลาพักเที่ยงและเลิกเรียนเวลา 15.00 น. ยกเว้นนักเรียนเกรด 11 ที่จะเลิกเรียนประมาณ 16.00 น. จากนั้นจะพักแล้วไปปฏิบัติคริสต์ศาสนิกกิจ นักเรียนบางคนก็จะไปทำการบ้าน อ่านหนังสือ ร้องเพลง นอกจากนี้แล้วในบางช่วงเวลาของปีเด็ก ๆ บางชั้นเรียนจะได้รับมอบหมายให้มีกิจกรรมพิเศษ เช่น แสดงละครที่เกี่ยวข้องกับคริสต์ศาสนา แล้วเด็ก ๆ ก็จะมาฝึกซ้อมในช่วงค่ำ ซึ่งเด็ก ๆ ดูสนุกสนานกับกิจกรรมการซ้อมละครเป็นอย่างมาก

ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee เป็นศูนย์การเรียนขนาดใหญ่มีทั้งครูและนักเรียนจำนวนมาก ปัจจุบันงบประมาณที่พึ่งพาจากแหล่งทุนภายนอกได้ถูกตัดเหลือประมาณครึ่งหนึ่ง ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนรวมถึงการดูแลนักเรียนที่อยู่ประจำทั้งหมด เด็กโตไม่ได้รับประทานอาหารกลางวัน เด็กอนุบาลได้รับความช่วยเหลือคือได้ดื่มมกกล่องจากโรงเรียนในความร่วมมือโครงการ School within School เงินเดือนสำหรับครูบางเดือนจำเป็นต้องค้างจ่าย หรือบางครั้งต้องเฉลี่ยเงินเดือนของครูที่ได้เงินเดือนสูงกว่าเฉลี่ยไปให้ครูที่ได้เงินเดือนต่ำกว่า แต่เดิมนั้นครูจะรับประทานอาหารกับครัวของศูนย์การเรียน แต่ปัจจุบันครูต้องรับผิดชอบเอง

2.1 กิจกรรมทดลองสอน

ในการทดลองสอนนักเรียนเกรด 5 ของศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee คณะวิจัยได้ให้นักเรียนเขียนชื่อผลไม้ที่ตนเองชอบเป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษากะเหรี่ยงและให้วาดรูปประกอบ จากนั้นให้วาดรูปหัวข้อ “สิ่งที่ฉันกลัวที่สุด” “บ้าน และครอบครัวของฉันที่อยากเห็นในอนาคต” โดยคณะวิจัยอธิบายเป็นภาษาไทยแล้วให้ล่ามช่วยแปลเป็นภาษากะเหรี่ยง คณะวิจัยได้สังเกตการที่เด็ก ๆ ตั้งใจวาดผลไม้ รูปวาดสิ่งที่กลัวที่สุด และบ้านและครอบครัวในอนาคต รวมทั้งได้สังเกตทักษะการใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษและภาษากะเหรี่ยง

เด็กนักเรียนหญิงส่วนใหญ่จะสามารถฟัง เขียน และเข้าใจภาษาไทยที่คณะวิจัยพูดได้โดยไม่ต้องอาศัยล่าม ขณะที่เด็กนักเรียนชายจะต้องให้ล่ามช่วยประกอบอธิบายเป็นกลุ่ม ๆ ไป แรกทีเดียวเด็ก ๆ จะรู้สึกเกร็งและไม่มั่นใจว่าจะวาดรูปได้ แต่คณะวิจัยอธิบายว่าสิ่งที่เขียนหรือวาดออกมาไม่มีถูกผิดและไม่มีการให้คะแนน และคอยให้กำลังใจ ซึ่งเด็ก ๆ ก็ทำได้ดี ต่อมาเมื่อให้วาดรูปสิ่งที่เด็กกลัวที่สุด และครอบครัวในอนาคต เด็กนักเรียนชายส่วนใหญ่จะวาดโดยไม่ลังเล ลายเส้นชัดเจน มีรายละเอียด และวางรูปในขนาดที่เหมาะสมกับหน้ากระดาษ ขณะที่เด็กนักเรียนหญิงจะไม่มั่นใจเท่า และวาดรูปขนาดเล็กกว่าเด็กผู้ชายมาก

รูปวาด “สิ่งที่ฉันกลัวที่สุด” สะท้อนความเป็นไปได้ว่าเด็กอาจซึมซับเรื่องราวที่ผู้ใหญ่ถ่ายทอดให้ฟัง โดยเด็กหลายคนวาดรูปสัตว์ป่า เช่น ช้าง งู สิงโต หรือตัวละครในตำนาน เช่น ผีกระสือ ยักษ์ คนตัดหัวคนพญานาค และมีเด็กนักเรียนชายส่วนหนึ่งที่วาดรูปเกี่ยวกับทหารยิงคนตาย และเป็น

รูปวาด “บ้าน และครอบครัวของฉันที่อยากเห็นในอนาคต” สะท้อนความต้องการความรัก ความอบอุ่นของครอบครัวเนื่องจาก เด็ก ๆ ต่างก็วาดรูปที่มีตัวเอง พ่อแม่พี่น้อง อาศัยอยู่ในบ้าน กินข้าวด้วยกัน ร้องเพลงด้วยกัน บ้านมีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น สระว่ายน้ำ รถยนต์ และบางคนวาดอ้อมกอดของพ่อ จากการพูดคุยกับเด็กในเบื้องต้นนั้นก็สอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกว่าเด็กส่วนใหญ่ต้องมาอยู่ประจำหอพักในศูนย์การเรียน เนื่องจากมีบ้านอยู่บริเวณชายแดนฝั่งพม่าที่ไม่ไกลจากศูนย์การเรียนแต่ก็ไม่สะดวกในการเดินทางไป-กลับ ขณะที่บางคน พ่อแม่อยู่ในประเทศไทย แต่ก็ต้องไปทำงานย้ายถิ่นฐานบ่อย ๆ จึงไม่ได้พักอาศัยอยู่ด้วยกันเด็ก ๆ จึงหวังว่าครอบครัวจะได้อยู่ด้วยกันในอนาคตอย่างพร้อมหน้า

นอกจากการทดลองสอนเด็กเกรด 5 แล้ว คณะวิจัยได้มีการทดลองสอนเด็กนักเรียนเกรด 12 โดยได้สอนร้องเพลงภาษาอังกฤษ “Row , Row, Row your boat” สอนการเขียนภษาิตที่ชอบ และเขียนสิ่งที่อยากรู้ 3 ข้อ ซึ่งก็พบว่าเด็กกระตือรือร้นอย่างมาก มีความตั้งใจในการเขียน ชักถาม และร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

3. การทดลองสอนที่ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้อะเด็กด้อยโอกาส ซี.ดี.ซี. (Children's Development Centre)

3.1 สภาพโดยทั่วไปของศูนย์การเรียน

ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้อะเด็กด้อยโอกาส ซี.ดี.ซี. Children's Development Centre (C.D.C) ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 ต.ท่าสายลวด อ.แม่สอด จ.ตาก ศูนย์การเรียนมีอาคารคอนกรีต 2 ชั้น จำนวน 2 หลัง และหอประชุมขนาดใหญ่ 1 หลังซึ่งหากเปรียบเทียบลักษณะอาคารและวัสดุก่อสร้างอาคารและพื้นที่ทั้งหมดกับหลาย ๆ ศูนย์การเรียนแล้ว ซี.ดี.ซี. จัดว่าเป็นศูนย์การเรียนที่มีขนาดใหญ่ แต่ปัจจุบัน ศูนย์การเรียนกำลังประสบปัญหาหลังคาอาคารเรียนทรุดและมีปัญหาเรื่องงบประมาณในการซ่อมแซม

นอกจากพื้นที่ศูนย์การเรียนแล้ว ยังมีหอพักสำหรับครูและนักเรียนที่อยู่ไม่ไกลจากศูนย์การเรียนมากนัก หอพักเป็นอาคารห้องแถวชั้นเดียวแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนโถงกิจกรรมร่วม ห้องนอน (มีสองส่วนแยกหญิงชาย) และโรงครัว ห้องโถงใหญ่มีไว้ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ดูโทรทัศน์ ประชุม ฝึกอาชีพ ฯลฯ ส่วนที่สองและสามจัดแบ่งเป็นห้องนอนสำหรับนักเรียนในศูนย์การเรียนโดยห้องนอนจะถูกแบ่งเป็น 2 ห้องคือห้องพักนักเรียนชาย และห้องพักนักเรียนหญิง แต่ละห้องพักนั้นเป็นพื้นที่โถงกว้างนั้นจัดแบ่งเป็นที่นอนโดยมีเตียงไม้อัดที่เรียบง่าย มีพุกและใช้ตู้เสื้อผ้าหรือเป็นชั้นเล็ก ๆ สำหรับใส่เสื้อผ้ากันไว้เป็นสัดส่วนบางส่วนกันไว้สำหรับนอนคนเดียว บางส่วนนอนร่วมกันสอง-สามคน บางส่วนเป็นแนวยาวนอนเรียงกันหลายคน ซึ่งหากเป็นนักเรียนที่อายุน้อย ๆ ก็จะมีนอนเรียงกันโดยมีเสื่อปูบนพื้น แต่ถ้าหากเป็นเด็กโตก็จะเริ่มมีพื้นที่นอนส่วนตัว ด้านหลังของหอพักเป็นโรงครัว การทำอาหารในแต่ละมื้อนั้นจะมีแม่ครัวและนักเรียนในศูนย์การเรียนมาช่วยผลัดเปลี่ยนเวียนกันทำอาหารและแบ่งเวรการทำความสะดวกและล้างภาชนะ

หอพักนักเรียนยังมีกิจกรรมใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และสร้างรายได้เพื่อนำไปสนับสนุนในส่วน
ของค่าอาหาร และบางส่วนเป็นรายได้เสริมให้แก่นักเรียนด้วย กิจกรรมมีทั้งการทำพวงกุญแจตุ๊กตาทำมือ
การถักที่รองจาน การเย็บกระเป๋าผ้า เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการรับผ้าชิ้นมาจำหน่ายเพื่อหารายได้
เข้าหอพักศูนย์การเรียนรู้ด้วย

ในด้านการจัดการการเรียนการสอนนั้น ศูนย์การเรียนรู้ซี.ดี.ซี.เดิมมีการพัฒนาหลักสูตรการสอนของ
ตนเอง โดยสอนตั้งแต่เด็กก่อนวัยเรียนจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย (เกรด 12) ต่อมามีการพัฒนาหลักสูตร
ร่วมกับ World Education ให้มีมาตรฐานมากขึ้น ปัจจุบันเปิดสอนถึงระดับ Post-10³⁶ โดยวิชาที่สอน
สำหรับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นมีสาระวิชาคณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย ภาษาพม่า
วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และมัธยมศึกษาตอนปลายมีสาระวิชา ภาษาไทย ภาษาพม่า
ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา คอมพิวเตอร์

นอกจากนั้น ศูนย์การเรียนรู้ซี.ดี.ซี. ยังได้เข้าร่วมโครงการ School within School โดยการคัดเลือก
เด็กเพื่อเข้าโครงการและเด็กจะต้องลงทะเบียนเรียนในโรงเรียนไทย เมื่อเด็กสอบผ่านจนจบมัธยมศึกษา
ปีที่ 6 เด็กก็จะได้นับหน่วยกิตการเรียนแล้วสามารถนำไปใช้ในการศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัยต่อไปได้
การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นยังรวมไปถึงการให้ใบรับรองแก่ครูที่มีประสบการณ์ในการสอน ปัจจุบันครู
หลายคนของศูนย์การเรียนรู้ได้เรียนจบจากมหาวิทยาลัยนครสวรรค์ในจังหวัดพะเยา อย่างไรก็ตาม ความ
ท้าทายที่สำคัญสำหรับโรงเรียนเด็กอพยพ คือ การต้องพึ่งงบประมาณจากผู้บริจาค หรือจากองค์กรพัฒนา
เอกชนระหว่างประเทศ บางครั้งงบประมาณที่ได้ก็ไม่เพียงพอที่จะนำมาจ่ายเงินเดือนให้ครู ครูจำนวน
หนึ่งจึงทยอยลาออกไป

ในช่วงวันที่ 24 เมษายน 2555 คณะวิจัยไปสังเกตการเรียนการสอนเสริมของศูนย์การเรียนรู้
ซี.ดี.ซี. ในช่วงปิดภาคเรียนใหญ่ ที่จะจัดการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนที่มีความสนใจ และ
บุคคลภายนอก โดยแบ่งเป็นห้องเรียนภาษาอังกฤษขั้นพื้นฐานห้องเรียนภาษาอังกฤษสำหรับการสื่อสาร
เพื่อการทำงาน ห้องเรียนภาษาอังกฤษขั้นสูง ห้องเรียนคอมพิวเตอร์ และห้องเรียนดนตรีไวโอลิน

³⁶Post-10 ในระบบการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ CDC หมายถึง ผู้ที่จบการศึกษาเกรด 10 แล้ว (เทียบเท่ากับจบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 4 ของไทย) คือ เกรด 11 เกรด 12 และหลักสูตร GED Program สำหรับเตรียมความพร้อมเด็กนักเรียนไปสอบ GED-Test เพื่อเทียบวุฒิ
การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งศูนย์การเรียนรู้ CDC ได้ดำเนินการหลักสูตรนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552

ภาพแสดงการเข้าแถวเคารพธงชาติในช่วงเช้าก่อนเข้าเรียน (ซ้าย) และภาพนักเรียนแต่งเครื่องแบบเข้าแถวอย่างเป็นระเบียบหน้าห้องเรียน (ขวา)

3.2 กิจกรรมทดลองสอน

ในช่วงเดือนตุลาคม 2555 คณะวิจัยมีโอกาสดำเนินการทดลองสอนที่ศูนย์การเรียนรู้ ซี.ดี.ซี. โดยก่อนหน้านั้น นักวิจัยภาคสนามได้ติดต่อประสานกับผู้นำนักเรียนและสอบถามถึงสิ่งที่นักเรียนอยากรู้และกิจกรรมในชั้นเรียนที่นักเรียนสนใจ เพื่อจะได้เตรียมการให้เหมาะสม ในช่วงเช้า คณะวิจัยทดลองสอนนักเรียนเกรด 9 โดยได้เริ่มสอนร้องเพลงภาษาอังกฤษเพื่อสร้างความคุ้นเคยและเป็นกันเองกับนักเรียนก่อน เพลงที่ใช้คือ “The time to be happy is now, the place to be happy is here, and the way to be happy is to make others happy, and to bring a little heaven down here.” จากนั้นจึงแจกกระดาษเปล่าและให้นักเรียนเขียนถึงสิ่งที่อยากรู้และอยากให้นักวิจัยเล่าหรืออธิบายให้ฟัง 3 ข้อ จากนั้น คณะวิจัยก็ได้ตอบคำถามเหล่านั้น ท้ายสุด คณะวิจัยได้แจกกระดาษเปล่าและขอให้นักเรียนเขียนชื่อ ชาติพันธุ์/ศาสนา และให้เขียนว่าขณะที่อยู่ที่ศูนย์การเรียนรู้ ซี.ดี.ซี. นั้น เวลาที่มีความสุขที่สุดคือช่วงใด และเวลาที่เศร้าที่สุดคือช่วงใด ในการทดลองสอนครั้งนี้ คณะวิจัยได้ทราบถึงสิ่งที่นักเรียนกระตือรือร้นอยากรู้ และได้สังเกตทักษะการใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และชีวิตในศูนย์การเรียนรู้ ประเด็นคำถามส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับอนาคตหลังจากจบการศึกษาจากศูนย์การเรียนรู้

ในช่วงบ่ายคณะวิจัยได้ทดลองสอนนักเรียนเกรด 12 โดยในช่วงแรกได้ฉาย powerpoint และรูปเพื่ออธิบายให้นักเรียนฟังเกี่ยวกับชีวิตในเมืองและสรุปเปรียบเทียบให้เห็นว่าสำหรับเด็กนักเรียนผู้อพยพอาทิ ซี.ดี.ซี. แม้จะรู้สึกดีโดยโอกาสและด้วยสิทธิในด้านต่าง ๆ แต่ชีวิตของพวกเขาก็ยังดีกว่าอีกหลาย ๆ คนในโลกใบนี้

ในช่วงต่อมา คณะวิจัยได้เล่าให้นักเรียนฟังเกี่ยวกับชีวิตในมหาวิทยาลัย และให้ข้อมูลเรื่องคณะต่าง ๆ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ ห้องเรียน กิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาในมหาวิทยาลัยและต่างจังหวัด งานกีฬาฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ ช่วงต่อมาคณะวิจัยได้

ให้นักเรียนออกมาอ่านคำถามที่ได้ให้โจทย์ไว้ตั้งแต่เช้า ซึ่งนักเรียนได้ซักถามเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับสังคมไทย และการศึกษาต่อในระดับสูง ในช่วงสุดท้าย คณะวิจัยได้กำหนดโจทย์ให้เด็กเขียนตอบสั้น ๆ 3 ข้อ คือ

- 1) What /how/who brings you to this level of study?
- 2) What occupation/profession who you like to have in the future?
- 3) How will you reach that target?What do you need to do to reach that point?

การใช้สื่อที่มีรูปภาพ และ powerpoint ฉายประกอบการบรรยายทำให้นักเรียนมีความสนใจและกระตือรือร้นในการถาม-ตอบมาก(แม้ว่าห้องเรียนจะมีแสงสว่างมากและไม่มีม่านหรือมู่ลี่บังแสง ทำให้เห็นภาพไม่ชัดเจนก็ตาม) เรียงความสั้น ๆ เกี่ยวกับชีวิตในศูนย์การเรียน อาชีพที่อยากทำ และหนทางไปสู่เป้าหมายทำให้เข้าใจความคาดหวังและความฝันของเด็กและเยาวชนได้ดียิ่งขึ้นเยาวชนในเกรด 12 ทุกคนสนใจเรื่องการศึกษต่อในระดับอุดมศึกษาหรือต้องการฝึกอาชีพ และทุกคนสื่อสารภาษาอังกฤษ (ฟัง-อ่าน-เขียน) ได้ แต่ระดับของทักษะนั้นต่างกันค่อนข้างมาก ส่วนทักษะภาษาไทยนั้น มีนักเรียนเพียง 2-3 คนที่พูด-เขียน ไทยได้ดี

4. การทดลองสอนที่ศูนย์การเรียน New Day

4.1 สภาพโดยทั่วไปของศูนย์การเรียน

ศูนย์การเรียน New Day ตั้งอยู่ที่ ต.มหาวัน อ.แม่สอด จ.ตาก เป็นศูนย์การเรียนในเครือข่ายของ มูลนิธิช่วยไร้พรมแดน (Help Without Frontiers) เดิมศูนย์การเรียน New Day มีที่ตั้งใกล้กับพื้นที่ชายแดน แต่เงื่อนไขต่าง ๆ กอปรกับสัญญาเช่าอาคารหมดลงในปลายปี พ.ศ. 2553 ศูนย์การเรียนจึงได้ย้ายมาอยู่ ณ ที่ตั้งในปัจจุบัน

ภาพแสดงห้องเรียนเกรด 4 ในศูนย์การเรียน (ซ้าย)และห้องเรียนก่อนอนุบาลซึ่งมีครูพี่เลี้ยงคอยสอนและจัดกิจกรรม (ขวา)

ลักษณะทางกายภาพของศูนย์การเรียนรู้มีอาคารเรียนชั้นเดียว 2 อาคารกันแบ่งเป็นห้องเรียนขนาดประมาณ 3.5 x 4 เมตร โดยซีเมนต์บล็อกล้อม สำหรับเด็กนักเรียนเกรด 1-8 ห้องเรียนมีโต๊ะเก้าอี้แบบจะเต็มพื้นที่ ส่วนด้านข้างของห้องเรียนก่อซีเมนต์บล็อกล้อม สูงประมาณ 1.20 เมตร เพื่านั้นบรรยากาศของห้องเรียนจึงค่อนข้างเปิดโล่ง ข้อเสียคือเสียงการเรียนการสอนจากห้องข้างๆ จะรบกวนกันและหากอากาศร้อนหรือมีฝนตกก็เป็นอุปสรรคต่อการเรียนการสอน เด็กเล็กก่อนอนุบาลจะมีห้องเรียนในอาคารอีกด้านหนึ่ง ซึ่งก็กึ่งเปิดโล่งศูนย์การเรียนรู้นี้เพิ่งย้ายมาตั้งที่อยู่ปัจจุบันได้ไม่นาน จึงยังไม่ค่อยมีต้นไม้ให้ร่มเงา

4.2 กิจกรรมทดลองสอน

ในการทดลองสอนเด็กนักเรียนเกรด 4 คณะวิจัยได้ให้เด็กนักเรียนวาดรูปผลไม้ที่ตนเองชอบและให้พูดชื่อผลไม้เป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษากะเหรี่ยง โดยมีคณะวิจัยเป็นผู้เลี้ยงช่วยแนะนำและแก้ไขภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้ จากนั้นให้เด็กตอบคำถามสั้น ๆ ว่าพักอาศัยอยู่กับใคร เข้ามาเรียนศูนย์การเรียนรู้กี่ปีแล้ว ช่วงเวลาที่เศร้าที่สุดคือช่วงใด และสิ่งที่กลัวที่สุดคืออะไร

- เด็กนักเรียนเกรด 4 มีจำนวนทั้งหมด 28 คน ชายจำนวน 18 คน หญิงจำนวน 10 คน ส่วนใหญ่เป็นชาติพันธุ์พม่าจำนวน 24 คน รองลงมาคือ กะเหรี่ยง 3 คน และจีน 1 คน
- นักเรียนส่วนใหญ่พักอาศัยอยู่กับพ่อแม่จำนวน 22 คน และไม่ได้พักอาศัยอยู่กับพ่อแม่จำนวน 5 คน เนื่องจากพ่อแม่อยู่ที่พม่า หรือต้องไปทำงานในเมืองอื่น ๆ เช่น ที่กรุงเทพฯ และกำแพงเพชร
- นักเรียนเข้ามาเรียนหนังสือที่ศูนย์การเรียนรู้ตั้งแต่ 1-5 ปีมาแล้ว
- ช่วงเวลาที่เศร้าของนักเรียนส่วนใหญ่คือเวลาที่สอบตก เรียนหนังสือไม่เข้าใจ ถูกครูดุ ถูกพ่อแม่ดุหรือพ่อแม่ทะเลาะกัน บางคนเศร้าเพราะหลังเลิกเรียนแล้วไม่ได้อยู่กับเพื่อน ๆ ส่วนนักเรียนที่ต้องอยู่ห่างจากพ่อแม่ก็เหงาและเศร้าสร้อย
- สิ่งที่น่ากลัวสำหรับเด็กส่วนใหญ่คือสัตว์มีพิษ เช่น งู รองลงมา คือสิ่งน่ากลัวที่มาจากเรื่องเล่าหรือตำนาน เช่น ผีและยักษ์

5. การทดลองสอนที่ศูนย์การเรียนรู้ปารามิ

5.1 สภาพทั่วไปของศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้ปารามิ ตั้งอยู่ที่ต.แม่ปะ อ.แม่สอด จ.ตากเป็นศูนย์การเรียนรู้ในเครือข่ายของมูลนิธิช่วยเหลือพรมแดน (Help without Frontier) ศูนย์การเรียนรู้นี้ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2542 แต่ก็ได้รับการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องจนปี พ.ศ.2555 มีอาคารเรียน อาคารอำนวยการ รวมถึงโครงการฟักตนเองซึ่งขยายไปยังพื้นที่หลังโรงเรียน เป็นแปลงผัก บ่อปลา พื้นที่เลี้ยงเป็ด คอกเลี้ยงแพะ สอดคล้องกับเป้าหมายของ

ศูนย์การเรียนรู้ที่ต้องการฝึกทักษะเกษตรกรรมให้นักเรียน เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการใช้พลังงานอย่างประหยัด

ภาพแสดงห้องเรียนซึ่งเป็นอาคารด้านข้างเปิดโล่ง ใช้กระดานกันระหว่างห้องเรียน (ซ้าย) พื้นที่สีเขียวด้านหลังโรงเรียนแบ่งเป็นบ่อปลา คอกแพะ ฯลฯ (ขวา)

หลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนเริ่มตั้งแต่เด็กเล็กก่อนอนุบาลถึงเกรด 8 และในช่วงเที่ยงและวันหยุดสุดสัปดาห์ทางศูนย์การเรียนรู้ยังได้จัดหลักสูตรการฝึกอบรมอาชีพ และยังมีครูอาสาสมัครชาวต่างชาติมาช่วยสอนที่ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้อย่างสม่ำเสมอ แม้ว่าจะเป็นโรงเรียนที่มีพื้นที่พอสมควร แต่ห้องเรียนก็ยังมีด้านข้างเปิดโล่ง และใช้กระดานแบ่งกันระหว่างห้อง ทำให้การเรียนการสอนมีเสียงดังรบกวนห้องข้างเคียง

5.2 กิจกรรมทดลองสอน

ในการทดลองเด็กนักเรียนเกรด 6 คณะวิจัยได้ให้นักเรียนวาดรูปผลไม้ที่ตนเองชอบ และให้พูดว่า “ฉันชอบ...(ชื่อผลไม้)” เป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษากะเหรี่ยง และเขียนประโยคสั้น ๆ บรรยายการใช้ชีวิตในศูนย์การเรียนรู้ นอกจากนั้น ก็ยังให้โจทย์การบวกเลขและให้นักเรียนอาสาออกมาแก้โจทย์และอธิบายวิธีทำให้เพื่อน ๆ ในชั้นเรียนเป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษากะเหรี่ยง จากนั้นจึงให้วาดรูปสิ่งที่ทำให้เศร้าใจและสิ่งที่ทำให้กลัว ก่อนจบการทดลองสอนคณะวิจัยก็ได้ให้แบ่งกลุ่มย่อยเพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ซักถามสิ่งที่ยากรู้โดยมีครูของศูนย์การเรียนรู้ได้ร่วมสังเกตการณ์และซักถามด้วย

- นักเรียนเกรด 6 โรงเรียนปารามีมีจำนวน 23 คน นักเรียนชาย 8 คน และนักเรียนหญิง 15 คน นักเรียนส่วนใหญ่เป็นชาติพันธุ์คะยีนและกะเหรี่ยง รองลงมาเป็นชาติพันธุ์พม่า และมอญเข้ามาเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้ตั้งแต่ 1-6 ปีมาแล้ว
- นักเรียนกว่าครึ่งหนึ่งไม่ได้อยู่อาศัยกับพ่อแม่ เพราะพ่อแม่อยู่ที่พม่า หรือเดินทางไปทำงานในเมืองต่าง ๆ นักเรียนที่ไม่ได้อาศัยกับพ่อแม่พักอาศัยอยู่ที่หอพักของศูนย์การเรียนรู้โดยมีครูเป็นผู้ดูแล

- นักเรียนส่วนใหญ่เศร้าเมื่อสอบตก หรือเรียนหนังสือไม่เข้าใจ ขณะที่หลาย ๆ คนก็รู้สึกเศร้าเมื่อต้องอยู่ห่างจากพ่อแม่ พ่อแม่ดู บ้างก็เศร้าเมื่อไม่สบายแล้วไม่ได้อยู่กับครอบครัว
- สิ่งที่น่ากลัวสำหรับเด็กเกรด 6 ของศูนย์การเรียนนี้คือ ยักษ์และผีในตำนานนิทาน การ์ตูน หรือละครที่ได้ดูผ่านสื่อ ขณะที่นักเรียนบางคนกลัวปืน เพราะได้เห็นหรือได้ยินเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาจากผู้ใหญ่เรื่องสงครามและความรุนแรงบริเวณพื้นที่ชายแดน

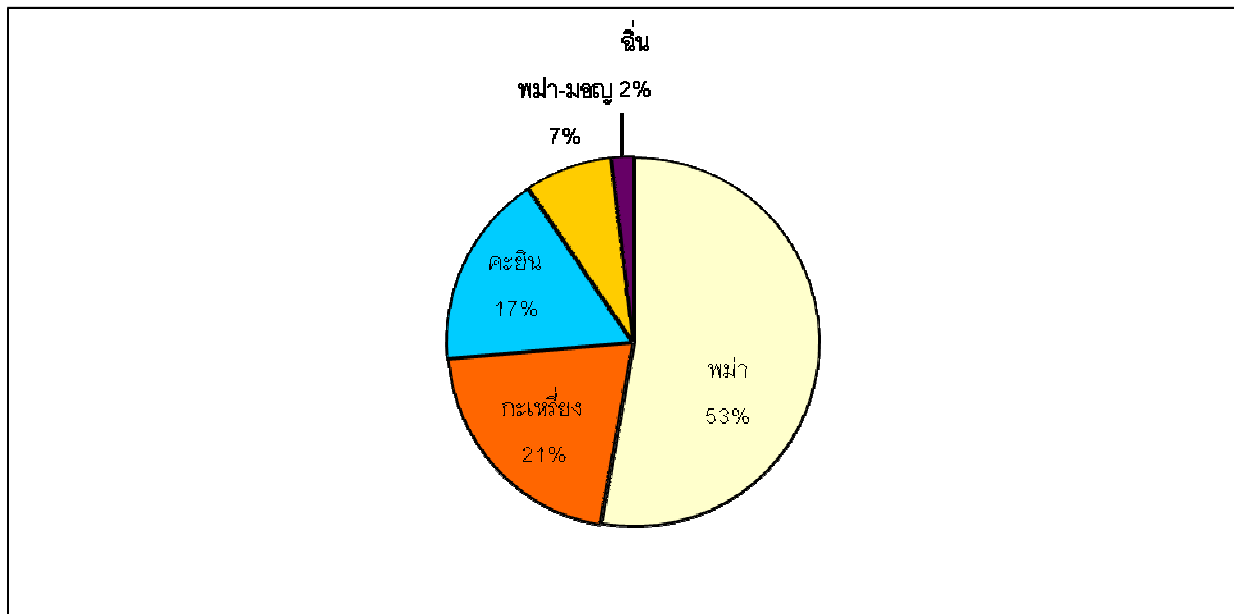
ครูและนักเรียนที่ศูนย์การเรียนป่าราบมีความกระตือรือร้นในกิจกรรมการทดลองสอน และเด็กหลายคนมีความกล้าแสดงออกโดยกล้าอาสามาแก้โจทย์ขวกลบเลขที่คณะวิจัยเขียนบนกระดาน ระหว่างที่สอน ผู้อำนวยการโรงเรียนก็ให้เด็กนักเรียนกลุ่มหนึ่งมาเล่นกีตาร์และร้องเพลงให้คณะวิจัยฟังเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งนักเรียนก็เล่นได้ดีและไม่มีการเงินอายหรือประหม่า การแบ่งกลุ่มย่อยให้ซักถามทำให้ทั้งครูและนักเรียนมีโอกาสได้ซักถามในสิ่งที่อยากรู้มากขึ้น เด็กนักเรียนกล้าพูดคุยกมากขึ้น และครูผู้สอนเองก็มีความสนใจซักถามข้อมูลต่าง ๆ รวมทั้งการปรับปรุงการเรียนการสอนของศูนย์การเรียน ซึ่งแสดงว่าครูผู้สอนเองก็ต้องการโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากขึ้นเช่นเดียวกับนักเรียน โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับข้อมูล ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรการเรียนการสอนในประเทศไทย กิจกรรมสร้างเสริมประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กนักเรียนในศูนย์การเรียน

6. ข้อมูลเบื้องต้นจากการทดลองสอน

ข้อมูลที่ได้จากการเขียนและการวาดรูปของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาชั้นนั้น คณะวิจัยได้มาจากศูนย์การเรียน 2 แห่ง คือนิวเดย์ซึ่งได้ทดลองสอนกับเด็กนักเรียนเกรด 4 จำนวน 28 คน และป่าราบ ซึ่งได้ทดลองสอนกับเด็กนักเรียนเกรด 5 จำนวน 23 คน รวมเป็นเด็กทั้งสิ้น 51 คน

6.1 ชาติพันธุ์ของเด็กนักเรียนที่ทดลองสอน

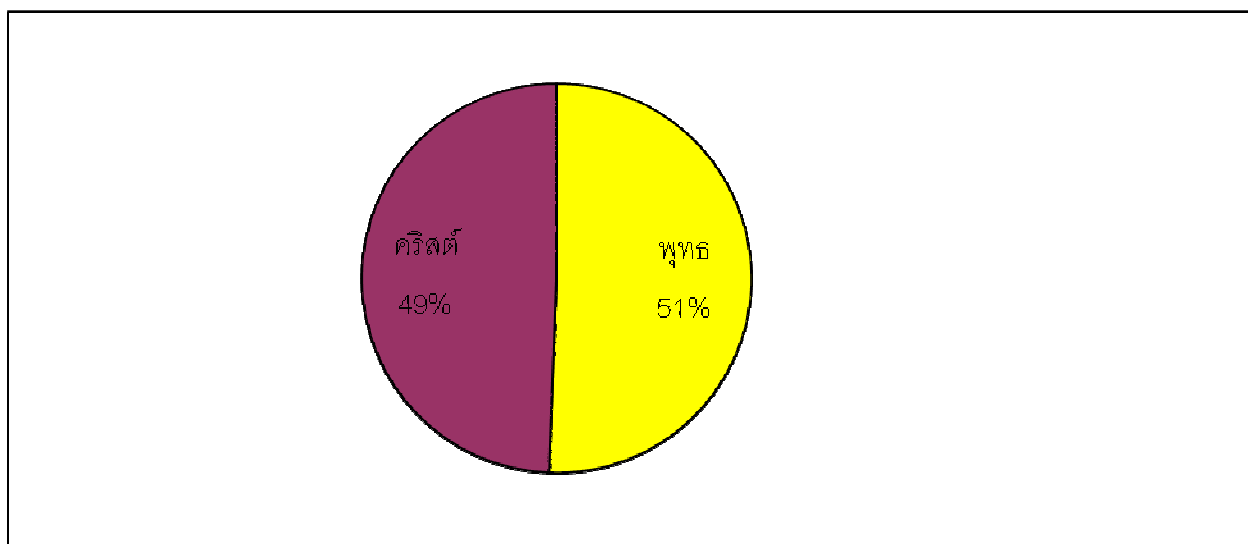
N=51

เด็กนักเรียนที่ทดลองสอนส่วนใหญ่ร้อยละ 53 เป็นกลุ่มชาติพันธุ์พม่า รองลงมาร้อยละ 21 เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ร้อยละ 17 เป็นกลุ่มชาติพันธุ์คะฉิ่น ร้อยละ 8 เป็นกลุ่มชาติพันธุ์พม่า-มอญ และร้อยละ 2 เป็นกลุ่มชาติพันธุ์จีน

6.2 ศาสนา

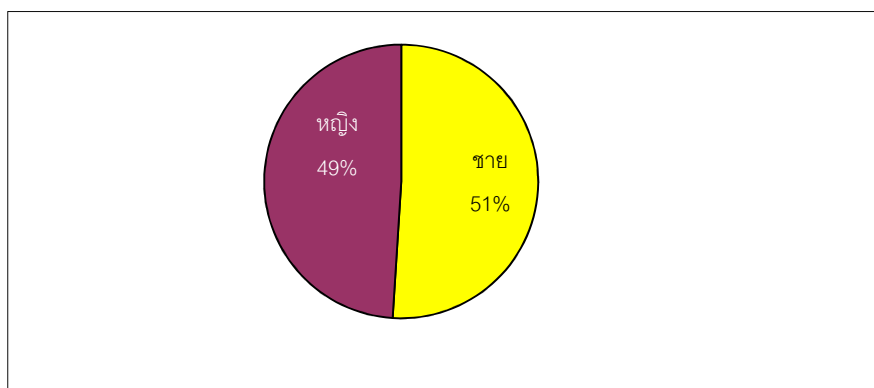
N=51

เด็กนักเรียนที่ทดลองสอนนับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันคือ นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 51 และนับถือศาสนาคริสต์ร้อยละ 49

6.3 เพศ

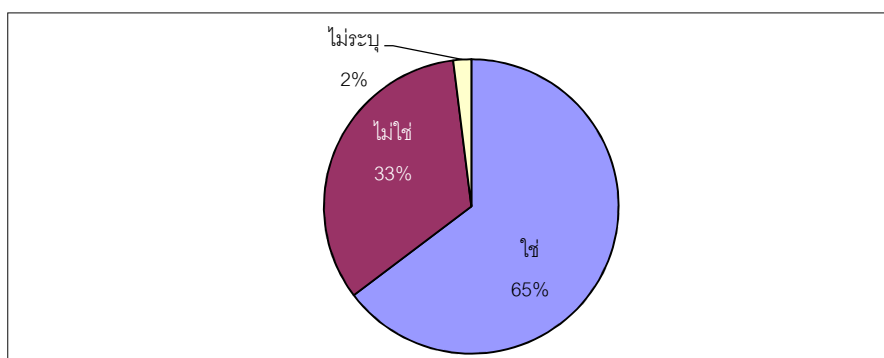
N=51

เด็กนักเรียนที่ทดลองสอนมีสัดส่วนเพศชายต่อเพศหญิงที่ใกล้เคียงกันคือ เพศชาย ร้อยละ 51 และ เพศหญิง ร้อยละ 49

6.4 อยู่อาศัยกับพ่อแม่หรือไม่

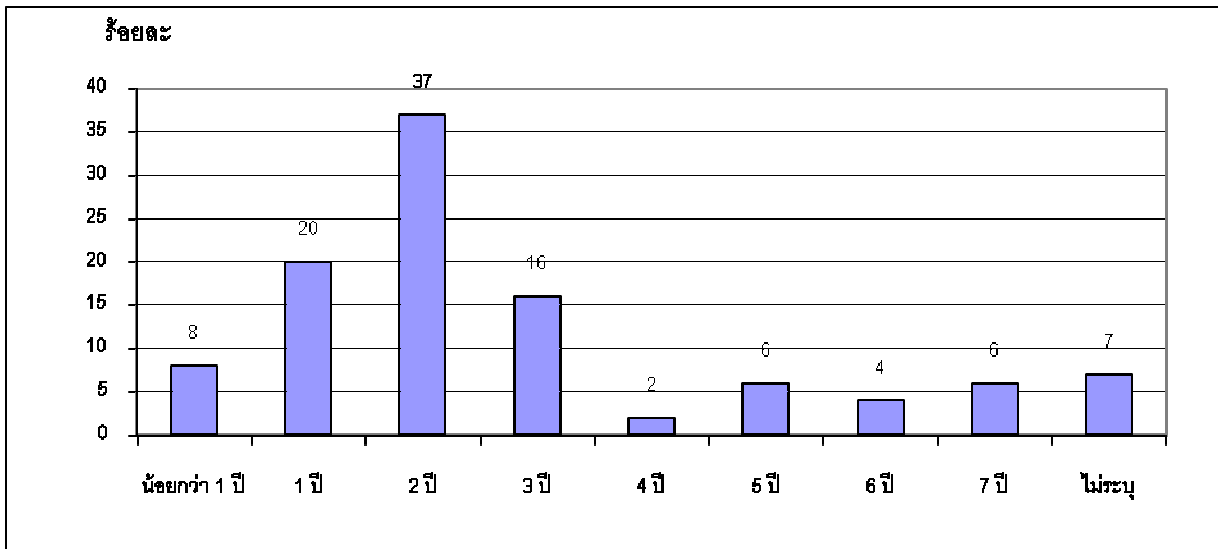
N=51

เด็กนักเรียนที่ทดลองสอนส่วนใหญ่อยู่อาศัยกับพ่อแม่ คิดเป็นร้อยละ 65 ขณะที่อีกร้อยละ 33 (หรือ 18 คน) ไม่ได้อยู่อาศัยกับพ่อแม่ ในบรรดาเด็กนักเรียนที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่ นั้น มีเด็กนักเรียนที่มีพ่อแม่อาศัยอยู่ในพม่าในขณะนี้ 7 คน พวกเขาต้องแยกจากพ่อแม่มาอยู่ที่ศูนย์การเรียนในฝั่งไทยเพราะต้องการโอกาสในการศึกษาที่ดีกว่า เด็กนักเรียน 5 คน มีพ่อแม่ที่ทำงานในกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่น ๆ ในประเทศไทย เด็กนักเรียนจำนวน 2 คน มีพ่อแม่ที่ทำงานในจังหวัดตาก แต่สถานที่ทำงานและที่พักอาศัยห่างจากศูนย์การเรียนมาก พวกเขาจึงต้องแยกกันอยู่ (และมีเด็กนักเรียนที่ไม่ระบุว่าพ่อแม่อยู่ที่ใดจำนวน 4 คน)

6.5 เรียนอยู่ศูนย์การเรียนรู้มานานเท่าใดแล้ว

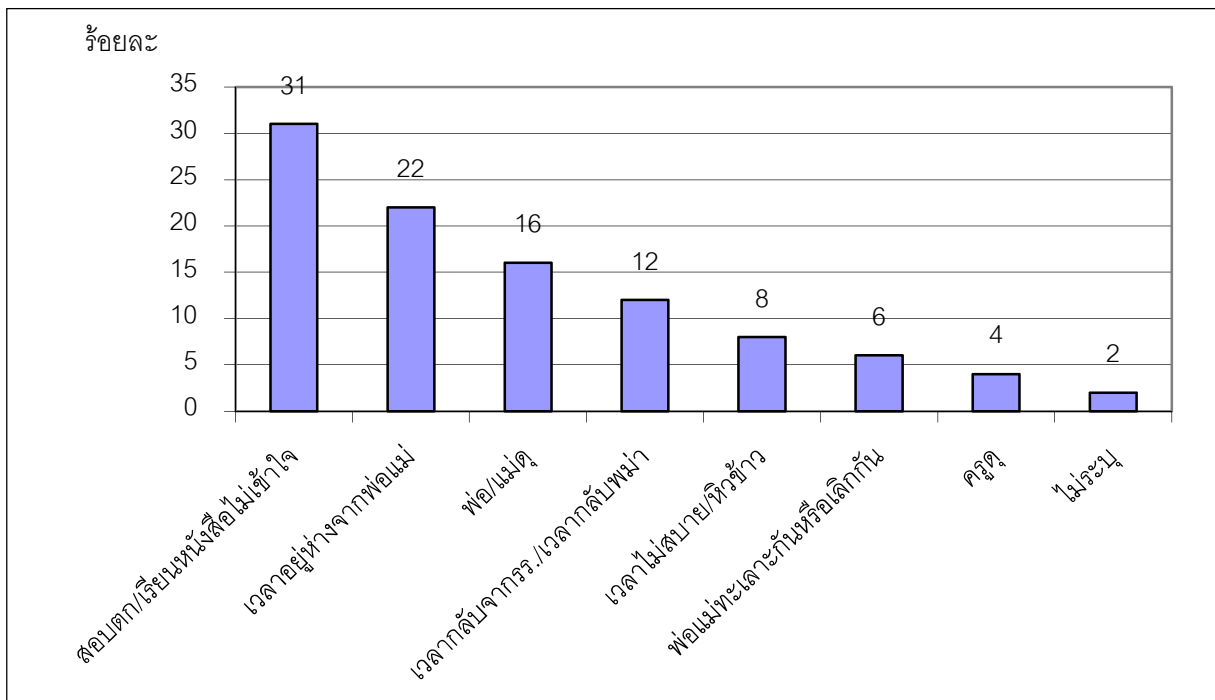
N=51

เด็กนักเรียนร้อยละ 37 เรียนที่ศูนย์การเรียนรู้มาประมาณ 2 ปี รองลงมาคือ ร้อยละ 20 เรียนมาประมาณ 1 ปี และร้อยละ 16 เรียนมาประมาณ 3 ปี เด็กนักเรียนที่เข้ามาเรียนตั้งแต่ 4 ปีขึ้นไป มีร้อยละ 18

6.6 เวลาที่เศร้าที่สุดคือเมื่อใด

N=51

เด็กนักเรียนร้อยละ 31 ตอบว่าพวกเขามีความเศร้าที่สุดเมื่อสอบตก/เรียนหนังสือไม่เข้าใจ เด็กนักเรียนร้อยละ 22 ตอบว่าเมื่อต้องอยู่ห่างจากพ่อแม่ ร้อยละ 16 เศร้าเมื่อถูกพ่อแม่ดู ร้อยละ 12 เศร้าเมื่อกลับจากโรงเรียนหรือเวลาต้องกลับไปพม่า ในขณะที่อีกหลายคนเศร้าเวลาไม่สบาย/หิวข้าว เวลาพ่อแม่ทะเลาะกัน/เลิกกัน และเวลาที่คิดถึง

ภาคผนวก จ ชีวิตภายใน 1 วันของเด็กในศูนย์การเรียนรู้ Thoo Mweh Khee

เด็ก ๆ จะตื่นนอนในเวลาประมาณ 5.30 น. จากนั้นจะทำน้มน้ำล้างหน้าแปรงฟันแล้วออกไปทำงานต่าง ๆ ตามที่ครูมอบหมาย จนถึงเวลาประมาณ 6.00 น. เสร็จแล้วจึงไปล้างหน้าแปรงฟันแล้วออกไปทำงานต่าง ๆ ตามที่ครูมอบหมาย ให้ประมาณ 1 ชั่วโมง เช่น ดูแลแปลงผัก ตัดพืชน ตัดไม้ไผ่ ทำความสะอาดห้อง ช่วยครูเตรียมอาหาร พอเสร็จงานแล้วก็ไปรับประทานอาหารเข้าในเวลา 7.30 น. หลังจากนั้นเด็ก ๆ ก็จะไปอาบน้ำแต่งตัว ใส่เครื่องแบบนักเรียนตามที่โรงเรียนกำหนด เช่น วันจันทร์ใส่เครื่องแบบนักเรียนชุดสีขาว วันอังคารใส่เครื่องแบบนักเรียนเป็นชุดกะเหรี่ยง วันพุธ-วันศุกร์ ใส่ชุดพละ จากนั้นเด็ก ๆ จะมีเวลาพักผ่อนตามอัธยาศัยประมาณ 1 ชั่วโมง บางคนก็จับกลุ่มคุยกันในห้องเรียน บางคนก็อ่านหนังสือก่อนเข้าเรียนแล้ว เริ่มต้นเรียนเวลา 9.00 น. วิชาที่เด็ก ๆ เรียนได้แก่ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษากะเหรี่ยง วิทยาศาสตร์ ละคร ความเป็นผู้นำ โดยจะหยุดพักกลางวัน 1 ชั่วโมงเวลา 12.00 น.-13.00 น.

ในช่วงเวลาพักเด็ก ๆ จะมีกิจกรรมที่หลากหลาย เด็กผู้หญิงจะนิยมจับกลุ่มพูดคุยกันอยู่ในห้อง ส่วนเด็กผู้ชายจะเล่นกันอยู่นอกห้องเป็นส่วนใหญ่ เช่น เล่นลูกข่าง เป็นต้น พอเสร็จจากการพักผ่อนเด็ก ๆ ก็จะกลับเข้าเรียนอีกครั้งเวลา 13.00 น. และจะเลิกเรียนเวลา 15.00 น. ยกเว้นนักเรียนชั้นเกรด 11 เป็นต้นไปที่จะเลิกเรียนเวลา 16.00 น. หลังจากเลิกเรียนเด็ก ๆ ก็จะไปเปลี่ยนเสื้อผ้าเพื่อออกไปทำงานอีก ประมาณ 1 ชั่วโมง งานที่ทำก็เป็นงานเช่นเดียวกับช่วงเช้า พอเสร็จงานก็จะมีเวลาพักผ่อนประมาณ 1 ชั่วโมง เด็กบางคนก็จะเล่นกีฬา เช่น ฟุตบอล วอลเลย์บอล ร้องเพลง หรือเล่นกีตาร์ จากนั้นจะไปอาบน้ำ แล้วจึงมารับประทานอาหารเย็นในเวลาประมาณ 17.30 น. จากนั้นก็จะไปน้มน้ำประมาณ 1 ชั่วโมง เสร็จแล้วก็จะไปพักผ่อนตามอัธยาศัย หรือบางคนก็จะไปทำการบ้าน อ่านหนังสือ ร้องเพลง นอกจากนั้นแล้วในบางช่วงเวลาของปีเด็ก ๆ บางชั้นเรียนจะได้รับมอบหมายให้มีกิจกรรมพิเศษ เช่น แสดงละครที่เกี่ยวข้องกับคริสต์ศาสนา แล้วเด็ก ๆ ก็จะมาฝึกซ้อมในช่วงค่ำ ซึ่งเด็ก ๆ สนุกสนานกับการซ้อมละครเป็นอย่างมาก และทางห้องพักจะปิดไฟประมาณ 22.00 น. แต่ถ้าใครยังต้องการอ่านหนังสือต่อก็สามารถไปอ่านหนังสือในชั้นเรียนได้ ถ้าเป็นช่วงใกล้สอบ เด็ก ๆ หลายคนก็จะอยู่อ่านหนังสือกันจนดึก

ส่วนในวันเสาร์เด็ก ๆ จะตื่นนอนเวลา 07.00 น. จากนั้นจะทำน้มน้ำล้างหน้าแปรงฟันแล้วออกไปทำงานต่าง ๆ ตามที่ครูมอบหมาย จนถึงเวลาประมาณ 6.00 น. เสร็จแล้วจึงไปล้างหน้าแปรงฟันแล้วออกไปทำงานต่าง ๆ ตามที่ครูมอบหมาย ให้ประมาณ 1 ชั่วโมง เช่น ดูแลแปลงผัก ตัดพืชน ตัดไม้ไผ่ ทำความสะอาดห้อง ช่วยครูเตรียมอาหาร พอเสร็จงานแล้วก็ไปรับประทานอาหารเข้าในเวลา 7.30 น. หลังจากนั้นเด็ก ๆ ก็จะไปอาบน้ำแต่งตัว ใส่เครื่องแบบนักเรียนตามที่โรงเรียนกำหนด เช่น วันจันทร์ใส่เครื่องแบบนักเรียนชุดสีขาว วันอังคารใส่เครื่องแบบนักเรียนเป็นชุดกะเหรี่ยง วันพุธ-วันศุกร์ ใส่ชุดพละ จากนั้นเด็ก ๆ จะมีเวลาพักผ่อนตามอัธยาศัยประมาณ 1 ชั่วโมง บางคนก็จับกลุ่มคุยกันในห้องเรียน บางคนก็อ่านหนังสือก่อนเข้าเรียนแล้ว เริ่มต้นเรียนเวลา 9.00 น. วิชาที่เด็ก ๆ เรียนได้แก่ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษากะเหรี่ยง วิทยาศาสตร์ ละคร ความเป็นผู้นำ โดยจะหยุดพักกลางวัน 1 ชั่วโมงเวลา 12.00 น.-13.00 น.

แล้วหยุดพัก แล้วกลับมาเริ่มงานในช่วง 13.00 น. เรื่อยไปจนถึง 17.00 น. พอเสร็จงานแล้วเด็ก ๆ ก็จะแยกย้ายกันไปอาบน้ำ และมารับประทานอาหารเย็นเวลา เวลา 17.30 น. หลังจากนั้นจึงไปนมัสการ เสร็จแล้วจึงพักผ่อนตามอัธยาศัย เช่น ดูโทรทัศน์ (เด็ก ๆ จะได้รับอนุญาตให้ดูโทรทัศน์ในวันเสาร์-อาทิตย์) ฟังร้องเพลง อ่านหนังสือ และทางห้องพักจะปิดไฟเวลาประมาณ 23.00 น.

ในส่วนของวันอาทิตย์เด็ก ๆ จะตื่นนอนเวลา 6.00 น. โดยวันอาทิตย์เด็ก ๆ ไม่ต้องทำนมัสการในห้องพัก เพราะเด็ก ๆ จะไปนมัสการที่โบสถ์ หลังจากนั้นจะไปรับประทานอาหารเช้า และกลับไปโบสถ์เพื่อเรียนเกี่ยวกับคริสตจักรและคำสอนในพระคัมภีร์ไบเบิล ตั้งแต่เวลา 09.00-10.00 น. จากนั้นจะพัก 1 ชั่วโมงแล้วกลับไปนมัสการที่โบสถ์อีกครั้งเวลา 11.00-12.00 น. จากนั้นเด็กก็จะไปพักผ่อนตามอัธยาศัย และกลับมานมัสการที่โบสถ์อีกครั้งเวลา 15.00 น. เสร็จแล้วกลับมารับประทานอาหารเย็นและอาบน้ำ หลังจากนั้นนักเรียนจะแบ่งกลุ่มกันไปตามบ้านพักของครูและนมัสการที่บ้านพักของครู หลังจากนั้นเด็ก ๆ ก็จะไปพักผ่อนตามอัธยาศัย บางคนก็ฝึกเล่นกีตาร์ ร้องเพลง เล่นฟุตบอล วอลเลย์บอล จับกลุ่มพูดคุยกัน ดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือ เป็นต้น และห้องพักจะปิดไฟเวลาประมาณ 22.00 น.

ภาคผนวก จ

ข้อมูล GED –TEST

การสอบเทียบวุฒิ General Educational Development (GED-Test) คือ การสอบเทียบวุฒิ การศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ลักษณะข้อสอบเป็นแบบปรนัย 5 วิชา คือ Mathematics, Social Studies, Science, Language Arts- Reading และ Language Arts; Writing Part I โดยการสอบ ทุกวิชาจะทำผ่านระบบคอมพิวเตอร์ นอกจากนี้ยังมีข้อสอบส่วน Language Arts, Writing Part II ซึ่งเป็นการเขียนเรียงความภาษาอังกฤษที่ผู้เข้าสอบจะต้องเขียนเรียงความแล้วพิมพ์ส่งข้อสอบผ่านระบบคอมพิวเตอร์เช่นกัน

สำหรับเกณฑ์ผ่านการสอบคัดเลือก GED ผู้สอบจะต้องได้คะแนนรวมทั้งหมด 5 วิชา ไม่ต่ำกว่า 2,250 คะแนน โดยที่แต่ละวิชาต้องได้ไม่ต่ำกว่า 410 คะแนน ถึงจะถือว่าสอบผ่านและสามารถนำไปเทียบ วุฒิมัธยมศึกษาปีที่ 6 ได้หากผู้สอบมีคะแนนไม่ถึง จะถือว่าสอบไม่ผ่าน และสามารถทำการสอบซ้ำได้ใน วิชา นั้น ๆ โดยจะต้องมีช่วงระยะเวลาห่างจากการสอบในวิชานั้น ๆ ครั้งล่าสุดไม่น้อยกว่า 90 วัน

การสมัครสอบ GED สามารถสมัครผ่านทางอินเทอร์เน็ตที่ www.prometric.com/GED โดยที่จะมีการจัดสอบเป็นประจำทุกเดือน สัปดาห์ละ 2-3 วัน ซึ่งผู้สอบสามารถตรวจสอบวัน และเวลาสอบล่วงหน้า ได้จากเว็บไซต์ข้างต้น ศูนย์สอบในประเทศไทยคือ Institute of International Education ชั้น 6 อาคาร มณีนยาเซ็นเตอร์ (เหนือ) ถนนเพลินจิต กรุงเทพมหานคร (BTS สถานีชิดลม)

ค่าสมัครสอบแบบเดี่ยวเป็นรายวิชา (USD) มีดังนี้

Writing + Grammar skills	\$139
Social Studies	\$113
Science	\$113
Reading	\$113
Mathematics	\$113

ค่าสมัครสอบแบบเป็นชุด (Linked Packages)

ส่วนที่ 1 (Writing & Reading)	\$180
ส่วนที่ 2 (Social Studies, Science & Mathematics)	\$231

อ่านเพิ่มเติม <http://www.betterplus.net/ged.html>

GED Program สำหรับเด็กอพยพใน อ. แม่สอด

Minmahaw Higher Education Program (MHEP) เป็นสถานศึกษาแห่งเดียวที่เปิดหลักสูตร practice 1 ปี เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนสอบ GED หรือที่เรียกว่า GED Program โดยรับนักเรียนที่เรียนจบเกรด 10 หรือจบ Post-10 รุ่นละ 30 คน เพื่อมาเรียนทั้งหมด 4 วิชา คือ Science, Social Studies, Mathematics, English และหลังจากเรียนจบจะคัดเลือก 10 คน เพื่อให้ทุนเรียนต่อปริญญาตรี หลักสูตรนานาชาติในมหาวิทยาลัยของไทยและในฮ่องกง ปกติเด็กจาก CDC จะสอบผ่าน GED ปีละ 1-2 คนส่วนเด็กที่สอบไม่ผ่านสามารถสอบใหม่ได้ในปีหน้า และเด็กที่สอบแต่ไม่ได้ทุนสามารถหาทุนไปเรียนต่อมหาวิทยาลัยเองได้

Post-10

การศึกษาของประเทศพม่าจะเริ่มตั้งแต่ระดับอนุบาลไปถึงเกรด 10 เทียบเท่ากับระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 ของประเทศไทย หลังจากนั้นถ้าใครเรียนเก่งสามารถสอบเข้าเรียน GED Program ได้เลย หรือไม่ต้องเข้าเรียนในระดับ Post-10 คือ ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 และ 6 หรือเกรด 11 และ 12 เพื่อเตรียมสอบเข้า GED Program

ภาคผนวก ช

พัฒนาการกฎหมายและระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการศึกษาสำหรับผู้ไม่มีสถานะบุคคลในประเทศไทย

ลำดับที่	วัน / เดือน/พ.ศ. ที่ออกกฎหมาย และ ระเบียบปฏิบัติ	สาระสำคัญของตัวบทกฎหมาย และระเบียบปฏิบัติ
กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิในการศึกษาที่ประเทศไทยให้การรับรองและเป็นภาคี		
1 (พ.ศ.2491)	วันที่ 10 ธันวาคม 2491 ประเทศไทยได้ให้การ รับรองปฏิญญาสากลว่า ด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights: UDHR) ³⁷	ข้อ 26 ของปฏิญญาดังกล่าวระบุว่า 1. บุคคลมีสิทธิในการศึกษา และการศึกษจะเป็นสิ่งที่ให้เปล่าโดยไม่คิดมูลค่า อย่างน้อยสุด ในชั้นประถมศึกษาและขั้นพื้นฐาน โดยชั้นประถมศึกษาให้เป็นการศึกษาภาคบังคับ ชั้น เทคนิค และชั้นประกอบอาชีพเป็นการศึกษาจะต้องจัดมีขึ้นโดยทั่ว ๆ ไป และชั้นสูงเป็นชั้น ที่จะเปิดให้ทุกคนเท่ากันตามความสามารถ 2. การศึกษาจะมุ่งไปในทางพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์อย่างเต็มที่ และเพื่อเสริมพลังการ เคารพต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นมูลฐานให้แข็งแกร่ง ทั้งจะมุ่งเสริมความเข้าใจ ชันติ และมิตรภาพในระหว่างประชาชาติ กลุ่มเชื้อชาติ หรือกลุ่มศาสนา และจะมุ่งขยายกิจกรรม ของสหประชาชาติเพื่ออ้างสันติภาพ 3. ผู้ปกครองมีสิทธิก่อนผู้อื่นที่จะเลือกชนิดของการศึกษาสำหรับบุตรหลานของตน
2 (พ.ศ.2535)	วันที่ 27 มีนาคม 2535 ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคี อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child: CRC) และมี ผลบังคับใช้วันที่ 26 เมษายน 2535 ³⁸	ข้อที่ 28 ของอนุสัญญาดังกล่าวระบุว่า 1. รัฐภาคียอมรับสิทธิของเด็กที่จะได้รับการศึกษา และเพื่อที่จะให้สิทธินี้บังเกิดผลตามลำดับ และบนพื้นฐานของโอกาสที่เท่าเทียมกัน รัฐภาคีจะ ก) จัดการศึกษาในระดับประถมเป็นภาคบังคับที่เด็กทุกคนสามารถเรียนได้โดยไม่เสีย ค่าใช้จ่าย ข) สนับสนุนการพัฒนาของการศึกษาระดับมัธยมในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการศึกษา สายสามัญและสายอาชีพ จัดการศึกษาให้แพร่หลายและเปิดกว้างแก่เด็กทุกคน และดำเนินมาตรการที่เหมาะสม เช่น การนำมาใช้ซึ่งการศึกษาแบบให้เปล่า และ การเสนอให้ความช่วยเหลือทางการเงินในกรณีจำเป็น ค) ทำให้การศึกษาในระดับสูงเปิดกว้างแก่ทุกคนบนพื้นฐานของความสามารถ โดย ทุกวิธีการที่เหมาะสม ง) ทำให้ข้อมูลข่าวสาร และการแนะแนวทางการศึกษาและอาชีพ เป็นที่แพร่หลาย และเปิดกว้างแก่เด็กทุกคน จ) ดำเนินมาตรการเพื่อสนับสนุนการเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ และลดอัตราการออก จากโรงเรียนกลางคัน 2. รัฐภาคีจะดำเนินมาตรการที่เหมาะสมที่จะประกันว่า ระเบียบวินัยของโรงเรียนได้กำหนดขึ้น ใน ลักษณะที่สอดคล้องกับศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของเด็กและสอดคล้องกับอนุสัญญานี้ 3. รัฐภาคีจะส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือระหว่างประเทศ ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา

³⁷ <http://www.amnesty.or.th/th/our-work/human-rights-education/universal-declaration-of-human-rights>, สืบค้น วันที่ 25 พฤศจิกายน 2555.

³⁸ [http://www.nhrc.or.th/2012/wb/webdoc/CRC\(temp\).pdf](http://www.nhrc.or.th/2012/wb/webdoc/CRC(temp).pdf), สืบค้น วันที่ 25 พฤศจิกายน 2555.

ลำดับที่	วัน / เดือน/พ.ศ. ที่ออกกฎหมาย และ ระเบียบปฏิบัติ	สาระสำคัญของตัวบทกฎหมาย และระเบียบปฏิบัติ
		<p>โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อที่จะเกื้อกูลต่อการจัดความเวลาและการไม่รู้หนังสือทั่วโลก และ ให้อำนาจให้ได้รับความรู้ทางวิชาการและทางเทคนิค และวิธีการสอนสมัยใหม่เกี่ยวกับ เรื่องนี้ ความต้องการของประเทศกำลังพัฒนาจะได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษ</p> <p>ข้อที่ 29 ของอนุสัญญาดังกล่าวระบุว่า</p> <p>1. รัฐภาคีตกลงว่า การศึกษาของเด็กจะมุ่งไปสู่</p> <ul style="list-style-type: none"> ก) การพัฒนาบุคลิกภาพ ความสามารถพิเศษ และความสามารถทางด้านร่างกาย และจิตใจของเด็ก ให้เต็มศักยภาพของเด็กแต่ละคน ข) การพัฒนาความเคารพต่อสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และต่อหลักการ ที่วางไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติ ค) การพัฒนาความเคารพต่อบิดามารดาของเด็ก เอกลัทธิทางวัฒนธรรม ภาษา และค่านิยมของเด็กนั่นเอง และต่อค่านิยมของชาติที่เด็กนั้นอาศัยอยู่ และต่อ ค่านิยมของชาติถิ่นกำเนิดของเขา และต่ออารยธรรมอื่น ๆ ที่แตกต่างไปจากของ เขาเอง ง) การเตรียมเด็กให้มีชีวิตที่มีความรับผิดชอบในสังคมที่เสรีด้วยจิตสำนึกแห่งความ เข้าใจกัน สันติภาพ ความอดกลั้น ความเสมอภาคทางเพศ และมีมิตรภาพใน หมู่ชนมนุษยชนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มคนชาติ กลุ่มศาสนา ตลอดจนในหมู่ คนพื้นเมืองดั้งเดิม จ) การพัฒนาความเคารพต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ <p>2. ไม่มีความตอนใดในข้อนี้หรือในข้อ 28 ที่จะได้รับการตีความให้เป็นการก้าวท้าวเสรีภาพของ บุคคลและองค์กร ในการจัดตั้งและอำนาจการสถาบันทางการศึกษา แต่ทั้งนี้จะต้องเคารพ ต่อหลักการที่ระบุไว้ในวรรค 1 ของข้อนี้เสมอ และต่อเงื่อนไขที่ว่าการศึกษาที่ให้ในสถาบัน เหล่านั้นต้องเป็นไปตามมาตรฐานขั้นต่ำที่รัฐได้วางไว้</p>

ลำดับที่	วัน / เดือน/พ.ศ. ที่ออกกฎหมาย และ ระเบียบปฏิบัติ	สาระสำคัญของตัวบทกฎหมาย และระเบียบปฏิบัติ
กฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาตามระบบประเทศไทย ที่ครอบคลุมถึงเด็กและเยาวชนผู้อพยพ		
1 (2535)	มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2535 เห็นชอบให้จัดการศึกษา ให้แก่บุคคลไม่มีหลักฐาน ทะเบียนราษฎร หรือไม่มี สัญชาติไทย ³⁹	มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้ 1. กำหนดพื้นที่เข้าเรียนในพื้นที่อาศัยและควบคุมของแต่ละกลุ่ม ได้แก่ 1.1 ผู้อพยพเชื้อสายไทยจากจังหวัดเกาะกง กัมพูชา ที่อาศัยและควบคุมไว้ที่จังหวัดตราด ให้แปลงสัญชาติเป็นไทยได้ 1.2 เนปาลอพยพ ที่อาศัยและควบคุมไว้ที่อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี 1.3 ญวนอพยพ ที่หลบหนีเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นการชั่วคราว ระหว่างปี พ.ศ. 2488-2489 และรวมถึงบุตรหลานด้วย ให้เรียนในพื้นที่ควบคุม 13 จังหวัด ได้แก่ 1) หนองคาย 2) อุดรธานี 3) สกลนคร 4) นครพนม 5) มุกดาหาร 6) อุบลราชธานี 7) ยโสธร 8) ปราจีนบุรี 9) สุราษฎร์ธานี 10) พัทลุง 11) อำนาจเจริญ 12) หนองบัวลำภู 13) สระแก้ว 1.4 บุตรอดีตทหารจีนคณะชาติ ได้แก่ผู้สืบสันดานที่เกิดในประเทศไทยแต่ถูกถอนสัญชาติ หรือไม่ได้รับสัญชาติไทยตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 กำหนดพื้นที่ให้เรียน ใน 3 จังหวัด ได้แก่ 1) เชียงใหม่ เขตอำเภอ ฝาง แม่สาย เชียงดาว และกิ่งอำเภอเวียงแหง 2) เชียงราย เขตอำเภอแม่จัน เชียงแสน และเชียงของ 3) แม่ฮ่องสอน เขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และปาย 1.5 จีนฮ่ออพยพ ได้แก่ ผู้สืบสันดานที่เกิดในประเทศไทยแต่ถูกถอนสัญชาติหรือไม่ได้รับ สัญชาติไทยตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 33 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 กำหนด พื้นที่ให้เรียน ใน 9 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ ของ 3 จังหวัด ได้แก่ 1) เชียงใหม่ เขตอำเภอ ฝาง แม่สาย เชียงดาว และกิ่งอำเภอเวียงแหง 2) เชียงราย เขตอำเภอแม่จัน แม่สาย เชียงของ และแม่สรวย 3) แม่ฮ่องสอน เขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และปาย 1.6 ผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยก่อน วันที่ 9 มีนาคม 259 และผ่อนผันให้อยู่ในประเทศชั่วคราว เพื่อรอการผลักดัน ให้ ศึกษาในเขตพื้นที่ 9 จังหวัด ได้แก่ 1) เชียงราย เขตอำเภอแม่จัน แม่สาย เชียงแสน และแม่สรวย 2) เชียงใหม่ เขตอำเภอแม่สาย ฝาง เชียงดาว และกิ่งอำเภอเวียงแหง 3) แม่ฮ่องสอน เขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ปาย ชุนยวม แม่ลาน้อย แม่สะเรียง และ กิ่งอำเภอสบเมย 4) ตาก เขตอำเภอแม่สอด แม่ระมาด ท่าสองยาง และพบพระ 5) กาญจนบุรี เขตอำเภอเมืองกาญจนบุรี ทองผาภูมิ ไทรโยค สังขละบุรี และศรีสวัสดิ์ 6) ราชบุรี เขตอำเภอสวนผึ้ง 7) ประจวบคีรีขันธ์ เขตอำเภอทับสะแก และบางสะพาน 8) ชุมพร เขตอำเภอท่าแซะ 9) ระนอง เขตอำเภอเมืองระนอง กระบุรี กะเปอร์ และละอุ่น

³⁹ <http://www.km.skn.go.th/?name=research&file=readresearch&id=,26สืบค้น วันที่ 25 พฤศจิกายน 2555>.

ลำดับที่	วัน / เดือน/พ.ศ. ที่ออกกฎหมาย และ ระเบียบปฏิบัติ	สาระสำคัญของตัวบทกฎหมาย และระเบียบปฏิบัติ
กฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาตามระบบประเทศไทย ที่ครอบคลุมถึงเด็กและเยาวชนผู้อพยพ		
		<p>2. ระดับการศึกษา</p> <p>2.1 ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - เด็กไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรที่จะยืนยันแสดงสัญชาติ วัน เดือน ปีเกิด และถิ่นที่อยู่อาศัย - บุตรชาวเขา - บุตรชาวลาว ที่มีหลักแหล่งอยู่ในประเทศไทย - ผู้อพยพเชื้อสายไทยจากจังหวัดเกาะกง กัมพูชา - เนปาลอพยพ - ญวนอพยพ (หากผู้รับการศึกษา มีพฤติกรรมทางการเมืองที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ จะไม่ออกหลักฐานการสำเร็จการศึกษาให้) - บุตรอดีตทหารจีนคนชาติ - จีนฮ่ออพยพ - ผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า ก่อนวันที่ 9 มีนาคม 2519 <p>2.2 ให้ศึกษาถึงระดับการศึกษาภาคบังคับ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า หลังวันที่ 9 มีนาคม 2519 <p>3. ในกรณีที่คณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบ ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐาน วัน เดือน ปี เกิดในการรับนักเรียนนักศึกษา เข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2535</p>
2 (2540)	รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ⁴⁰	<p>มีสาระสำคัญตามที่ระบุใน หมวดที่ 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 30, มาตรา 43, และ หมวดที่ 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐมาตรา 80 ดังนี้</p> <p>มาตรา 30</p> <ul style="list-style-type: none"> - บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครอง ตามกฎหมายเท่าเทียมกันชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน - การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรมหรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้

⁴⁰ http://www.nhrc.or.th/2012/wb/img_contentpage_attachment/470_file_name_4394.pdf, สืบค้น วันที่ 25 พฤศจิกายน 2555.

ลำดับที่	วัน / เดือน/พ.ศ. ที่ออกกฎหมาย และ ระเบียบปฏิบัติ	สาระสำคัญของตัวบทกฎหมาย และระเบียบปฏิบัติ
กฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาตามระบบประเทศไทย ที่ครอบคลุมถึงเด็กและเยาวชนผู้อพยพ		
		<p>มาตรา 43</p> <ul style="list-style-type: none"> - บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย <p>มาตรา 80</p> <ul style="list-style-type: none"> - รัฐต้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน ส่งเสริม ความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว และความเข้มแข็งของชุมชน - รัฐต้องสงเคราะห์คนชรา ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาส ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้
3 (2542)	พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ⁴¹	<p>มีสาระสำคัญที่ระบุในหมวดที่ 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษามาตรา 10 ดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพหรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ
4 (2547)	มติประชุมคณะกรรมการ สภาการศึกษา ครั้งที่ 3/2547 เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2547 ว่าด้วย เรื่องการจัดตั้งความและ การแบ่งประเภทเด็ก ด้อยโอกาสในบท การศึกษา ⁴² (ขยายความ เพิ่มเติมเกี่ยวกับคำ จำกัดความ “เด็กด้อย โอกาส” ตามกฎหมาย	<p>การขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับคำจำกัดความและการแบ่งประเภท “ เด็กด้อยโอกาส” มีสาระสำคัญ ดังนี้</p> <p>พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้ บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกัน เพื่อให้เด็กด้อยโอกาสได้รับโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมายรัฐธรรมนูญและข้อผูกพันตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก กระทรวงศึกษาธิการจึงได้เสนอรายงานว่า ได้จัดทำนโยบายจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสขึ้น ที่ประชุมคณะกรรมการสภาการศึกษา ครั้งที่ 3/2547 เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2547 จึงได้พิจารณาให้ความเห็นชอบ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนปฏิบัติการให้บังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. คำจำกัดความเด็กด้อยโอกาส ในบริบทของการให้บริการการศึกษา หมายถึง เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี (เว้นแต่กรณีที่ต้องดูแลเป็นพิเศษ ให้ขยายอายุเป็น 24 ปี) ที่ประสบปัญหาหรือตก

⁴¹ <http://www.moe.go.th/main/2plan/p-r-b.01-42htm> ,สืบค้น วันที่ 25 พฤศจิกายน 2555.

⁴² http://edthaiforall.org/autopagev4/show_article.php?auto_id=22 ,สืบค้น วันที่ 25 พฤศจิกายน 2555.

ลำดับที่	วัน / เดือน/พ.ศ. ที่ออกกฎหมาย และ ระเบียบปฏิบัติ	สาระสำคัญของตัวบทกฎหมาย และระเบียบปฏิบัติ
กฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาตามระบบประเทศไทย ที่ครอบคลุมถึงเด็กและเยาวชนผู้อพยพ		
	รัฐธรรมนูญและและ พรบ. การศึกษาแห่งชาติ)	<p>อยู่ในภาวะยากลำบาก หรืออยู่ในสถานภาพที่ด้อยกว่าเด็กทั่วไป และจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษ เพื่อให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องและเหมาะสมกับวัย สามารถบรรลุถึงศักยภาพสูงสุดของตนเองได้</p> <p>2. เด็กด้อยโอกาสจำแนกตามแผนการแก้ปัญหาเด็กในภาวะยากลำบาก พ.ศ.2545-2549 ของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ เป็น 6 กลุ่ม ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เด็กถูกปล่อยปละละเลย ได้แก่ เด็กเร่ร่อน/ขอทาน เด็กถูกทอดทิ้ง และกำพร้า เด็กในสลัม/ชุมชนแออัด 2. เด็กถูกละเมิดสิทธิ ได้แก่ เด็กถูกทารุณ โสภณเด็ก เด็กถูกข่มขืนและแรงงานเด็ก 3. เด็กประพฤติตนไม่เหมาะสม ได้แก่ เด็กติดสารเสพติด เด็กตั้งครุภรณ์อกสมรสหรือตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร เด็กก่ออาชญากรรม/ต้องคดี เด็กที่อยู่ในสถานพินิจ เด็กมั่วสุมในสถานบริการและสถานเริงรมย์ 4. เด็กพิการทางกาย/ ทางจิตใจ อารมณ์/ ทางสติปัญญาและการเรียนรู้ 5. เด็กขาดโอกาส/ยากจนเข้าไม่ถึงบริการ ได้แก่ เด็กไม่ได้เรียนหนังสือ เด็กถูกรกรรกรกก่อนสร้าง ลูกกรรกรกรว่างงาน เด็กชนกลุ่มน้อย เด็กยากจน เด็กที่ไม่ได้รับสัญชาติไทย เด็กที่ไม่มีสูติบัตรหรือทะเบียนบ้าน 6. เด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ ได้แก่ เด็กเป็นเอดส์ เด็กกำพร้า เพราะพ่อแม่ตายเพราะเอดส์
5 (2548)	มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 เห็นชอบจัดการศึกษา ให้แก่บุคคลไม่มีหลักฐาน ทะเบียนราษฎร หรือไม่มี สัญชาติไทย (ขยาย เพิ่มเติมจากมติ คณะรัฐมนตรีวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2535) ⁴³	<p>มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐาน วัน เดือน ปีเกิด ในการรับนักเรียนนักศึกษา เข้ามาเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2535 ได้เข้ามาเป็นเวลานาน สมควรปรับปรุงข้อความให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน คือ <ol style="list-style-type: none"> 1.1 ให้สถานศึกษาไม่ต้องลงรายงานด้วยหมึกแดงว่า“ไม่มีหลักฐานตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร” ไว้ในหลักฐานทางการศึกษาเฉพาะตัวของนักเรียนนักศึกษาเป็นรายบุคคล เพื่อป้องกันมิให้เป็นการแบ่งแยกให้เกิดความแตกต่างขึ้น 1.2 ยกเลิกการกำหนดคกลุ่มบุคคลทั้ง 9 กลุ่ม ในเอกสารทำระเบียบฯ 2535 2. ขยายโอกาสทางการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งเดิมเคยจำกัดไว้ให้เฉพาะบางกลุ่ม บางระดับการศึกษา เป็นเปิดกว้างให้ทุกคนที่อาศัยในประเทศไทยสามารถเข้าเรียนได้โดยไม่จำกัดระดับ ประเภท หรือพื้นที่การศึกษา (ยกเว้นกลุ่มที่หลบหนีภัยจากการสู้รบ จัดให้เรียนได้ในพื้นที่) และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ดังนี้ <ol style="list-style-type: none"> 2.1 เร่งรัดให้สำนักงานสภาความมั่นคงดำเนินการตามยุทธศาสตร์การจัดการปัญหา

⁴³ <http://www.km.skn.go.th/?name=research&file=readresearch&id=26> สืบค้น วันที่ 25 พฤศจิกายน 2555.

ลำดับที่	วัน / เดือน/พ.ศ. ที่ออกกฎหมาย และ ระเบียบปฏิบัติ	สาระสำคัญของตัวบทกฎหมาย และระเบียบปฏิบัติ
กฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาตามระบบประเทศไทย ที่ครอบคลุมถึงเด็กและเยาวชนผู้อพยพ		
		<p>สถานะและสิทธิของบุคคลตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2548</p> <p>2.2 เร่งรัดให้กระทรวงมหาดไทยสำรวจจำนวนนักเรียนนักศึกษาที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย ใช้เป็นข้อมูลเลขประจำตัว 13 หลัก ให้แล้วเสร็จภายใน 2 เดือน นับตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2548</p> <p>2.3 ให้กระทรวงกลาโหมสำรวจสถานศึกษาที่ตั้งในหน่วยที่มีข้อจำกัดด้านการรักษาความปลอดภัย และมีผลกระทบต่อความมั่นคง เพื่อประสานงานกับกระทรวงศึกษาในการจัดนักเรียน นักศึกษาเข้าเรียนในสถานที่ที่เหมาะสม</p> <p>3 ให้จัดสรรงบประมาณอุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวให้แก่สถานศึกษาที่จัดการศึกษา ให้แก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในอัตราเดียวกับค่าใช้จ่ายรายหัวที่จัดสรรให้แก่เด็กไทย</p>
ส่วนต่อ ลำดับที่ 5 (2548)	มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 เห็นชอบจัดการศึกษา ให้แก่บุคคลไม่มีหลักฐาน ทะเบียนราษฎร หรือไม่มี สัญชาติไทย (ขยาย เพิ่มเติมจากมติ คณะรัฐมนตรีวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2535) กรณี จัดการศึกษา รูปแบบศูนย์การเรียน	<ol style="list-style-type: none"> 1. จัดร่วมกับองค์การกุศลเอกชนจัดเป็นห้องเรียนสาขา โดยองค์การกุศลเอกชนจะเป็นผู้จัดสถานที่ สนับสนุนครูผู้สอน สำนักงานเขตพื้นที่โดยสถานศึกษาเป็นโรงเรียนแม่จะสนับสนุนเครื่องแบบนักเรียน แบบเรียนให้กับนักเรียน จัดอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษา นิเทศติดตาม ประเมินผล และออกวุฒิทางการศึกษา 2. ส่งเสริมให้ศูนย์การเรียนขององค์การกุศลเอกชนจัดตั้งเป็นสถานศึกษาเอกชน การจัดการเรียนการสอนสามารถใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งของไทย หรือของประเทศอื่นที่ได้รับการอนุญาตแล้ว เมื่อนักเรียนเรียนจบ ตามหลักสูตรจะได้รับวุฒิการศึกษาของโรงเรียนนั้น ๆ 3. ส่งเสริมให้องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO s) มาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนของรัฐ (School within school) โดยสามารถใช้ทรัพยากรร่วมกัน และอยู่ภายในการกำกับดูแลของโรงเรียนรัฐ แต่ให้ความยืดหยุ่นในเรื่องหลักสูตรและครู ในกรณีนี้ รัฐอาจจัดสรรงบประมาณต่อหัวทั้งหมดหรือบางส่วน และให้องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO s) 4. ให้บุคคลหรือองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO s) จัดการเรียนการสอนในศูนย์การศึกษาคนต่างด้าว โดยได้จัดทำระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อให้การจัดตั้งศูนย์ดังกล่าวมีกฎหมายรองรับ สามารถดำเนินกิจการจัดการเรียนการสอน ทั้งในเรื่องหลักสูตรและครูผู้สอน ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการเสนอร่างระเบียบดังกล่าวให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา (เฉพาะข้อนี้ (4) ที่ยังไม่ผ่านมติคณะรัฐมนตรี)
6 (2551)	คำแถลงนโยบายของ คณะรัฐมนตรี	<p>สาระสำคัญของนโยบายมีดังนี้</p> <p>ข้อ 1 ของแถลงการณ์ว่าด้วยนโยบายเร่งด่วนที่จะดำเนินการในปีแรก ข้อที่ 1.3.1 ให้ทุกคนมีโอกาส</p>

ลำดับที่	วัน / เดือน/พ.ศ. ที่ออกกฎหมาย และ ระเบียบปฏิบัติ	สาระสำคัญของตัวบทกฎหมาย และระเบียบปฏิบัติ
กฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาตามระบบประเทศไทย ที่ครอบคลุมถึงเด็กและเยาวชนผู้อพยพ		
	วันที่ 29 ธันวาคม 2551 มีผลบังคับใช้ปีการศึกษา 2552 ⁴⁴	ได้รับการศึกษาฟรี 15 ปีโดยสนับสนุนตำราในวิชาหลักให้แก่ทุกโรงเรียน จัดให้มีชุดนักเรียนและอุปกรณ์การเรียนฟรีให้ทันปีการศึกษา 2552 และสนับสนุนค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เพื่อชดเชยรายการต่าง ๆ ที่โรงเรียนเรียกเก็บจากผู้ปกครอง
นโยบายการศึกษาในรูปแบบศูนย์การเรียนสำหรับผู้อพยพ เฉพาะพื้นที่ 5 อำเภอชายแดน จังหวัดตาก ประกอบด้วย อำเภอแม่สอด อำเภอคู่มuang อำเภอแม่ระมาด อำเภอท่าสองยาง และอำเภอพบพระ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ตาก เขต 2 (สพป.ตาก เขต 2)		
1 (พ.ศ.2551)	ด้วยสพป.ตาก เขต 2 เล็งเห็นถึงความจำเป็นต้องจัดระเบียบศูนย์การเรียนสำหรับผู้อพยพที่มีอยู่จำนวนมากในพื้นที่รับผิดชอบจึงได้ “ศูนย์ประสานงานการศึกษาไทย-เมียนมา-กะเหรี่ยง” เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2551 และภายหลังได้เปลี่ยนแปลงชื่อมาเป็น “ศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาเด็กต่างด้าว”	เป้าหมายสำคัญของการจัดตั้งศูนย์ฯ เพื่อรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้อพยพ และเพื่อพัฒนาการคุณภาพการเรียนการสอนสำหรับผู้อพยพ
2 (พ.ศ. 2552)	สพป. ตาก เขต 2 มีนโยบายเปิดให้ให้จดทะเบียนศูนย์การเรียนสำหรับผู้อพยพในพื้นที่รับผิดชอบ รอบที่ 1	สาระสำคัญของการจัดทะเบียน มีดังนี้ <ul style="list-style-type: none"> - เพื่อทราบข้อมูลของศูนย์การเรียนในพื้นที่รับผิดชอบ - เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนร่วมกับศูนย์การเรียนและองค์กรระหว่างประเทศ โดยเฉพาะหลักสูตรภาษาไทย - เพื่อพัฒนานโยบายให้สอดคล้องกับการศึกษาสำหรับผู้อพยพ - การจดทะเบียนไม่ได้ทำให้ศูนย์การเรียนมีสถานะถูกต้องตามกฎหมาย แต่ทำให้ได้รับการคุ้มครองสวัสดิภาพบางประการต่อบุคลากรทางการศึกษาและการจัดกิจกรรมด้านการศึกษาของศูนย์การเรียนเป็นต้น
3 (พ.ศ. 2553- พ.ศ. 2554)	สพป. ตาก เขต 2 มีนโยบายเปิดให้จดทะเบียนศูนย์การเรียนสำหรับผู้อพยพในพื้นที่รับผิดชอบ รอบที่ 2	เป็นนโยบายต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2552

⁴⁴ <http://www.mua.go.th/~bpp/developplan/download/news/policy-apisit.pdf> , สืบค้น วันที่ 25 พฤศจิกายน 2555.

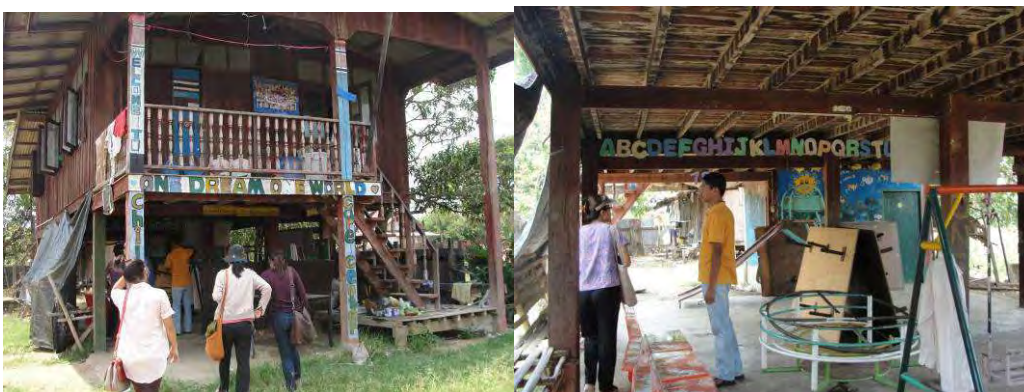
ภาคผนวก ซ ภาพจากการเก็บข้อมูล

ภาพครูผู้สอน 1 คน ต้องดูแลเด็กเล็กในระดับชั้นอนุบาลของศูนย์การเรียนปารามี่ถึง 30 คน

ภาพแปลงเกษตรฟุ้งตนเองของครูและนักเรียนศูนย์การเรียนปารามี่ (ซ้าย) และบรรยากาศการเรียนการสอนในชั้นประถมศึกษาศูนย์การเรียนปารามี่ (ขวา)

ภาพศูนย์การเรียน One Dream One World ใช้บ้านเช่าไม้ที่อยู่ใกล้ชุมชนพักอาศัยของนักเรียนจัดสรรเป็นทั้งห้องเรียน และสนามเด็กเล่น

ภาพบ้านพักครูของศูนย์การเรียนรู้ One Dream One World (ซ้าย) และแปลงผักฟุ้งตนเองของศูนย์การเรียนรู้ซึ่งเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วและอยู่ในช่วงพักดินระหว่างปิดเทอม (ขวา)

ภาพสภาพบ้านพักอาศัยที่ทรุดโทรมสร้างด้วยสังกะสีและไม้เก่าเท่าที่หาได้ของชุมชนมุสลิมใกล้ศูนย์การเรียนรู้ One Dream One World

ภาพเด็กเล็กในชุมชนมุสลิมใกล้ศูนย์การเรียนรู้ One Dream One world ซึ่งได้รับการสนับสนุนการดูแลจากองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งหนึ่ง (ซ้าย) ภาพเด็กชายซึ่งเป็นนักเรียนของศูนย์การเรียนรู้ One Dream One World ช่วยแม่ดูแลน้อง ซึ่งน้องคนหนึ่งมีพัฒนาการทางสมองช้า (ขวา)

ภาพโรงเรียนอนุกุลวิทยา (โรงเรียนการกุศลวัดดอนแก้ว) มีการสอนศาสนาในวันอาทิตย์ เด็กชายที่เข้ามาเรียนที่โรงเรียนนี้บางคนก็บวชเณร (ซ้าย) โรงเรียนมีโรงเรียนเลี้ยงไก่ไข่ แปลงเพาะปลูกพืชผักสวนครัว โดยการขอรับการสนับสนุนทุนเริ่มต้นจากบริษัทเอกชน (ขวา)

ภาพคณะวิจัยสัมภาษณ์ผู้ปกครองของนักเรียนศูนย์การเรียนรู้ One Dream One World ในชุมชนมุสลิมโดยใช้บริเวณชานบันไดชั้นชั้น 2 ของบ้านเช่า สภาพของบ้านเช่าไม้ 2 ชั้น ขนาดเล็กและมีการแบ่งซอยให้เช่าชั้นบน มีผู้เช่า 1-2 ครอบครัว ส่วนชั้นล่างนั้นมี 3 ครอบครัว พื้นที่เช่าชั้นล่างสำหรับหนึ่งครอบครัวที่คณะวิจัยสัมภาษณ์ นั้น มีพ่อแม่และเด็กหญิงอายุ 3-6 ขวบอีก 2 คน อาศัยหลับนอนและกินอยู่ในพื้นที่ที่แออัดต้องนอนเปียกกันโดยใช้เพียงผืนผ้าเก่าและกระดาษเก่าที่หาได้ผู้ถูกกันแบ่งระหว่างผู้เช่าอีก 2 ครอบครัว

ภาพ The Best Friend Library Center ที่เป็นทั้งศูนย์ข้อมูล ห้องสมุด ห้องประชุม ห้องเรียน โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้และการติดตามสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศาสนาในประเทศพม่า

ภาพป้ายแสดงสถานภาพของศูนย์การเรียนรู้ Agape จดทะเบียนอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตาก เขต 2 และชื่อองค์กรที่ให้การสนับสนุน (ซ้าย) สภาพของโรงเรือน nursery สำหรับเด็กเล็ก (ขวา)

ภาพสนามเด็กเล่นที่ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ Agape ให้ความสำคัญอย่างมาก จัดทำขึ้นในพื้นที่อันจำกัดของศูนย์การเรียนรู้ (ซ้าย) ภาพห้องพักของเด็กที่อยู่ประจำ สภาพภายในเป็นห้องโล่ง ไม่มีเครื่องเรือนตู้ โต๊ะ เติียง มีเพียงเครื่องห่ม หมอนเท่านั้น ส่วนของใช้ส่วนกลางก็ถูกยกวางไว้บนชั้นยกสูงลอยตัวกลางห้อง เพื่อให้สามารถใช้พื้นที่สำหรับนอนได้เต็มที่ (ขวา)

ภาพโครงการสวนสมุนไพร และสวนครัวที่ให้ทั้งความรู้และเป็นคลังอาหาร อีกทั้งเป็นสวนที่สร้างบรรยากาศที่สดชื่น สวยงาม และตั้งอยู่ใกล้กับโรงอาหารของศูนย์การเรียนรู้ Agape

ภาพกิจกรรมการระดมทุนจากผู้ปกครองนักเรียน ผู้บริหาร ครู และภาคีที่เกี่ยวข้องที่ศูนย์การเรียนรู้ Hsa Thoo Lei ซึ่งมีทั้งกิจกรรมการซื้อสลาก มีอาหารเลี้ยง มีการแสดงของนักเรียนในชุดต่าง ๆ ที่สวยงาม

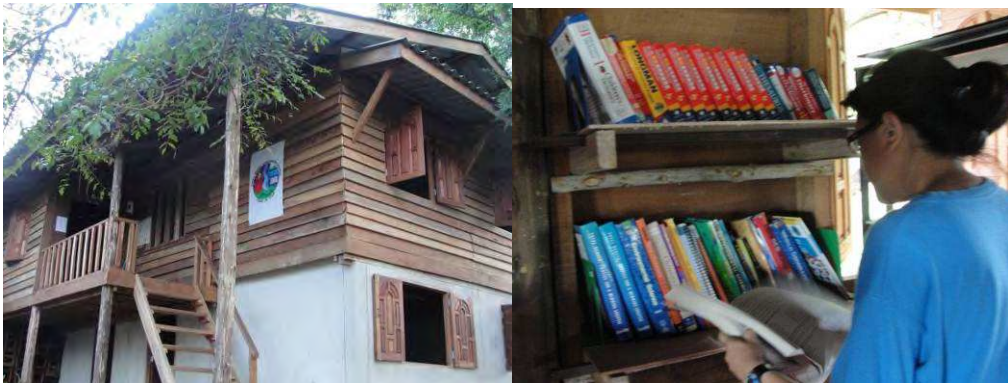
ครูศูนย์การเรียนรู้ Thoo Mweh Khee พาคณะวิจัยสำรวจและเยี่ยมชมพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของศูนย์การเรียนรู้ (ซ้าย) ภาพหอพักชายสำหรับนักเรียนประจำที่มีการสร้างเป็นสัดส่วนแยกจากหอพักหญิง (ขวา)

ภาพหอพักหญิงที่สร้างอย่างมิดชิด มีราวตากผ้าอยู่ใต้หลังคา อยู่ใกล้กับอาคารและกองอำนวยการต่าง ๆ (ซ้าย)
 ภาพโบสถ์ที่เป็นทั้งศูนย์รวมกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมอื่น ๆ ของศูนย์การเรียน

ภาพกิจกรรมทางศาสนาในวันอาทิตย์สำหรับเด็กที่ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee คือ การร้องเพลงในโบสถ์ (ซ้าย) และช่วงใกล้ค่ำจะแบ่งกลุ่มกันไปนมัสการพระเจ้าและอวยพรให้กับบ้านของครูและผู้บริหารในศูนย์การเรียน (ขวา)

ภาพอาคารเรียนซึ่งถูกสร้างให้เรียบง่ายเหมือนกับบ้านอยู่อาศัยที่ศูนย์การเรียน Thoo Mweh Khee สร้างบรรยากาศให้อบอุ่นสำหรับครูผู้สอนและนักเรียน (ซ้าย) ภาพห้องสมุดซึ่งแบ่งใช้พื้นที่มุม ๆ หนึ่งของห้องเรียนเด็กนักเรียนเกรด 12 นั้น แม้ว่าจะมีหนังสืออยู่หลายชั้น แต่ยังขาดหนังสือประเภท ตำรา วรรณกรรม และหนังสืออื่น ๆ ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษที่จะช่วยกระตุ้นและสร้างเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนอีกมาก (ขวา)

ภาพโรงเรือนเลี้ยงหมูสำหรับเป็นอาหารของทุกคนในศูนย์การเรียนรู้ Thoo Mweh Khee ที่มีนักเรียนรับผิดชอบดูแลให้อาหาร เปลี่ยนน้ำ และยังมีสวนของสวนผัก และอื่นๆ ที่นักเรียนจะได้ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปดูแล (ซ้าย) ภาพนักเรียนและชาวบ้านที่มีโอกาสฝึกการทอผ้า โดยทางศูนย์การเรียนรู้จัดให้มีหูกทอผ้าหลายอันสำหรับทำงานฝีมือในเวลาว่าง (ขวา)

ภาพนักเรียนเดินจากหอพักไปยังห้องเรียน นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ได้พักอาศัยอยู่กับพ่อแม่ซึ่งไปทำงานที่อื่น หรือบ้านอยู่ฝั่งพม่า

ภาพพื้นที่ได้ต้นไม้ข้างอาคารเรียนคือสนามเด็กเล่นธรรมชาติที่ไม่ต้องมีเครื่องเล่นและอุปกรณ์ใด ๆ เพียงลูกข้าง ลูกเล็ก ๆ กับลานดินโล่งก็เป็นพื้นที่ความสุขสำหรับนักเรียนชายที่ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้ (ซ้าย) ภาพเด็กนักเรียนหญิงที่มักจะกระโดดหรือรันและเตรียมพร้อมรอคุณครูอยู่ในห้องเรียนในขณะที่เด็กนักเรียนชายส่วนใหญ่เล่นอยู่ข้างนอก (ขวา)

ภาพชีวิตหลังเลิกเรียนบนลานใต้ต้นไม้หลังโรงเรียน คือพื้นที่ความสุขของทั้งนักเรียนประจำ และนักเรียนที่รอดรถมารับหรือรอผู้ปกครองมารับที่ศูนย์การเรียนปารามิ

ภาพพื้นที่โล่งขนาดใหญ่ในศูนย์การเรียนได้ถูกพลิกฟื้นเป็นแปลงพืชผักสวนครัว บ่อเลี้ยงปลา โรงเรือนเลี้ยงแพะ และเป็ดในบริเวณศูนย์การเรียนปารามิ

ภาพงานวันสมพันธ์ครูผู้อพยพชาวพม่าที่จัดขึ้นทุกปีที่ศูนย์การเรียน CDC งานนี้ถือเป็นวันสำคัญของการพบปะ สังสรรค์และแลกเปลี่ยนของครูผู้สอน อาสาสมัคร ผู้บริหารของศูนย์การเรียน หน่วยงานการศึกษาของไทย และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง

ภาคผนวก ฅ บทความและการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

Nourishing Multiculturalism?: Educational and Cultural Roles of Migrant Learning Centers along the Thai-Burmese Borderland

<http://www.sri.soc.chulalongkorn.ac.th/~sri/streams-of-knowledge-along-the-thai-burmese-border-zones-multiple-dimensions-of-people-capital-and-culture/>

Narumon Arunotai and team
Social Research Institute
Chulalongkorn University

Under the umbrella project
"Streams of Knowledge along the Thai-
Burmese Border Zones:
Multiple Dimensions of People,
Capital and Culture"

Borderlands

- Common features among many borderland areas – people(s) moved around/migrate for centuries – visit, exchange-trade, work, marry, etc.
- Border ("imaginary" line) came much later, delimiting activities and human relations
- The area has become under state control, or hasn't it?

Border "under" control, "check point"
Border "beyond" control or "space of exceptions"

The situations around the
Thai-Burmese/Myanmar Borderland

The situations around the
Thai-Burmese/Myanmar Borderland

Border- - porous,
fluid

Space of
exceptions

Complex
situations and
diverse groups
around
borderlands

Migrant children

- Some children followed their parent(s) (back and forth) from and to Burma/Myanmar, some came by themselves or with friends, and others were born from migrant parents while in Thailand.

Migrant children and learning centers

- It was estimated that 12% of the children go to Thai schools, and 59% go to learning centers. (The Commission on Promotion and Protection of Child's Rights- Burma)
- In Mae Sot District and its vicinity, there are now 74 registered migrant learning centers run by peoples from Burma/Myanmar or foreigners.
- These centers provide
 - educational opportunity
 - "hope" for a better future
 - shelter and protection to those who are homeless or without parents
 - empowerment, capacity building, helping to negotiate vulnerabilities
 - shaping identity and self-realization

I think my country is very poor. I need a lot of Education. Education is the most important for our life. Because I think No Education NO Sociable. I want to be a business man. And help the poor men. And I will help the poor men.

Migrant children and learning centers

Year	No. of learning centers	No. of children
2009	61 (45 in Mae Sot)	10,761
2012	74	13,955

- Learning centers only have legal status only 3 years ago, but there is still obstacle for operating and looking to the future

One of the learning centers

Farming projects

Learning centers

Learning centers – self-organization, day-to-day administration and meeting the needs of different stakeholders

- Roles in providing education (food, shelters) and protection for children
- Coordinating with local authority, parents, other learning centers, etc.; and negotiating with employers (for child laborers) and parents.
- Securing (enough) funding and staffing

Learning centers

Methodological nationalism

- Methodological nationalism -- realities have been compartmentalized and segmented.
- This rigid mindset plus bureaucratization affect policies. Instead of protecting basic rights of the vulnerables, they legitimize rights violation.
- Nation-state frame of mind, whereas borders are permeable.
- The paradox of policies and practices

Methodological Nationalism

Policy spaces and roles of actors:

- Formal political spaces like the parliament, ministries and departments, and local government/administration
- Informal policy spaces like through the active roles of civil society, non-governmental organizations and network organizations for migrant workers.
- In the case like migrant workers, informal policy spaces are significant, and it is usually from informal relations/interactions among actors based on some common values.

Nourishing multiculturalism

These children belong to various ethnic and language groups – Burman, Shan, Mon, Karens, Chin, Kachin, and those from border areas between Burma, India and Bangladesh.

The children also have diverse religious backgrounds—Buddhism, Islam, Christian and Animism or traditional religions.

Nourishing multiculturalism

- Learning centers as a space for constructing and reconstructing meaning.
- Education as production and reproduction of histories, cultures and identities.
- In building the modern nation-state, education is generally used as mechanism to strengthen and legitimize state power, centralizing governance, and controlling peoples. Ideologies and identities have been shaped and passed on among diverse peoples within the boundary.

Nourishing multiculturalism

Learning centers may use the curriculum from Burma/Myanmar, universal curriculum, adapting from Thai curriculum or applied /combination of several curriculum.

Nourishing multiculturalism

- The policy of "School within School" creates relations between schools, peoples both adults and children, and allowing flexibilities
 - Migrant children learning Thai language, and other relevant subjects
 - Positive change in educational policy, more budget allocating for migrant children
 - Formal educational certificate will be issued to migrant children registered for Thai schools

The future of multiculturalism in borderland areas?

- Preparation for repatriation to "peaceful" and "multicultural" Burma/Myanmar? Change?
- How about schools and children in Thailand and other places? "Opportunities" to learn about historical and dynamic situation in the borderlands? Not much well-rounded research and documentation about Thai-Burma/Myanmar borderlands.
- ASEAN integration 2015?

ภาคผนวก ญ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับตลอดโครงการ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับตลอดโครงการ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับ
<p>1. เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์เกี่ยวกับการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพบริเวณแม่สอดและพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง โดยการสำรวจความต้องการและความคาดหวังต่อชีวิตในอนาคตและการจัดการเกี่ยวกับความเปราะบางทางสังคมของเด็กและเยาวชนรวมทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็ก</p>	<p>3 เดือนที่ 1</p> <p>1. การรวบรวมข้อมูลและบทพจน เอกสาร</p>	<p>1. ดำเนินการรวบรวมข้อมูลและบทพจนเอกสารแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการข้ามชาติ ชาตินิยมเชิงวิวิธวิทยา และบทพจนเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพ</p>	<p>1. ได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพและได้รวบรวมเป็นบรรณนิทัศน์</p>
<p>2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของศูนย์การเรียนรู้เด็กและเยาวชนผู้อพยพต่อการศึกษาและสังคมปัญหาอุปสรรค จุดแข็งและจุดอ่อนของการดำเนินงานของศูนย์เหล่านี้ เพื่อที่จะเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการศึกษา การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพในบริเวณแม่สอด</p>	<p>3 เดือนที่ 2</p> <p>2. การสำรวจพื้นที่วิจัย (field survey)</p>	<p>2. ดำเนินการสำรวจพื้นที่วิจัยโดยรอบแม่สอด และกำหนดกลุ่มเป้าหมายหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลักในด้านการศึกษาของเด็ก/เยาวชนผู้อพยพ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้และชุมชน การสร้างแนวคำถามสำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนาม ลงเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ศึกษาโดยการสังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย (สัมภาษณ์ สทนากลุ่ม จัดประชุมกลุ่ม ฯลฯ) และร่างประเด็นข้อค้นพบ</p>	<p>2. ได้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้บริเวณแม่สอด เด็กและเยาวชนที่ได้รับการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้เหล่านั้น รวมทั้งบริการด้านการศึกษาและสังคมที่ศูนย์การเรียนรู้จัดให้</p>
<p>3. เพื่อวิเคราะห์ภูมิหลังด้านวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ภาษา และศาสนาที่หลากหลายว่ามีผลต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพอย่างไร และรวบรวมข้อเสนอในการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม</p>			

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับ
<p>4. เพื่อวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพที่ผ่านการศึกษาอบรมในศูนย์</p>	<p>3 เดือนที่ 3</p> <p>3. จัดกิจกรรมกลุ่มเกี่ยวกับการเรียนการสอนเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนของศูนย์การเรียนกลุ่มตัวอย่าง</p> <p>4. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำรายงานความก้าวหน้าและร่างรายงานวิจัย</p>	<p>3. ดำเนินการจัดกิจกรรมกลุ่มนักเรียน อาทิ การผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียนผ่านสื่อศิลปะ ภาษา บทเพลง เพื่อนำเสนอข้อมูลและวิเคราะห์-สังเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน</p> <p>4. ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้จากภาคสนามทั้งหมด และจัดทำรายงานความก้าวหน้าและสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดเพื่อเตรียมเขียนร่างรายงานวิจัยประกอบด้วย</p> <p>4.1 บทนำ</p> <p>4.2 วรรณกรรมปริทัศน์และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง</p> <p>4.3 ข้อมูลเบื้องต้นจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม</p> <p>4.4 ปัญหาและอุปสรรคในการทำวิจัยและข้อเสนอแนะ</p>	<p>3. เข้าใจสถานการณ์เบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพบริเวณอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก</p> <p>4. นำเสนอผลการดำเนินงานที่ผ่านมา รายงานความก้าวหน้า ข้อค้นพบเบื้องต้นที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามและงานที่จะดำเนินการต่อไป</p>

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับ
	<p>3 เดือนที่ 4</p> <p>5. เรียบเรียงข้อมูลและร่างข้อค้นพบจากงานวิจัยนำเสนอเป็นร่างรายงาน และเขียนร่างรายงานฉบับสมบูรณ์</p> <p>6. ปรับปรุงร่างรายงานและจัดส่งร่างรายงานฉบับสมบูรณ์</p>	<p>5. แผนการดำเนินการในระยะต่อไปจัดประชุมคณะทำงานเพื่อร่วมสรุปข้อค้นพบและกรอบการวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงเพิ่มเติมเนื้อหารายงาน</p> <p>6. ดำเนินการเขียนปรับปรุงร่างรายงานวิจัย วิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาข้อมูลในส่วนที่ขาดหายจากข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดและจัดส่งร่างรายงานฉบับสมบูรณ์</p>	<p>5. ได้ข้อเสนอแนะที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเพื่อมาเพิ่มเติมและปรับปรุงเนื้อหารายงานวิจัย</p> <p>6. วิเคราะห์ข้อมูลและเขียนปรับปรุงร่างรายงาน</p> <p>6.1 วิเคราะห์สถานการณ์เกี่ยวกับการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพบริเวณแม่สอดและพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง</p> <p>6.2 วิเคราะห์ความต้องการและความคาดหวังต่อชีวิตในอนาคตของเด็กและเยาวชน รวมทั้งพ่อแม่ผู้ปกครอง</p>

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับ
			<p>6.3 วิเคราะห์บทบาทด้านการศึกษา และสังคมของศูนย์การเรียนรู้เด็ก และเยาวชนผู้อพยพในบริเวณแม่สอด</p> <p>6.4 วิเคราะห์ภูมิหลังด้านวัฒนธรรมชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนาที่หลากหลย และผลกระทบต่อประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็ก และเยาวชนผู้อพยพ</p> <p>6.5 วิเคราะห์แนวทางในการส่งเสริมการศึกษา การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผู้อพยพในบริเวณแม่สอด</p>
	7. เขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ และจัดส่งรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์	7. จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์และจัดส่งรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์	7. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์